

PISMO ŚWIĘTE

STAREGO I NOWEGO TESTAMENTU

Najnowszy przekład z języków oryginalnych
z komentarzem

Ogólnopolski Konkurs Wiedzy Biblijnej
23. edycja 2018/2019

Teksty źródłowe

Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy
Towarzystwa Świętego Pawła

Wszelkie prawa zastrzeżone
© Edycja Świętego Pawła

KSIĘGA WYJŚCIA

WPROWADZENIE

Okoliczności powstania

Tytuł *Księga Wyjścia* (w jęz. gr. *Exodos* i jęz. łac. *Exodus*) nawiązuje do centralnego tematu księgi, którym jest wyzwolenie Izraelitów z niewoli egipskiej. Istota tego wydarzenia nie ogranicza się do uwolnienia od ucisku lub poniżenia, ale ujawnia się w wezwaniu do nawiązania właściwej relacji z Bogiem i ludźmi. Wyzwolenie z niewoli jest więc początkiem świadomego i odpowiedzialnego życia w wolności. W jęz. hebrajskim księga ta nazywana jest *Szemat* od pierwszych jej słów: *Oto imiona*.

Według tradycji powstanie *Pięcioksięgu*, do którego należy również *Księga Wyjścia*, łączono z Mojżeszem. Na podstawie współczesnych badań krytyczno-literackich uważa się, że dzieło to jest owocem pracy wielu autorów biblijnych żyjących w różnym czasie. Przypuszcza się, że ostateczna redakcja *Księgi Wyjścia* mogła nastąpić już w VI w. przed Chr. W *Księdze Wyjścia* można odnaleźć różne, często coraz bardziej pogłębione interpretacje jednego w swoim rodzaju wydarzenia zbawczego, jakim było wyzwolenie Izraelitów z niewoli egipskiej. Dokonało się ono za sprawą Boga i dało początek kształtowaniu się nowego narodu. U podstaw kolejnych refleksji zawartych w księdze leży wspomnienie rzeczywistego wyjścia z Egiptu, które przetrwało w pamięci jednej lub kilku grup wchodzących w skład późniejszego Izraela. Wśród różnych opinii na ten temat dominuje pogląd łączący tę pamięć z epoką panowania w Egipcie XIX dynastii, czyli tzw. Ramessydów (1292-1186 przed Chr.). Opowiadanie o pobycie i wyjściu Hebrajczyków z Egiptu ma wyraźnie egipski koloryt, a wiele elementów zawartych w tekście biblijnym odpowiada historycznym realiom tego okresu, znanym z licznych dokumentów pochodzących z państwa faraonów. Jednym ze stałych punktów odniesienia w dyskusji nad historycznością wyjścia Hebrajczyków z Egiptu jest stela Merneptaha, wykonana z czarnego bazaltu i odkryta w 1895 roku w Tebach. Zawiera ona opis militarnych dokonań tego faraona. We fragmencie poświęconym jego wyprawie przeciwko Libijczykom (1208 r. przed Chr.) wspomina się również o pokonaniu Izraela, który zajmował północny rejon współczesnej Palestyny. Jest to pierwsze pozabiblijne wspomnienie tej nazwy i stanowi argument, na podstawie którego historyczne wyjście z Egiptu sytuuje się co najmniej kilkadziesiąt lat wcześniej. Najczęściej wskazuje się na czas panowania Ramzesa II (1279-1213 przed Chr.).

Treść i teologia

W różny sposób przedstawia się literacką strukturę *Księgi Wyjścia*. Mając jednak na uwadze miejsca, w których rozgrywają się kolejne wydarzenia (Egipt, pustynia, Synaj), logicznie wydaje się podzielić księgę na trzy części. Pierwsza z nich (Wj 1,1 - 15,21) opowiada o tym, jak Bóg wyzwolił Izraelitów z niewoli w Egipcie. Zaczyna się ona od podsumowania historii Jakuba i jego synów przebywających w Egipcie, akcent natomiast położony jest na wypełnienie się pierwszej z obietnic złożonych Abrahamowi (Rdz 12,2). Fakt, że Izraelici stali

się licznym narodem, zapowiada realizację kolejnej obietnicy, która dotyczy objęcia przez nich w posiadanie Ziemi Obiecanej. Na przeszkodzie staje jednak faraon, który ucieleśnia siły przeciwne realizacji Bożego planu. Cudowne ocalenie Mojżesza i jego ucieczka do kraju Madian jest przygotowaniem interwencji Boga (Wj 1 - 2). W dalszej kolejności opisano powołanie Mojżesza (Wj 3,1 - 7,7) i plag, które mają przekonać faraona do zmiany postawy (Wj 7,8 - 11,10). Ostatnia, dziesiąta plaga umieszczona została w kontekście przepisów kultowych dotyczących praśnianych chlebów, wykupienia pierworodnych i świętowania Paschy (Wj 12,1 - 13,16). Następnie opisano cudowne wyzwolenie (Wj 13,17 - 14,31), którego zwieńczeniem jest hymn uwielbienia na cześć Boga (Wj 15). W drugiej części (Wj 15,22 - 18,27) opowiada się o wędrowce przez pustynię, której celem jest najpierw góra Synaj. Izraelci doświadczają podczas tej drogi zarówno własnych słabości i ograniczeń, jak i opiekuńczej obecności swojego Boga (Wj 15,22 - 17,16). Spotkanie z Jetrzem, teściem Mojżesza (Wj 18), jest przygotowaniem do wydarzeń, które będą miały miejsce na Synaju. Ostatnia, trzecia część księgi (Wj 19 - 40) opowiada o wydarzeniach na Synaju. Składają się na nie: objawienie się Boga, zawarcie przymierza i nadanie prawa (Wj 19 - 24), przekazanie instrukcji dotyczących budowy prowizorycznej świątyni - Namiotu Spotkania (Wj 25 - 31) oraz ich wypełnienie i zastąpienie chwały Bożej do przygotowanego sanktuarium (Wj 35 - 40). Pomiedzy otrzymaniem instrukcji a ich wykonaniem wydarzył się epizod ze złotym cielcem (Wj 32 - 34). Było to pierwsze odstępstwo wolnych Izraelitów od swojego Boga i pierwszy akt Bożego miłosierdzia okazany tym, którzy Mu się sprzeniewierzyli. Opis przymierza przypomina schemat traktatów zawieranych w starożytności między królem i wasalem (Wj 19 - 24; por. Wj 6,7). Jego zwieńczeniem ma być budowa świątyni. Kult, który będzie w niej sprawowany, zapewni obustronną wierność i lojalność w relacjach między Bogiem i Izraelem. Wolność narodu wybranego musi znaleźć swoje odzwierciedlenie w przestrzeganiu Dekalogu (Wj 20), praw regulujących stosunki społeczne (Wj 21 - 23) oraz w wiernym wykonywaniu wszystkich instrukcji danych przez Boga (Wj 25 - 31; 35 - 40).

Wątkiem przewodnim całej księgi jest temat wyzwolenia Izraelitów z niewolniczej służby na rzecz faraona (Wj 1 - 15) i przygotowanie ich do dobrowolnej służby Bogu (Wj 19 - 40). Pobyt na pustyni (Wj 15,22 - 18,27) przygotowuje do tej zmiany. W tym czasie ujawnia się buntowniczy charakter Izraelitów, którym Bóg wielokrotnie okazuje miłosierdzie i troskę. Drugi temat, szczególnie mocno akcentowany w pierwszej części księgi (Wj 1 - 15), to „poznanie Pana”. Wyzwolenie Izraelitów z Egiptu i sposób, w jaki się to dokonało, ukazują najpierw faraonowi i Egipcjanom, a potem całemu światu, kim jest Pan, Bóg Izraela. Wydarzenie to sprawiło, że Jego imię jest wysławiane na całej ziemi (por. Wj 5,2; 7,5.17; 8,6.18; 9,14.29; 10,2; 11,7; 14,4.18.25). Również Izraelici mają poznać, kim jest ich Bóg (Wj 16,6.12; 33,16) i przekazać to następnym pokoleniom (Wj 29,46; 31,13).

Do wyjścia Izraelitów z Egiptu nawiązują również inne księgi Biblii (np. Ps 77; Mdr 11 - 19; Oz 11,1). Już w ST wyjście z Egiptu było odnoszone do różnych etapów historii zbawienia. Prorok Izajasz według tego samego klucza odczytywał powrót Izraelitów z wygnania babilońskiego, uważając je za drugie wyjście (Iz 40 - 55). W tradycji chrześcijańskiej Jezus Chrystus jest tym, który przez swoją Mękę i Zmartwychwstanie przyniósł ludzkości ostateczne wyzwolenie. Wierzący w Chrystusa wyzwoleni z grzechu podążają do nowej ziemi obiecanej - królestwa Bożego. Nauka płynąca z *Księgi Wyjścia* nie traci więc swojej aktualności. Jest nieustannym świadectwem działania Boga, który obdarza ludzi wolnością i wychowuje ich do życia w wolności.

KSIĘGA WYJŚCIA

LOS YZRAELITÓW W EGIPCIE

Potomkowie Jakuba w Egipcie

1¹Oto imiona Izraelitów, którzy przybyli z Jakubem do Egiptu. Ze swoimi rodzinami przywędrowali tam: ²Ruben, Symeon, Lewi i Juda; ³Issachar, Zabulon i Benjamin; ⁴Dan, Neftali, Gad i Aser. ⁵Wszyscy oni byli potomkami Jakuba, w sumie siedemdziesięciu^a. Józef natomiast przebywał już w Egipcie. ⁶Zmarł Józef, podobnie jego bracia; przeminęło całe tamto pokolenie. ⁷Izraelci zaś rozmnażali się, stawali się liczniejsi, przybywało ich coraz więcej, z dnia na dzień wzrastała ich potęga, aż zaludnili całą ową krainę^b.

Odmiana losu Izraelitów

⁸W Egipcie nastał nowy król, który nie wiedział, kim był Józef. ⁹Rzekł on do swojego ludu: „Uważajcie! Lud Izraelitów stał się liczniejszy i potężniejszy od nas. ¹⁰Rozważmy, w jaki sposób ograniczyć jego przyrost. W przypadku wojny bowiem mogliby przyłączyć się do naszych wrogów, walczyć przeciwko nam, a nawet opuścić kraj”. ¹¹Ustanowiono więc nad nimi nadzorców robót, aby ich gnębili przymusową pracą^c. W ten sposób wzniesiono dla faraona spichlerze, miasta Pitom i Ramzes. ¹²Im bardziej ich uciskano, tym stawali się liczniejsi, co wzbudzało jeszcze większą zawiść. ¹³Jarzmo Egiptu bardzo ciążyło Izraelitom. ¹⁴Ich życie stało się nie do zniesienia. Przemocą

a) *siedemdziesięciu* - liczba ta zgadza się z Rdz 46,27. W greckim tłumaczeniu ST (LXX) podano w tym miejscu liczbę siedemdziesiąt pięć osób, doliczając potomków Efraima i Manasses (Dz 7,14).

b) *kraina* - ziemia Goszen; żyzny teren we wschodniej części delty Nilu. W późniejszym czasie (XIII w. przed Chr.) zwany też ziemią Ramzes (Rdz 47,11+).

c) W Egipcie przymusowe prace wykonywali jedynie niewolnicy.

📖 Potomkowie Jakuba w Egipcie. Dwa pierwsze rozdziały *Księgi Wyjścia* zawierają informacje o tym, w jaki sposób Izraelci przebywający w Egipcie stali się niewolnikami. Stanowią również wprowadzenie do głównego tematu, jakim jest wyzwolenie Izraelitów z niewoli. Szczególna rola w przygotowaniu tego dzieła przypada kobietom, które okazują nieposłuszeństwo wobec nakazów faraona. Są to m.in. położne, a także matka i siostra Mojżesza. Istotną rolę odgrywa też Sefora, córka Reuela, którą Mojżesz poślubił, stając się dzięki temu pełnoprawnym członkiem plemienia Madianitów. Zwrócić uwagi na rolę kobiet w dziele zbawienia jest zapowiedzią wydarzeń z NT, w których to właśnie kobiety, na czele z Matką Jezusa, stanowiąc będą najwierniejsze towarzyszyki w ziemskiej misji Zbawiciela i jako pierwsze spotkają Zmartwychwstałego (np. Mt 28,9n).

Księga Wyjścia zaczyna się podsumowaniem historii przybycia Jakuba-Izraela do Egiptu oraz informacją, że całe jego pokolenie wymarło. Na horyzoncie dziejów pojawiło się nowe pokolenie. Niezwykle rozmnożenie Izraelitów, opisane w w. 7, jest spełnieniem pierwszej obietnicy Boga żonyj Abrahamowi: że stanie się ojcem wielkiego narodu (Rdz 12,2), i zapowiada bliską już realizację kolejnej - wprowadzenia do Ziemi Obiecanej (Rdz 12,1). W podobny sposób ewangelista Mateusz i Łukasz, rozpoczynając swoje dzieła od podania genealogii Jezusa, wskazują, że w Nim spełniły się obietnice mesjańskie i nadszedł czas wybawienia z niewoli grzechu oraz objawienia się królestwa Bożego.

📖 Odmiana losu Izraelitów. Czasy panowania nowego faraona przynoszą zmianę stosunku Egipcjan do Izraelitów. Ogromna liczba niewolników budzi obawy faraona, który postanawia przeciwdziałać dalszej eksplozji demograficznej. Jego plan przeciwko Izraelowi jest jednak próbą przeciwstawienia się

a) *wyrób cegieł* - cegły były budulcem, który zastąpił kamienie. Powstawały one w wyniku suszenia na słońcu odpowiednio ukształtowanej gliny. Technologia wypalania cegieł pojawiła się pod koniec czwartego tysiąclecia przed Chr. i początkowo była procesem bardzo kosztownym.

b) *Szifra* - imię to znaczy 'upiększa'.

c) *Pua* - imię to znaczy 'głośno płakać'.

d) *obserwować uważnie* - w oryginale jest zwrot *patrzeć na kamienie*. Chodzi zapewne o rodzaj podwyższenia, na którym rodzące mogły klekać, aby zrobić więcej miejsca dla przychodzącego na świat dziecka.

e) *były bogobojne* - zob. *Słownik (Bojaźń Boża)*.

f) *Nil* - określenie użyte w oryginale sugeruje, że może tu być mowa także o dopływie Nilu. Zob. Rdz 41,1+.

zmuszano ich do wyrobu cegieł^a i do uprawy pól, a przy okazji jakiegokolwiek pracy znęcano się nad nimi.

Położne izraelskie

¹⁵Król Egiptu wzewał do siebie hebrajskie^e położne, Szifre^b i Pue^c, i rzekł: ¹⁶„Gdy kobiety hebrajskie będą rodziły, wy macie obserwować uważnie^d: jeśli będzie się rodził chłopiec, sprawicie, żeby umarł, jeżeli zaś dziewczynka, może żyć”. ¹⁷Położne jednak były bogobojne^e i nie wypełniały rozkazu króla Egiptu, lecz zostawiały chłopców przy życiu. ¹⁸Ponownie więc przywołał je król Egiptu do siebie i zapytał: „Dlaczego tak postępujecie i pozwalacie przeżyć chłopcom?”. ¹⁹Położne wyjaśniły faraonowi: „Hebrajskie kobiety różnią się od Egipcjanek, są bardziej żywotne. Zanim więc położna zdąży przybyć, jest już zwykle po porodzie”. ²⁰Bóg błogosławił położnym, a lud mnożył się i rosła jego potęga. ²¹To właśnie dzięki bojaźni^f Bożej obie stały się matkami rodów. ²²W końcu faraon rozkazał wszystkim swoim poddanym: „Każdy nowo narodzony chłopiec ma być wrzucony do Nilu^f, a każda dziewczynka ma pozostać przy życiu”.

DZIECIŃSTWO I MŁODOŚĆ MOJŻESZA

Narodziny Mojżesza

2 ¹Pewien człowiek z rodu Lewiego pojął za żonę kobietę, również z rodu Lewiego. ²Kobieta ta poczęła i urodziła syna, a że wydał się jej przesłiczny, trzymała go w ukryciu przez trzy miesiące. ³Nie mogła jednak dłużej go ukrywać, wzięła więc koszyk z papirusowej trzciny, nasączyła go żywicą i smołą, włożyła do niego dziecko i umieściła w sitowiu nad brzegiem Nilu. ⁴Siostra chłopca, ciekawa dalszych jego losów, obserwowała wszystko z daleka.

planom Boga. Podobny motyw pojawia się na początku Ewangelii o Jezusie. Herod, w obawie o swój tron, gotów jest poświęcić niewinne życie dzieci, byle tylko nie dopuścić do spełnienia się proroctwa i realizacji Bożego planu (Mt 2,3.16).

📖 Położne izraelskie. Szczegółowy plan faraona opiera się na rozkazie wydanym położnym, aby zabijały chłopców. Położne są w księdze reprezentowane przez Szifre i Pue. Obie kobiety odmawiają posłuszeństwa ze względu na bojaźń Bożą. Nieposłuszeństwo położnych zmusza faraona do zaangażowania wszystkich Egipcjan w realizację jego zamiarów. Mimo dysproporcji sił, zwyciężają ci, którzy współpracują z Bogiem. Właściwym komentarzem do tego wydarzenia mogą być słowa Apostoła Piotra: *bardziej trzeba słuchać Boga niż ludzi* (Dz 5,29).

📖 Narodziny Mojżesza. W historii wyjścia Izraelitów z Egiptu tylko trzy osoby odgrywają ważną rolę: Mojżesz - reprezentujący Boga, faraon - który jest przeciwnikiem Bożego planu zbawienia, oraz brat Mojżesza - Aaron. Mojżesz jest postacią dominującą w tych wydarzeniach i tylko jemu autor biblijny poświęca szczególną uwagę, interesując się jego życiem sprzed powołania go przez Boga. Dzieciństwo i młodość Mojżesza, podobnie jak Ewangelia dzieciństwa Jezusa (Mt 1 - 2; Łk 1,26 - 2,52),

⁵W tym czasie córka faraona przybyła nad Nil, aby się wykąpać, a jej służące przechadzały się nad brzegiem rzeki. Nagle zobaczyła koszyk wśród sitowia, kazała więc służącej, aby go przyniosła. ⁶Uchyliła wieko i zobaczyła chłopczyka. Wzruszyła się, bo był zaplakany, i rzekła: „Pewnie jest to hebrajskie⁷ dziecko”. ⁷Wówczas jego siostra powiedziała do córki faraona: „Jeśli zechcesz, przyprowadzę niankę spośród kobiet hebrajskich, aby wykarmiła je dla ciebie”. ⁸„Zrób tak!” – odparła córka faraona. Dziewczyna pobiegła i zawołała matkę chłopczyka. ⁹Córka faraona rzekła do niej: „Zaopiekuj się tym dzieckiem i wykarm je dla mnie. Zapłacę ci za to”. Kobieta wzięła niemowlę i karmiła je. ¹⁰Gdy chłopiec podrośł, przyprowadziła go do córki faraona, a ona uznała go za swojego syna. Dała mu na imię Mojżesz², rzekła bowiem: „Wyciągnęłam go z wody”.

Mojżesz zabija Egipcjanina

¹¹Minęło wiele lat. Mojżesz dorósł, wybrał się do swoich braci i ujrzał ich udrękę. Zobaczył też, jak Egipcjanin znęcał się nad Hebrajczykiem², jego rodakiem. ¹²Rozejrzał się wokół, a gdy się upewnił, że nikt ich nie widzi, zabił Egipcjanina i zagrzebał w piasku. ¹³Następnego dnia szedł i natknął się na dwóch Hebrajczyków, którzy się kłócili. Zapytał tego, który atakował: „Dlaczego bijesz swojego brata?” ¹⁴On odrzekł: „Kto cię ustanowił naszym przywódcą albo rozjemcą? A może chcesz mnie zabić, jak tamtego Egipcjanina?” Mojżesz przeraził się i pomyślał: „Sprawa się wydała”. ¹⁵Istotnie, wieść dotarła do faraona i usiłował on zgładzić Mojżesza.

Mojżesz u Madianitów

Mojżesz musiał uciekać przed faraonem, zamieszkał więc w krainie Madian³. Siedział właśnie w pobliżu studni, ¹⁶gdy przyszedł siedem córek madianickiego kapłana, aby zaczerpnąć wody,

a) *Mojżesz* - imię Mojżesz (hebr. *Mosze*) wywodzi się z jez. egipskiego i oznacza: 'począć się', 'narodzić'. Autor *Księgi Wyjścia* doszukuje się jednak hebrajskiego pochodzenia tego imienia (córka faraona raczej nie mówiła po hebrajsku), nawiązując do czasownika *mašah* - 'wydobyć', 'uratować'. Rabini tłumaczyli imię Mojżesza jako 'wydobywający', ponieważ on z woli Boga wydobył Izraela z uścisku.

b) *Madian* - kraina położona na wschodnim wybrzeżu zatoki Akaba, oddzielającej półwysp Synaj od Półwyspu Arabskiego. Zob. Lb 22,4+.

pokazują, że Bóg, o którym nie wspomina się tu wprost, przygotowuje swojego wybranego do przyszłej misji i dyskretnie czuwa nad jego losem.

Opowiadanie o narodzinach Mojżesza i jego niezwykłym ocaleniu jest konkretnym przykładem, ilustrującym nieposłuszeństwo kobiet wobec dekretu wydanego przez faraona. Paradoxem jest fakt, że do izraelskich kobiet świadomie dołącza córka faraona, która adoptuje hebrajskiego chłopca i zabiera go do pałacu. Miejsce, z którego wyszedł rozkaz zabijania, staje się teraz miejscem ocalenia, a Mojżesz, karmiony przez prawdziwą matkę, nie traci kontaktu ze swoim narodem. Wiklinowy koszyk, w którym umieszczono małego Mojżesza, po hebrajsku nazywa się tak samo jak arka, w której schronił się Noe. Autor biblijny wyraźnie łączy więc oba ocalenia, wskazując na kontynuację Bożego planu zbawienia. Ocalenie Jezusa przed Herodem również dokona się w Egipcie, gdzie udadzą się Jego rodzice na wieść o planach okrutnego króla (Mt 2,13nn).

 Mojżesz zabija Egipcjanina. Mojżesz nie wyrzekł się swojego pochodzenia, mimo że większość życia spędził wśród Egipcjan. Gdy był świadkiem uścisku, jaki cierpieli jego rodacy ze strony Egipcjan, próbował interweniować. Zakończyła się to jednak niepowodzeniem, które może oznaczać, że metoda

a) *Reuel* – tylko w tym miejscu przyszły teść Mojżesza nosi to imię. Według Wj 3,1; 4,18; 18,1 nazywał się Jetro. Ale według Lb 10,29+ miał na imię Chobab i był synem Reuela Madianity. W Sdz 1,16; 4,11 jest natomiast mowa o tym, że Chobab był Kenitą. Różnice wynikają zapewne z odmiennych przekazań. Inne wyjaśnienie różnego brzmienia imienia Madianity zakłada, że hebr. termin oznaczający teścia, mógł również oznaczać ojca lub dziadka. Niektórzy uważają też, że *Reuel* to nie imię, lecz specjalny tytuł.

b) W oryginalne zdanie wydaje się niedokończony. W innych tłumaczeniach zamiast *zrozumiał jest: pisał ich*.

c) *Jetro* – zob. Wj 2,18+.

d) *Madianici* – zob. Lb 22,4+.

e) *Horeb* – inna nazwa góry Synaj. Oryginalnie obie nazwy mogły pochodzić z dwóch różnych tradycji, opowiadających o tym samym wydarzeniu. Pierwsza z nich dominuje w Wj 1 – 15, druga w pozostałej części księgi.

napełnić nią koryta i napoić trzodę swojego ojca. ¹⁷Nadeszli jednak inni pasterze i przepędzili je. Wówczas Mojżesz stanął w ich obronie i napoił ich trzody. ¹⁸Gdy one wróciły do swojego ojca, Reuela^a, zapytał je: „Dlaczego dzisiaj przyszliście tak szybko?”. ¹⁹One odrzekły: „Jakiś Egipcjanin obronił nas przed pasterzami, a nawet wyręczył nas w czerpaniu wody i napoił trzody”. ²⁰Wtedy je zapytał: „A gdzie on jest? Zostawiliście go samego? Zaprosicie go na posiłek!”. ²¹Mojżesz zgodził się zamieszkać u tego człowieka, a on dał mu za żonę swoją córkę, Seforę. ²²Urodziła ona syna, któremu nadał imię Gerszom, gdyż rzekł: „Byłem wygnancom w obcej krainie”.

POWOŁANIE MOJŻESZA

Lament Izraelitów

²³Mijały lata. Umarł król Egiptu, a Izraelici wciąż cierpieli ucisk i krzyczeli z bólu. Ich lament spowodowany uciskiem wznosił się do Boga. ²⁴Usłyszał Bóg ich skargę i wspomniął na przymerze^a z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem. ²⁵Spojrzał Bóg na Izraelitów i zrozumiał...^b.

Objawienie się Boga w płonącym krzewie

3 ¹Mojżesz wypasał właśnie trzodę swojego teścia Jetra^a, który był kapłanem Madianitów^d. Przeprowadził stado przez pustynię i zmierzał ku górze Boga, zwanej Horeb^e. ²Nagle anioł PANA^f pojawił się przed nim w płomieniu buchającym z krzewu. Mojżesz widział, jak ogień płonął wśród cierni, lecz ich nie spałał. ³Pomyślał więc: „Podejdę bliżej i zobaczę to niezwykle

obrona przez Mojżesza nie była zgodna z Bożymi planami. Dokonując morderstwa, Mojżesz stał się dla Egipcjan przestępcą odpowiedzialnym za śmierć jednego z nadzorców. Dla swoich rodaków był obcym, który przypisywał sobie autorytet przywódcy i rozjemcy. Opis tych wydarzeń służy do postawienia pytania o to, kim właściwie jest Mojżesz (np. Mt 21,23). Należy go uważać za samozwańczego przywódcę, czy też działał on pod wpływem Bożego nakazu? Odpowiedź na to pytanie stanie się głównym motywem dalszej części księgi.

📖 Lament Izraelitów. Śmierć kolejnego faraona nie zmieniła położenia Izraelitów. Ich wołanie do Boga, który do tej pory wydawał się milczeć, zostaje jednak wysłuchane. Oznacza to, że wkrótce nastąpi interwencja Boga. Nie wynika ona jedynie ze współczucia, ale opiera się na relacji, która od dawna łączyła Go z przodkami Izraela. Bóg chce nie tylko uwolnić Izraelitów z niewoli, ale także odnowić relację z potomkami patriarchów.

📖 Objawienie się Boga w płonącym krzewie. Mojżesz zadamował się wśród Madianitów, którzy byli potomkami Abrahama i Ketury (Rdz 25,1.4) i zamieszkiwali krainę Madian, położoną na wschodnim wybrzeżu zatoki Akaba, oddzielającej Półwysep Synajski od Półwyspu Arabskiego. Bóg miał jednak wobec niego inne plany. Najpierw przyciągnął uwagę Mojżesza przez niezwykle zjawisko, a następnie wezwał go, aby uszanował Jego świętość. Cudowne wydarzenie z krzewem oznacza, że Bóg postanowił odpowiedzieć na lament swojego ludu, który w Egipcie cierpiał ucisk i upokorzenie (Łk 1,51-55.68-79). Objawienie się Boga Mojżeszowi jest znakiem tego, że Bóg

zjawisko. Dlaczego krzew nie obraca się w popiół?». ⁴Gdy PAN zobaczył, że zaciekawiony Mojżesz podchodzi, zawołał do niego z krzewu: „Mojżeszu, Mojżeszu!”. On odrzekł: „Jestem!”. ⁵„Nie podchodź tu! Zdejmij sandały z nóg, gdyż miejsce, na którym stoisz, jest ziemią świętą”. ⁶I dodał: „Ja jestem Bogiem twojego ojca, Bogiem Abrahama, Bogiem Izaaka i Bogiem Jakuba”. Mojżesz zakrył twarz, gdyż lękał się patrzeć na Boga.

Bóg powierza Mojżeszowi misję

⁷PAN rzekł: „Przyjrzałem się niedoli mojego ludu w Egipcie, usłyszałem jego krzyk pod biczem nadzorców, znam więc ogrom jego cierpień. ⁸Zstąpiłem, by wyzwolić go spod władzy Egiptu i wyprowadzić z tego kraju do ziemi wspaniałej i przestronnej, do krainy płynącej mlekiem i miodem, którą zamieszkują Kananejczycy, Chetyci, Amoryci, Peryzycy, Chiwici i Jebusyci. ⁹Lament Izraelitów dotarł do Mnie. Ujrzałem ucisk, jakim dręczą ich Egipcjanie. ¹⁰Posyłam cię więc teraz do faraona. Idź i wyprowadź z Egiptu Izraelitów – mój lud”. ¹¹„Kimże ja jestem – odrzekł Mojżesz Bogu – żebym miał stawać przed faraonem albo wyprowadzać Izraelitów z Egiptu?”. ¹²Bóg odparł: „Jestem z tobą! A oto znak, że to właśnie Ja ciebie posłałem: skoro tylko wyprowadzisz lud z Egiptu, będziecie służyć^b Bogu na tej górze”.

Bóg objawia swoje imię

¹³Mojżesz powiedział: „Przypuścmy, że pójdę do Izraelitów i oznajmię im: Bóg waszych ojców posyła mnie do was. Jeśli jednak spytają mnie: «Jak On się nazywa?», co im odpowiem?».

a) Trzykrotne powtórzenie słowa „Bóg” i odniesienie go do pracodawców Izraela ma podkreślać fakt, że Bóg każdemu z nich objawił się osobno i za każdym razem w sposób wyjątkowy i właściwy tylko dla danego spotkania.

b) *będziecie służyć* - Izraelici zostaną wyzwoleni z przymusowej służby faraonowej, aby mogli się oddać dobrowolnej i radosnej służbie Bogu.

przygotowuje go do misji pośrednika. Zadaniem Mojżesza będzie przekazanie ludziom woli Boga i dbanie o to, aby była przez nich wypełniona. W historii ludzkości było wielu pośredników, którym Bóg zlecił zadanie przekazywania Jego woli. W sensie najważniejszym i najpełniejszym takim pośrednikiem był i jest Jezus Chrystus, który jako Syn Boży w sposób doskonały objawił wolę Ojca i doskonale ją wypełnił (np. Mt 11,27; J 5,36-47; 10,30; 1Tm 2,5; Hbr 9,15).

☞ **Bóg powierza Mojżeszowi misję.** Relacja o powołaniu Mojżesza ma cechy charakterystyczne dla wielu innych powołań znanych z Biblii (np. powołanie Gedeona, Jeremiasza, Saula, Maryi). Charakterystycznym elementem, występującym w opisach powołań, są różnego rodzaju wątpliwości wyrażane przez powołanego, na które Bóg odpowiada, zapewniając jednocześnie o swojej obecności oraz wsparciu podczas wypełniania powierzonych misji. Mojżesz aż ośmiokrotnie wyraża swoje wątpliwości. Na każdą z nich Bóg udziela odpowiedzi (Wj 3,11.13; 4,1.10.13; 5,22-23; 6,12.30). Intensywność dialogu pomiędzy Bogiem i Mojżeszem świadczy o tym, że mamy do czynienia z najważniejszym powołaniem w ST. Zadanie powierzone Mojżeszowi wynika z dawnych związków Boga z patriarchami (przodkami Mojżesza) i wiąże się z obietnicą otrzymania przez Izraelitów ziemi na własność. Bóg wyrywa Mojżesza do ufności i wyzbycia się lęku powodowanego własną ułomnością i brakiem sił. Bóg sam zadba o pomyślny przebieg misji. Człowiek powołany i posłany przez Boga powinien więc przede wszystkim wykazać się wiarą w moc i obecność Boga.

☞ **Bóg objawia swoje imię.** Mojżesz chce poznać imię Boga, który go posyła. Wynika to być może z faktu, że dla starożytnych znajomość czyjś imienia oznaczała poznanie tożsamości i istoty tej

a) *Bóg Abrahama... Jakuba* -
zob. Wj 3,6+.

¹⁴Bóg odrzekł: „Jestem tym, kim jestem. Tak masz powiedzieć Izraelitom: «Jestem» posyła mnie do was”. ¹⁵Następnie Bóg powiedział: „To właśnie oświadczyś Izraelitom: PAN⁶, Bóg waszych ojców, Bóg Abrahama, Bóg Izaaka, Bóg Jakuba⁷ posyła mnie do was. To jest moje imię⁸ i takim ma pozostać w pamięci wszystkich pokoleń. ¹⁶Idź, zwołaj starszyznę⁹ Izraela¹⁰ i ogłosz jej: «Ukazał mi się PAN, Bóg waszych ojców, Bóg Abrahama, Izaaka i Jakuba, i przemówił: Na własne oczy widziałem krzywdę, jaka dzieje się wam w Egipcie ¹⁷Postanowiłem wyprowadzić was z niewoli egipskiej do ziemi Kananejczyków¹¹, Chetytów¹², Amorytów¹³, Peryzytów¹⁴, Chiwwitów¹⁵ i Jebusytów¹⁶, do krainy płynącej mlekiem i miodem». ¹⁸Oni cię usłuchają. Wówczas razem ze starszyzną Izraela udasz się do króla Egiptu, aby mu oznajmić: «Wzywa nas PAN, Bóg Hebrajczyków¹⁷. Musimy więc odbyć trzydniową wędrówkę w głąb pustyni, aby złożyć ofiarę PANU, naszemu Bogu». ¹⁹Wiem, że król Egiptu nie pozwoli wam odejść, jeżeli nie będzie zmuszony siłą. ²⁰Dlatego wyciągnę rękę i zniszczę Egipt moimi cudami, które tam uczynię, aż w końcu was wypuści. ²¹Wzbudzę także u Egipcjan taką przychylność do tego ludu, że nie odepjdzie z pustymi rękami. ²²Każda kobieta poprosi swoją sąsiadkę i kobietę, z którą dzieli mieszkanie, o srebrne i złote naczynia oraz o szaty, by ubrać w nie swoich synów i swoje córki. W ten sposób ograbicie Egipt”.

Wątpliwości Mojżesza i znaki potwierdzające jego misję

4 ¹Mojżesz odparł: „Przecież mi nie uwierzą i nie usłuchają mnie. Powiedzą raczej: «PAN⁶ wcale ci się nie ukazał»”. ²PAN go zapytał: „Co trzymasz w dłoni?”. Odpowiedział: „Laskę”. ³Polecił więc: „Rzuć ją na ziemię”. Gdy tylko laska upadła na ziemię, zamieniła się w węża. Wtedy Mojżesz uciekł przerażony. ⁴PAN rzekł do Mojżesza: „Wyciągnij rękę i chwyć go za ogon”. Gdy Mojżesz wyciągnął rękę i chwycił węża, ten

osoby. Bóg, objawiając swoje imię, chce więc odsłonić jakąś część swojej istoty, aby Mojżesz i Izraelici nawiązali z Nim osobowy kontakt. W swojej odpowiedzi Bóg zasadniczo powtarza zapewnienie o swojej obecności. Mojżesz usłyszał już: *Jestem z tobą* (w. 12), a teraz dowiaduje się, że właśnie w nieustannej Bożej obecności objawia się Jego najgłębsza istota. Zarówno Izraelici, jak i Egipcjanie mogą poznać Boga tylko przez doświadczenie Jego mocy i chwały (Wj 10,2; 14,18), które dla pierwszych oznacza zbawienie, a dla drugich karę. Imię, które słyszy Mojżesz, podkreśla również nieuchwytność Boga, który pozostaje zawsze ponad wszelkim ludzkim pragnieniem zdefiniowania Go i dominacji nad Nim. Izraelici poznają Boga, kiedy kroczą w Jego obecności, pełnią Jego wolę i oczekują Jego zbawienia. Pełna realizacja zbawczej obecności Boga nastąpi w momencie przyjscia na ziemię Jezusa, Syna Bożego, który zgodnie z zapowiedzią proroka Izajasza otrzyma tytuł *Emmanuel*, tzn. ‘Bóg jest z nami’ (Iz 7,14; por. Mt 1,23+). Imię Jezusa Chrystusa pozwoli doświadczyć wszystkim ludom ziemi, że Bóg jest z nimi dla ich zbawienia (Mt 1,21+; Łk 24,47; Dz 4,12; Rz 10,9-13).

📖 Wątpliwości Mojżesza i znaki potwierdzające jego misję. Dialog między Bogiem i Mojżeszem pokazuje, że Mojżesz z trudem przekonuje się do powierzonej mu misji i szuka zabezpieczeń. Cierpliwość

w jego dłoni zamienił się w łaskę.⁵ „To po to, aby uwierzyli, że ukazał ci się PAN, Bóg ich ojców, Bóg Abrahama, Bóg Izaaka i Bóg Jakuba”. Następnie PAN dodał: „Połóż dłoni na piersi pod ubraniem”. Mojżesz włożył dłoni pod ubranie, a gdy ją wyciągnął, była pokryta trądem⁶ białym jak śnieg. ⁷Bóg rzekł: „Włóż ponownie rękę pod ubranie”. Włożył znowu rękę pod ubranie. A gdy ją wyjął, nie różniła się od reszty ciała.⁸ „Jeśli ci nie uwierzą i nie przekonają ich pierwszy znak, to uwierzą pod wpływem drugiego znaku.”⁹ „A jeżeli nie uwierzą obu tym znakom i nie usłuchają cię, wówczas zaczerpnij wody z Nilu i wylej na ziemię, a woda wzięta z Nilu stanie się na ziemi krwią”.

Misja Aarona

¹⁰Mojżesz rzekł do PANA: „Zważ, Panie, że nie jestem dobrym mówcą. Nie byłem nim zresztą nigdy, nawet od czasu, gdy Ty przemówiłeś do swojego sługi. Mam ociężałe wargi i niewprawny język”. ¹¹PAN mu odpowiedział: „Kto daje człowiekowi usta? Kto czyni go niemym, głuchym, widzącym lub niewidomym? Czyż nie ja, PAN?” ¹²Teraz więc idź, Ja będę przy twoich ustach i pouczę cię, co masz mówić”. ¹³Mojżesz nalegał: „Proszę Cię, Panie, pošlij kogoś bardziej odpowiedniego”. ¹⁴PAN rozgniewał się na Mojżesza: „Czyżbyś miał na myśli twojego brata Aarona, lewite? Wiem, że on potrafi płynnie przemawiać. Wyruszył właśnie na spotkanie z tobą i ucieszy się na twój widok. ¹⁵Przemów do niego i przekaz mu te słowa. A Ja będę przy ustach twoich i jego i pouczę was, co macie czynić.” ¹⁶On będzie mówił za ciebie do ludu. Stanie się dla ciebie jakby ustami, a ty staniesz się dla niego jakby Bogiem. ¹⁷Zabierz ze sobą tę łaskę, gdyż przy jej pomocy masz uczynić znaki”.

a) *trąd* - choroba, o której mowa, tradycyjnie identyfikowana jest z trądem (Kpł 13,9nm; Lb 5,2+; 12,10+), tutaj chodzi jednak raczej o jakiś rodzaj owrzodzenia skóry.

Boga jest wyrazem Jego pedagogii wobec Mojżesza. Bóg przyjmuje ograniczenia i obawy człowieka, którego wybrał, i z łagodnością uczy go zaufania. Niezwykłe znaki mają pomóc Mojżeszowi nabrać pewności, że to, czego doświadcza, jest prawdą. Poprzez znaki Mojżesz uzyskuje moralną pewność, że wszystkie żywioły oraz ziemskie potęgi podlegają Bogu, który jest ich Stwórcą. Znaki są więc środkiem do umocnienia wiary. W momencie objawienia się Jezusa Chrystusa, który jest najbardziej czytelnym „znakiem” Boga, inne znaki stracą pierwszoplanowe znaczenie (np. Mt 12,39; Mk 8,11; Łk 11,16; J 4,48; 14,6).

 Misja Aarona. Po raz kolejny Mojżesz próbuje wymówić się od powierzonej mu misji. Niewykluczone, że miał jakąś wadę wymowy lub nie umiał się dobrze wysłowić. Problem ten jest okazją do wprowadzenia na scenę wydarzeń Aarona, który ma przekazywać słuchaczom słowa swojego młodszego brata. Czynność tę w przyszłości będą kontynuować następcy Aarona - lewici, głoszący ludowi prawo Boże przekazane przez Mojżesza, tzw. prawo Mojżeszowe. Wzmianka o problemach Mojżesza świadczy o tym, że Bóg nie powołuje ludzi doskonałych. Wady i ułomności nie stanowią dla Niego przeszkody w powierzeniu jakiemuś człowiekowi misji. O wiele ważniejsze jest, aby powołany okazał zaufanie i posłuszeństwo. Cnoty te umożliwiają skuteczną realizację Bożego planu zbawienia. Mojżesz zabiera ze sobą tzw. łaskę Boga (Wj 4,20), gdyż posłuszny ona do sprowadzania plag na Egipt (Wj 7,20; 9,23; 10,13).

- a) *Jetro* - zob. Wj 2,18+.
- b) *Madian* - zob. Wj 2,15+.
- c) *synowie* - dotąd była mowa o jednym synu (Wj 2,22). Zob. Wj 18,2-6.
- d) *sprawię, że on zatnie się w uporze* - dosłowne odczytanie tego zwrotu sugeruje, że faraon był ubezwłasnowolniony przez Boga. W zamiśle autora biblijnego zwrot ten służy jednak przede wszystkim do ukazania wszechmocy Boga, któremu nic i nikt nie może się sprzeciwić. W tekście tym nie należy się więc doszukiwać odpowiedzi na pytanie: Jak pogodzić wolną wolę człowieka z działaniem Boga? Wypowiedzi faraona zawarte np. w Wj 5,2. 4.9.17 pokazują, że faraon celowo trwa w uporze i świadomie podejmuje decyzje.
- e) Wymowa sceny oraz formuła użyta przez Seforę nie są do końca jasne. Obrzezanie było praktykowane przez liczne ludy Wschodu z wyjątkiem Babilończyków, Asyryjczyków i Filistynów. W Izraelu nabrało ono znaczenia religijnego - jako znak przynależności do Boga (Rdz 17,9-14; zob. Rz 2,25+).

POWRÓT MOJŻESZA DO EGIPITU

Mojżesz wyrusza w drogę

¹⁸Mojżesz wrócił do swojego teścia Jetra^a i rzekł do niego: „Chciałbym udać się z powrotem do moich braci do Egiptu, aby zobaczyć, czy jeszcze żyją”. Jetro mu odpowiedział: „Idź w pokój”. ¹⁹Wówczas PAN^b oznajmił Mojżeszowi w Madian^b: „Wracaj do Egiptu, bo umarli wszyscy, którzy czyhali na twoje życie”. ²⁰Mojżesz posadził na osle swoją żonę i synów^c i razem z nimi wyruszył do ziemi egipskiej. W dłoni trzymał laskę Boga. ²¹PAN rzekł do Mojżesza: „Gdy wrócisz do Egiptu, pamiętaj o wszystkich cudownych znakach, które tobie powierzyłem. Masz je wykonać przed faraonem. Ja jednak sprawię, że on zatnie się w uporze^d i nie wypuści ludu. ²²Oto, co powiesz faraonowi: «To mówi PAN: Izrael^e jest moim synem pierworodnym^f, ²³dlatego nakazuję ci - wypuść mojego syna, aby mi służył! Jeśli będziesz się opierał, Ja zabiję twój pierworodny syna^g»”.

Obrzezanie syna Mojżesza

²⁴Gdy w czasie drogi zatrzymali się na nocleg, PAN^h zastąpił drogę Mojżeszowi i chciał go pozabawić życia. ²⁵Wtedy Sefora kamiennym nożem odcięła napletek swojego syna, dotknęła nim nóg Mojżesza i rzekła: „Jesteś dla mnie oblubieńcem krwi!” ²⁶Wówczas Bóg pozostawił go przy życiu. Sefora powiedziała wtedy: „oblubieniec krwi”, ze względu na obrzezanieⁱ.

📖 Mojżesz wyrusza w drogę. Po wielu wątpliwościach Mojżesz decyduje się wypełnić powierzone mu zadanie. Przed wyruszeniem do Egiptu otrzymuje od Boga dodatkowe wskazania, istotne dla dalszego rozwoju wypadków. Najważniejsza jest jednak deklaracja Boga: *Izrael jest moim synem pierworodnym* (w. 22). Jest ona wyrazem szczególnego stosunku Boga do tego narodu i pozwala sądzić, że plany związane z wyzwoleniem Izraela są tylko początkiem tego, co Bóg chce uczynić dla tego narodu i wszystkich ludów ziemi. W czasach NT misja zbawienia będzie realizowana w podobny sposób. Jezus rozpocznie ją od ratowania najpierw tych, którzy poginęli z narodu izraelskiego (Mt 10,6), ale ostatecznie posle swoich uczniów aż na krańce świata (Mt 28,19; Mk 16,15). W historii Mojżesza, który musiał uciekać przed zemstą władcy, obecna jest zapowiedź historii Jezusa, który wraz z rodzicami będzie uciekał przed okrucieństwem Heroda (Mt 2,13n). Jezus, podobnie jak Mojżesz, wróci jednak w odpowiednim czasie do miejsca, w którym miała się wypełnić Jego zbawcza misja (Mt 2,19-23).

📖 Obrzezanie syna Mojżesza. Opis nocnego ataku Boga jest jednym z najbardziej tajemniczych fragmentów ST. Z oryginalnego tekstu nie wynika jednoznacznie, czy zagrożony był Mojżesz, czy jego syn. Dotychczasowe wydarzenia pozwalają jednak sądzić, że chodzi o Mojżesza. Bóg, który zagroził faraonowi uśmierceniem jego pierworodnego syna, jest teraz gotowy zabić Mojżesza, którego od śmierci ratuje obrzezanie syna. Obrzezanie stanowiło podstawowy znak przynależności do ludu Bożego (Rdz 17). Przez obrzezanie syn Mojżesza staje się zdolny do uczestnictwa w paschalnym wyjściu z Egiptu (Wj 12,40-51), a sam Mojżesz staje się „oblubieńcem krwi”, czyli oblubieńcem nabytym przez krew obrzezania. Ponieważ mamy tu do czynienia z jednym z najstarszych tekstów biblijnych opowiadających o obrzezaniu, nie można wykluczyć, że autor biblijny chciał podać wyjaśnienie, dlaczego w Izraelu, w odróżnieniu od innych narodów z tego regionu, praktykuje się obrzezanie dzieci, a nie młodzieńców przygotowujących się do małżeństwa. Obrzezanie zostało bowiem ukazane jako gest ratujący od śmierci i włączający do wspólnoty zbawienia.

Spotkanie z Aaronem, starszyzną i ludem

²⁷PAN^a rzekł do Aaron: „Wyjdź naprzeciwko Mojżesza na pustynię”. Wyruszył więc, a gdy go spotkał u stóp góry Boga, przywitał go pocałunkiem^a. ²⁸Mojżesz powtórzył Aaronowi wszystkie słowa PANA, który go posłał, i opowiedział o wszystkich znakach, które polecił mu uczynić. ²⁹Następnie Mojżesz i Aaron zwołali całą starszyznę^a Izraela^a. ³⁰Wówczas Aaron ogłosił to wszystko, co PAN powiedział do Mojżesza, a on przed ludem uczynił znaki. ³¹Lud, widząc je, uwierzył. I gdy Izraelci usłyszeli, że PAN przybywa im na pomoc i widzi ich niedolę, padli na twarz w uwielbieniu.

Mojżesz i Aaron przed faraonem

5 ¹Następnie Mojżesz i Aaron przybyli do faraona i oznajmili mu: „To mówi PAN^a, Bóg Izraela: «Wypuść mój lud, aby obchodził moje święto^b na pustyni»”. ²Faraon odparł: „Któż to taki ów PAN, abym miał Go posłuchać i wypuścić Izraela? Nie znam żadnego PANA i nie wypuszczę Izraela!”. ³Oni odpowiedzieli: „Ukazał się nam Bóg Hebrajczyków^a. Musimy więc odbyć trzydniową wędrówkę w głąb pustyni, aby złożyć ofiarę PANU, naszemu Bogu. W przeciwnym razie zesła na nas zarazę lub wojnę”. ⁴Król Egiptu zapytał: „Mojżeszu i Aaronie, jakim prawem odwodzicie lud od robót? Wracajcie do waszej pracy!”. ⁵I dodał: „Nie dość, że stali się najliczniejszym ludem tej krainy, to jeszcze chcecie, żeby przestali pracować”.

a) *przywitał go pocałunkiem* – w ST był to gest stosowany wśród krewnych. W NT pocałunkiem witali się chrześcijanie.

b) *moje święto* – wzmianka o oddawaniu czci Bogu na pustyni pojawia się wielokrotnie (Wj 3,18; 7,16,26; 8,4.16.23; 9,1.13; 10,3.24). O święcie mówi się tylko tu i chodzi prawdopodobnie o Paschę (Wj 12,1nn; zob. *Słownik*).

📖 Spotkanie z Aaronem, starszyzną i ludem. Entuzjastyczne przyjęcie Mojżesza przez rodaków ma u podstaw interwencję Boga, od którego pochodzą słowa i znaki przekazane przez Aarona i Mojżesza. Wieść o wyzwoleniu przyjęta jest z radością także z tego powodu, że Izraelci cierpią wielki ucisk. Pojawienie się Mojżesza jest dla nich źródłem nadziei. Pomyślny przebieg spotkania ukazuje prawdopodobność Boga (Wj 3,18) i rozwiewa wcześniejsze obawy Mojżesza. Jest dla niego także umocnieniem. Bóg zadbał o to, aby na początku nie spotkała go porażka, która mogłaby go zniechęcić. W przyszłości jednak reakcje ludu nie zawsze będą tak entuzjastyczne. Wobec trudności wyjdzie na jaw buntownicza natura Izraelitów.

📖 Mojżesz i Aaron przed faraonem. W postawie Mojżesza ujawnia się początkowo duża pewność siebie. Nie przekazuje faraonowi dokładnie tego, co polecił mu Bóg, lecz żąda w Jego imieniu, aby faraon pozwolił Izraelitom zorganizować święto na cześć swojego Boga (w. 1). Faraon reaguje na żądanie tak, jak zapowiedział Bóg (Wj 3,19). W odpowiedzi faraona, który stwierdza, że nie wie, kim jest PAN (w. 2), ujawnia się bardzo ważny problem. Dotyczy on poznania Boga przez ludzi. Izraelci, a w osobie faraona także wszyscy ludzie, stają przed koniecznością poznania prawdy o Bogu. Brak znajomości Boga prowadzi do tego, że ludzie nie znają również prawdy o sobie samych i nie wiedzą, co stanowi cel ich życia. Potwierdzeniem tego jest np. zasygnalizowany w tekście problem wykorzystywania jednych ludzi przez drugich do niewolniczej pracy. Dlatego odpowiedzi na pytanie: „Kim jest Bóg?” będą się pojawiać na kartach tej księgi i w pozostałych księgach Biblii. Szczególnie znaczenie mają odpowiedzi udzielone ludziom przez Jezusa Chrystusa w czasie Jego ziemskiej misji (np. J 17,3; 1J 4,16). Jezus odsłonił tę część prawdy o Bogu, która jest konieczna do osiągnięcia zbawienia przez ludzi (np. J 14,9-31; 16,12; zob. Hbr 8,11).

a) Słoma dodatkowo spajala glinę i dzięki niej cegły suszone na słońcu były bardziej trwałe (Wj 1,14+).

Nowe zarządzenia faraona

⁶Tego dnia faraon wydał polecenie nadzorcom ludu i przełożonym robót: ⁷„Nie zaopatrujcie ich więcej w słomę do wyrobu cegieł^a, jak robiliście to wcześniej. Niech sami zatroszczą się o jej zebranie. ⁸Co zaś tyczy się ilości wyrabianych cegieł, wymagacie od nich tyle samo co przedtem. Nic nie zmniejszajcie. Ten lud to nieroby, dlatego wołają: «Chcemy pójść, aby złożyć ofiarę naszemu Bogu». ⁹Obciążcie ich pracą, która utrudzi ich do tego stopnia, że nie będą się zajmowali mrzonkami”. ¹⁰Nadzorcy ludu i przełożeni robót ogłosili ludowi: „Faraon zarządził, co następuje: «Nie będę wam dostarczał słomy. ¹¹Zbierajcie ją sami tam, gdzie uda się wam ją znaleźć. Dotychczasowe zobowiązania nie ulegają jednak zmniejszeniu”. ¹²Lud rozproszył się więc po całej krainie Egiptu w poszukiwaniu łądy, które posłużyłyby zamiast słomy, ¹³a nadzorcy przynaglali: „Prędzaj! Macie zmieścić się w czasie z pracą wyznaczoną na każdy dzień, jak wówczas, gdy dostarczano wam słomy”. ¹⁴Bito także przełożonych robót wyznaczonych spośród Izraelitów przez nadzorców faraona i pytano ich: „Dlaczego ani wczoraj, ani dzisiaj nie wykonałście tej ilości cegieł, jakiej wymagano od was dotychczas?”.

Skarga przełożonych robót

¹⁵Izraelscy przełożeni robót udali się więc ze skargą do faraona: „Czemu w ten sposób traktujesz swoje sługi? ¹⁶Wstrzymano dostarczanie słomy, a wciąż żąda się od twoich sług: «Wyrabiajcie cegły». Z tego powodu twoi słudzy są bici. Nie postępujesz właściwie ze swoim ludem”. ¹⁷Lecz on im odpowiedział: „Jesteście nierobami! Nierobami! Dlatego mówicie: «Chcemy pójść, aby złożyć ofiarę PANU». ¹⁸Teraz idźcie do pracy! Słomy nie otrzymacie, a cegieł macie dostarczać tyle samo!”. ¹⁹Izraelscy przełożeni robót znaleźli się w trudnej sytuacji, gdy mieli ogłosić: „Codzienny wyrób cegieł nie ulegnie zmniejszeniu”. ²⁰Wychodząc od faraona, spotkali Mojżesza i Aarona, którzy oczekiwali na nich, ²¹i rzekli: „Niech sam PAN was zbada i osądzi, gdyż zrujnowaliście nam opinię w oczach faraona i jego dworu, przez co dalsiście im do ręki miecz, którym mogą nas zabić”.

📖 Nowe zarządzenia faraona. Mimo decyzji faraona, która była niewykonalna, Izraelci próbują się nie poddać (w 12). Głównym celem faraona jest wywołanie fermentu wśród samych Izraelitów i skłócenie ich z własnymi przywódcami. W ten sposób Izraelci staną się bezbronni i Egipcjanie bez trudu ich ujarznią. Plan faraona ma na celu odwrócenie nienawiści Izraelitów od Egipcjan i skierowanie jej przeciwko Mojżeszowi i Aaronowi. Podstęp faraona służy temu, aby jak najdłużej utrzymać Izraelitów w niewolniczej zależności.

📖 Skarga przełożonych robót. Izraelci są poróżnieni i zdesperowani, a sytuacja coraz bardziej się zaostrza. Faraon jest więc przekonany, że osiągnął zamierzony skutek i panuje nad biegiem wydarzeń. Mojżesz nie potrafi wybrnąć o własnych siłach z zaistniałej sytuacji i jego położenie staje się coraz

²²Mojżesz zwrócił się do PANA: „Panie, dlaczego krzywdzisz ten lud? Po co właściwie mnie posłałeś? ²³Przecież od chwili, gdy udałem się do faraona, aby przemawiać w Twoim imieniu, on ich krzywdzi, a Ty nie starasz się wybawić swojego ludu!”

6 ¹PAN odpowiedział Mojżeszowi: „Zaraz zobaczysz, co uczynię z faraonem. Moja moc sprawi, że was wypuści, a nawet wypędzi ze swojego kraju”.

Drugi opis powołania Mojżesza

²Bóg przemówił do Mojżesza: „Ja jestem PANEM^f. ³Ja ukazałem się Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi jako Bóg Wszechmocny^a, ale mojego imienia – PAN – nie dałem im poznać. ⁴Zawarłem też z nimi przymierze^g, obiecując im ziemię Kanaan^h – kraj, w którym zamieszkiwali podczas swoich wędrówek. ⁵Usłyszałem również lament Izraelitów zmuszanych do pracy przez Egipcjan i wspominałem na moje przymierze. ⁶Dlatego ogłosiłem Izraelitom: Ja jestem PANEM. Uwolnię was od jarzma egipskiego i wybawię was z niewoli. Wyzwolę was wzniesionym ramieniem, nie szczędząc surowych wyroków. ⁷Uczynię was moim ludem i stanę się dla was Bogiem. Wówczas utwierdзите się w przekonaniu, że to właśnie Ja, PAN, jestem waszym Bogiem, tym, który wyprowadza was z niewoli egipskiej. ⁸Następnie wprowadzę was do ziemi, którą przysiągłem dać Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi. Ja, PAN, dam wam ją na własność”.

⁹Mojżesz przekazał te słowa Izraelitom, lecz nie usłuchali go z powodu zniecierpliwienia i utrudzenia. ¹⁰PAN powiedział do Mojżesza: ¹¹„Idź, przemów do faraona, króla Egiptu, żeby wypuścił Izraelitów ze swojego kraju”. ¹²Mojżesz odparł PANU: „Skoro Izraelici mnie nie usłuchali, to faraon mnie posłucha? Nie mam przecież wprawy w mówieniu”. ¹³Wtedy PAN przemówił do Mojżesza i Aarona i wydał im polecenia dotyczące Izraelitów i faraona, króla Egiptu, aby ten pozwolił wyjść Izraelitom z ziemi egipskiej.

a) *Bóg Wszechmocny* – określenie to stosowane jest do Boga w tekstach opisujących czasy patriarchów. Zob. np. Rdz 17,1; 28,3; 48,4.

trudniejsze. Pojawia się także, charakterystyczne w takich okolicznościach, szukanie winnych. Lud wini przelożonych prac, ci zrzucają winę na Mojżesza i Aarona, Mojżesz czyni wyrzuty Bogu, który go posłał. Powodzenie misji Mojżesza staje więc pod znakiem zapytania. Dzieje się tak być może dlatego, żeby lud, a szczególnie jego przywódcy zastanowili się nad tym, kto naprawdę decyduje o przebiegu wydarzeń. Klęska ma pomóc Izraelitom w zrozumieniu tego, że bez postuszerstwa Bogu i wiary w Jego moc nie osiągną wyzwolenia.

📖 Drugi opis powołania Mojżesza. Powołanie Mojżesza opisane jest dwa razy (Wj 3,1 – 4,17; 6,2-13.28-30 – 7,7). Bóg po raz drugi wzywa Mojżesza do wypełnienia powierzzonej mu misji. Ponownie potwierdza swoją wolę wyzwolenia Izraelitów z niewoli, odwołując się do swoich dawnych relacji z ich przodkami. Raz jeszcze wyjaśnia znaczenie swojego imienia i zapowiada doprowadzenie Izraelitów do Ziemi Obiecanej. Mojżesz, tak jak każdy powołany, musi zrozumieć, że powodzenie jego misji zależy wyłącznie od wiernego i ufnego wykonywania poleceń Boga.

Rodowód Aarona

¹⁴Oto naczelnicy poszczególnych rodów:

Synowie Rubena, pierworodnego⁹ Izraela: Henoch, Pallu, Chesron i Karmi. To są rodziny Rubena.

¹⁵Synowie Symeona: Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Sochar i Szaul, syn Kananejki¹. To są rodziny Symeona.

¹⁶Oto imiona synów Lewiego według ich pokoleń: Gerszon, Kehat i Merari. Lewi żył sto trzydzieści siedem lat. ¹⁷Synowie Gerszona: Libni i Szimi. ¹⁸Synowie Kehata: Amram, Ishar, Chebron i Uzzjel. Kehat żył sto trzydzieści trzy lata. ¹⁹Synowie Merarięgo: Machli i Muszi. To są rodziny Lewiego, według ich pokoleń.

²⁰Amram ożenił się ze swoją ciotką Jokebed, a ona urodziła mu Aarona i Mojżesza. Amram żył sto trzydzieści siedem lat.

²¹Synowie Ishara: Korach, Nefeg i Zikri. ²²Synowie Uzzjela: Miszael, Elsafan i Sitri.

²³Aaron ożenił się z Elżbietą, córką Aminadaba a siostrą Nachszona. Ona urodziła mu Nadaba, Abihu, Eleazara i Itamara.

²⁴Synowie Koracha: Assir, Elkana i Abiasaf. To są rodziny Korachitów.

²⁵Eleazar, syn Aarona, ożenił się z jedną z córek Putiela. Ona urodziła mu Pinchasa. To są naczelnicy domów Lewiego, według ich rodzin.

²⁶Stąd wywodzą się Aaron i Mojżesz, do których PAN⁶ powiedział: „Wyprowadźcie Izraelitów z Egiptu w szyku bojowym”.

²⁷Właśnie Mojżesz i Aaron przekonywali faraona, króla Egiptu, by pozwolił Izraelitom opuścić Egipt.

Dalszy ciąg opisu powołania Mojżesza

²⁸PAN⁶ rozmawiał z Mojżeszem w ziemi egipskiej ²⁹i powiedział do niego: „Ja jestem PANEM. Przekaż faraonowi, królowi Egiptu, to wszystko, co ci powiem”. ³⁰Mojżesz odparł PANU: „Jestem

Rodowód Aarona. Autor biblijny chce wykazać, że Aaron pochodzi z plemienia Lewiego. Wymienia więc najstarszych synów Jakuba i Lei: Rubena i Symeona, którzy byli braćmi Lewiego. Pozostali synowie Jakuba są pominięci. Wybór dalszych potomków trzech braci jest dość selektywny i wyraźnie akcentuje najważniejsze, z punktu widzenia autora tej genealogii, odgałęzienia rodów lewickich. Centralne miejsce zajmuje linia: Lewi, Kehat, Amram, Aaron. Tylko w przypadku trzech pierwszych jest mowa o ich wieku. Wśród nich szczególną uwagę autora zwraca Amram, Aaron i Eleazar, gdyż podaje się także imiona ich żon i rozciąga genealogię tego ostatniego aż do szóstego pokolenia.

Dalszy ciąg opisu powołania Mojżesza. Bóg zwraca Mojżeszowi uwagę na to, że jego zadaniem jest wierne przekazanie wszystkiego, co od Niego usłyszy, i wypełnianie Bożych poleceń. Mojżesz i Aaron nie mogą działać na własną rękę. Zależność od Boga nie czyni ich bezmyślnymi narzędziami. Posłuszeństwo, do którego są wezwani, prowadzi do osiągnięcia istotnych celów: poznania Boga, a także przyjęcia Jego decyzji, które dają człowiekowi zbawienie. Człowiek nigdy o własnych siłach nie dojdzie do tego, co może osiągnąć, gdy jest posłuszny Bogu. Mojżesz i Aaron dowiadują się, że wyzwolenie Izraelitów dokona się wśród znaków i cudów (aluzja do plag egipskich). Celem tej jawnej interwencji Boga jest to, aby Izraelci,

przecież niewprawny w mowie, jakże więc faraon miałby mnie słuchać?''.

7 ¹PAN rzekł do Mojżesza: „Patrz, ustanawiam cię bogiem dla faraona^a, a twój brat Aaron będzie twoim prorokiem^a.² Powiesz mu wszystko, co ci przykazuję, a twój brat Aaron przemówi do faraona, aby wypuścił Izraelitów z Egiptu. ³Sprawię jednak, że faraon zatnie się w uporze^b, abym zdziałał tym liczniejsze znaki i cuda^a w ziemi egipskiej. ⁴Faraon was nie posłucha, uderzę więc Egipt swoją mocą, a mój lud wyprowadzę w szyku bojowym, nie szczędząc surowych wyroków. ⁵Egipcjanie przekonają się, że Ja jestem PANEM, gdy wzniosę moją rękę nad Egiptem i wyprowadzę z niego Izraelitów”. ⁶Mojżesz i Aaron uczynili to, co im PAN polecił, niczego nie zaniedbując. ⁷Gdy przemawiali do faraona, Mojżesz miał osiemdziesiąt lat, Aaron zaś osiemdziesiąt trzy.

a) Mojżesz będzie działał wobec faraona w Bożym imieniu i Bożą mocą.

b) *zatnie się w uporze* - zob. Wj 4,21+.

PLAGI EGIPSKIE

Laska Aarona

⁸PAN rzekł do Mojżesza i Aarona: ⁹„Gdy faraon zażąda od was: «Wykażcie się jakimś znakiem», wówczas powiedz Aaronowi: «Weź swoją laskę i rzuć przed faraonem», a ona przemieni się w węża”. ¹⁰Mojżesz i Aaron udali się do faraona i postąpili tak, jak im PAN polecił. Aaron rzucił swoją laskę przed faraonem i jego dworzanami, a ona przemieniła się w węża. ¹¹Wtedy faraon wezwał swoich mędrców i czarowników. Egipcjanie przy pomocy swoich zaklęć zrobili to samo. ¹²Każdy z nich rzucił swoją laskę, a te przemieniły się w węże, lecz laska Aarona pożarła pozostałe. ¹³Faraon jednak zaciął się w uporze i nie chciał ich słuchać, jak przepowiedział PAN.

Pierwsza plaga: wody stają się krwią

¹⁴PAN^a powiedział do Mojżesza: „Faraon jest uparty i nie zgadza się na wyjście ludu. ¹⁵Idź do faraona rankiem, gdy udaje się nad

Egipcjanie, a następnie wszyscy ludzie, dowiedzieli się, kim jest Pan. Groza towarzysząca znakom nie przekonała ludzi, że jedynie Pan jest Bogiem. Tylko Jego należy czcić i prosić o zbawienie.

☞ Laska Aarona. Pierwsze spotkanie z faraonem (Wj 5,1-5) zakończyło się dla Mojżesza i Aarona klęską oraz restrykcjami wobec Izraelitów. Jedną z przyczyn niepowodzenia było to, że bracia nie wykonali dokładnie nakazu Boga. Podczas drugiego spotkania Mojżesz i Aaron dokładnie wypełniają Boże polecenia, ale także tym razem faraon odrzuca wszelkie żądania. Nawet cudowny znak nie przekonuje faraona. Jego upór nie krzyżuje jednak Bożych planów, ale przyczynia się do ich spełnienia. Kolejne odmowy faraona sprawiają, że jeszcze wyraźniej uświadomił się potęgą i wszechmocą Boga. Spotkanie z faraonem rozpoczyna więc serię konfrontacji, których celem jest uznanie przez wszystkich, że jedynie Pan jest Bogiem.

☞ Pierwsza plaga: wody stają się krwią. W tym miejscu rozpoczyna się opis dziewięciu plag, które spadły na Egipcjan (Wj 7,14 - 10,29). Można je potraktować jako naturalne zjawiska, które posłużyły

a) W ww. 17-18 była mowa o tym, że jedynie woda Nilu zamieni się w krew. W w. 19 okazuje się, że plaga ma dotknąć także inne wody. Różnica jest wynikiem połączenia dwóch tradycji.

wodę, i poczekaj na niego nad brzegiem Nilu. W rękę trzymaj laskę, która przemieniła się w węże. ¹⁶Powiesz mu: «PAN, Bóg Hebrajczyków», posłał mnie do ciebie z poleceniem: Wypuść mój lud, aby Mi służył na pustyni! Czyżbyś wciąż jeszcze nie chciał Mnie słuchać? ¹⁷To mówi PAN: Oto znak, który przekażę cię, że Ja jestem PANEM: Uderzę wody Nilu laską, którą trzymam w ręce, a one staną się krwią». ¹⁸Ryby w Nilu pozdychają. Nil zacznie cuchnąć i Egipcjanie nie będą mogli pić z niego wody».

¹⁹PAN mówił dalej do Mojżesza: „Aaronowi powiesz: «Weź swoją laskę i wznies rękę nad wodami Egiptu, nad rzekami i kanałami, nad jeziorami i sadzawkami, a przemienią się w krew. Cała kraina Egiptu, nawet drewniane i kamienne naczynia napelnia się krwią»». ²⁰Mojżesz i Aaron postąpili dokładnie według poleceń PANA. Aaron, w obecności faraona i jego dworzan, uniosł laskę i uderzył wody Nilu, a wszystkie wody Nilu stały się krwią. ²¹Ryby w Nilu pozdychały. Nil zaczął cuchnąć i Egipcjanie nie mogli pić jego wody. Cała kraina Egiptu napelniała się krwią. ²²Gdy jednak egipcscy czarodzieje swoimi sztuczkami zdołali zrobić to samo, faraon trwał w uporze i nie posłuchał Mojżesza i Aarona, co zresztą PAN zapowiedział.

²³Faraon odwrócił się i udał do swojego pałacu, nie zwracając uwagi na to, co się wydarzyło. ²⁴A wszyscy Egipcjanie kopali studnie wokół Nilu w poszukiwaniu wody, gdyż woda z Nilu nie nadawała się do picia.

Druga plaga: żaby

²⁵Minęło siedem dni od chwili, gdy PAN⁴ uderzył Nil. ²⁶Wtedy PAN powiedział do Mojżesza: „Idź do faraona i powiedz mu: «To mówi PAN: Wypuść mój lud, aby Mi służył! ²⁷Jeśli nie pozwolisz mu wyjść, Ja zesłę żaby na cały twój kraj. ²⁸Nil zarośli się od żab. Wypełzną one i wedrą się do twojego pałacu, do twojej sypialni, na twoje łóżko, jak również do domów twoich

Bogu do ukarania Jego przeciwników. Istnieje również pogląd, że plagi to znaki, których nie da się wyjaśnić, a ich celem jest dodatkowe uwiarygodnienie misji Mojżesza i Aarona. W takim ujęciu istotą tekstów o plagach byłyby dyskusje pomiędzy faraonem a przywódcami Izraela na temat poznania Boga i próba odpowiedzi na pytanie: Kim jest Pan? Pierwotnie istniały dwie wersje opowiadania o plagach. Starsza wersja składała się prawdopodobnie z opisu siedmiu plag, młodsza – pięciu. W starszej wersji główną postacią był Mojżesz, który przemawiał w imieniu Boga. W wersji młodszej dużą rolę odgrywał Aaron, jako reprezentant izraelskich kapłanów. Aaron występował w jawnej opozycji do egipskich czarowników, których ostatecznie pokonał. W ten sposób dowiedziona była bezużyteczność magii i wyższość mocy Boga. Obie wersje opowiadania połączono i powstał obecny tekst (Wj 7,14 – 10,29), który zawiera opis dziewięciu plag. W wyniku połączenia tekstów i przyjęcia określonej kompozycji pojawiły się powtórzenia, a nawet sprzeczności między opisami. Istotne jest to, że każdy z tych opisów akcentuje moc Boga, która objawia się coraz intensywniej w miarę rozwoju akcji aż do punktu kulminacyjnego, czyli nocy paschalnej i tryumfalnego opuszczenia Egiptu przez Izraelitów (Wj 12,29-33). Opis przebiegu plag przypomina stopniowy powrót do pierwotnego chaosu (Rdz 1,2). Zachwianie porządku natury, widoczne w poszczególnych plagach, można odczytać m.in. jako upomnienie Boga,

dworzan i twojego ludu, nawet do twoich pieców i mis na cia-
sto. ²⁰Żaby obleżą ciebie, twój lud i cały twój dwór”.

8 ¹PAN dalej mówił do Mojżesza: „Aaronowi powiesz: «Wznięś rękę z laską nad rzekami, nad kanałami i nad jeziorami. Spraw, aby żaby oblewały krainę Egiptu»”. ²Aaron wzniosł rękę nad wodami Egiptu, a żaby wyszły i pokryły ziemię egipską. ³To samo jednak zrobili egipscy czarodzieje: sprowadzili żaby na obszar Egiptu.

⁴Faraon wezwał Mojżesza i Aarona i rzekł do nich: „Módlcie się do PANA, aby oddalił żaby ode mnie i mojego ludu. Tylko pod tym warunkiem wypuszczę lud, aby złożył PANU ofiarę”. ⁵Mojżesz odrzekł faraonowi: „Zechciej wyznaczyć mi czas, kiedy mam się modlić za ciebie, twoich dworzan i lud, aby wyginęły żaby u ciebie i w twoim pałacu. Przeżyją tylko te, które są w Nilu”.

⁶Odpowiedział: „Jutro”. Mojżesz dodał: „Stanie się, jak powiedziałeś, abys przekonał się, że nie ma równego PANU, naszemu Bogu. ⁷Żaby oddalą się od ciebie, od twojego pałacu, od twoich dworzan i od twojego ludu, pozostaną tylko w Nilu”. ⁸Gdy Mojżesz i Aaron wrócili od faraona, Mojżesz błagał PANA w sprawie żab, które zesłał na faraona. ⁹PAN spełnił prośbę Mojżesza. Żaby pozdychały w domach, na dziedzińcach i na polach. ¹⁰Zbie-rano je i składano na stopy, a wszędzie cuchnęło. ¹¹Faraon ode-
tchnął z ulgą, lecz trwał w uporze i nie usłuchał ich, co zresz-
tą PAN zapowiedział.

Trzecia plaga: komary

¹²PAN⁴ rzekł do Mojżesza: „Powiedz Aaronowi: «Wyciągnij swoją laskę i uderz pył ziemi, aby przemienił się w komary na całym obszarze Egiptu»”. ¹³Tak też postąpili. Aaron wzniosł rękę, w któ-
rej trzymał laskę, i uderzył pył ziemi, który zamienił się w komary dokuczliwe dla ludzi i bydła. Wszelki pył ziemi przemienił się w komary na całym obszarze Egiptu. ¹⁴To samo chcieli zrobić czarownicy, uciekając się do swoich sztuczek, lecz nie zdołali

skierowane do tych, którzy Go odrzucają i lekceważą. Bezpieczeństwo Izraelitów, których plagi nie dotykają, ma na celu ukazanie Egipcjanom drogi ratunku. Jeśli podobnie jak Izraelci oddadzą cześć Panu i będą posłuszni Jego decyzjom, zostaną ocaleni. W miarę rozwoju akcji widać też, jak maleje siła egipskich czarowników, a ukazuje się potęgą Boga, który objawia się jako Stwórca i Pan wszechświata. W opowiadaniu wyraźnie zarysowana jest różnica między faraonem a Bogiem, szczególnie jeśli chodzi o ich troskę o ludzi. Faraon swoim uporem skazuje własnych poddanych na kolejne cierpienia. Bóg chroni swój lud i gotów jest powstrzymać plagi, ratując od zguby Egipcjan, jeśli zmienią oni swoje postępowanie. Muszą tylko uznać, że jedynie Pan jest Bogiem i wypełniać Jego nakazy. Podczas pierwszej konfrontacji pomiędzy faraonem a Mojżeszem i Aaronem, Mojżesz został osamotniony. W trakcie serii plag to faraon i Egipcjanie są coraz bardziej podzieleni, aż w końcu król egipski zostaje opuszczony przez swoich poddanych i osamotniony w swojej walce przeciwko Bogu. Faraon uzyskuje też coraz wyraźniejszą odpowiedź na pytanie, które postawił podczas pierwszego spotkania z Mojżeszem i Aaronem (Wj 5,2). Jest zmuszony przyznać, że Bóg Izraela jest Panem całej ziemi.

a) *robactwo* – termin różnie tłumaczony. W tradycji starożytnego chrześcijaństwa rozumiany jako muchy (według *Septuaginty*: *psia mucha*). Starożytny judaizm widzi tu wszelkiego rodzaju stworzenia uciążliwe dla człowieka. Obecnie niektórzy sugerują, że chodzi o szczególnie gatunek bąków.

b) *Goszen* – zob. Wj 1,7+.

c) Niektórzy na podstawie starożytnych przekładów tłumaczą: *Wprowadzę rozdział pomiędzy moim ludem a twoim*.

d) *kamienowanie* – jeden ze sposobów wymierzania kary śmierci. Zazwyczaj skazanci kamienowano po wydaniu wyroku. Wyprowadzano go poza teren zamieszkały, obnażano i zebrało, poczynając od świadków, rzucali w niego kamieniami, aż zmarł. W Izraelu kara ta była stosowana głównie za przewinienia religijne i moralne (np. Kpl 24,15-16; Pwt 22,21).

wyczarować⁶ komarów. Komary natomiast dokuczały ludziom i bydłu. ¹⁵Wtedy czarownicy rzekli do faraona: „W tym jest palec Boży”. Mimo to faraon trwał w uporze i nie usłuchał ich, co zresztą PAN zapowiedział.

Czwarta plaga: robactwo

¹⁶PAN^s powiedział do Mojżesza: „Wstań o świcie i idź do faraona, gdy będzie wybierał się nad wodę. Oznajmisz mu: «To mówi PAN: Wypuść mój lud, aby Mi służył. ¹⁷Jeśli ty nie puścisz mojego ludu, to Ja zesłę robactwo^a na ciebie, na twoich dworzan, na twój lud i na twój pałac. Robactwem napelnia się domy Egipcjan, a nawet ziemia, po której chodzą. ¹⁸W owym dniu oddzielę jednak krainę Goszen^b, którą zamieszkuje mój lud. Nie pojawi się na niej robactwo, abyś się przekonał, że Ja jestem PANEM tu, na tej ziemi. ¹⁹Oddzielę znakiem odkupienia mój lud od twojego ludu^c. Jutro ten znak się dokona»”. ²⁰Tak też PAN uczynił. Mnóstwo robactwa wtargnęło do pałacu faraona, do mieszkań jego dworzan i na całą ziemię egipską. Cały kraj został zniszczony przez robactwo. ²¹Faraon przywołał wówczas Mojżesza i Aarona i rzekł do nich: „Idźcie, złóżcie ofiarę waszemu Bogu na tej ziemi”. ²²Mojżesz odpowiedział: „Nie wypada nam tak postąpić, bo zamierzamy złożyć PANU, naszemu Bogu, w ofierze zwierzęta, którym w Egipcie oddaje się cześć bałwochwalcza. Czyż Egipcjanie nie ukamieniają^d nas, gdy w ich obecności złożymy w ofierze zwierzęta, którym oni taką cześć oddają? ²³Musimy udać się na trzydniową wędrówkę w głąb pustyni, aby złożyć ofiarę PANU, Bogu naszemu, zgodnie z Jego wolą”. ²⁴Faraon odparł: „Pozwalam wam iść. Możecie złożyć ofiarę PANU, waszemu Bogu, na pustyni pod warunkiem, że zbytnio się nie oddalicie. I pomódlcie się też za mnie”. ²⁵Mojżesz rzekł: „Obiecuję, że skoro tylko wyjdę od ciebie, będę się modlił do PANA, aby już jutro robactwo odeszło od ciebie, twojego dworu i twojego ludu, pod warunkiem, że nie będziesz nas więcej zwodził, cofając pozwolenie na wyjście i złożenie ofiary PANU”. ²⁶Gdy Mojżesz odszedł od faraona, modlił się do PANA. ²⁷PAN spełnił prośbę Mojżesza i całkowicie oddalił robactwo od faraona, jego dworu i jego ludu. ²⁸Mimo wszystko i tym razem upór zawładnął faraonem i nie wypuścił on ludu.

Piąta plaga: zaraza

9 ¹PAN^s powiedział do Mojżesza: „Idź do faraona i przemów do niego: «To mówi PAN, Bóg Hebrajczyków^e: Wypuść mój lud, aby Mi służył. ²Jeśli nie pozwolisz im wyjść i nadal będziesz ich siłą zatrzymywał, ³wówczas ręka PANA porazi twoje trzody na pastwiskach, konie, osły, wielbłądy, bydło i owce. Nastanie

straszliwa zaraza. ⁴PAN jednak oddzieli trzody Izraela⁴ od trzód Egipcjan i nie padnie żadne zwierzę należące do Izraelitów. ⁵PAN już wyznaczył czas: jutro PAN dokona tego na tej ziemi⁵. ⁶Nazajutrz PAN zrobił tak, jak zapowiedział. Padły wszystkie trzody Egipcjan, a z trzód Izraelitów nie zdechło ani jedno zwierzę. ⁷Faraon kazał to sprawdzić i rzeczywiście spośród trzód Izraelitów nie padła nawet jedna sztuka. Mimo to faraon trwał w uporze i nie wypuścił ludu.

Szósta plaga: wrzody

⁸PAN⁸ powiedział do Mojżesza i Aarona: „Weźcie pełne garści sadzy z pieca, a Mojżesz niech w obecności faraona sypnie nią w niebo. ⁹Uniesie się ona jak pył po całej ziemi egipskiej, a gdy opadnie na ludzi i na bydło, spowoduje wrzody pęczniejące ropa, we wszystkich zakątkach Egiptu”.

¹⁰Nabrali więc sadzy z pieca i stanęli przed faraonem. Mojżesz sypnął nią w niebo i stała się ropiejącymi wrzodami na ludziach i na bydło. ¹¹Wróżbici¹¹ nie mogli stanąć przed Mojżeszem z powodu wrzodów, gdyż nawet ich dotknęły, jak zresztą wszystkich Egipcjan. ¹²A jednak PAN sprawił, że faraon zaciął się w uporze¹² i nie usłuchał ich, jak przepowiedział PAN Mojżeszowi.

Siódma plaga: grad

¹³PAN¹³ rzekł do Mojżesza: „Wstań o świcie, idź do faraona i oznajmij mu: «To mówi PAN, Bóg Hebrajczyków¹³: Wypuść mój lud, aby Mi służył. ¹⁴Tym razem bowiem zamierzam spuścić wszystkie moje plagi na ciebie samego, na twoich dworzan i na twój lud, abyś przekonał się, że nie ma Mi równego na całej ziemi. ¹⁵Nadszedł czas, bym wyciągnął dłoń i ugodził ciebie i twój lud taką zarazą, która zgładzi cię z ziemi. ¹⁶Tylko dlatego zachowałem cię jeszcze przy życiu, aby ukazać ci moją moc i żeby moje imię¹⁶ rozgłaszano po całej ziemi. ¹⁷Ty jednak wciąż zagradzasz drogę mojemu ludowi i nie chcesz go wypuścić. ¹⁸Jutro, o tej samej porze, spuszczę niezwykle ciężki grad, jakiego nie było od założenia Egiptu aż do dziś. ¹⁹Teraz więc każ spędzić z pola trzody i wszystko, co masz. Wszyscy bowiem ludzie oraz bydło, które pozostanie na polu, a nie schroni się pod dach, zginie wskutek gradobicia¹⁹». ²⁰Ci spośród dworzan faraona, którzy lękali się słowa PANA, zagnali służbę i trzody do domostw. ²¹Ci zaś, którzy zlekceważyli słowo PANA, pozostawili służbę i trzody na polach.

²²PAN rzekł do Mojżesza: „Wznies rękę ku niebu, a gradobicie porazi całą krainę Egiptu, ludzi i bydło, a nawet wszelkie rośliny polne na całej ziemi egipskiej²²”. ²³Mojżesz wyciągnął swoją laskę ku niebu, a PAN zesłał grzmoty i grad. Pioruny błysnęły ku ziemi, PAN spuścił gradobicie na Egipt. ²⁴Sypał grad, a pośród niego

a) zaciął się w uporze - zob. Wj 4,21+.

a) *Goszen* - zob. Wj 1,7+.

b) *hać się* - zob. *Słownik* (Bożaja Boża).

c) *orkisz* - odmiana pszenicy uprawiana zwłaszcza w starożytności i średniowieczu.

d) *Ja sprawiłem, że... zacięli się w uporze* - zob. Wj 4,21+.

migotały błyskawice. Od czasów, jak na ziemi egipskiej zamieszkałi ludzie, nie pamiętano dotkliwszego gradobicia. ²⁵Na całym obszarze Egiptu grad poraził wszystko, co przebywało na polu, od człowieka aż do bydła. Gradobicie zniszczyło wszystkie rośliny polne i połamało wszystkie drzewa. ²⁶Tylko krainę Goszen^a, którą zamieszkiwali Izraelci, grad ominął. ²⁷Faraon kazał więc wezwać Mojżesza i Aarona i rzekł do nich: „Zgrzeszyłem, przyznaję. PAN postąpił sprawiedliwie, a ja i mój lud jesteśmy winni. ²⁸Módlcie się do PANA, gdyż pioruny i grad stają się nie do zniesienia. Pozwalam wam iść, nie będę was dłużej zatrzymywał”. ²⁹Mojżesz odpowiedział: „Gdy tylko wyjdę za miasto, wzniosę ręce do PANA. Ustaną grzmoty, grad przestanie padać, żebyś przekonał się, że do PANA należy ziemia. ³⁰Sądzę jednak, że ani ty, ani twoi słudzy, nie boicie się^b jeszcze PANA Boga”.

³¹Plony lnu i jęczmienia uległy zniszczeniu, gdyż jęczmień właśnie wypuścił kłosa, a len zakwitł. ³²Pszenica i orkisz^c ocalały, gdyż kielkują później.

³³Mojżesz odszedł od faraona i udał się za miasto. Gdy wznosił ręce do PANA, ustały grzmoty i gradobicie, a deszcz przestał smagać ziemię. ³⁴Faraon widząc, że ustal deszcz, grad i grzmoty, znowu zaczął grzeszyć i trwał w uporze razem ze swoimi dworzanami. ³⁵Faraon zaciął się w uporze i nie wypuścił Izraelitów, tak jak PAN przepowiedział przez Mojżesza.

Ósma plaga: szarańcza

10 ¹PAN^e rzekł do Mojżesza: „Idź do faraona. Ja sprawiłem, że on i jego słudzy zacięli się w uporze^d, abym dokonał wśród nich moich znaków, ²a ty żebyś mógł opowiadać swoim synom i wnukom o tym, jak postąpiłem wobec Egipcjan i jakich znaków dokonałem wśród nich. Dzięki temu poznacie, że Ja jestem PANEM”.

³Aaron i Mojżesz poszli do faraona i powiedzieli mu: „To mówi PAN, Bóg Hebrajczyków: «Jak długo jeszcze będziesz się pysznił przede Mną? Wypuść mój lud, aby Mi służył! Jeżeli będziesz sprzeciwiał się wyjściu mojego ludu, jutro sprawię, że szarańcza wtargnie w twoje granice. ⁴Pokryje całą ziemię, tak że nie będziesz mógł dostrzec jej powierzchni. Strawi resztki, które ocalały wam z gradobicia, zniszczy wszystkie drzewa, które zaczynają wyrastać na polach. ⁵Zaroi się od niej w twoich pałacach, w mieszkaniach twoich dworzan i w domach wszystkich Egipcjan. Czegoś podobnego nie widzieli najdalsi twoi przodkowie od dnia, w którym zamieszkali na tej ziemi, aż do dziś»”. Następnie Mojżesz odwrócił się i odszedł od faraona.

⁷Wtedy dworzanie faraona powiedzieli do niego: „Jak długo jeszcze ten człowiek będzie działał na naszą zgubę? Wypuść

tych ludzi, niech sobie służą PANU, ich Bogu. Czy nie zdajesz sobie sprawy, że Egipt ginie?”.⁸ Wezwano więc ponownie Mojżesza i Aarona do faraona, a on rzekł do nich: „Idźcie, służcie PANU, waszemu Bogu. Którzy to mają wyruszyć?”.⁹ Mojżesz odpowiedział: „Pójdziemy razem z dziećmi i starcami, zabierzemy naszych synów i córki, trzody owiec i bydła, gdyż będziemy obchodzić święto PANA”.¹⁰ Faraon odrzekł: „Tak życzę wam opieki ze strony PANA, jak pozwałam wam zabrać ze sobą dzieci! Widać jak na dłoni, że knujecie zdradę”.¹¹ Dlatego się nie zgadzam! Niech pójdą sami mężczyźni i niech służą PANU, o to przecież prosiłście”. Po czym faraon ich przepędził.

¹²PAN rzekł więc do Mojżesza: „Wznies rękę nad krainą Egiptu, aby szarańcza spadła na ziemię egipską. Niech pożre wszelką roślinność i wszystko to, co ocalało z gradobicia”.¹³ Mojżesz wyciągnął swoją laskę nad Egiptem, a PAN skierował wschodni wiatr na tę krainę. Wiało cały dzień i całą noc, a nad ranem wschodni wiatr przyniósł szarańczę.¹⁴ Szarańcza obsiadła całą egipską ziemię, zagnieżdżyła się we wszystkich zakątkach kraju. Nigdy przedtem nie było tak dotkliwej plagi szarańczy i w przyszłości nie będzie podobnej.¹⁵ Szarańcza pokryła całą powierzchnię ziemi ciemną powłoką, strawiła wszelką roślinność i wszystkie owoce drzew, których nie dosięgło gradobicie. Nie pozostało nic zielonego na drzewach i na polach na całym obszarze Egiptu.¹⁶ Faraon czym prędzej wezwał Mojżesza i Aarona i rzekł: „Zgrzeszyłem przeciwko PANU, Bogu waszemu, i przeciwko wam. ¹⁷Wybaczcie mi jednak i teraz mój grzech. Pomódlcie się do PANA, waszego Boga, aby tylko oddalił to śmiertelne zagrożenie”.¹⁸ Mojżesz wyszedł od faraona i modlił się do PANA.¹⁹ PAN odwrócił więc kierunek wiatru. Potężny wicher zachodni porwał szarańczę i rzucił ją do Morza Czerwonego. Na całym obszarze Egiptu nie pozostało ani śladu po szarańczy.²⁰ PAN jednak sprawił, że faraon trwał w uporze^a i nie wypuścił Izraelitów.

Dziewiąta plaga: ciemności

²¹PAN⁵ rzekł do Mojżesza: „Wznies rękę ku niebu, a taka ciemność ogarnie ziemię egipską, że można będzie jej dotknąć”.²² Mojżesz wznosił rękę ku niebu, a gęsta ciemność opanowała całą krainę Egiptu na trzy dni.²³ Ludzie nie widzieli siebie nawzajem, co więcej, nikt nie był w stanie przez trzy dni podnieść się ze swojego miejsca. Tymczasem w domach Izraelitów było widno.²⁴ Faraon wezwał Mojżesza i powiedział: „Idźcie, służcie PANU. Jedynie trzody owiec i bydła niech zostaną, dzieci zaś możecie zabrać ze sobą”.²⁵ Mojżesz odparł: „Ty dasz nam bydło na ofiary⁶ i całopalenia⁷, które mamy złożyć PANU, naszemu Bogu,²⁶ a także nasze trzody, co do jednej sztuki, wyruszą

a) faraon trwał w uporze – zob. Wj 4,21+.

a) *faraon trwał w uporze* – zob. Wj 4,21+.

b) *wypuści... wypędzi was* – obok przekazu stwierdzającego, że Izraelci byli wypędzeni (Wj 6,1; 12,31-33.39), istnieje inny, świadczący o tym, że sami uciekli (Wj 10,28-29). Obie tradycje mogą wskazywać, że chodzi o historyczne doświadczenia dwóch różnych grup Izraelitów.

c) W ten sposób Izraelci uzyskują rekompensatę za niewolniczą pracę.

d) Wyrażenie to oznacza, że nie dotknie ich nawet najmniejsze nieszczęście.

z nami. Z nich bowiem mamy składać ofiary, aby służyć PANU, naszemu Bogu. Nie wiemy zaś, jak mamy służyć PANU, dopóki nie przybędziemy na miejsce”.²⁷ PAN sprawił, że faraon trwał w uporze^a i nie zgodził się na ich wyjście.²⁸ Faraon rzekł do Mojżesza: „Precz z moich oczu! Żebyś nie odważył się więcej stanąć przede mną! W dniu, w którym to zrobisz – zginięsz!”.²⁹ Mojżesz odparł: „Niech będzie, jak powiedzialesz. Nie stawię się więcej przed tobą”.

Zapowiedź dziesiątej plagi

11¹ PAN^a rzekł do Mojżesza: „Ześlę jeszcze jedną plagę na faraona i na Egipt, po czym was stąd wypuści, odeśle, co więcej, wypędzi was^b.² Powiedz też ludowi, żeby każdy mężczyzna i każda kobieta pożyczili od swoich znajomych srebrne i złote naczynia”.³ PAN wzbudził u Egipcjan życzliwość względem ludu. Również Mojżesz zyskał w Egipcie wielkie uznanie w oczach dworzan faraona i w oczach ludu.

⁴ Mojżesz powiedział: „To mówi PAN: «O północy przejdę przez Egipt. ⁵ Zabiję wszystkich pierworodnych^c w ziemi egipskiej, od pierworodnego syna faraona, który zasiada na swoim tronie, aż do pierworodnego niewolnicy przy żarnach, oraz wszystkie pierworodne wśród bydła. ⁶ Lament niewysłowiony rozlegnie się w całej krainie Egiptu. Nie było takiego przedtem i podobny nigdy się nie powtórzy. ⁷ A na Izraelitów nawet pies nie szczeknie^d – dotyczy to zarówno ludzi, jak i bydła. Po tym poznacie, że PAN wprowadza rozdział między Egiptem a Izraelem. ⁸ Wówczas ci wszyscy twoi dworzanie przyjdą do mnie i kornie błagać będą w pokłonach: Idź wraz z całym ludem, któremu przewodzisz. Wtedy pójdę”. Mojżesz wyszedł od faraona wielce zagniewany. ⁹ PAN rzekł do Mojżesza: „Faraon nie posłucha was, aby tym liczniejsze stały się moje cuda^e w krainie Egiptu”. ¹⁰ Tych właśnie cudów dokonali Mojżesz i Aaron wobec faraona, lecz PAN sprawił, że faraon zaciął się w uporze^a i nie wypuścił Izraelitów ze swojego kraju.

📖 Zapowiedź dziesiątej plagi. W tym fragmencie powtórzono wcześniejsze zapowiedzi dotyczące Wyjścia Izraelitów z Egiptu (w. 2, por. Wj 3,21-22; zob. 12,35n; w. 5, por. Wj 4,23). Wyrażna wzmianka o oddzieleniu Izraelitów od Egipcjan (w. 7, por. Wj 8,18n) nie powinna być rozumiana jako odrzucenie lub przekreślenie tych ostatnich przez Boga. Izraelci zostali wybrani po to, aby w ich historii ukazała się wszystkim ludziom prawda o Bogu. To, że zostali wybrani, nie może być traktowane przez Izraelitów jako powód do wywyższania się, ale powinno być rozumiane jako wezwanie do szczególnej służby wobec narodów. Istotą tej służby jest nieustanne oddawanie czci Bogu, wypełnianie Jego poleceń i rozgłaszanie Jego dzieł. Wiąż między Bogiem i ludem izraelskim pokazuje, w jaki sposób Bóg traktuje wszystkich ludzi, których powołał do istnienia i których chce zbawić. Przebaczenie grzechów i niewierności Izraelitom w wymowny sposób świadczy o miłosierdziu, którym Bóg obdarza wszystkich ludzi. Każdy człowiek, podobnie jak Egipcjanie, może odrzucić Boga i Jego miłość, ale wtedy skazuje się na upadek i unicestwienie, czego symbolem może być śmierć

NOC PASCHALNA I WYJŚCIE Z EGIPTU

Polecenia dotyczące Nocy paschalnej

12¹PAN¹ powiedział do Mojżesza i Aarona w ziemi egipskiej: „Ten miesiąc² będzie dla was najważniejszym z miesięcy, od niego zaczniecie liczyć miesiące roku.³ Ogłosicie całej społeczności Izraela⁴: Dziesiątego dnia tego miesiąca niech każdy z was weźmie baranka⁵ dla swojej rodziny, po jednym baranku dla domu. ⁶Jeśli rodzina jest zbyt mała, aby zjeść baranka, niech zaprosi do swojego domu najbliższego sąsiada, aż zbierze się odpowiednia liczba biesiadników. Tak jedzcie baranka, aby każdy spożył właściwą dla siebie porcję. ⁷Wasz baranek ma być jednorocznym samcem, bez skazy^b, wybranym spośród owiec. Możecie też wziąć kozłę. ⁸Będziecie go strzegli do czternastego dnia tego miesiąca, a pod wieczór zabije go cała społeczność Izraela. ⁹Jego krew^a naznaczą futrynę drzwi^c każdego domu, gdzie będą go jeść. ¹⁰Upieczono mięso zjedzą tej nocy. Spożyją je z praśnym chlebem^d i gorzkimi ziołami^e. ¹¹Nie jedzcie z niego nic surowego ani ugotowanego w wodzie. Macie go upiec w całości razem z głową, kończynami i wnętrznościami. ¹²Nie zostawicie z niego niczego na następny dzień, a jeśliby coś pozostało do rana, spalicie to w ogniu. ¹³Tak oto będziecie go jeść: wasze biodra będą przepasane, wasze stopy obute w sandały, w rękach będziecie trzymać podróżne laski. Będziecie go jeść pospiesznie. Taka będzie Pascha^f PANA. ¹⁴Tej nocy przejdę przez ziemię Egiptu i zabiję wszystko pierworodne^g w ziemi Egiptu, od człowieka aż do bydła, a nad wszystkimi bogami Egiptu odbędę sąd^h, Ja, PAN. ¹⁵Waszym znakiem będzie krew na domach, w których się schronicie. Skoro zobaczę krew, ominę was i nie porazi was nieszczęście, gdy będę pustoszył ziemię Egiptu. ¹⁶Macie upamiętnić ten dzień. Będziecie go obchodzić jako święto PANA. Po wszystkich pokolenia świętowanie go będzie wiecznym przykazaniemⁱ.

a) *miesiąc* - w starożytnym kalendarzu (Pwt 16,1) pierwszy miesiąc wiosny (przełom marca i kwietnia) nosił nazwę Abib, a w kalendarzu zapożyczonym od Babilończyków - Nisan.

b) *bez skazy* - zwierzę nie mogło być chore lub kalekie.

c) *naznaczą futrynę drzwi* - należało naznaczyć krwią górną część futryny (nadproże) i dwie prostopadłe belki. Progu nie znazono.

d) *praśny chleb* - był to chleb tylko z mąki i wody, bez zakwasu, czyli sfermentowanego ciasta, pozostawionego z poprzedniego wypieku. Zakwas służył do spulchniania ciasta.

e) *gorzkie zioła* - mogły to być m.in. salata, cykorja, chrzan.

wszystkiego, co pierworodne w Egipcie. Oddzielenie Izraelitów od Egipcjan ukazuje w istocie dwa sposoby życia, które człowiek może wybrać. Życie w łączności z Bogiem daje człowiekowi wolność, a odrzucenie Boga pogrąży w niewoli.

📖 Polecenia dotyczące Nocy paschalnej. Fragment ten stanowi część większej sekcji, która zaczyna się w Wj 12,1, a kończy w Wj 15,21. Jej treść osadzona jest w realiach liturgicznych. Opisane wyczące religijne, dobrze znane późniejszym autorom biblijnym, a istniejące początkowo niezależnie od siebie, łączy wspólne odniesienie do najważniejszego wydarzenia zbawczego w dziejach Izraela: wybawienia z niewoli. Opis nocy paschalnej i dziesiątej plagi oraz cudownego przejścia przez morze znajdują się w samym centrum tej sekcji i umieszczone są pomiędzy kolejnymi fragmentami dotyczącymi kultu i liturgii. Wskazuje to, że liturgia jest kluczem do zrozumienia tych wydarzeń oraz sensu samego wyzwolenia z niewoli. Niektóre elementy Paschy zostały zaczerpnięte z wcześniejszych świąt nomadów. Słowo *Pascha* może oznaczać ‘przejść obok’, ‘minąć’, ale także ‘ochroniać’. Izraelici zostali ominięci przez dziesiątą plagę, ochroniła ich krew baranka na drzwiach ich domów (Wj 12,21-23.29). Także Jezus świętował Paschę ze swoimi uczniami (np. Mt 26,18). Podczas Paschy, która stała się Ostatnią

a) *przaśniki* - czyli prażony chleb (Wj 12,8+). Jedzenie prażonych chlebów jest pamiątką wyjścia z Egiptu (Wj 12,34.39).

b) *pozbędziecie się zakwasu* - jest to znak wyzwolenia z niewoli Egiptu, który później stał się także symbolem oczyszczenia z tego wszystkiego, za co zostali ukarani Egipcjanie, czyli bałwochwalstwa, pychy, kłamstwa i innych grzechów (Mt 16,6; 1Kor 5,7n).

c) *W pierwszym miesiącu* - chodzi o miesiąc zwany Abib, później Nisan, który wyznaczał początek roku (obecnie przełom marca i kwietnia).

d) *wiązka hizopu* - hizop (maje-ranek syryjski) jest rośliną, której gałązki osiągną do 90 cm długości. Był wykorzystywany do rytualnych pokropień (np. Lb 19,18; Kpl 14,4; Ps 51,9; Hbr 9,19).

e) *Naznaczcie... drzwi* - zob. Wj 12,7+.

Przaśniki

¹⁵Przez siedem dni będziecie jedli przaśniki^a, ponieważ pierwszego dnia pozbędziecie się zakwasu^b z waszych domów. Ktokolwiek jadłby chleb na zakwasie, od pierwszego aż do siódmego dnia, zostanie usunięty spośród Izraelitów. ¹⁶Pierwszego dnia zwołacie święte zgromadzenie^c i siódmego dnia również zwołacie święte zgromadzenie. W tych dniach przerwiecie wszelkie wasze zajęcia, będziecie mogli przyrządzać tylko to, co każdy potrzebuje do jedzenia. ¹⁷Będziecie przestrzegać zasad dotyczących przaśników, gdyż w tym dniu wyprowadziłem was w szyku bojowym z ziemi Egiptu. Będziecie obchodzić ten dzień przez wszystkie pokolenia - jest to wieczne przykazanie^e. ¹⁸W pierwszym miesiącu^c, od wieczora czternastego dnia do wieczora dnia dwudziestego pierwszego, będziecie jeść przaśny chleb. ¹⁹Przez siedem dni nie znajdzie się zakwas w waszych domach. Ktokolwiek bowiem zjadłby chleb na zakwasie, zostanie usunięty ze społeczności Izraela, zarówno cudzoziemiec, jak i członek narodu. ²⁰Nie będziecie jedli żadnego chleba na zakwasie. We wszystkich waszych domach będziecie spożywać chleb prażony^a.

Polecenia Mojżesza

²¹Mojżesz wezwał wszystkich starszych^d Izraela^e i powiedział do nich: „Wybierzcie baranki^e dla waszych rodzin i zabijcie je jako Paschę^e. ²²Weźcie też wiązkę hizopu^d i zanurczcie ją we krwi^e zebranej w misie. Naznaczcie futrynę drzwi^e krwią wziętą z misy. Niech nikt z was nie wychodzi poza drzwi swojego domu, zanim zaświta! ²³PAN^f przejdzie przez Egipt, siejąc spustoszenie. Lecz gdy PAN ujrzy krew na futrynie drzwi, ominie wejście i nie pozwoli Niszczycielowi wstąpić do waszych domów, aby was porazić. ²⁴Przestrzegajcie tych poleceń. Będą one na zawsze prawem dla was i waszych potomków. ²⁵Gdy wejdziecie do kraju, który da wam PAN zgodnie ze swoją

Wieczera, ustanowił sakrament Eucharystii (np. Łk 22,14-23+). Ofiara Jezusa na krzyżu została w NT uutożsamiona z ofiarą baranka paschalnego (np. Łk 23,44-46).

 Przaśniki. Informacje dotyczące zasad obchodzenia Paschy przerwane są wtrąceniem zawierającym opis przygotowania i przeżywania Święta Przaśników, które obchodzone przez siedem dni na początku zbiorów jęczmienia (przełom marca i kwietnia; Lb 28,17+). Ponieważ Pascha i Święto Przaśników zbiegały się w czasie z pierwszą wiosenną pełnią księżyca, zostały z czasem połączone i obchodzone je równocześnie. W przypadku obu uroczystości akcent położono na posłuszeństwo wskazaniom Mojżesza i konieczność wiernego ich wypełnienia przez przyszłe pokolenia. Chodzi o to, aby niepowtarzalne wydarzenie, jakim było wyzwolenie z Egiptu, stało się aktualne dla każdej kolejnej generacji Izraelitów. Sens liturgii polega właśnie na tym, że jej uczestnicy stają się rzeczywistymi uczestnikami zbawczych wydarzeń, których doświadczyli ich przodkowie. Wyzwalająca moc Boga nie jest bowiem ograniczona w czasie. Dla tych, którzy uczestniczą w liturgii, ma ona być także przypomnieniem, kim są i komu zawdzięczają swoją wolność. Właściwe przeżycie liturgii rodzi coraz większą potrzebę oddawania czci Bogu i umacnia postanowienie wiernego wypełniania Jego przykazań.

obietnicą, macie przestrzegać spełniania tego obrzędu. ²⁶Wówczas wasi synowie będą was pytać: «Czym dla was jest ten obrzęd?». ²⁷Odpowiecie: «To jest ofiara Paschy dla PANA, który ominął domy Izraelitów w Egipcie. Oszczędził nasze domy, gdy pustoszył Egipt». Wtedy lud oddał pokłon i upadł na twarz. ²⁸Izraelici przystąpili do wypełnienia poleceń, które PAN dał Mojżeszowi i Aaronowi, niczego nie zaniedbując.

Śmierć pierworodnych

²⁹O północy PAN⁶ zglądził wszystkich pierworodnych^a w ziemi egipskiej: od pierworodnego syna faraona, który zasiadał na swoim tronie, do pierworodnego syna skazańca, który jest w więzieniu, jak również wszystko pierworodne pośród bydła. ³⁰Faraon zbudził się tej nocy, a z nim cały jego dwór i wszyscy Egipcjanie. Rozległ się przeraźliwy lament, gdyż nie było w Egipcie domu, którego nie nawiedziłyby śmierć. ³¹Nocą faraon wezwał Mojżesza i Aarona i powiedział: „Natychniaś wyjdźcie z mojego kraju! Zabierzcie ze sobą wszystkich Izraelitów! Idźcie służyć PANU, jak chcieliście. ³²Weźcie ze sobą trzody i bydło, bo domagaliście się tego. I błogosławcie również mnie⁹⁹».

³³Egipcjanie przynaglali lud, aby jak najszybciej opuścił kraj. Mówili bowiem: „Wszyscy pomrzemy!”.

Z Ramzes do Sukkot

³⁴Lud zabrał ciasto, zanim zdążyło się zakwasić. Misy na ciasto zawinięte w płaszcze zarzucili na plecy. ³⁵Izraelici postąpili według rady Mojżesza i poprosili Egipcjan o naczynia srebrne i złote oraz szaty. ³⁶PAN⁶ wzbudził u Egipcjan życzliwość względem ludu i spełnił ich prośbę. W taki sposób Izraelici złupili Egipt. ³⁷Izraelici wyruszyli z Ramzes do Sukkot: około sześciuset tysięcy^b pieszych mężczyzn, nie licząc dzieci. ³⁸Towarzyszyli im rzesze innych ludów, oprócz tego niezliczone stada

a) *Błogosławcie... mnie* - zwrot może być formułą pożegnalną lub prośbą faraona o modlitwę i o to, aby Izraelici mimo wszystko życzyli mu pomyślności.

b) *sześćset tysięcy* - według jednego z wyjaśnień liczba ta może odzwierciedlać stan liczebny Izraela z okresu monarchii. Autor sugeruje w ten sposób, że wszyscy Izraelici mają utosamać się z pokoleniem, które uczestniczyło w opuszczeniu Egiptu.

Śmierć pierworodnych. Opis ostatniej plagi jest bardzo zwięzły. Istotne jest to, że spełniła się zapowiedź Boga. Zanim do tego doszło, Egipcjanie na czele z faraonem mieli możliwość uwierzyć w Pana i przyjąć Jego wolę. Dyskusje z przywódcami Izraelitów, spory i negocjacje nie przyniosły jednak żadnych rezultatów. Konieczny więc był wstrząs, którego symbolem była śmierć pierworodnych. Nie należy jej traktować jako kary, ale jako nieunikniony skutek wyboru dokonanego przez egipskiego króla. Sprzeciwianie się Bogu i próba przeszkodzenia Jego planom obróciła się przeciwko faraonowi i jego poddanym. W obliczu tragedii Egipcjanie stanęli przed ostateczną alternatywą: ukorzyć się przed Bogiem Izraela i wypełnić Jego żądania lub pozbawić się szansy na przetrwanie. Potomstwo jest bowiem znakiem przetrwania, oznacza kontynuację i nadzieję na przyszłość. Śmierć pierworodnych w Egipcie przekreślała takie oczekiwania. Egipcjanie nie wykorzystali szansy, aby przyjąć prawdziwego Boga. Woleli wypędzić Izraelitów, niż uznać, że ich Bóg jest Panem wszechświata. Postawa ta była zapowiedzią dalszych klęsk Egipcjan (Wj 14,24-28).

Z Ramzes do Sukkot. Wersety 34 i 39 zawierają uzasadnienie zwyczaju stosowanego przez Izraelitów podczas Świąta Przaśników (Lb 28,17+). Jedzono wówczas, na pamiątkę pospiesznego opuszczenia Egiptu,

owiec i bydła.³⁹Z ciasta zabranego z Egiptu, które nie zdążyło się zakwasić, Izraelci upieklili przaśny chleb. Ponieważ zostali wypędzeni z Egiptu, nie mogli zwlekać, nie przygotowali więc żywności na drogę.⁴⁰Czas pobytu Izraelitów w Egipcie wynosił czterysta trzydzieści lat.⁴¹Dopiero gdy upłynęło czterysta trzydzieści lat, nadszedł ten dzień, w którym wszystkie zastępy PANA opuściły krainę Egiptu.⁴²PAN czuwał tej nocy, by wyprowadzić ich z ziemi egipskiej, dlatego ta noc należy do PANA. Cały Izrael³ ma czuwać tej nocy, po wszystkie pokolenia.

Przepisy dotyczące Paschy

⁴³PAN³ powiedział do Mojżesza i Aarona: „Oto przepisy dotyczące Paschy⁴. Obcym nie wolno jej spożywać.⁴⁴Niewolnik zakupiony za pieniądze może w niej uczestniczyć pod warunkiem, że zostanie obrzezany⁴⁵. Przybysz lub najemnik nie może do niej zasiąść.⁴⁶Baranka⁴ należy jeść w jednym domu. Nie wyniesiesz nic z mięsa ani nie będziesz łamał jego kości.⁴⁷Tak ma postąpić cała społeczność Izraela⁴⁸.⁴⁸Jeśli cudzoziemiec zamieszka u ciebie i chciałby obchodzić Paschę PANA, to wprawdzie masz obrzezać wszystkich mężczyzn w jego domu, a dopiero potem może do niej przystąpić. Będzie traktowany jak członek narodu. Wszyscy nieobrzezani natomiast nie będą jej spożywać.⁴⁹To samo prawo dotyczy członków narodu, jak i cudzoziemców, którzy zamieszkają pośród was⁵⁰.⁵⁰Wszyscy Izraelci postąpili tak, jak polecił PAN Mojżeszowi i Aaronowi, niczego nie zaniedbując.⁵¹W tym właśnie dniu PAN wyprowadził Izraelitów w bojowym szyku z ziemi egipskiej.

chleb przygotowany tylko z mąki i wody, bez zakwasu, czyli sfermentowanego ciasta, pozostawionego z poprzedniego wypieku. Podstępne złupienie Egiptu (ww. 35-36) musiało dokonać się, zanim Egipcjan nawiedziła niszczycielska plaga. Sukkot, do którego zmierzali Izraelci, było oddalone od Ramzes ok. 50 km. Liczba tych, którzy opuścili Egipt, wydaje się niewiarygodnie duża. Próby jej wyjaśnienia ciągle są niewystarczające (Lb 1,20-46+). Izraelci, których teraz wypędzono z Egiptu, osiedlili się w nim dobrowolnie (Rdz 46,3nn), ale już na początku swojego pobytu w tym kraju otrzymali zapowiedź, że w oznaczonym czasie go opuszczą (Rdz 15,13; 46,4; 50,24-25). Dane zawarte w *Księdze Rodzaju* (Rdz 15,13) nie pokrywają się z informacją w Wj 12,40n, ale też się nie wykluczają. Możliwe, że liczba podana w Rdz 15,13 jest wynikiem zaokrąglenia, aby uzyskać pewną symbolikę. Czas życia jednego pokolenia wynosi, według danych biblijnych, 120 lat (Rdz 6,3). Zapowiedź w Rdz 15,16 zawiera informację, że Izraelci opuszczą Egipt w czwartym pokoleniu. Trzy pokolenia dają sumę 360 lat, plus 40 lat dla czwartego pokolenia, które przebywało na pustyni i tam wymarło (np. Lb 14,33-34; 32,13; Pvtv 29,4). Mimo różnic pomiędzy obydwoma księgami istotne jest, że to Bóg wyznaczył czas opuszczenia Egiptu przez Izraelitów. Do Niego należał także wybór okoliczności. Izraelci mogli jedynie uwielbiać Boga za Jego niezbadane wyroki. W ten sposób uczyli się podporządkowania własnych idei i zamiarów woli Boga, który najlepiej wie, co i kiedy jest dobre dla człowieka i co przyczynia się do jego zbawienia.

Przepisy dotyczące Paschy. Kolejne przepisy dotyczące Paschy służą wyraźnemu określeniu się społeczności, która kształtuje się po wyjściu z Egiptu. Istotną postawą członków tej społeczności ma być posłuszeństwo Bogu. Różne nakazy, m.in. obowiązek obrzezania, pełnią funkcję środków, dzięki którym kształtuje się w ludziach ta postawa. Uległość zewnętrznym nakazom ma pomóc członkom wspólnoty w osiągnięciu coraz większego posłuszeństwa Bogu na płaszczyznach myśli, pragnień i aspiracji.

Prawo dotyczące pierworodnych. Przepisy o Przaśnikach

13¹PAN^s powiedział do Mojżesza: ²„Poświęć Mi wszystko, co pierworodne^e wśród Izraelitów. Każde pierworodne wśród ludzi i zwierząt należy do Mnie. Dotyczy to zarówno ludzi, jak i bydła”.

³Mojżesz przemówił do ludu: „Pamiętajcie o tym dniu, w którym wyszliście z Egiptu, gdzie byliście niewolnikami. PAN bowiem okazał swoją moc i wyprowadził was stamtąd, dlatego macie powstrzymać się od chleba na zakwasie. ⁴Przecież dzisiaj wychodzicie! W miesiącu kłosów^{a!} ⁵A gdy PAN wprowadzi was do ziemi Kananejczyków^b, Chetytów^c, Amorytów^c, Chiwwitów^c i Jebusytów^c, którą obiecał dać waszym przodkom, do ziemi płynącej mlekiem i miodem, wówczas będziecie sprawować ten obrzęd w tym właśnie miesiącu. ⁶Przez siedem dni będziesz jadł przaśny chleb^b, a w siódmym dniu urządzisz święto^c dla PANA. ⁷Przaśny chleb będziesz jadł przez siedem dni. Na całym swoim obszarze nie może pojawić się ani chleb na zakwasie, ani zakwas. ⁸W tym dniu będziesz opowiadał swojemu synowi: «Sprawuję ten obrzęd ze względu na to, co PAN uczynił dla mnie, gdy wychodziłem z Egiptu». ⁹Stanie się to dla ciebie znakiem na twojej ręce i świadectwem pamięci pomiędzy twoimi oczami^d, aby prawo^e PANA było na twoich ustach. PAN bowiem okazał swoją moc i wyprowadził cię z Egiptu. ¹⁰Każdego roku w wyznaczonym czasie masz przestrzegać tego przykazania”.

¹¹A gdy PAN wprowadzi cię do ziemi Kanaan^e i da ci ją w posiadanie, zgodnie z obietnicą daną tobie i twoim przodkom, ¹²wówczas oddasz PANU wszystkich pierworodnych, a także każdego pierworodnego samca spośród zwierząt. Należą bowiem do PANA. ¹³Każde pierworodne osłę wykupisz barankiem^e, a jeśli nie wykupisz, masz mu złamać kark^e. Wykupisz każdego pierworodnego spośród twoich potomków. ¹⁴Jeśli w przyszłości twój syn cię zapyta: «Co to znaczy?», odpowiesz: «PAN okazał swoją

a) *miesiąc kłosów* - hebrajska nazwa tego miesiąca to Abib (Wj 12,2+).

b) *przaśny chleb* - zob. Wj 12,8+.

c) *święto* - chodzi o Święto Przaśników (1b 28,17-18,25+). Zob. Słownik.

d) Mowa o tzw. filakteriach (tefilin). Były to dwa czarne pudełeczka, wykonane ze zwierzęcej skóry, w których umieszczano te same fragmenty *Tory* (Wj 13,1-16; Pwt 6,4-9; 11,13-21) zapisane na papirusie lub pergaminie. Filakterie przywiązywano czarnym rzemieniem do czoła i lewego ramienia (blisko serca), aby modły się pamiętać, że umysł ma być podporządkowany prawu Bożemu, a uczucia i pragnienia służbie Bogu. Zwyczaj ten wspomniany jest w NT (Mt 23,5).

e) Osioł był zwierzęciem cenionym wśród Izraelitów, należał jednak do grupy zwierząt nieczystych. Nie mógł więc być składany w ofierze ani spożywany (2Krl 6,25). Skrócenie karku oznaczało, że w ciele martwego zwierzęcia pozostała krew i tym samym nie będzie można go spożyć nawet w wyjątkowej sytuacji (np. Rdz 9,4; Kpl 7,27; 2Krn 35,11).

Dzieje ludzkości świadczą o tym, że każde nieposłuszeństwo Bogu zaznacza się negatywnie na losach jednostek i całych społeczności. Pełnienie woli Boga chroni więc człowieka oraz zapewnia mu pomyślność, szczęście i życie w wolności.

📖 Prawo dotyczące pierworodnych. Przepisy o Przaśnikach. Wszystko, co Bóg uczynił dla Izraelitów, ma być przekazane następnym pokoleniom. Nośnikami żywej tradycji są regularne obchody świąteczne i zwyczaje o charakterze religijnym. Jeśli Izraelici chcą zagwarantować sobie przyszłość, symbolizowaną przez pierworodnych, muszą pamiętać, że zależy ona przede wszystkim od Boga, któremu winni są wdzięczność, posłuszeństwo i wierność. Bóg chce, aby Izraelici nigdy nie zapomnieli, że to od Niego pochodzi wszelkie błogostawieństwo i że On jest dawcą i panem życia. Gdy Maryja ofiarowała w świątyni swojego pierworodnego syna, Jezusa, postąpiła zgodnie z nakazem Bożym (Łk 2,22-24). W postawie rodziców Jezusa wyrażona była prawda, że odwieczne postanowienia Boga, ukazujące Go jako Stwórcę i Pana wszechświata, nigdy nie mogą ulec przedawnieniu. Zmieniać się może forma (zewewnętrzny rytuał), ale istota pozostaje niezmienna. Pamięć o dziełach Boga i nieustanne oddawanie Mu czci obowiązują więc każdego człowieka, który wierzy w Boga.

a) *Morze Czerwone* – nazwa występująca w oryginale może być tłumaczona jako ‘Morze Trzcinowe’ lub ‘Morze Sitowia’, a także ‘Morze Krańcowe’ lub ‘kraniec morza’. Na pewno chodzi o jakiś zbiornik wodny lub rozlewiska wokół tego zbiornika.

b) *Sukkot* – lokalizacja niepewna. Możliwe, że był to jedynie tymczasowy obóz, zbudowany po wschodniej stronie delty Nilu. Sukkot znaczy: ‘szalasy’, ‘namioty’. Zob. Lb 33,5n.

c) *pustynia* – w tej okolicy znajduje się pustynia Szar.

d) *śłupie obłoku... śłupie ognia* – zob. Lb 9,15-23+.

e) *morze* – zob. Wj 13,18+.

f) *faraon zatnie się w uporze* – zob. Wj 4,21+.

moc i wyprowadził nas z Egiptu, gdzie byliśmy niewolnikami. ¹⁵Gdy bowiem faraon uparcie sprzeciwiał się naszemu wyjściu, PAN zabił wszystkich pierworodnych w ziemi egipskiej, od człowieka aż do pierworodnych pośród zwierząt. Dlatego ja ofiaruję PANU wszystkie pierworodne samce, a każdego pierworodnego spośród moich potomków wykupuję. ¹⁶Stanie się to znakiem na twojej ręce i będzie umieszczone pomiędzy twoimi oczami, gdyż PAN okazał swoją moc i wyprowadził nas z Egiptu”.

Z Sukkot do Etam

¹⁷Gdy faraon uwolnił lud, Bóg nie poprowadził go szlakiem wiodącym przez kraj Filistynów⁶, mimo że tamtędy byłoby bliżej. Powiedział bowiem: „Żeby lud w obliczu wojny nie rozmyślił się i nie zawrócił do Egiptu”. ¹⁸Dlatego Bóg powiódł lud okrężną drogą przez pustynię w kierunku Morza Czerwonego⁶. Izraelci wyruszyli z ziemi egipskiej w bojowym szyku. ¹⁹Mojżesz zabrał ze sobą kości Józefa, gdyż ten zobowiązał Izraelitów uroczystą przysięgą: „Gdy Bóg pospieszy wam z pomocą, wówczas weźmiecie stąd ze sobą moje kości”. ²⁰Wyruszyli z Sukkot⁶ i rozbili obóz w Etam, na obrzeżach pustyni⁶. ²¹A PAN⁶ za dnia szedł przed nimi w śłupie obłoku i wskazywał im drogę, nocą natomiast świecił im w śłupie ognia⁶, by mogli wędrować dniami i nocą. ²²W dzień śłup obłoku nie oddalał się sprzed ludu, podobnie w nocy śłup ognia.

Z Etam nad brzeg morza

14 ¹PAN⁶ przemówił do Mojżesza: ²„Każ zawrócić Izraelitom i rozbić obóz pod Pi-Hachiot, pomiędzy Migdol a morzem⁶, naprzeciw Baal-Sefon, nad brzegiem morza. ³Faraon zapewne pomyśli o Izraelitach: «Pobłądzili w kraju, pustynia zewsząd ich otacza». ⁴A Ja sprawię, że faraon zatnie się w uporze⁶ i wyruszy

 Z Sukkot do Etam. Gdy Izraelici znowu wyruszają w drogę, zabierając ze sobą szczątki Józefa, rozpoczynają nowy etap w historii ludu izraelskiego. Ustalenie dokładnej trasy przemarszu wydaje się niemożliwe m.in. dlatego, że prawdopodobnie Izraelici opuścili Egipt w kilku niezależnych grupach. Każda trasa wiązała się z jakimiś trudnościami i wymagała od wędrujących wiele wysiłku i cierpliwości. Wzmianka w w. 17 wskazuje, że Bogu nie jest obojętne, którą drogą pójdą Izraelici. Początkowe niepowodzenia mogłyby negatywnie wpłynąć na dalszą wędrowkę i obudzić ducha buntu. Wybór trasy przez Boga oznacza, że zna swój lud i wie, czego się może po nim spodziewać. Kolejnym istotnym elementem wędrowki jest ciągła obecność Boga pośród swojego ludu pod postaciami śłupa obłoku i ognia (Lb 9,15-23+).

 Z Etam nad brzeg morza. Opuszczenie Egiptu przez Izraelitów staje się nieodwracalne. Ich niepewność i strach przed ewentualnym odwetem Egipcjan raz na zawsze znikną. Motyw zmiany kierunku marszu jest inny, niż to było podane w Wj 13,17. Tym razem zostaje podkreślone objawienie potęgi Boga. Wydaje się, że Bóg wprowadza Izraelitów do miejsca, które jest dla nich pułapką. W rzeczywistości pułapka zastawiona jest na faraona, który sądzi, że łatwo odzyska inicjatywę i odwróci biegi wypadków. Cała sytuacja, zamierzona przez Boga, ma na celu ukazanie Egipcjanom i Izraelitom, że jedynie Pan jest Bogiem.

w pościg za wami. Wtedy okaże swoją potęgę wobec faraona i całej jego armii. Przekonają się Egipcjanie, że Ja jestem PANEM”. Tak właśnie uczynili Izraelci.

Pościg Egipcjan. Lęk Izraelitów

⁵Gdy doniesiono królowi Egiptu, że lud zbiegł, odmieniło się nastawienie faraona i jego dworzan do Izraelitów. Rzekli więc: „Co najlepszego zrobiliśmy? Pozwoliliśmy Izraelitom uwolnić się ze służby dla nas!”. ⁶Faraon rozkazał więc zaprząć swój rydwan i stanął na czele swojego ludu. ⁷Wziął ze sobą sześćset wyborowych rydwanów, wszystkie rydwany egipskie, a na każdym z nich mężnych wojowników. ⁸PAN⁵ sprawił, że faraon, król Egiptu, zaciął się w uporze^a i rzucił się w pościg za Izraelitami. A Izraelici szli ufnie naprzód, z podniesionym czołem^b. ⁹Egipcjanie ścigali Izraelitów, aż dopadli ich obozujących nad brzegiem morza. Wszystkie konie i rydwany faraona, jego konnica i wojsko przybyły do Pi-Hachiro, naprzeciw Baal-Sefon. ¹⁰Gdy faraon był już blisko, Izraelici zdali sobie sprawę ze swojego położenia: oto Egipt ruszył przeciwko nim! Przerazili się ogromnie i zaczęli wołać do PANA. ¹¹Powiedzieli do Mojżesza: „Czyżby brakowało grobów w Egipcie, że wywiodłeś nas na pustynię, byśmy poginęli? Jaki z tego pożytek, że wyprowadziłeś nas z Egiptu?” ¹²Czy nie sprawdza się to, o czym mówiliśmy ci w Egipcie: Zostaw nas w spokoju, wolimy służyć Egipcjanom? Lepiej by nam było służyć Egipcjanom, niż ginąć na pustyni!”. ¹³Mojżesz odrzekł ludowi: „Nie bójcie się! Wytrwajcie, a zobaczycie wasze ocalenie, którego PAN dzisiaj dokona! Tych Egipcjan, których teraz macie przed sobą, nie zobaczycie już nigdy więcej. ¹⁴PAN będzie walczył za was, bądźcie spokojni”.

a) *faraon... zaciął się w uporze* – zob. Wj 4,21+.

b) *z podniesionym czołem* – możliwe jest też tłumaczenie: *pod opieką wyciągniętej nad nimi ręki Boga*.

📖 Pościg Egipcjan. Lęk Izraelitów. Szczegółowy opis militarnych zasobów Egiptu służy temu, aby jeszcze bardziej podkreślić potęgę Boga. Siła bowiem, na której opierają się Egipcjanie, okaże się niczym wobec wszechmocy Boga. Reakcja Izraelitów na widok nadciągających Egipcjan jest typowa. Ich przerażenie i narzekania można usprawiedliwić tym, że jeszcze nie dokonana się ostateczna zagłada wojsk faraona. Po tym zdarzeniu wzmacni się ich przekonanie i wiara w potęgę Boga. Mojżesz uspokoja Izraelitów, tłumacząc, w jaki sposób zostaną ocaleni. W jego wypowiedzi pojawia się istotny element, który będzie obecny w całej historii narodu wybranego, czyli cudowne interwencje Boga widoczne szczególnie w walce z wrogami Izraelitów (np. Pwt 1,30; 3,22; 20,4; Joz 10,14; 2Krn 20,29; Ne 4,14). Opisy takich wydarzeń należy jednak właściwie odczytać w kontekście biblijnym. Nie chodzi bowiem o to, że Bóg jednych faworyzuje, innych zaś niszczy. Sens sformułowania zawartego w w. 14 jest następujący: najważniejsze w postawie człowieka jest bezgraniczne zaufanie Bogu i pozostawienie Stwórcy ostatecznej decyzji o zakończeniu danej sprawy (np. Ps 28,7; 31,15; 56,5). Z taką postawą można przystąpić do realizacji tego, co narzuca się w sposób oczywisty i jest podyktowane rozumem (np. Wj 14,15; Sdz 7,16-23). Hojność Boga wobec tych, którzy Mu ufają, jest tak wielka, że człowiek odnosi wrażenie, jakby uczestniczył w jakimś cudownym splocie wydarzeń, którego nawet nie jest w stanie wyjaśnić (np. Ps 138,7). Ów spłot można nazwać Boską interwencją. Ci natomiast, którzy odrzucają Boga (tu: Egipcjanie), postrzegają tę samą sytuację tak, jakby sprężyli się przeciwko nim jakieś nadprzyrodzone siły. Nie potrafia bowiem zrozumieć, dlaczego ominięło ich zwycięstwo lub powodzenie, skoro niemal wszystkie warunkiowania nie wskazywały.

a) *morze* - chodzi o Morze Czerwone (Wj 13,18+).

b) *w ślepych uprze wejść za nimi* - zob. Wj 4,21+.

c) *Zanim zaświtało* - oryginalny zwrot zawiera sugestię, że chodzi o czas między godziną drugą w nocy a szóstą rano.

d) *PAN walczy za niego* - zob. Wj 14,5-14+.

Przejście przez Morze Czerwone

¹⁵PAN^s powiedział do Mojżesza: „Czemu krzyczysz do mnie? Powiedz Izraelitom, żeby ruszali, ¹⁶a ty podnieś swoją łaskę, wznieś rękę nad morzem^s i rozdziel je. Izraelici przejdą przez środek morza po suchej ziemi. ¹⁷Ja natomiast sprawię, że Egipcjanie w ślepych uprze wejść za nimi^s. Okażę moją chwałę przez to, co uczynię faraonowi, całej jego armii, jego rydwanom i jego jeźdźcom. ¹⁸Egipcjanie przekonają się, że Ja jestem PANEM, gdy okażę moją chwałę przed faraonem, jego rydwanami i jego jeźdźcami”. ¹⁹Anioł Pański, który prowadził tabor Izraelitów, przeszedł na ich tyły. Również ślup obłoku, który ich poprzedzał, stanął za nimi. ²⁰Zajął miejsce między taborom Egipcjan a taborom Izraelitów. Dla jednych obłok był ciemnością, drugim rozjaśniał noc. Ani jedni, ani drudzy nie zbliżyli się do siebie przez całą noc.

²¹Mojżesz wznosił rękę nad morzem, a PAN przeagnał morze wiatrem wschodnim, który wiał przez całą noc. Wiatr osuszył morze, a woda się rozdzieliła. ²²Izraelici weszli w środek morza po suchej ziemi, a woda była im murem po prawej i po lewej stronie. ²³Egipcjanie ich ścigali. Wszystkie konie faraona, rydwany i jeźdźcy podążyli za nimi w środek morza. ²⁴Zanim zaświtało^s, PAN spojrzal ze śłupa obłoku i ognia na tabor Egipcjan i pomieszał ich szyki. ²⁵Zatrzymał koła ich rydwanów i z trudem poruszali się naprzód. Egipcjanie zawołali: „Uciekajmy przed Izraelem^s, gdyż PAN walczy za niego^d z Egiptem”. ²⁶Wtedy PAN rzekł do Mojżesza: „Wznieś rękę nad morzem, aby woda zalała

Stwierdzają więc, że pokonała ich nadziemska moc. Bóg jednak, który z miłości stworzył ludzi, nikogo nie zabija ani nie zamierza wprowadzać antagonizmów między ludźmi (np. Mdr 1,13; Rz 10,12n; Ef 2,14). W Biblii wiele postaw Boga jest ukazywanych przede wszystkim z perspektywy człowieka, czyli tak jak rozumie je człowiek. Z tego wynika, że zwrot: „Bóg z kimś walczy” (np. Wj 14,14) przedstawia rozumienie jakiejś sytuacji przez człowieka, który prosi Boga o pomoc i ją uzyskuje. To, że człowiek dostępuje ocalenia, wcale nie oznacza, iż Bóg posługuje się siłą czy przemocą w ludzkim rozumieniu. Takie traktowanie interwencji Boga mijaloby się z prawdą objawioną (np. 1J 4,8). Tajemnicą więc pozostaje to, w jaki sposób Bóg wpływa na dzieje człowieka i świata. Możemy jedynie stwierdzić, że ten wpływ jest faktem. Człowiek, który sprzeciwiając się Bogu, doświadcza np. klęski lub nieszcześcia, może odnieść wrażenie, że Bóg, podobnie jak to bywa w relacjach międzyludzkich, odpowiada mu walką lub zemstą. Nieszczęście, które spotyka takiego człowieka, nie jest jednak wynikiem odwetu ze strony Boga, ale stanowi nieuniknąną konsekwencję ludzkiego wyboru (np. Pwt 9,1-6+).

📖 Przejście przez Morze Czerwone. Opowiadanie o przejściu Izraelitów przez morze po suchej ziemi oraz śmierci Egipcjan zostało przekazane przez tradycję co najmniej w dwóch wersjach. Obecnie są one połączone w jeden tekst. Według starszego przekazu przejście Izraelitów przez morze było możliwe dlatego, że silny wiatr cofnął wody i osuszył łąd, a Egipcjanie ginęli podczas chaotycznej ucieczki, spowodowanej przerażeniem, jakie wywołał w nich Bóg. Według młodszej wersji Izraelici mogli kontynuować marsz, ponieważ nad ranem, po interwencji Mojżesza, rozstąpiło się morze. Egipcjanie zginęli natomiast w czasie pościgu za Izraelitami, gdy Mojżesz znów wyciągnął rękę i wody powróciły na swoje miejsce. Różnice między przekazami nie mają wpływu na fakt, że mamy tu do czynienia z opisem decydującego wydarzenia w dziejach Izraela. Należy zwrócić uwagę przede wszystkim na duchowe skutki, jakie wywołało w Izraelitach ocalenie ich przez Boga. Dociekanie historycznych szczegółów jest kwestią drugorzędą. Istotnym

Egipcjan, ich rydwany i jeźdźców”.²⁷ Mojżesz wznosił rękę nad wodą, a ona o poranku powróciła na swoje miejsce, Egipcjanie natomiast uciekali w stronę powracającej wody. PAN pograżył Egipcjan w samym środku morza.²⁸ Powracająca woda zalała wozy, jeźdźców i całe wojsko faraona, które weszło w morze, ścigając Izraelitów. Nikt spośród nich nie ocalał.²⁹ Izraelici szli natomiast środkiem morza po suchej ziemi, a woda była im murem po prawej i po lewej stronie.³⁰ PAN wybawił w tym dniu Izraela spod władzy Egiptu. Izraelici widzieli martwych Egipcjan na brzegu morza.³¹ Zobaczyli ogromną moc, której PAN użył wobec Egipcjan, i ogarnęła ich bojaźń^a wobec PANA. Uwierzyli PANU oraz jego służce, Mojżeszowi.

a) Zdanie to można również przetłumaczyć: *PAN moją mocą i schronieniem.*

Dziękczynna pieśń zwycięstwa

15 ¹Wówczas Mojżesz zaśpiewał wraz z Izraelitami tę pieśń dla PANA:

„Zaśpiewam Panu,
wielka jest Jego chwala”.
On konia i jeźdźca
pograżył w odmetach.
²PAN moją mocą i pieśnią,
On stał się moim wybawcą.
To mój Bóg! Będę Go uwielbiał,
Bóg mego ojca! Będę Go wywyższał.
³PAN, potężny wojownik!
Nosi On imię PAN.

duchowym skutkiem tego wydarzenia była wzbudzona w Izraelitach bojaźń Boża (w. 31). Oznaczała ona wielki szacunek do Boga i zachwyty Jego Osobą, a także pragnienie nieustannego oddawania Mu czci. Postawy te były wyrazem głębokiej wiary, do której Bóg doprowadził Izraelitów. Przyjęcie Jahwe jako jedynego Boga i tym samym religijne określenie się Izraelitów było celem, do którego zmierzali wcześniejsze wydarzenia w Egipcie. To, co się stało nad morzem, miało pomóc Izraelitom w ostatecznym opowiedzeniu się za Jahwe. Apostoł Paweł wskazał na związek między przejściem Izraelitów przez morze a chrześcijańskim chrztem (1Kor 10,1-13). Celem obu tych wydarzeń było i jest doprowadzenie ludzi do wiary w Boga i umożliwienie im korzystania z Jego zbawczych dzieł. Chrześcijanie, podobnie jak niegdyś Izraelici, otrzymują dar wiary. Człowiek sam nie może sobie udzielić tego daru, dlatego interwencja Boga zawsze jest konieczna. Aby Izraelici uwierzyli w Boga, zostali wyprowadzeni z niewoli egipskiej i cudownie ocaleni w morskich wodach. Chrześcijanie są prowadzeni do wiary przez wody chrztu świętego, przez które zostają uwolnieni z grzechu pierwotnego (np. Dz 2,38; 1P 3,21).

📖 Dziękczynna pieśń zwycięstwa. Hymn Mojżesza i Izraelitów zawiera teologiczną interpretację wydarzeń. Poszczególne fakty przedstawione są jako interwencje samego Boga (por. np. Ps 44,2-9). Autor stwierdza, że to Bóg walczył za Izraela (Wj 14,5-9+). Nawet jeśli Izraelici musieli stawić czoła przeciwnościom i ponieśli wiele trudów, to jednak zwycięstwo było możliwe tylko dlatego, że Bóg okazał swoją wszechmoc, a oni zaufali i byli posłuszni Jego nakazom. Fragment ten składa się z pieśni (wv.1-18) i krótkiego wezwania (w. 21). Wezwanie, przypisane Miriam, stanowi antyfonę do pieśni śpiewanej przez Mojżesza i mężczyzn na cześć Boga Wojownika i Króla. Treść pieśni odnosi się nie tylko do cudownego przejścia przez morze, ale wiąże się również z wędrówką do Ziemi Obiecanej. Bóg postanowił wprowadzić swój lud do wyznaczonej ziemi i *zasadzić* na świętej górze, która nazywana jest *Jego dziedzictwem* (w. 17). Centrum tej góry stanowi świątynia Boga. Realizacja tych celów była

a) *Morze Czerwone* - zob. Wj 13,18+.

⁴Rydwany faraona i jego wojsko
rzucił w morze.

Wyborni jego wodzowie
potonęli w Morzu Czerwonym^a.

⁵Pochłonęła ich otchłań,
pograżyli się w głębinach jak kamień.

⁶Twoja prawa ręka, PANIE,
osławiona potęgą!

Twoja prawa ręka, PANIE,
starła nieprzyjaciela!

⁷Ogromem Twej chwały
powaliłeś wroga.

Poraziłeś ich swoim gniewem^s,
spłonęli jak plewy.

⁸Pod tchnieniem Twych nozdrzy
spiętrzyły się wody,

wałem stanęły odmęty,
w głębinach zastygły kipiele.

⁹Rzekł nieprzyjaciel:
«Dopadnę! Pochwycę!

Rozdzielę łupy!

Nasycę swą żądzą!

Wyciągnę miecz!

Wytracę ich swoim ramieniem!».

¹⁰Powiałeś swym tchnieniem

i pochłonęło ich morze,

poszli na dno jak ołów

w niezgłębione odmęty.

¹¹Któż jest równy Tobie

pośród bóstw, o PANIE?

Któż jest równy Tobie?

Tyś wspaniała w świętości,

groźny w swojej chwale,

Tyś sprawcą cudów^s.

¹²Wyciągnąłeś prawą rękę,

pochłonęła ich ziemia.

¹³Prowadzisz w łaskawości swojej

lud, który wybrałeś.

Powiedzisz go w swojej potędze

---

możliwa dzięki wydarzeniom nad Morzem Czerwonym. Wieść o tym, co się stało z Egipcjanami, przeraziła bowiem inne narody, które unikały konfrontacji z Izraelitami i, poza nielicznymi wyjątkami (np. Lb 20,14-21), pozwoliły im przejść przez swoje terytoria (ww. 14-16). Tryumf Izraelitów miał jednoznacznie świadczyć o tym, że jedynie Jahwe jest Bogiem prawdziwym i wszechmocnym. Autor *Apokalipsy Świętego Jana* nawiązuje do pieśni Mojżesza, widząc jej dopełnienie w hymnie na cześć zbawczej ofiary Jezusa (Ap 15,3-4).

do Twej świętej krainy.

¹⁴Usłyszą to narody i zadrzą.

Groza owładnie

ludami Filistei¹⁵,

¹⁵przerażą się książęta Edomu¹⁶,

strach opanuje władców Moabu¹⁷,

struchleją mieszkańcy Kanaanu¹⁸,

¹⁶ogarnie ich lęk i przerażenie.

Na widok potęgi Twego ramienia

zamilkną jak kamień.

A lud Twój przejdzie, PANIE,

lud, który Ty nabyłeś na własność.

¹⁷Poprowadzisz go i zasadzisz

na górze Twego dziedzictwa,

w miejscu, które na swoją siedzibę

przygotowałeś, o PANIE,

na świątynię¹⁹ Pańską

przysposobiły je Twe ręce.

¹⁸PAN króluje na wieki, na zawsze²⁰.

¹⁹Istotnie bowiem, koń faraona, jego rydwan i jeźdźcy ruszyli

w morze, a PAN sprawił, że spadły na nich z powrotem wody

morskie, Izraelici natomiast kroczyli po suchej ziemi środkami

morza. ²⁰Wówczas prorokini²¹ Miriam, siostra Aarona, wzięła do

ręki bębenek, a za nią podażyły w płasch z bębenkami wszystkie

izraelskie kobiety. ²¹Miriam zaintonowała dla nich refren:

„Śpiewajcie PANU,

wielka jest Jego chwała.

On konia i jeźdźca

pograżył w odmetach²²”.

DROGA PRZEZ PUSTYNIĘ

Gorzkie wody w Mara

²²Mojżesz kazał Izraelitom ruszać znad Morza Czerwonego²³,

wyszli więc na pustynię Szur. Uszli trzy dni drogi przez pustynię,

a) *Morze Czerwone* - zob. Wj 13,18+.

 Gorzkie wody w Mara. Pobyt Izraelitów na pustyni miał w ich historii szczególnie charakter. Nie był dla nich jedynie przejściem przez nieprzyjazny obszar i zmaganiem się z niedogodnościami, lecz przede wszystkim doświadczeniem obecności Boga, który w różny sposób dawał się poznać swojemu ludowi i poddawał go próbom. Miały one na celu uświadomienie Izraelitom, że Bóg naprawdę się o nich troszczy. Oznaki niezadowolenia ze strony Izraelitów wskazują, że niekiedy w to wątpili. Wydarzenie z wodą niezdatną do picia jest sprawdzianem ich zaufania do Boga. Pamięć o plagach egipskich powinna doprowadzić ich do refleksji: skoro Bóg zamienił wodę w Nilu w krew, to czy nie może zamienić gorzkiej wody w zdatną do picia? Szczególną rolę w kształtowaniu zaufania Izraelitów do Boga odegrał Mojżesz. Także jego, jako przywódcę, Bóg doświadczał i uczył posłuszeństwa, aby swoją postawą dawał innym przykład. Po wiekach także Jezus, przed rozpoczęciem publicznej

a) *woda... gorzka* - możliwe, że chodzi o dzisiejsze Jezioro Gorzkie lub o oazę zwaną Bir Mara, w której jest słona woda.

b) Po hebrajsku *mar* oznacza 'gorzki', stąd gra słów w nazwie miejscowości.

c) Nie udało się potwierdzić informacji o istnieniu drzewa, które miałyby takie właściwości. Może więc chodzi tu bardziej o czynność symboliczną.

d) *Elim* - być może chodzi o oazę Ajun Musa, na wschodnim brzegu zatoki Akaba.

lecz nie mogli znaleźć wody. ²³Przybyli do Mara, lecz tamtejsza woda nie nadawała się do picia, bo była gorzka^a. Dlatego nazwano to miejsce Mara^b.

²⁴Lud zaczął szemrać przeciwko Mojżeszowi: „Co będziemy pili?”^c. ²⁵Mojżesz wołał do PANA^a, a PAN wskazał mu drzewo, które wrzucone do wody, uzdatniało ją do picia^c. Tam PAN ustanowił dla niego przepisy i prawa, tam też wystawił go na próbę. ²⁶PAN rzekł: „Jeśli we wszystkim będziesz posłuszny poleceniom PANA, twój Boga, i będziesz robił to, co jest zgodne z Jego wolą, jeśli będziesz posłuszny Jego przykazaniom^d i będziesz przestrzegał Jego ustaw, wówczas nie zesłę na ciebie żadnej z chorób, którymi dotknąłem Egipcjan, gdyż Ja jestem PANEM, który cię uzdrawia”. ²⁷Następnie przybyli do Elim^d. Było tam dwanaście źródeł i siedemdziesiąt palm. Tam, nad wodą, rozbili obóz.

Przepiórki i manna

16 ¹Piętnastego dnia drugiego miesiąca od wyjścia z ziemi egipskiej cała społeczność Izraela^a opuściła Elim^d i ruszyła przez pustynię Sin, która znajduje się między Elim a Synajem. ²Cała społeczność Izraela szemrała na pustyni przeciwko Mojżeszowi i Aaronowi. ³Izraelici narzekali: „Oby dane nam było umrzeć, zgodnie ze zrządzeniem PANA^a, w Egipcie, siedząc nad garnkiem mięsa, jedząc chleb do sytości! Wy zaś wywieśliście nas na pustkowie, by całe to zgromadzenie zamorzyć głodem”. ⁴Wówczas PAN rzekł do Mojżesza: „Oto Ja spuszczę na was chleb z nieba, jak deszcz. Każdego dnia lud wyjdzie, aby zebrać, ile mu potrzeba na dany dzień. Wystawię go na próbę, by przekonać się, czy będzie postępował według mojego prawa^a, czy też nie. ⁵Szóstego dnia bowiem będą musieli zrobić zapasy, zbiorą więc dwa razy tyle, co w pozostałe dni”. ⁶Mojżesz i Aaron ogłosili wszystkim Izraelitom: „Wieczorem przekonacie się, że PAN wyprowadził was z ziemi egipskiej, ⁷a rano zobaczycie chwałę PANA, gdyż PAN sły-szy, że szemrzecie przeciwko Niemu. A my, kimże jesteśmy, że narzekacie na nas?”. ⁸Mojżesz ciągnął dalej: „Otóż PAN da wam wieczorem mięso, byście się najedli, a rannem chleb, byście się nasyčili, gdyż słyszy PAN, że uskarżacie się, szemrzając przeciwko

działalności, udał się na pustynię. W samotności doświadczył różnego rodzaju pokus, które pokonał i wskazał sposób, w jaki należy je przezwyciężać (np. Mt 4,1-11). Na pustkowiu, podobnie jak Mojżesz, zaspokoził potrzeby zgłodniałego i utrudzonego ludu (np. Mt 14,13-21).

☞ Przepiórki i manna. W trudnych warunkach Izraelici szybko tracili cierpliwość i ulegała zachwianiu ich ufność wobec Boga, który jednak łagodnie ich prowadził i uczył, że tylko posłuszeństwo Jego nakazom zapewni pomyślność. Wyzwolenie Izraelitów z niewoli egipskiej okazało się długim procesem. Chociaż wolność zewnętrzną naród już uzyskał, musiał przejść długi proces uczenia się wolności, której podstawą jest godność członków ludu Bożego. Na początku jednak Izraelici wciąż bardziej cenili sobie „chleb niewoli” (w. 3). Zesłanie przepiórek i manny można odczytać jako przeciwieństwo plag szarańczy i gradu, które

Niemu. A my, kimże jesteśmy? Przecież to nie na nas narzekacie, ale na PANA”.

⁹Do Aarona zaś Mojżesz powiedział: „Ogłoś całej społeczności Izraela: «Zbliźcie się do PANA, gdyż usłyszał wasze skargi»”. ¹⁰Gdy Aaron oznajmił te słowa całej społeczności Izraela, zwrócili się ku pustyni, a ich oczom objawiła się chwała PANA w obłoku. ¹¹PAN rzekł do Mojżesza: ¹²„Usłyszałem narzekanie Izraelitów. Ogłoś im: «O zmierzchu będziecie jeść mięso, a rankiem nasycicie się chlebem. Przekonacie się, że Ja jestem PANEM»”. ¹³I rzeczywiście, pod wieczór nadleciały stada przepiórek^a i pokryły obozowisko, a o świcie gęsta mgła osiadająca rosy okryła obóz. ¹⁴Gdy mgły się uniosły, na powierzchni pustyni leżały drobne, okrągłe ziarenka, podobne do szronu. ¹⁵Gdy Izraelici to zobaczyli, mówili jeden do drugiego: „Man hu”^b, gdyż nie wiedzieli, cóż to takiego^c. Mojżesz powiedział do nich: „To jest właśnie chleb, który PAN daje wam jako pożywienie. ¹⁶A oto, co PAN nakazuje: «Niech każdy nazbiera tyle, ile potrzebuje na posiłek. Zbierzcie również dla tych, którzy pozostali w namiotach, licząc jeden omer^d na osobę»”. ¹⁷Tak też postąpili Izraelici, jedni zebrali więcej, a inni mniej. ¹⁸Gdy odmierzali po omerze, okazało się, że ci, którzy zebrali więcej, nie mieli za dużo, a tym, którzy zebrali mniej, nie zabrakło. Każdy nazbierał tyle, ile potrzebował na posiłek.

¹⁹Mojżesz rzekł do nich: „Niech nikt nie odkłada zapasów na następny dzień!” ²⁰A jednak nie posłuchano Mojżesza, wielu zostawiło część porcji do następnego poranka. Wówczas załęgły się robaki i wszystko się popsło. Mojżesz rozgniewał się na nich. ²¹Każdego ranka wszyscy zbierali tyle, ile potrzebowali na posiłek, a gdy zaczynało grać słońce, reszta się rozpylała. ²²Szóstego dnia zebrali natomiast podwójną porcję pożywienia, po dwa omery na osobę. Naczelnicy społeczności przyszedli do Mojżesza i donieśli mu o tym, ²³na co on rzekł: „Tak właśnie polecił PAN: «Jutro będzie czas odpoczynku, święty szabat^e dla PANA. Upieczcie, co macie upiec, ugotujcie, co macie ugotować, a całą resztę zachowajcie sobie jako zapasy na jutro»”. ²⁴Zostawili więc pożywienie do rana, zgodnie z poleceniem Mojżesza, a ono się nie popsło ani robactwo się w nim nie załęgło. ²⁵Mojżesz zachęcał

a) *stada przepiórek* – są to wodrowne ptaki, które we wrześniu lecą z Europy i południowej Azji przez półwysep Synaj do Sudanu i Etiopii, a w marcu z powrotem. W wyniku zmeżenia lotem opadają masowo na ziemię. Wtedy można je chwycić (Lb 11,31-35).

b) *Man hu* – zwrot może być tłumaczony dwojako: 1. Jako stwierdzenie: *To jest manna*, wówczas jednak dalsza część zdania mogłaby budzić wątpliwości, chyba że chodziłoby o nadanie imienia nowemu, nieznanemu zjawisku; 2. Jako pytanie: *Co to?*, wtedy jednak pojawiają się pewne trudności natury językowej. Tradycja oraz większość komentatorów opowiadają się za drugim rozwiązaniem. Chodzi o wyjaśnienie etymologii słowa „manna” (hebr. man).

c) Istnieją różne próby wyjaśnienia naturalnego pochodzenia manny. Biblijne dane o mannie, choć nie zaprzeczają jej naturalności, wskazują, że była czymś, co przekraczało zjawiska przyrodnicze (Lb 11,9+).

d) *omer* – miara objętości produktów sypkich wynosząca ok. 2,3 l (Wj 16,36).

niszczyły kraj nieposłusznych Egipcjan. Wszechmocny Bóg może w różny sposób wykorzystywać żywoty i zjawiska natury, które z Jego woli stają się dla ludzi błogosławieństwem lub klęską. W pamięci Izraelitów manna stała się szczególnie wymownym znakiem troski Boga o swój lud. Przepisy dotyczące zbierania i przechowywania manny zostały powiązane ze świętowaniem szabatu. To, że manna w czasie szabatu utrzymała się w stanie niezmiennym, podczas gdy w inne dni ulegała zepsuciu, miało uświadomić Izraelitom, że szabat i związany z nim odpoczynek jest ustanowiony przez Boga i należy go bezwzględnie przestrzegać. Temat manny powraca w rozmowie Żydów z Jezusem, którzy żądają od Niego znaku potwierdzającego Jego mesjańską misję. Jezus wskazuje, że prawdziwy chleb z nieba może być dany tylko przez Boga i tym chlebem jest Jego Syn Jezus Chrystus (J 6,31-35). W NT nawiązuje się do manny, nazywając ją *duchowym pokarmem* (1Kor 10,3), jest ona także symbolem przyszłej nagrody (Ap 2,17).

a) *kolendra* – popularna roślina służąca jako przyprawa; jej nasiona mają średnicę ok. 5 mm (Lb 11,7+).

b) *Świadectwo Przymierza* – hebrajski termin oznacza Arkę Przymierza lub tablicę Prawa. Według tradycji żydowskiej naczynie z manną zostało umieszczone wewnątrz Arki Przymierza (Hbr 9,4).

c) *kamiennizanie* – zob. Wj 8,22+.

ich: „Posilcie się dzisiaj tym, co zebraliście wczoraj, gdyż mamy szabat dla PANA! Dzisiaj nie znajdziecie pożywienia na polach.

²⁶Przez sześć dni je zbieracie, lecz siódmego dnia przypada szabat, nie będzie go więc w tym dniu”. ²⁷Niektórzy jednak spośród ludu wyszli, by zbierać również siódmego dnia, ale nic nie znaleźli. ²⁸Na to rzekł PAN do Mojżesza: „Jak długo jeszcze będziecie się sprzeciwiać zachowywaniu moich przykazań i mojego prawa?

²⁹Patrzcie! PAN sam obdarzył was szabatem! Dlatego On daje wam w szóstym dniu podwójną porcję pożywienia. W siódmym dniu niech każdy pozostanie w domu i nie opuszcza swojego miejsca”. ³⁰Odpoczął więc lud siódmego dnia.

³¹Izraelci nazwali ów pokarm manną. Był on podobny do nasion kolendry^a, biały, o smaku placka z miodem. ³²Mojżesz powiedział: „Tak polecił PAN: «Odmierz jeden omer manny, na pamiątkę dla przyszłych pokoleń, aby mogli oglądać pożywienie, jakim karmiłem ich na pustyni, gdy wyprowadziłem ich z ziemi egipskiej»”. ³³Następnie Mojżesz rzekł do Aarona: „Weź dzban, wsymp do niego miarę jednego omera manny i postaw przed PANEM jako pamiątkę dla przyszłych pokoleń”. ³⁴Aaron umieścił naczynie na pamiątkę przed Świadcstwem Przymierza^b, zgodnie z poleceniem, które PAN dał Mojżeszowi. ³⁵Izraelci żywili się manną przez czterdzieści lat, aż doszli do ziemi, na której mieli się osiedlić. Jedli mannę do czasu, aż dotarli do granic krainy Kanaan^c.

³⁶Omer to jedna dziesiąta efy^e.

Woda ze skały

17¹Cała społeczność Izraela^a wyruszyła z pustyni Sin, by odbyć kolejne etapy wędrówki, według woli PANA^a. Rozbili obóz w Refidim, lecz nie było tam wody, aby lud mógł się napić.

²Wszczęli więc spór z Mojżeszem, mówiąc: „Dajcie nam wody! Chce nam się pić!”. Mojżesz bronił się: „Dlaczego kłóciecie się ze mną? Czemu wystawiacie PANA na próbę?”. ³Lud omdlewał z pragnienia, zaczął więc czynić wyrzuty Mojżeszowi: „Do czego to podobne! Czy po to wywiodłeś nas z Egiptu, żebyśmy poginęli? Żeby nasze dzieci i nasze trzody poumieraly z pragnienia?”.

⁴Mojżesz wołał więc do PANA: „Co mam uczynić z tym ludem? Jeszcze trochę, a mnie ukamienują!”¹. ⁵PAN rzekł do Mojżesza:

Woda ze skały. Izraelci mają trudności z wyciągnięciem właściwych wniosków z poprzednich doświadczeń (Wj 16,1-35). Zamiast w trudnościach zaufać Bogu, nadal buntują się, narzekają i szemrzą przeciwko Niemu i Mojżeszowi. Wydarzenie to stało się wręcz symbolem nieposłuszeństwa Izraela wobec swojego Boga. Podobne postawy będą się powtarzać w przyszłości (np. Pwt 6,16; Ps 95,8). Mimo to Bóg lituje się nad ludem wybranym i objawia swoją potęgę, aby doprowadzić Izraelitów do wiary. Dla Pawła Apostoła, który po wiekach nawiązał do tego wydarzenia, woda wyprowadzona ze skały była przykładem duchowego napoju, skałę natomiast utożsamiał on z Chrystusem (1Kor 10,4), który jest źródłem żywej wody (J 4,10.14).

„Wystąp przed lud, przywołaj do siebie starszyznę Izraela, weź do ręki laskę, którą uderzyłeś wody Nilu, i ruszaj. ⁶Oto Ja stanę przed tobą tam, na skale, na górze Horeb. Gdy uderzysz w skalę, wypłynie z niej woda i lud zaspokoi pragnienie”. Mojżesz zrobił tak na oczach starszyzny Izraela. ⁷Miejsce to nazwano Massa i Meriba^a z powodu klótni, jaką wszczęli Izraelici, oraz dlatego, że wystawili PANA na próbę, mówiąc: „Czy aby na pewno PAN jest wśród nas?”.

Bitwa z Amalekitami pod Refidim

⁸Tymczasem do Refidim nadciągnęli Amalekici, aby walczyć z Izraelitami. ⁹Mojżesz wydał rozkaz Jozuemu: „Zwerbuj odpowiednich mężczyzn i przygotuj się, aby stawić czoła Amalekitom. Ja natomiast stanę jutro na szczycie wzgórza i w ręce będę trzymać laskę Bożą”. ¹⁰Jozue spełnił rozkaz Mojżesza i uderzył na Amalekitów, a Mojżesz razem z Aaronem i Churem wspięli się na szczyt wzgórza. ¹¹Gdy Mojżesz wznosił ręce, szala zwycięstwa przechylała się na stronę Izraelitów, gdy je opuszczał, górą byli Amalekici. ¹²Z czasem ramiona Mojżesza zdrętwiały, podsunęto mu więc kamień, aby mógł usiąść, a Aaron i Chur podtrzymywali jego ręce, jeden z jednej, drugi z drugiej strony. W ten sposób ramiona Mojżesza nie opadły aż do zachodu słońca. ¹³Jozue zaś rozgromił doszczętnie wszystkie oddziały Amalekitów. ¹⁴PAN powiedział do Mojżesza: „Zapisz to w księgach na wieczną pamiątkę i wyryj w pamięci Jozuego: Oto Ja wymazuję pod niebem wszelkie wspomnienie po Amalekitach!”. ¹⁵Mojżesz zbudował ołtarz i nadał mu nazwę „PAN moja chorągiew”, ¹⁶następnie powiedział: „PAN przysiągł na swój tron!^b Po wieczne czasy, w imię PANA, wojna Amalekitom!”.

Jetro odwiedza Mojżesza

18 Do teścia Mojżesza, Jetra^c, kapłana Madianitów, dotarły wieści o wszystkim, czego Bóg dokonał dla Mojżesza i dla swojego ludu Izraela^a, a zwłaszcza o tym, że PAN^d wyprowadził

a) *Massa i Meriba* - nazwy miejsc nawiązują do hebr. czasowników: 'wystawiać na próbę' oraz 'prowadzić spór'. Nadanie takich nazw miało przypominać przyszłym pokoleniom o zgubnych następstwach braku wiary, ale przede wszystkim o wierności Boga, który zaspokaja potrzeby swojego ludu i wzywa do ufności (Ps 95,7n i Hbr 3,15).

b) *PAN przysiągł na swój tron* - inne możliwe tłumaczenie: *Ręka (Amalekitów) godzi w tron PANA*.

c) *Jetro* - zob. Wj 2,18+.

📖 Bitwa z Amalekitami pod Refidim. Amalekici byli nomadami i wywodzili się od Ezawa (Rdz 36,15-16). W Biblii często są przykładem rozbójników i ludu wrogo nastawionego do Izraelitów. Przy okazji walki z Amalekitami pojawia się pierwsza wzmianka o Jozuem, który odegra ważną rolę w czasie wędrówki narodu wybranego do Ziemi Obiecanej i będzie następcą Mojżesza. Wysiłki militarne Izraelitów przynoszą sukces, ponieważ są wsparte modlitwą. Oznacza to, że lud Boży może obronić swoją niezależność tylko wtedy, gdy współpracuje z Bogiem i ufnie zawierza Mu swój los. Stwierdzenie na temat Amalekitów w w. 14 należy odczytać w połączeniu z w. 16, który wskazuje, że Amalekici nie tyle zostali zgładzeni, ile stali się odwiecznymi wrogami Izraelitów. Na temat odrzucenia innych narodów zob. komentarz do Wj 14,5-9+.

📖 Jetro odwiedza Mojżesza. Nie wszystkie obce narody muszą odczuwać strach i przerażenie z powodu tego, co Pan uczynił w Egipcie na rzecz Izraela i nie wszyscy na pustyni muszą zachowywać się

a) *odesłał* - okoliczności odesłania przez Mojżesza żony i synów nie są wyjaśnione.

Izraelitów z Egiptu. ²Zabrał więc ze sobą żonę Mojżesza, Sefore, którą ten uprzednio odesłał¹, ³oraz obu jej synów. Pierwszy miał na imię Gerszom, gdyż Mojżesz powiedział: „Byłem przybyszem w obcej krainie”, ⁴drugi natomiast nazywał się Eliezer, od słów: „Bóg mojego ojca pospieszył mi z pomocą i wybawił mnie od miecza faraona”. ⁵Jetro, teść Mojżesza, przybył wraz z jego żoną oraz synami do niego na pustynię, do obozowiska u stóp góry Boga. ⁶Kazał on zapowiedzieć Mojżeszowi: „Przybędę do ciebie razem z twoją żoną i obydwoma synami”.

⁷Mojżesz wyszedł na spotkanie teścia, oddał mu pokłon i ucałował go, następnie przywitali się i poszli do namiotu. ⁸Mojżesz opowiedział teściowi o wszystkim, czego PAN dokonał wobec faraona i Egiptu ze względu na Izraela, oraz o tym, jak PAN wybawił ich w drodze ze wszelkich niebezpieczeństw, które na nich czyhały. ⁹Jetro radował się dobrem, jakie PAN wyświadczył Izraelitom, gdy wybawił ich z mocy Egiptu, ¹⁰i rzekł: „Niech będzie błogosławiony⁶ PAN, który uwolnił was spod władzy Egiptu i z mocy faraona, oraz wybawił lud z niewoli egipskiej! ¹¹Teraz przekonałem się, że PAN jest potężniejszy od wszystkich bogów, gdyż z nawiązką odplacił Egipcjanom za ich pychę”. ¹²Jetro, teść Mojżesza, przyprowadził bydło na całopalenie⁷ i na ofiarę⁸ dla Boga, następnie przybył Aaron wraz z całą starszyzną⁹ Izraela i biesiadowali z teściem Mojżesza przed Bogiem.

Mojżesz ustanawia sędziów

¹³Nazajutrz Mojżesz zasiadł, aby rozstrzygać spory wśród ludu, a lud przybywał do niego ze sprawami od rana aż do wieczora. ¹⁴Gdy teść Mojżesza zauważył, jak on się trudzi dla ludu, zapytał: „Cóż to za sposób sprawowania sądów? Dlaczego ty zasiadasz sam, a cały lud przedkłada ci sprawy od rana do wieczora?”. ¹⁵Mojżesz odparł swojemu teściowi: „Lud przychodzi do mnie, by rozeznac wolę Boga. ¹⁶Gdy pojawi się jakaś sporna sprawa,

jak Amalekici (Rdz 17,8nn). Jetro, chociaż nie jest Izraelita, bardzo się cieszy z wyzwolenia Izraelitów i składa ofiarę Bogu Izraela, uznając Go za największego spośród innych bogów. Mojżesz, świadcząc o wielkich dziełach Boga, skłania wierzącego w wielu bogów Madianitę do nawrócenia się i wiary w Boga Izraela. Przykład Mojżesza jest wzorem dla każdego Izraelity, a także dla każdego świadka Ewangelii (np. 1J 1,1-4).

📖 Mojżesz ustanawia sędziów. Mojżesz pełni nie tylko funkcję sędziego, ale również proroka, który pośredniczy między ludem i Bogiem. Ten aspekt w posłudze Mojżesza jest podkreślony także w Lb 11,14-17.24-29, gdy mówi się o tym, że siedemdziesięciu starszych otrzymało ducha i zaczęło prorokować. Chociaż do Mojżesza należy decydowanie o religijno-prawnej organizacji społeczności Izraela, przyjmuje on rady swojego teścia. Ci dwaj mężczyźni w jakimś sensie reprezentują dwie rzeczywistości, które należy łączyć: Bożego ducha (Mojżesz) i ludzką mądrość (Jetro). Propozycja Jetra, wynikająca z doświadczenia i rozsądku, odnosi się do spraw organizacyjnych właściwych każdej

stają przede mną, a ja rozstrzygam między zwaśnionymi stronami, ucząc ich przykazań Boga i Jego prawa”.¹⁷ Teś Mojżesza odrzekł: „Nie postępujesz roztropnie.¹⁸ Zamęczycie się na śmierć, zarówno ty, jak i twój lud, gdyż praca, którą wykonujesz, jest zbyt ciężka dla ciebie. Sam jej nie podołasz.¹⁹ Posłuchaj więc, co ci powiem. Chciałbym służyć ci radą, a Bóg niech będzie z tobą. Oczywiście, ty wstawiasz się za ludem przed Bogiem, ty przedkładasz Bogu ich sprawy,²⁰ objaśniasz im przykazania i prawa, wskazujesz drogę, którą mają kroczyć, oraz uczynki, jakie mają spełniać.²¹ Ale upatrz sobie spośród ludu mężczyzn statecznych, bogobojnych, prawdomównych i nieprzekupnych, a następnie ustanów ich tysiącnikami, setnikami, pięćdziesiątnikami i dziesiętnikami.²² Oni na co dzień będą zajmowali się rozstrzyganiem sporów. Jeśli trafi się coś poważnego, niech odwołują się do ciebie, sprawy mniejszej wagi niech rozsądzą sami. W ten sposób część obowiązków przetrzucisz na nich.²³ Jeśli tak postąpisz, a Bóg nakaże ci podobnie, wówczas i ty podołasz swoim zadaniom, i lud powróci do siebie zadowolony”.²⁴ Mojżesz posłuchał swojego teścia i postąpił według jego rady.²⁵ Wybrał spośród Izraelitów mężczyzn statecznych i ustanowił ich przełożonymi nad ludem. Jako tysiącnicy, setnicy, pięćdziesiątnicy i dziesiętnicy²⁶ na co dzień zajmowali się oni rozstrzyganiem sporów. W sprawach trudnych odwoływali się do Mojżesza, a sprawy mniejszej wagi rozsądza sami.²⁷ Potem Mojżesz rozstał się z teściem, który udał się do swojego kraju.

PRZYMIERZE NA SYNAJU

Z Refidim do stóp góry Synaj

19 W trzecim miesiącu od wyjścia Izraelitów z ziemi egipskiej nadszedł dzień, w którym dotarli na pustynię Synaj.² Wyruszyli z Refidim, a po przybyciu na pustynię Synaj rozbili obóz.

wspólnocie. Słuszność jego podejścia zostanie potwierdzona podczas objawienia prawa Bożego na Synaju. Ustanowienie pomocników, którzy będą strzec sprawiedliwości, świadczy o zaangażowaniu samych członków wspólnoty w umacnianie Bożych rozporządzeń. Pewną analogię do tych wydarzeń odnaleźć można w sposobie organizowania się pierwszych wspólnot chrześcijańskich, gdy rozdzielone zostaną funkcje apostołów i diakonów (Dz 6,1-7).

📖 Z Refidim do stóp góry Synaj. Informacja o tym, że Izraelici przybyli pod górę Synaj, oznacza, że dotarli do najważniejszego miejsca w całym okresie pobytu na pustyni. Wydarzenia, które się tu rozgryają, całkowicie zmieniają wzajemne relacje pomiędzy Bogiem a narodem wybranym. Gdy po roku Izraelici wyruszą stąd w dalszą wędrówkę do Ziemi Obiecanej, ich związki z Bogiem będą się opierały na zawartym przymierzu i prawach, które będą jego konsekwencją. Odejdą stąd także z prowizorycznym sanktuarium z obecną w nim chwałą Bożą.

a) *Kamieniarstwo* – zob. Wj 8,22+.

Zapowiedź przymierza

Izraelici założyli obozowisko naprzeciw góry, ³Mojżesz zaś wyszedł na górę, aby spotkać się z Bogiem. PAN⁶ zawałował do niego ze szczytu góry: „Tak powiesz potomkom Jakuba⁴, tak oznajmisz Izraelitom: ⁴«Na własne oczy widzieliście, co uczyniłem Egipcjanom. Uniosłem was na skrzydłach orłów i przywiodłem was do siebie. ⁵Jeśli więc teraz naprawdę będziecie Mi posłuszni i będziecie przestrzegać przymierza⁵ ze Mną, staniecie się moją szczególną własnością, bardziej niż inne ludy, gdyż do Mnie należy cała ziemia. ⁶Ale wy będziecie dla Mnie królestwem kapłanów i narodem świętym». To są słowa, które masz powtórzyć Izraelitom”. ⁷Gdy Mojżesz wrócił, zwołał starszyznę⁷ ludu i przekazał im wszystko, co PAN mu polecił. ⁸Lud jednoznacznie odpowiedział: „Spełnimy wszystkie słowa PANA!”⁸. Gdy Mojżesz zaniósł PANU obietnicę ludu, ⁹PAN rzekł do Mojżesza: „Ja sam przyjdę do ciebie w gęstym obłoku, aby lud słyszał, gdy będę mówił do ciebie, i już na zawsze ci wierzył”⁹.

Przygotowanie ludu do zawarcia przymierza

Gdy Mojżesz przekazał PANU⁹ słowa ludu, ¹⁰PAN rzekł do Mojżesza: „Idź do ludu i uświęć ich dziś i jutro przez rytuał oczyszczenia¹⁰. Niech wypiorą ubranie ¹¹i będą gotowi na trzeci dzień, gdyż trzeciego dnia, w obecności wszystkich PAN zstąpi na górę Synaj. ¹²Nakreśl wokół granicę dla ludu i ogłoś: «Strzeżcie się, aby nie wchodzić na górę ani nawet dotykać jej zbocza. Kto bowiem dotknie góry, natychmiast zginie. ¹³Ukamienujecie¹³ go lub przeszyjecie strzałami, lecz nie wolno

📖 Zapowiedź przymierza. Rozdział 19 jest bardzo złożony pod względem kompozycyjnym i niemal wszystkie rozpoznane tradycje *Pięcioksięgi* mają swój udział w jego powstaniu. Wyraźną klamrę ujmującą wydarzenia na Synaju stanowią zapowiedź przymierza (Wj 19,3-8) i jego zawarcie (Wj 24,3-8). Treść Wj 19,3-8 ma duże znaczenie w zrozumieniu wszystkiego, co będzie opisane w następnych pięciu rozdziałach. Przede wszystkim potwierdzony zostaje wybór Izraela, którego Bóg wyzwolił z niewoli. Wzmianka o niesieniu Izraela na skrzydłach orłów (w. 4) oznacza, że, podobnie jak orzeł opiekuje się swoimi pisklętami, tak Bóg chroni Izraelitów, gdy jeszcze nie potrafią być samodzielni. Młode orły bowiem, gdy jeszcze nie umieją latać, są unoszone przez matkę i zachęcanie do podejmowania samodzielnego lotu. W razie niepowodzenia mogą liczyć na jej natychmiastową pomoc. Podobnie dzieje się z Izraelitami, których Bóg osłania i uczy żyć według swoich przykazań. Przypomnienie tego, co Bóg dotychczas uczynił dla swojego ludu, służy podkreśleniu zasadności wymagań dotyczących przyszłości (w. 5). Izrael będzie szczególną własnością Boga pośród innych narodów, jeśli okaże posłuszeństwo Jego przykazaniom i dochowa wierności zawartemu przymierzu. Nazwanie Izraelitów królestwem kapłanów (w. 6) oznacza, że przede wszystkim powołani są do służby, a nie do demonstrowania władzy i siły. Służba ta polega na tym, że mają pełnić funkcję mediatora pomiędzy Bogiem a innymi narodami i głosić Jego imię po całym świecie. W tym samym duchu należy rozumieć wypowiedź Jezusa, który stwierdził, że nie przyszedł po to, aby Mu służyło, lecz aby służyć (Mt 20,28). Do takiej samej postawy wezwał On swoich uczniów (Mk 9,35), nie nazywając ich już swoimi sługami, ale przyjaciółmi (J 15,15).

📖 Przygotowanie ludu do zawarcia przymierza. Czynności, które Izraelici mają wykonać, a także wstrzeźliwość seksualna, służą zwróceniu ich uwagi na to, że przygotowują się do wyjątkowego wydarzenia. Podczas zawierania przymierza dokona się szczególne uświęcenie wszystkich zgromadzonych

wam go dotykać. Nie oszczędzicie ani zwierzęcia, ani człowieka. Dopiero gdy róg^a zabrmi przeciągle, wejdą na górę^b”.

¹⁴Mojżesz zszedł z góry do ludu i uswięcił ich przez rytuał oczyszczenia. Gdy wyprali ubranie, ¹⁵rzekł do nich: „Na trzeci dzień bądźcie gotowi. Powstrzymajcie się od współżycia z kobietami”.

Bóg objawia się ludowi

¹⁶Trzeciego dnia o świcie rozległy się grzmoty i zaczęły błyskać. Gęsty obłok pokrył górę i rozległ się potężny dźwięk rogu^a. Cały lud w obozowisku zadrzał ze strachu. ¹⁷Mojżesz zaś wyprowadził wszystkich z obozu na spotkanie z Bogiem. Stanęli u stóp góry. ¹⁸Góra Synaj cała spowita była dymem, gdyż PAN^a zstąpił na nią w ogniu. Dym buchał z niej jak z pieca, a góra drżała jakby ze strachu^b. ¹⁹Dźwięk rogu rozbrzmiewał coraz donośniej, Mojżesz zaś rozmawiał z Bogiem, a Bóg odpowiadał mu grzmiącym głosem. ²⁰PAN zstąpił na szczyt góry Synaj i wezwał tam również Mojżesza. Gdy Mojżesz tam wszedł, ²¹PAN rzekł do niego: „Zejdź i upomnij lud, aby nie łamali zakazu, chcąc wejść na górę do PANA, by Go zobaczyć. W przeciwnym razie wielu z nich zginie. ²²Nawet kapłani, którzy przystępują do PANA, mają się uswięcić przez rytuał oczyszczenia^a, aby PAN również ich nie poraził”. ²³Mojżesz odpowiedział PANU: „Ludowi nie wolno wchodzić na górę Synaj, gdyż Ty sam ostrzegłeś nas, mówiąc: «Zakreśl granicę wokół góry i wyróżnij ją jako świętą»”. ²⁴PAN jednak nalegał: „Masz natychmiast zejść! Potem wejdiesz razem z Aaronem. Kapłani zaś oraz lud niech nie łamią zakazu, chcąc wstąpić ku PANU. W przeciwnym razie ich porażę”. ²⁵Mojżesz więc zszedł do ludu i go ostrzegł.

a) *róg* – instrument wykonany z rogu baraniego lub bawolego, używany m.in. w liturgii. Wzmianka o rogu może wskazywać, że wydarzenia na Synaju miały charakter liturgiczny (zob. *Słownik*).

b) *góra drżała... ze strachu* – w niektórych tłumaczeniach poprawia się za LXX oraz wieloma rękopisami hebrajskimi *góra (har) na lud (am)*, co w rezultacie daje: *a lud drzał ze strachu* (Wj 19,16).

wokół góry, którą Bóg wyznaczył na miejsce swojego objawienia się ludziom. Nakaz wyznaczenia granicy, której nikt nie może przekroczyć, służy temu, aby uwrażliwić Izraelitów na świętość Boga, absolutnie różnego od wszystkich bóstw.

Jezus w swoim nauczaniu objawił ludziom, że Bóg jest ich ojcem, a oni są Jego dziećmi (np. Mt 6,9; Łk 11,2). Nazywanie Boga ojcem niczego nie ujmuje z Jego świętości i majestatu. Ma natomiast pomóc w zrozumieniu, jak wielką jest Jego miłość, skoro pozwala się tak nazywać.

📖 **Bóg objawia się ludowi.** W Piśmie Świętym opisane są liczne objawienia się Boga, który nawiedzał poszczególnych ludzi, a także ukazywał się całemu ludowi. Istotą tych objawień było to, że Bóg chciał, aby ludzie Go poznali, czcili i nie czuli się osamotnieni. Góra Synaj, a później Syjon (w Jerozolimie), to miejsce o wyjątkowym znaczeniu. Z opisu wynika, że objawieniu się Boga na Synaju towarzyszyły zjawiska atmosferyczne, a także geologiczne (erupcja wulkanu, trzęsienie ziemi). Wywołują one grozę w Izraelitach, którzy są świadkami objawienia się Boga, mającego władzę nad wszystkimi żywiołami. Nad tymi zjawiskami dominuje jednak głos Boga, który przemawia do Mojżesza. Jest to jedyny przypadek opisany w *Księdze Wyjścia*, gdy lud bezpośrednio słucha głosu Boga. Zdecydowany zakaz wchodzenia na górę komukolwiek poza Mojżeszem i Aaronem miał zapobiec chęci zaspokojenia próżnej ciekawości Izraelitów. Taka postawa uwłaczałaby bowiem świętości Boga i nie mogłaby pozostać bezkarna (w. 21). Ktokolwiek zbliża się do Boga (dotyczy to również kapłanów), musi przede wszystkim pragnąć świętości, mieć czyste intencje i być do tego właściwie przygotowany.

a) *Bóg wypowiedział... słowa* – według egzegezy rabinackiej Stwórca wypowiedział Dziesięć przykazań tak jak jedno słowo. Przykazania należy więc traktować jako niepodzielną całość. Przekroczenie któregoś przykazania oznacza sprzeciwienie się całości Dekalogowi.

b) *zazdrosny* – wyrażenie to służy do ukazania nieskończonej miłości Boga wobec swojego ludu. Zawiera też nakaz wyłączenia kultu Boga Jahwe.

c) Zdanie to należy rozumieć w kontekście następnego (w. 6). Chodzi tu bowiem głównie o ukazanie niepojętej dobroci Boga, który wymierza karę tylko do trzeciego lub czwartego pokolenia, nagradza natomiast do tysięcznego pokolenia. Na temat osobistej odpowiedzialności człowieka za swoje czyny zob. np. Ez 18,1nn.

Dziesięć przykazań Bożych

20 ¹Bóg wypowiedział wszystkie te słowa: ²„Ja jestem PANEM, twoim Bogiem, który wyprowadził cię z ziemi egipskiej, gdzie byłeś niewolnikiem.

³Nie będziesz miał innych bogów oprócz Mnie. ⁴Nie zrobisz sobie bożka. I żadnej podobiznie przedstawiającej to, co najwyżej na niebie, nisko na ziemi i w głębinach wód, ⁵nie będziesz oddawał czci ani nie oddasz się w niewolę. Ja jestem PANEM, twoim Bogiem, Bogiem zazdrosnym^b. Za grzechy^c tych, którzy Mnie nienawidzą, wymierzam karę^d ich potomkom, nawet w trzecim i czwartym pokoleniu^e. ⁶Tym zaś, którzy Mnie miłują i przestrzegają moich przykazań^f, okazuję miłosierdzie^g do tysięcznego pokolenia.

⁷Nie będziesz wymawiał imienia^h PANA, twego Boga, bez szacunku, gdyż PAN nie pozostawi bez kary tego, kto wypowie Jego imię bez szacunku.

⁸Pamiętaj o dniu szabatu, aby należycie go świętować. ⁹Przez sześć dni będziesz wykonywał wszystkie swoje prace, ¹⁰lecz siódmy dzień jest szabatem dla PANA, twego Boga. W tym dniu nie podejmiesz żadnej pracy – ani ty, ani twój syn, ani twoja

☞ Dziesięć przykazań Bożych. Dekalog (dosł. *dziesięć słów*) zajmuje centralne miejsce pośród praw, które Izraelici otrzymali na Synaju. Na starożytnym Bliskim Wschodzie bogowie nie występowali nigdy w roli objawiających prawo, a jedynie byli jego gwarantem. W ST natomiast Bóg jest źródłem, z którego prawo bierze swój początek. Dekalog ujęty jest głównie w formie zakazów, które dotyczą dwunastu spraw. Do nich dochodzą dwa pozytywne nakazy: obowiązek pamiętania o świętowaniu dnia świętego (szabatu) i szacunku wobec rodziców. Rozpoczęcie Dekalogu formułą *Ja jestem PANEM* (w. 2) i zakończenie słowami *twojego bliźniego* (w. 17) wskazuje, że zostały nim objęte istotne sprawy dotyczące Boga i ludzi. W formule wprowadzającej Bóg przedstawia się jako ten, który wyprowadził Izraelitów z Egiptu. Wolność jest więc darem Boga. Aby jednak wolność służyła człowiekowi, musi opierać się na przestrzeganiu Bożych przykazań. Według tradycji żydowskiej wprowadzenie (w. 2) jest pierwszym przykazaniem, natomiast zakaz oddawania czci obcym bogom i wykonywania ich podobizn – drugim. W większości późniejszych tradycji (np. w kościołach protestanckich) wyłącza się jednak wprowadzenie ze zbioru przykazań i rozpoczyna ich wyliczanie od zakazu czczenia obcych bogów, natomiast zakaz wykonywania ich podobizn uznaje się za drugie. Katolicy łączą w jedno obydwaj przykazania z ww. 3-6, dzieląc jednak na dwa przykazania zakazy zawarte w w. 17. Przyjmują także, że pierwsze trzy przykazania dotyczą relacji z Bogiem, pozostałe natomiast regulują wzajemne stosunki z bliźnimi. Żydy stosują inny podział (pierwsze pięć odnosi się do chwały Stwórcy, drugie pięć służy dobru człowieka). Wszystkie przykazania są czymś w rodzaju konstytucji, na której opiera się przymierze zawarte na Synaju. Pogwałcenie któregośkolwiek z przykazań oznacza złamanie przymierza z Bogiem (Jk 2,10n). Prorocy nawoływali, aby nie traktować przykazań jako bezdusznych przepisów, których przestrzega się jedynie ze strachu przed karą. Bóg bowiem dał swoje przykazania z miłości do ludzi i ich istotą jest ochrona, pielęgnowanie oraz rozwój najcenniejszych wartości związanych z ludzkim życiem. Jezus Chrystus w swoim nauczaniu dokonał nowej interpretacji Dekalogu (Mt 5,17-48) i wskazał na miłość jako najważniejsze z przykazań (np. Mt 22,36-40). Omawiając przykazania szczegółowo, można zauważyć, że zakaz wymawiania imienia Bożego bez szacunku (w. 7) odnosi się prawdopodobnie do sytuacji, w której człowiek składa niepotrzebną (nierozważną lub fałszywą) przysięgę i powołuje się przy tym na Boga jako świadka. Posługiwanie się imieniem Boga bez powodu (nadaremnie) oznacza, że się Go lekceważy, a nawet Nim pogardza. W przykazaniu tym chodzi o uszanowanie świętości Boga, ale również o dbałość, by mówić jedynie to, co jest prawdziwe i słuszne (Mt 5,33-37+; Jk 3,2-11). Przykazanie dotyczące rodziców (w. 12) zawiera nakaz szanowania ich zawsze i w każdych okolicznościach. Szacunek ten nie może być uzależniony od czyichś indywidualnych poglądów

corka, ani twój sługa, ani twoja służąca, ani nawet było czy cudzoziemiec, który mieszka w twoim domu. ¹¹W ciągu sześciu dni bowiem PAN uczynił niebo i ziemię, morze i wszystko, co w nich istnieje, a siódmego dnia odpoczął. Dlatego PAN pobłogosławił dzień szabatu i wyróżnił go jako święty.

¹²Czuj swojego ojca i matkę, abyś cieszył się długim życiem na ziemi, którą ci daje PAN, twój Bóg.

¹³Nie popełnisz morderstwa^a.

¹⁴Nie dopuścisz się cudzołóstwa.

¹⁵Nie będziesz kradł.

¹⁶Nie złożysz kłamliwego zeznania przeciwko swojemu bliźniemu^b.

¹⁷Nie będziesz pożądał dobytku swojego bliźniego. Nie będziesz pożądał jego żony, jego sługi, jego służącej, jego wołu, jego ośła ani żadnej rzeczy, która należy do twojego bliźniego^c.

Pośrednictwo Mojżesza w przekazywaniu prawa

¹⁸Gdy cały lud ujrzał gromy i płomienie, usłyszał dźwięk rogu^b i zobaczył dymiącą górę, przeraził się i zatrzymał się z dala

a) *Nie popełnisz morderstwa* – zakaz ten odnosi się do ludzi i dotyczy sytuacji, w której w sposób bezprawny pozbawia się kogoś życia. Izraelskie prawodawstwo przewidywało karę śmierci za niektóre przewinienia (np. Wj 19,12n; 21,12-17).

b) *dźwięk rogu* – zob. Wj 19,13^a.

lub wrażliwości. Dzieci mają szanować rodziców także wtedy, gdy popełniają oni błędy, a nawet dopuszczają się zła (np. Syr 3,13). Podstawą szacunku nie jest indywidualna ocena wartości życia rodziców, ale nakaz Boga, który chce w ten sposób zapewnić właściwy rozwój i funkcjonowanie ludzkiej społeczności. Szacunek dla rodziców wiąże się z ich rodzicielstwem. Ponieważ rodzice uczestniczą w Bożej władzy przekazania życia, należy się im cześć podobna do tej, którą okazuje się Bogu. Kto szanuje rodziców, otrzyma od Boga długie życie i przede wszystkim posiadzie szczęśliwe życie po śmierci (np. Syr 3,1-16). Zakaz mordowania ludzi odnosi się do sytuacji, w której z powodów materialnych lub moralnych (np. zemsta) bezprawnie pozbawia się człowieka życia. Zamordowanie człowieka jest obrazą Boga, który sprawił, że każdy człowiek nosi w sobie podobieństwo do Niego. Należy odróżnić morderstwo od przypadkowego zabicia człowieka lub zabicia go w obronie własnej (np. walka z najeźdźcą). W pierwszym przypadku człowiek działa z premedytacją i ponosi całkowitą odpowiedzialność za swój czyn, w drugim odpowiedzialność człowieka może być częściowa lub nie ma jej wcale (KKK 2263-2267).

Zakaz cudzołóstwa (w. 14) odnosi się w Dekalogu przede wszystkim do stosunku seksualnego mężczyzny i zamężnej kobiety, a także w ogóle rozpusty. Współżycie z czyjąś żoną rozbija u samych podstaw więź małżeńską i rodzinną, dlatego czyn ten ściąga na cudzołóżników szczególnie gniew Boga. Grzech cudzołóstwa dotyczy również tych, którzy w różny sposób przyczyniają się do jego zaistnienia i upowszechniania.

Zakaz kradzieży (w. 15) w istocie odnosi się do wprowadzenia siłą człowieka. Znaczenie takie wynika ze słów użytych w oryginale i z kontekstu. O kradzieży w sensie materialnym jest mowa w w. 17. Za zniewalanie człowieka i rozporządzanie jego życiem wbrew jego woli w Izraelu groziła kara śmierci (Wj 21,16). Zakaz kłamliwego zeznania przeciwko bliźniemu (w. 16) nie dotyczy jedynie celowego mówienia kłamstw, ale obejmuje również wszystkie stwierdzenia oparte na domysłach i plotkach.

Zakaz pożądania wszelkich dóbr należących do drugiego człowieka (w. 17) nie ogranicza się tylko do kradzieży, ale obejmuje także wszelkie formy wymuszania tych dóbr na prawym właścicielu. Słowo „pożądanie” wskazuje, że kradzież lub wymuszenie są już tylko ostatecznym skutkiem wcześniejszych myśli, intryg, podstępów. Należy więc przede wszystkim unikać pożydlivosti, która opanowuje umysł człowieka (np. Rdz 3,6; 1Tm 6,10; 1J 2,16n). Pożądanie jakichś dóbr oznacza, że człowiek jest ich niewolnikiem. Chce mieć więcej, niż potrzebuje. Człowiek pożydliwy jest ślepy na potrzeby innych. W odniesieniu do wszystkich przykazań obowiązuje zasada, że nie tylko należy je znać, ale trzeba je też z zaangażowaniem wypełniać. Na tym polega wierność Bogu i Jego przymierzu.

📖 Pośrednictwo Mojżesza w przekazywaniu prawa. Dialog pomiędzy Mojżeszem a Izraelitami jest następstwem przerażenia, jakie wywołały w nich zjawiska towarzyszące objawieniu się Boga. Pośród tych zjawisk dokonano się przekazanie ludziom bezpośrednio od Boga Dekalogu, co podkreśla jego

a) *Widzieliście* – Izraelici byli świadkami niezwykłych zjawisk (Wj 19,16-18; 20,18), przez które Bóg do nich przemówił.

b) *kupisz... niewolnika* – w starożytności niewolnictwo było zjawiskiem powszechnym. Niewolnikami stawali się jeńcy wojenni lub osoby, które popadły w długi i nie miały się czym wykupić. Niekiedy ludzie biedni, aby przeżyć, oddawali się w niewolę panu, który dawał im utrzymanie w zamian za służbę i pracę. Prawa niewolnika zależały od jego funkcji, wykształcenia, umiejętności. Zdarzały się jednak sytuacje, w których obchodzono się z nimi bardzo brutalnie. Biblijne prawo sprzeciwiało się złemu traktowaniu niewolników.

od niej.¹⁹Rzekli do Mojżesza: „Ty mów do nas, a my będziemy słuchali. Bóg niech do nas nie przemawia, byśmy nie poginęli”.²⁰Mojżesz odpowiedział ludowi: „Nie lękajcie się, gdyż Bóg zstąpił po to, by wystawić was na próbę, oraz po to, abyście żyli w Jego bojaźni i nie grzeszyli”.²¹Lud stał daleko, a Mojżesz przybliżył się do ciemnego obłoku, w którym przebywał Bóg.

SZCZEGÓŁOWE PRZEPISY PRAWNE

Ołtarz

²²PAN^e rzekł do Mojżesza: „Tak powiesz Izraelitom: «Widzieliście^a, że mówiłem do was z nieba. ²³Nie czyńcie więc sobie bogów odlanych ze srebra ani ze złota, których byście czcili na równi ze Mną. ²⁴Ziemi zrobisz dla Mnie ołtarz, na którym będziesz składać owce i bydlę jako ofiary całopalne^e i ofiary wspólnotowe^e. Gdziekolwiek nakazę czcić moje imię, przybędę tam do ciebie i będę ci błogosławił^f. ²⁵A jeśli zechcesz wzniesić dla Mnie ołtarz kamienny, to nie buduj go z ciosanego kamienia, gdyż zbezczęściłoby go ostrze narzędzia. ²⁶Nie będziesz wchodził po stopniach do mojego ołtarza, aby spod ubioru nie było widać twójego nagiego ciała».

Niewolnicy pochodzenia hebrajskiego

21¹Oto prawa, które im ogłosisz: ²Jeśli kupisz hebrajskiego niewolnika^b, przez sześć lat będzie ci służył, a w siódmym roku będzie mógł odejść jako wolny człowiek. ³Jeśli sam został zakupiony, sam też odejdzie; jeśli był żonaty, wtedy jego żona odejdzie razem z nim. ⁴Jeżeli natomiast jego właściciel dał mu żonę, a ona urodziła synów lub córki, to żona i dzieci pozostaną u właściciela, on zaś otrzyma wolność. ⁵Jeśliby jednak ów niewolnik oświadczył: «Kocham mojego pana, moją żonę i moich synów. Nie chcę iść na wolność»,⁶wówczas właściciel zaprowadzi

nadrzędny charakter wobec wszystkich pozostałych praw przekazanych za pośrednictwem Mojżesza. Od roli, którą odegrał w tym Mojżesz, wzięło się określenie „Prawo Mojżeszowe”, występujące w całym Piśmie Świętym.

📖 Ołtarz. Zbiór praw zebranych w tej części księgi (Wj 20,22 – 23,33) nosi nazwę „Kodeks Przymierza” i uważany jest za najstarszy w całym ST. Cała kolekcja praw składa się z dwóch podstawowych części. Pierwsza z nich (Wj 20,22-26; 22,18 – 23,19) zawiera instrukcje dotyczące sprawowania kultu i przepisy regulujące sprawy społeczne. W większości składa się z nakazowych formuł podobnych do Dekalogu. Drugi zbiór (Wj 21,2 – 22,17) został umieszczony pomiędzy dwiema częściami pierwszego i zawiera przepisy dotyczące spraw społecznych, wyrażone w formie konkretnych przykładów. Regulacje dotyczące sfery religijnej otwierają i zamykają cały kodeks (Wj 20,22-26; 23,13-19). Jego centralną część stanowią natomiast małe zbiory rozmaitych przepisów. Można wyróżnić tu tzw. dekrety (Wj 21,1), które dotyczą niewolników (Wj 21,2-11), przestępstw karanych śmiercią (Wj 21,12-17), szkód poniesionych na zdrowiu lub na ciele (Wj 21,18-32), odpowiedzialności w sprawach materialnych (Wj 21,33 – 22,14), uwiedzenia (Wj 22,15-16) i ponownie przestępstw karanych śmiercią (Wj 22,17-19). Drugi zbiór na początku i przy

go przed Boga^a, postawi go przy drzwiach lub przy bramie i przekłuje mu sztydłem ucho na znak, że na zawsze pozostanie jego niewolnikiem.

Sprzedż córki w celu wydania za mąż

⁷Jeśli ktoś sprzedałby swoją córkę jako niewolnicę^b, nie odejdzie ona tak, jak inni niewolnicy. ⁸Jeżeli nie spodoba się swojemu panu, który zamierzał ją poślubić, to zezwoli, aby została odkupiona. Nie wolno mu jednak odsprzedać jej cudzoziemcom, bo byłoby to zdradą. ⁹Jeśli jest ona przeznaczona dla jego syna, ma ją traktować jak córkę. ¹⁰Jeżeli poślubi drugą żonę^c, nie odmówi pierwszej pożywienia, ubrania ani współżycia. ¹¹Jeśli zaniedba którąś z tych spraw, wówczas może ona odejść darmo, bez wykupu.

Przestępstwa karane śmiercią

¹²Kto śmiertelnie zrani człowieka, będzie ukarany śmiercią^d. ¹³Jeśli jednak nie zrobi tego umyślnie, a Bóg dopuści, że popełni zabójstwo, wskażę ci miejsce, gdzie będzie mógł się schronić^e. ¹⁴Gdyby jednak czyhał na swojego bliźniego^f, aby go podstępnie zabić, to nawet od mojego ołtarza^g masz go oderwać i ukarać śmiercią. ¹⁵Kto zrani swojego ojca lub matkę, zostanie ukarany śmiercią^f. ¹⁶Kto porwie człowieka i sprzeda go lub będzie go trzymał w niewoli, zostanie ukarany śmiercią. ¹⁷Kto przeknie^h swojego ojca lub matkę, zostanie ukarany śmiercią.

Zranienie spowodowane przez człowieka

¹⁸Jeśli mężczyźni się pokłócą i jeden uderzy drugiego kamieniem lub pięścią, ale go nie zabije, tylko ciężko zrani, ¹⁹ten zaś z cząsem wstanie i będzie chodził po ulicy o lasce, sprawca będzie niewinny, lecz zapłaci za jego przymusową bezczynność, aż całkowicie wyzdrowieje.

²⁰Jeśli ktoś uderzy kijem swojego niewolnika lub niewolnicę i spowoduje śmierć w miejscu, podlega karze zemsty. ²¹Jeżeli

a) *przed Boga* - tutaj wyrażenie to wskazuje na trybunał złożony z sędziów, którzy sprawowali sądy w imieniu Boga (Wj 22,8), lub na jakies miejsce związane z kultem.

b) *jako niewolnicę* - kontekst wskazuje, że chodzi o wydanie córki za mąż. W społeczności patriarchalnej i poligamicznej zawarcie małżeństwa nosiło wiele znamion kontraktu handlowego.

c) *poślubi drugą żonę* - związek małżeński mężczyzny z wieloma kobietami był na starożytnym Bliskim Wschodzie zjawiskiem powszechnym. Każda kolejna żona cieszyła się pełnią praw małżeńskich. Jednym z powodów wielożerstwa było pragnienie posiadania licznych potomstwa, które traktowano jako dar Boży.

d) *ukarany śmiercią* - zazwyczaj karę tę wymierzano przez kamienowanie (Wj 8,22+). Stosowanie surowych kar miało na celu odstraszenie ewentualnych przestępców.

e) *miejsce, gdzie będzie mógł się schronić* - zazwyczaj było to miejsce związane z kultem. W Izraelu ustanowiono tzw. miasta azylu (Ib 35,9nn), gdzie mógł się schronić nieumyślny zabójca i oczekiwać na sprawiedliwy proces.

f) Według *Kodeksu Hammurabi*ego za uderzenie własnego ojca groziła kara ucięcia ręki. Inne pozabiblijne prawa nakazywały w takich przypadkach wydziedziczenie dziecka lub sprzedaż go w niewolę. Surowość przepisów świadczy o tym, że rodzinie postrzegano jako wielką wartość, którą należy chronić.

końcu zawiera nakaz dobrego traktowania cudzoziemców (Wj 22,20 - 23,9). Są w nim przepisy regulujące życie społeczne (Wj 22,21-26), religijne (Wj 22,27-30) oraz dotyczące procesów (Wj 23,1-8). Dodatkiem do całego centralnego zbioru są przepisy na temat roku szabatowego i szabatu (Wj 23,10-12). Poszczególne przepisy, chociaż są umieszczone w kontekście pobytu Izraelitów na pustyni, dotyczą społeczności prowadzącej osiadły i rolniczy tryb życia. Skoncentrowanie się na niewolnikach i cudzoziemcach, a także handlu i finansach, w dużej mierze odzwierciedla sprawy, którymi zajmowali się prorocy: Amos, Ozeasz, Izajasz i Micheasz. Jezus w swoim nauczaniu podkreślał, że nie przyszedł znieść prawa, lecz je wypełnić (Mt 5,17), a całą istotę prawa zawarł w przykazaniu miłości Boga i bliźniego (Mt 22,37-40). Apostoł Paweł, zwłaszcza w *Liście do Galatów* (zob. *List do Rzymian*), głosił naukę o usprawiedliwieniu przez wiarę, uznając prawo za tymczasowego wychowawcę, który miał jedynie prowadzić do Chrystusa i wraz z Jego przyjściem spełnił swoją funkcję (Ga 3,23-25). Dzięki prawu człowiek mógł poznać, że istnieje grzech (Rz 7,7n) oraz uświadomić sobie, że aby otrzymać zbawienie, potrzebuje łaski Boga (Ga 3,10-14).

a) *życie za życie* – zasada prawa, nazywana prawem odwetu (Kpł 24,17-21; Pwt 19,21), znana była już w *Kodeksie Hammurabi*ego. Zgodnie ze starożytnym poczuciem sprawiedliwości oznaczała karę identyczną jak wina. Celem tej zasady było ograniczenie stosowania zemsty większej od poniesionej szkody.

b) *kamienowanie* – zob. Wj 8,22+.

c) *zaskoczy złodzieja podczas włamania* – chodzi o wtamianie noca.

jednak niewolnik przeżyje dzień lub dwa, jego pan nie podlega zemście, bo niewolnik jest własnością swojego pana.

²²Jeśli mężczyźni podczas bójkii uderzą kobietę w ciąży i spowodują poronienie, lecz ona nie odniesie innego uszczerbku na zdrowiu, wówczas według prawa winny wypłaci odszkodowanie, którego zażąda mąż kobiety.

²³W przypadku szkód na zdrowiu zapłacisz: życiem za życie^a, ²⁴okiem za oko, zębem za ząb, ręką za rękę, nogą za nogę, ²⁵oparzeniem za oparzenie, raną za ranę, sińcem za sińiec.

²⁶Jeśli ktoś ugodzi w oko swojego niewolnika lub niewolnicę i wybijie je, za jego oko obdarzy go wolnością. ²⁷Jeśli ktoś wybijie ząb swojemu niewolnikowi lub niewolnicy, za jego ząb obdarzy go wolnością.

Śmierć człowieka spowodowana przez zwierzę

²⁸Jeśli czyjś wół zabiłby rogami mężczyznę lub kobietę, ma zostać ukamienowany^b, a jego mięsa nie wolno jeść. Właściciel wołu będzie niewinny. ²⁹Jeżeli jednak wół bódl od dawna, a jego właściciel, mimo ostrzeżeń, nie pilnował go dostatecznie i ten zabiłby mężczyznę lub kobietę, wówczas wół ma zostać ukamienowany, a jego właściciel poniesie śmierć. ³⁰Gdyby jednak zażądano od niego odszkodowania, zapłaci za swoje życie taki okup, jaki mu wyznaczą. ³¹Tych samych zasad należy się trzymać, jeśli wół zabiłby rogami chłopca lub dziewczynkę. ³²Jeśli wół zabije niewolnika lub niewolnicę, należy zapłacić ich właścicielowi trzydzieści syklów^c srebra oraz ukamienować wołu.

Szkody poniesione na zwierzętach

³³Jeśli ktoś zostawi odkrytą studnię lub wykopie ją i nie zabezpieczy, wskutek czego wpadnie do niej wół lub osioł, ³⁴wówczas właściciel studni zapłaci odszkodowanie. Wyrówna stratę właścicielowi zabitego zwierzęcia, a ono będzie należeć do właściciela studni.

³⁵Gdyby czyjś wół zabił rogami wołu jego sąsiada, sprzedadzą żywego wołu, a zapłatę oraz martwe zwierzę podzielą między sobą. ³⁶Jeżeli jednak wół bódl od dawna, a jego właściciel nie pilnował go dostatecznie, wówczas odda wołu za wołu, a martwe zwierzę będzie należeć do niego.

Kradzież

³⁷Jeśli ktoś ukradnie wołu lub owcę i zabije je bądź sprzeda, odda pięć wołów za jednego i cztery owce za jedną.

22 ¹Jeśli ktoś zaskoczy złodzieja podczas włamania^a i zrani go śmiertelnie, nie będzie winien przelanej krwi. ²Jeśli jednak uczyni to po wschodzie słońca, wtedy dopuści się

morderstwa, gdyż karą za kradzież jest uiszczenie odszkodowania. Jeśli złodziej nie ma z czego zapłacić, będzie za kradzież sprzedany jako niewolnik. ³Jeśli znajdą u niego skradzione dobra, czy to będzie wół, czy osioł, czy owca, jeżeli będą jeszcze żywe, zwróci je podwójnie.

Szkody i odszkodowania

⁴Jeśli ktoś zniszczy pole lub winnicę przez wypas swojej trzody na cudzych gruntach, odda jako odszkodowanie najlepsze plony ze swojego pola i winnicy.

⁵Jeśli wzniecony ogień roznie się po cierniach i spali już zebrane zboże albo zboże pozostające jeszcze na polu w kłosach, lub też spali obsiane pole, ten, kto spowodował pożar, zapłaci odszkodowanie.

⁶Przypuścmy, że ktoś da drugiemu na przechowanie pieniądze lub jakikolwiek przedmiot i zostanie to skradzione z domu tego, który przyjął to na przechowanie. Jeśli schwytają złodzieja, ma on zwrócić podwójnie. ⁷Jeśli zaś złodzieja nie znajdą, właściciel domu stanie wobec Boga^a, by okazało się, czy nie wyciągnął ręki po własność swojego bliźniego^b.

⁸Każda sporna sprawa o wołu, osła, owcę, szatę czy zgubę, dotycząca prawa własności, ma być rozstrzygana wobec Boga na podstawie zeznań obu stron. Kogo Bóg uzna za winnego, ten wynagrodzi podwójnie swojemu bliźniemu^c.

Zwierzęta oddane pod opiekę lub pożyczone

⁹Jeśli ktoś powierzy drugiemu osła, wołu, owcę lub inne zwierzę, a ono by zdechło, uległo kalektwu lub zostało zabrane przemocą, lecz bez świadków, ¹⁰wówczas podejrzany złoży przysięgę wobec PANA^a, że nie wyciągnął ręki po własność swojego bliźniego^d. Poszkodowany przyjmie przysięgę, bez konieczności wynagrodzenia. ¹¹Jeśli jednak zostało skradzione z jego obejścia, wypłaci właścicielowi odszkodowanie. ¹²Jeśli zaś zostało by rozszarpane, ma przynieść zwłoki jako dowód i nie będzie zobowiązany do wyrównania szkody.

¹³Jeśli ktoś pożyczy zwierzę od drugiego, a ono ulegnie kalektwu lub zdechnie pod nieobecność właściciela, należy zapłacić odszkodowanie. ¹⁴Jeśli jednak właściciel był przy nim, nie należy mu się odszkodowanie. Jeśli zwierzę zostało wynajęte za opłatą, zysk z wynajmu wyrównuje szkodę.

Małżeństwo wskutek uwiedzenia

¹⁵Jeśli ktoś uwiedzie dziewczynę niezareczoną z nikim i będzie z nią współżył, niech uisći opłatę ślubną^d i weźmie ją za żonę.

¹⁶Nawet gdyby jej ojciec kategorycznie sprzeciwiał się wydaniu

a) *stanie wobec Boga* - zob. Wj 21,6+.

b) *Inne możliwe tłumaczenie: Jeśli zaś złodzieja nie znajdą, właściciel domu stanie wobec Boga i przysięgnie, że nie wyciągnął ręki po własność swojego bliźniego.*

c) *uwiedzie dziewczynę... i będzie z nią współżył* - w tym przypadku kobieta nie została zgwałcona, tylko uległa namowom mężczyzny. Fakt współżycia nie przesądzał o tym, że mężczyzna mógł pojąć za żonę jakąś kobietę. Jej ojciec mógł się sprzeciwić takiemu związkowi, choć wydanie za mąż córki, która nie była dziewicą, było trudniejsze i narazało ojca na wstyd.

d) *opłata ślubna* - z zawarciem związku małżeńskiego wiązały się materialne zobowiązania. Rodzice panny młodej dawali jej posag, a pan młody płacił rodzicom panny młodej umówioną kwotę, która była dla niej zabezpieczeniem w razie śmierci męża lub porzucenia przez niego.

a) *ma zapłacić* – wysokość opłaty zależała od tego, czy kobieta nie była jeszcze z nikim zaręczona, czy była już czyjąś narzeczoną i jej rodzice zawarli z jakimś mężczyzną kontrakt małżeński. Jeśli była zawarta umowa, uwodziciel musiał zapłacić ustaloną kwotę jako odszkodowanie. Jeśli nie była niczyją narzeczoną, też musiał zapłacić, nawet gdyby rodzice tej kobiety nie zgodzili się, aby ją poślubił.

b) *za dziewicę* – jeśli kobieta była dziewica, jej ojciec żądał od przyszłego męża wyższej zapłaty niż w przypadku, gdyby była pozbawiona dziewictwa.

c) W tym wypadku formuła „poniesie śmierć” wyraża bardziej dezaprobatę wobec czynu niż rzeczywście stosowaną karę.

jej za niego, ma zapłacić¹⁴ sumę równoważną opłacie ślubnej za dziewicę¹⁵.

Przestępstwa karane śmiercią

¹⁷Uprawiającej czary¹⁶ nie pozostawisz przy życiu.

¹⁸Kto spółkował ze zwierzęciem, poniesie śmierć¹⁷.

¹⁹Kto złożył ofiarę bożkom, zostanie zabity, ponieważ należy się ona tylko i wyłącznie PANU¹⁸.

Troska o potrzebujących

²⁰Nie będziesz dręczył ani uciskał cudzoziemca, gdyż i wy byliście cudzoziemcami w ziemi egipskiej.

²¹Nie skrzywdzisz wdowy ani sieroty. ²²Gdyby bowiem stała się im krzywda z twojego powodu i wezwaliby mojej pomocy, z pewnością wysłucham ich wołania. ²³Zapałam wówczas gniewem¹⁹ i wytracę was mieczem, aby wasze żony stały się wdowami, a dzieci sierotami.

²⁴Jeśli pożyczysz pieniądze ubogiemu spośród mojego ludu, który mieszka z tobą, nie postąpisz wobec niego jak lichwiarz, nie naliczysz mu odsetek. ²⁵Jeśli weźmiesz w zastaw płaszcz swego bliźniego²⁰, musisz mu go zwrócić przed zachodem słońca, ²⁶gdyż tylko nim może się przykryć, gdy uda się na spoczynek. Jeśli wołać będzie do Mnie o pomoc, wysłucham go, gdyż jestem litościwy.

Obowiązki wobec Boga

²⁷Nie będziesz bluźnił przeciwko Bogu ani zlorzeczył temu, kto rządzi twoim ludem.

²⁸Nie będziesz zwlekał ze złożeniem ofiary z tego, co zbierzesz na polach i w winnicach. Oddasz Mi swoich pierworodnych²¹ synów.

²⁹Podobnie postąpisz z wołami i owcami: przez siedem dni pozostaną przy swojej matce, a ósmego dnia będą Mi oddane.

³⁰Będziecie dla Mnie świętymi. Nie jedzcie więc padliny rozszarpanej na polu, lecz rzućcie ją psom.

Zasady sprawiedliwości

23¹Nie będziesz rozgłaszał fałszywych pogłosek. Nie weźmiesz udziału w spisku ze złoczyńcą, by świadczyć na korzyść bezprawia.

²Nie kieruj się zdaniem większości, gdy opowiada się ona za złem, i nie nagińaj zeznać do opinii większości, aby doprowadzić do niesusznego wyroku. ³Nie będziesz stronniczy nawet na korzyść ubogiego, gdy wniesie skargę.

⁴Jeśli napotkasz wołu swojego nieprzyjaciela lub jego osła, który się zabląkał, masz je odprowadzić do niego. ⁵Jeśli ujrzysz, że

osioł należący do kogoś, kto cię nienawidzi, upadł pod ciężarem ładunku, nie miniesz go obojętnie, lecz pospieszysz z pomocą.

⁶Nie zaniedbasz praw uboższego, gdy wniesie skargę.

⁷Trzymaj się z dala od nieuczciwych spraw, byś nie przycylił się do śmierci niewinnego lub prawego, gdyż złoczyńca nie znajdzie u Mnie usprawiedliwienia.

⁸Nie bierz łapówki, bo łapówka wypacza słuszny osąd i powoduje, że sprawiedliwe słowa są przekręcane.

⁹Nie będziesz dręczył cudzoziemca, gdyż sami poznaliście los przybyszów, gdy byliście cudzoziemcami w ziemi egipskiej.

Rok szabatowy i szabat

¹⁰Przez sześć lat będziesz siał i zbierał plony na swojej ziemi, ¹¹ale w siódmym roku pozostawisz ją odłogiem, aby odpoczęła. Uboży twojego ludu pożywią się z niej, a co pozostanie, niech zjedzą dzikie zwierzęta. Dotyczy to również twoich winnic i sadów oliwnych.

¹²Przez sześć dni będziesz się krzątać wokół swoich zajęć, a w siódmym dniu odpocznesz, aby twój wół i osioł mogły zaznać spokoju i żeby odetchnął syn twojej niewolnicy i przybysz.

¹³Przestrzegajcie wszystkiego, co wam powiedziałem. Nie będziecie wzywać imion obcych bogów, nie zabrzmią one w waszych ustach.

Święta

¹⁴Trzy razy w roku będziesz obchodził moje święta. ¹⁵Masz przestrzegać Święta Przasników^a. Zgodnie z moim nakazem, w miesiącu kłosów^b przez siedem dni będziesz jadł prażony chleb^c, gdyż właśnie wtedy wyszliście z Egiptu.

Nie stawajcie przede Mną z pustymi rękami: ¹⁶masz przestrzegać Święta Żniw^d, gdy złożysz w ofierze pierwociny swojej pracy, którą włożyłeś, zasiewając pola, oraz Święta Zbiorów^e pod koniec roku, gdy zbierzesz owoce swojej pracy na polu.

¹⁷Trzy razy w roku wszyscy twoi mężczyźni mają stanąć przed Władcą, PANEM.

¹⁸Krwi^f zwierzęcia nie złożysz Mi w ofierze wraz z chlebem na zakwasie, a tłuszcz wylany podczas obchodów święta nie pozostanie aż do rana^f.

¹⁹Najdородniejsze pierwociny owoców swojej ziemi przyniesiesz do domu^g PANA^g, twego Boga, i nie będziesz gotował kęsa w mleku jego matki^g.

Zapowiedź wejścia do Ziemi Obiecanej

²⁰Oto Ja posyłam anioła^h przed tobą, aby strzegł cię w drodze i doprowadził do miejsca, które przygotowałem dla ciebie. ²¹Miej wzgląd na niego i słuchaj jego głosu. Nie gardź nim, gdyż nie

a) *Święta Przasników* - początkowo obchodzono je na początku zbiorów. Potem połączono je ze świętem Paschy (zob. *Słownik*).

b) *miesiąc kłosów* - przełom marca i kwietnia, na początku zbiorów jęczmienia (np. Lb 28,17+).

c) *prażony chleb* - zob. Wj 12,8+.

d) *Święto Żniw* - inaczej Święto Tygodni lub Pięćdziesiątnica. Przypadało pod koniec zbiorów pszenicy (np. Wj 34,22; Kpl 23,15n; Pwt 16,9n). Zob. *Słownik*.

e) *Święto Zbiorów* - inaczej Święto Namiatów lub Święto Szalósów. Trwało siedem dni i łączyło się z zakończeniem ostatnich zbiorów (zob. *Słownik*).

f) Starożytni utożsamiali krew i tłuszcz z życiem. Łączenie krwi z zakwasem lub pozostawienie tłuszczu, który mógł ulec zepsuciu, byłoby profanacją.

g) Nie znamy dokładnego znaczenia tego przepisu. Możliwe, że jego celem było właściwe traktowanie zwierząt i unikanie bezpodstawnego rozdzielania młodych od matki.

a) *Ja ich wytrącę* - zob. Wj 14,5-9+.

b) *stele* - kamienne bloki, najczęściej opatrzone inskrypcją. Pełniły m.in. funkcję kulturową (Rdz 28,18,22) i były poświęcane różnym bóstwom. Zob. *Słownik*.

c) *szerszenie* - symbol Bożej pomocy lub kary i zniszczenia (Pwt 7,20; por. Wj 23,23; 33,2; Joz 24,12).

d) *od Morza Czerwonego... do Eufratu* - idealne granice wspomniane w związku z królestwem Dawida i Salomona (1Krl 5,1; por. Lb 34,1-15; Sdz 20,1; Ez 47,13-21). Morze Filistynów to inaczej Morze Śródziemne.

e) *Nadab i Abihu* - synowie Aarona (Wj 6,23).

wybaczy wam waszych przewinień, bo występuje w moim imieniu²². Jeśli będziesz pilnie słuchał jego głosu i spełnisz wszystkie moje słowa, stanę się wrogiem twoich wrogów i ciemieżą tych, którzy ciebie ciemieżą. ²³Mój anioł będzie cię prowadził i zawiedzie cię do kraju Amorytów²³, Chetytów²³, Peryzytów²³, Kananejczyków²³, Chiwwitów²³, Jebusytów²³, a Ja ich wytrączę.²⁴ Nie padniesz na twarz przed ich bogami i nie oddasz się im w niewolę. Nie wolno wam naśladować ich uczynków, przeciwnie, powywracasz i roztrzaskasz ich stele^b. ²⁵Wy będziecie służyć PANU²⁵, Bogu waszemu, a On pobłogosławi wasz chleb i waszą wodę, i oddali od was choroby. ²⁶Żadna kobieta w tym kraju nie poroni, nie będzie nieplodnych^c i sprawię, że dożyjesz sędziwego wieku. ²⁷Poprzedać cię będzie groza, którą wzbudzę; zesłę prężenie na każdy lud, przeciwko któremu wyruszysz. Sprawię, że wszyscy twoi wrogowie będą uciekać przed tobą. ²⁸Posłę przed tobą szerszenie^c, które przegnąją Chiwwitów, Kananejczyków i Chetytów. ²⁹Nie wygnam ich jednak w ciągu jednego roku, by kraina nie wyludniła się i nie zarośla dzika zwierzyną, ze szkoda dla ciebie. ³⁰Stopniowo będę ich wypędzał przed tobą, aż rozmnożyc się i zaludnicie ziemię. ³¹Rozciągnę twoje granice od Morza Czerwonego aż po Morze Filistynów, od Pustyni Arabskiej aż do Eufratu^d, gdyż oddam w twoją moc mieszkańców tej krainy, a ty wypędzisz ich przed sobą. ³²Nie zawrzesz przymierza z nimi ani z ich bogami. ³³Nie wolno im będzie mieszkać w twojej ziemi, aby przypadkiem nie skłonił cię do grzechu^e przeciwko Mnie. Gdybyś zaczął oddawać cześć ich bogom, to tak, jakbyś wpadł w sidła”.

ZAWARCIE PRZYMIERZA

Obrzęd przymierza

24 Bóg powiedział do Mojżesza: „Wejdz na górę do PANA^a razem z Aaronom, Nadabem i Abihu^a, a także z siedemdziesięcioma spośród starszyzny^a Izraela^a i padnijcie na twarz, pozostając w oddali. ²Do PANA podejdzie tylko sam Mojżesz.

📖 Obrzęd przymierza. Dotychczas w historii Bóg zawierał przymierze tylko z wybranymi ludźmi (np. Noe, Abraham). Na Synaju propozycja przymierza odnosi się do całego ludu, który ma szansę stać się szczególną własnością Boga. Warunkiem zawarcia przymierza jest wierność Bogu i posłuszeństwo Jego przykazaniom. Jak w przypadku każdego przymierza, również na Synaju inicjatywa pochodzi od Boga. W ten sposób wyraża się Jego miłość i łaska wobec ludzi. Powszechność przymierza synajskiego sprawiła, że uznano je za najważniejsze w ST. Fragment opisujący obrzęd zawarcia przymierza składa się z dwóch niezależnych przekazów, które zostały połączone. W starszym przekazie centralne miejsce zajmuje ceremonia posiłku (ww. 1-2.9-11), w którym uczestniczą ludzie wskazani przez Boga. Siedemdziesięciu starszych (w. 1) reprezentuje dwanaście plemion izraelskich. Wszyscy wezwani na górę przez Boga doświadczyli łaski patrzenia na Niego (w. 11), co można interpretować w ten sposób, że Bóg stał się im bliższy, nawiązał z nimi głębszą relację i dał się im lepiej poznać. Wizja Boga jest opisana językiem podobnym

Pozostali niech się nie zbliżają, nie wolno ludowi iść razem z nim”. ³Gdy Mojżesz wrócił, przekazał ludowi wszystkie słowa PANA oraz wszystkie przepisy prawa, a lud jednogłośnie potwierdził: „Spełnimy wszystko, co PAN powiedział!”. ⁴Mojżesz zapisał wszystkie słowa PANA. Wstał o świcie, zbudował ołtarz u stóp góry i wznosił dwanaście stel, według liczby dwunastu plemion Izraela. ⁵Następnie polecił młodym Izraelitom złożyć dla PANA ofiary całopalne^e i ofiary wspólnotowe^s z cielców. ⁶Mojżesz zaczerpnął połowę krwiⁱ i wlał do czaszy, a drugą połowę pokropił ołtarz. ⁷Potem wziął księgę przymierza i odczytał ludowi, a oni odrzekli: „Spełnimy wszystko, co PAN powiedział i będziemy posłusznymi!”. ⁸Wówczas Mojżesz zaczerpnął krwi i pokropił lud, mówiąc: „Oto krew przymierza^s, które zawiera z wami PAN, zgodnie z tymi wszystkimi słowami!”. ⁹Następnie Mojżesz, Aaron, Nadab, Abihu i siedemdziesięciu spośród starszyny Izraela weszli na górę i ¹⁰zobaczyli Boga Izraela, a pod Jego stopami jakby kunsztowną mozaikę z szafiru, czystą jak bezchmurne niebo. ¹¹Bóg uczynił wyjątek względem tych Izraelitów i nie wyciągnął przeciwko nim ręki. Zobaczyli Boga, a potem jedli i pili^a.

a) Sens tego zdania może być następujący: Mimo że zobaczyli Boga, pozostali przy życiu.

Mojżesz na górze Synaj

¹²PAN^e rzekł do Mojżesza: „Wyjdź do Mnie na górę i pozostaj tam. Dam ci kamienne tablice, Prawo^e i przykazania^a, które zapisałem, abyś mógł przekazać ludowi moją naukę”. ¹³Wprowadził Mojżesz wyruszył wraz z Jozuem, swoim sługą, lecz na górę Boga miał wstąpić sam. ¹⁴Oznajmił więc starszyźnie: „Poczekajcie tu, aż do was wrócimy. Aaron i Chur zostaną z wami. Kto miałby jakąś sprawę, niech uda się do nich”. ¹⁵Gdy Mojżesz wszedł na górę, obłok ją osłonił, ¹⁶a chwała^s PANA zamieszkała na górze Synaj. Obłok spowijał górę przez sześć dni, a siódmego dnia Bóg wezwał Mojżesza z wnętrza obłoku. ¹⁷Chwała PANA jawiła się oczom Izraelitów niczym płomień, który pożera wierzchołek

do tego, którego używał prorok Ezechiel (Ez 1). Według drugiego przekazu (wv. 3-8) w ceremonii biorą udział wszyscy Izraelici i akcent pada na rytuał pokropienia krwią przymierza, dopełnieniem obrzędu jest natomiast złożenie ofiar i wspólna uczta. Gest pokropienia krwią jest bardzo wymowny, gdyż krew była uznawana za siedlisko życia (Kpl 17,11), utożsamiana z życiem (Rdz 9,5) i uważana za szczególną własność Boga. Nie wolno było jej spożywać i używano jej w kulcie, m.in. w ceremonii ustanowienia kapłanów (Wj 29,15n.19-21) lub w obrzędzie zadośćuczynienia za grzechy (Kpl 17,11). Chociaż przymierze na Synaju odegrało ważną rolę w historii zbawienia, jego zasięg był w istocie ograniczony do jednego narodu. Musiało więc dojść do zawarcia takiego przymierza, które obejmie swoim zasięgiem całe stworzenie. Dokonało się to przez Jezusa Chrystusa, który pojeďnal wszystkich z Bogiem. Śmierć Jezusa na krzyżu jest jedyną i ostateczną ofiarą, która zbawia wszystkich. Eucharystia ustanowiona przez Jezusa jest uczta, która gromadzi całą ludzkość w jedności z Bogiem. Objawienie się Jezusa jest wyrazem doskonałej miłości Boga do całego stworzenia, które On powołał do istnienia i ofiaruje mu życie wieczne w łączności ze sobą.

 Mojżesz na górze Synaj. Kamienne tablice, które Bóg przekazał Mojżeszowi, były widzialnym dokumentem potwierdzającym zawarcie przymierza. Według tradycji zawierały one Dekalog (np. Pwt 4,13).

a) Liczba *czterdzieści* oznacza m.in. pełnię.

b) *purpura* – rodzaj materiału lub ubioru z niego wykonanego. Nazwa pochodzi od purpury, czyli czerwonego lub czarnego barwnika, pozyskiwanego z pewnego gatunku ślimaków morskich. Noszenie ubiorów z purpury było oznaką bogactwa lub piastowanej godności.

c) *karmazyn* – cenna tkanina koloru czerwonego lub szkarłatnego.

d) *bisior* – bardzo delikatna i lśniąca tkanina nazywana też jedwabiem morskim. Produkowano ją ręcznie i do jej wyrobu używano wydzielin małża morskigo (łac. *Pinna nobilis*).

e) *skóry borsucze* – nie jest do koryca pewne, o jakie zwierzę chodziło.

f) *onyks* – cenny minerał koloru czarnego, przecinany białymi warstwami.

g) *efod* – zob. Wj 28,6+.

h) *pektorał* – zob. np. Wj 28,15-30.

i) *Święte mieszkanie* – chodzi o tzw. przenośną świątynię (Lb 1,1+). Zob. *Słownik*.

j) *Świadcтво* – kamienne tablice z Dziesięcioma przykazaniem. Od słowa *Świadcтво* powstało określenie Arka Świadcтва (np. Wj 26,33; Kpl 16,13; Lb 4,5; Joz 4,16; zob. *Słownik*) i mieszkanie Świadcтва (np. Wj 38,21; Lb 1,50).

k) *umieszisz cheruby wykute w złocie* – w świątyni Salomona cheruby nie były częścią arki, ale ona znajdowała się pod nimi (1Krl 6,23-28; 8,6n).

góry. ¹⁸Mojżesz wszedł w obłok na szczycie góry i pozostał tam czterdzieści dni i czterdzieści nocy^a.

PRZEPISY DOTYCZĄCE BUDOWY ŚWIĘTEGO MIESZKANIA

Dary Izraelitów

25 ¹PAN^a przemówił do Mojżesza: ²„Powiedz Izraelitom, aby każdy ofiarował Mi dobrowolny dar. Będzie on danią, którą zbierzecie dla Mnie, ³a w jej skład wejdzie złoto, srebro i miedź, ⁴fioletowa i czerwona purpura^b, karmazyn^c, bisior^d i sierść kozia, ⁵skóry baranie barwione na czerwono, skóry borsucze^e i drzewo akacjowe, ⁶oliwa do lamp, wonności do wyrobu oleju do namaszczenia i pachnących kadzideł, ⁷onyks^f i drogie kamienie do wysadzenia efodu^g i pektoratu^h. ⁸Wybudują dla Mnie świątynię, abym mógł zamieszkać pośród nich. ⁹Święte mieszkanieⁱ ma być zbudowane i wszystkie jego sprzęty wykonane dokładnie według planów, które ci pokażę.

Arka Przymierza

¹⁰Z drewna akacjowego zrobiją skrzynię o długości dwa i pół łokcia^a, szerokości i wysokości półtora łokcia. ¹¹Wewnątrz i z zewnątrz pokryjesz ją szczerem złotem, a wokół umieścisz złoty wieniec. ¹²Odlejesz cztery złote pierścienie i przymocujesz je do czterech krawędzi – po dwa z każdej strony. ¹³Wyrzeźbisz drążki z drewna akacjowego, pokryjesz je złotem¹⁴ i włożysz w pierścienie, aby służyły do przenoszenia arki. ¹⁵Pozostaną one w pierścieniach; nie należy ich stamtąd wyjmować. ¹⁶W arce umieścisz Świadcтво^j, które otrzymasz ode Mnie.

Wiek Arki Przymierza

¹⁷Ze szczerego złota zrobisz płytę przeblągalną o długości dwa i pół łokcia^a, szerokości półtora łokcia. ¹⁸Na obu jej krawędziach umieścisz cheruby^k wykute w złocie^k, ¹⁹ustawisz je symetrycznie po

Zawarcie układu o tak doniosłym znaczeniu domagało się przygotowania instytucji, które umożliwią Izraelitom pielęgnowanie relacji z Bogiem i zapewnią stałą obecność *chwały* PANA pośród nich. Mojżesz musiał więc otrzymać instrukcje dotyczące np. szczegółów przyszłej świątyni. Objawienie Boga dokonało się w formie obłoku (Lb 9,15-23+). Obłok okrywał *chwałę* PANA, która według tradycji kapłańskiej oznaczała obecność Boga w konkretnym miejscu (np. Wj 40,34-35; 1Krl 8,10-11; Ez 10,4). W psalmach zwrot ten wyraża majestat Boga (np. Ps 48,11; 57,6) i uwielbienie, na jakie On zasługuje (np. Ps 69,35; 136,3; 149,3; 147,12). W NT Jezus swoimi czynami objawia własną chwałę, która jest tożsama z chwałą Boga (np. J 2,11; 10,30; 11,40).

☞ Dary Izraelitów. W tym miejscu rozpoczyna się ważna część *Księgi Wyjścia*, poświęcona budowie pierwej w dziejach Izraela świątyni, która będzie pierwowzorem świątyni zbudowanej na górze Syjon

obu stronach. Na brzegach płyty przebląganej nie może zabraknąć cherubów. ²⁰Skrzydła cherubów mają być tak rozpostarte, aby zakrywały płytę przeblągalną, a ich twarze zwrócone ku sobie, to znaczy ku środkowi płyty przebląganej. ²¹Płyta przeblągana przykryjesz arkę, a w niej umieścisz Świadectwo^a, które otrzymasz ode Mnie. ²²Stamtąd właśnie, znad płyty przebląganej, spomiedzy cherubów wieńczących arkę, objawię ci słowami wszystkie przykazania^a, które przez ciebie daję Izraelitom.

Stół chlebow poświęconych

²³Z drewna akacjowego zrobisz stół o długości dwóch łokci^a, szerokości jednego, a wysokości półtora łokcia. ²⁴Pokryjesz go szczerym złotem, a wokół umieścisz złoty wieniec. ²⁵Wieniec przymocujesz do listwy o szerokości czterech palców, którą obramujesz stół. ²⁶Zrobisz cztery złote pierścienie i przytwierdzisz je do czterech krawędzi, przy nogach stołu. ²⁷Pierścienie mają być przymocowane poniżej listwy, gdyż włożysz w nie drążki do przenoszenia stołu. ²⁸Drążki sporządzisz z drewna akacjowego i pokryjesz je złotem, aby służyły do noszenia stołu. ²⁹Zrobisz ponadto ze szczerego złota misy, czasze, dzbanki i tace do składania ofiar płynnych. ³⁰Na stole, przed moim obliczem, zawsze będziesz składał chleby poświęcone^b.

Świecznik siedmioramienny

³¹Sporządzisz świecznik^c wykuty ze szczerego złota; jego podstawa, ramiona, kielichy, gałki i korony kwiatów mają stanowić jedną całość. ³²Z jego boków będzie wychodzić sześć ramion, symetrycznie po trzy z każdej strony. ³³Pierwsze ramię zakończone będzie potrójnym kielichem na kształt kwiatu migdałowego, wraz z gałką i koroną; drugie ramię zakończone będzie potrójnym kielichem na kształt kwiatu migdałowego, wraz z gałką i koroną; podobnie wszystkie pozostałe ramiona świecznika. ³⁴Trzon świecznika zwieńczy poczwórny kielich na kształt kwiatu migdałowego, z gałką i koroną. ³⁵Poniżej, między dwoma pierwszymi ramionami, umieścisz pąk kwiatu, podobnie między dwoma następnymi, i tak między wszystkimi sześcioma ramionami. ³⁶Zarówno ramiona, jak i pąki kwiatów zostaną wykute z jednej bryły szczerego

a) *Świadectwo* - zob. Wj 25,16+.

b) *chleby poświęcone* - chodzi o 12 prażonych chlebow (Wj 12,8+), kładzionych w każdy szabat w dwóch rzędach na stole w świętym mieszkaniu (Kpl 24,5-9). Zob. *Słownik*.

c) *świecznik* - inaczej menora. Świecznik prawdopodobnie nawiązywał swoją budową do drzewa życia i miał oznaczać obecność Boga, który jest początkiem i celem wszyściego, co istnieje. Świecznik ma jeden główny pień, z którego wyrastają pozostałe ramiona. Światło umieszczone na głównym pniu symbolizuje Boga i ono jedynocy pozostałe sześć światel, które są symbolem świata stworzonego (Rdz 2,2).

w Jerozolimie. Najpierw podane są instrukcje udzielone przez Boga Mojżeszowi (Wj 25 - 31), po czym następuje opis ich wykonania (Wj 35 - 40). Obydwie części rozdzielone są opisem bałwochwaltwa Izraelitów pod Synajem, zerwania przez nich przymierza i jego ponownego odnowienia po wstawienniczej modlitwie Mojżesza (Wj 32 - 34). Od samego początku świątynia odgrywała w życiu narodu wybranego ważną rolę. Była znakiem obecności Boga pośród Jego ludu. W chwilach trudnych dla narodu Izraelici widzieli w niej symbol niezmienności Bożych postanowień. Za czasów Jezusa istniała świątynia, którą rozbudował Herod Wielki. Jezus w niej bywał, ale prawdziwą świątynią było Jego ciało (J 2,19-21; por. J 4,21.23-24). Według apostoła Pawła świątynią Boga są wyznawcy Chrystusa (np. 1Kor 3,16n; 6,19; 2Kor 6,16; Ef 2,21).

- a) *bisior* – zob. Wj 25,4+.
- b) *purpura* – zob. Wj 25,4+.
- c) *karmazyn* – zob. Wj 25,4+.
- d) *skóry borsucze* – zob. Wj 25,5+.

złota.³⁷Zrobisz siedem lamp i umieścisz je na samej górze, aby rzuciły światło na wszystkie strony.³⁸Do tego szczypcy i naczynia na popiół, wykonane również ze szczerzego złota.³⁹Do sporządzenia świecznika i należących do niego przyborów użyjesz jednego talentu^e złota.⁴⁰Bądź uważny i postaraj się wykonać wszystko zgodnie ze wzorem, który widziałeś na górze!

Tkaniny świętego mieszkania

26¹Święte mieszkanie^e sporządzisz z dziesięciu zasłon wykonanych z bisioru^a, z fioletowej i czerwonej purpury^b, ze szkarłatu i karmazynu^c, na których wyhaftujesz cheruby^f.²Każda zasłona będzie miała dwadzieścia osiem łokci^g długości i cztery szerokości. Wszystkie będą miały te same wymiary.³Tkaniny połączysz ze sobą w dwa rzędy po pięć zasłon,⁴a ostatnie zasłony każdego rzędu zaopatrzysz w purpurowe pętle.⁵Pętli tych ma być pięćdziesiąt przy każdej zasłonie; zostaną umieszczone w ten sposób, by pasowały do siebie wzajemnie.⁶Zrobisz też pięćdziesiąt złotych haczyków, którymi połączysz zasłony, aby święte mieszkanie stanowiło jedną całość.

Namiot osłaniający święte mieszkanie

⁷Z koziej sierści sporządzisz namiot osłaniający święte mieszkanie^e; będzie się on składać z jedenastu zasłon.⁸Każda zasłona ma mieć trzydzieści łokci^g długości i cztery szerokości. Wszystkie będą miały te same wymiary.⁹Połączysz osobno pięć zasłon, a osobno sześć, przy czym szóstą złożysz we dwoje u wejścia do namiotu.¹⁰Na brzegu ostatniej zasłony każdego rzędu przyszyjesz pięćdziesiąt pętli, aby można je było połączyć.¹¹Zrobisz też pięćdziesiąt miedzianych haczyków, którymi zepniesz pętle, by namiot stanowił jedną całość.¹²Połowa zasłony, która pozostanie niewykorzystana, ma zwisać od tylnej strony świętego mieszkania,¹³natomiast łokieć naddatku w jednym i drugim rzędzie zasłon ma zwisać po obu stronach świętego mieszkania, osłaniając je.¹⁴Namiot pokryjesz baraniami skórąmi barwionymi na czerwono, a z wierzchu rozciągniesz skóry borsucze^d.

Ściany świętego mieszkania

¹⁵Sporządzisz dla świętego mieszkania^e deski z drewna akacjowego i ustawisz je pionowo.¹⁶Deski będą mierzyć dziesięć łokci^g długości na półtora szerokości,¹⁷każda będzie mieć dwie klamry służące do połączenia z sąsiednimi. Dotyczy to wszystkich desek świętego mieszkania.¹⁸Deski świętego mieszkania umocujesz w następujący sposób. Od strony południowej ustawisz dwadzieścia desek,¹⁹wspartych na czterdziestu srebrnych podstawkach. Każdą deskę zaopatrzysz w dwie podstawki, stosownie do

dwoch klamer. ²⁰Z drugiej strony świętego mieszkania, od północy, ustawisz dwadzieścia desek ²¹na czterdziestu srebrnych podstawkach, pod każdą deską po dwie podstawki. ²²Od zachodniej strony świętego mieszkania ustawisz sześć desek. ²³Ponadto dodasz dwie deski narożne, które ustawisz pod kątem, w celu sporządzenia węglów świętego mieszkania. ²⁴Połączysz je ściśle od dołu, a od góry zepniesz jedną klamrą. Oba narożniki mają wyglądać tak samo. ²⁵W sumie więc tylna ściana będzie liczyć osiem desek na szesnastu srebrnych podstawkach, po dwie podstawki pod każdą deską. ²⁶Zrobisz poprzeczne drażki z drewna akacjowego: pięć przymocujesz do desek z jednej strony świętego mieszkania, ²⁷pięć z drugiej, a pięć od strony zachodniej, gdzie znajdują się narożniki. ²⁸Środkowa poprzeczka, umieszczona w połowie wysokości desek, ma sięgać od jednego krańca ściany do drugiego. ²⁹Deski pokryjesz złotem i zaopatrzysz je w złote pierścienie służące do umocowania poprzecznych drażków, które też pokryjesz złotem. ³⁰Wzniesiesz święte mieszkanie według wzoru, jaki widziałeś na górze.

Zasłona świętego mieszkania

³¹Sporządzisz zasłonę z fioletowej i czerwonej purpury^a, z karmazynu^b i bisioru^c, a na niej wyhaftujesz cheruby^e. ³²Zasłonę zawieszisz na czterech słupach z drewna akacjowego, pokrytych złotem, zaopatrzonych w złote haki i opartych na czterech srebrnych podstawkach. ³³Na hakach umocujesz zasłonę, a za nią umieścisz Arkę Świadectwa^d. Zasłona oddzielać będzie miejsce święte^e od miejsca najświętszego^f.

Wystrój świętego mieszkania

³⁴W miejscu najświętszym^g postawisz Arkę Świadectwa^d i przykryjesz ją płytą przebłagalną. ³⁵Stół ustawisz na zewnątrz zasłony, świecznik natomiast naprzeciw stołu, z południowej strony świętego mieszkania^h, podczas gdy stół znajdzie się po stronie północnej.

Kotara u wejścia do świętego mieszkania

³⁶Nad wejściem do namiotu sporządzisz kotarę z fioletowej i czerwonej purpury^a, z karmazynu^b i bisioru^c, i bogato ją ozdobisz. ³⁷Zawieszisz ją na pięciu słupach akacjowych pokrytych złotem, zaopatrzonych w złote haki i wspartych na pięciu podstawkach, które odlejesz z miedzi.

Ołtarz całopalenia

27 ¹Z drewna akacjowego sporządzisz kwadratowy ołtarz, którego długość i szerokość wynosić będzie pięć łokci,

- a) *purpura* – zob. Wj 25,4+.
- b) *karmazyn* – zob. Wj 25,4+.
- c) *bisior* – zob. Wj 25,4+.
- d) *Arka Świadectwa* – zob. Wj 25,16+. Zob. *Słownik*.
- e) *miejsce święte* – główna nawa świątyni. Zob. *Słownik*.

- a) *bisior* - zob. Wj 25,4+.
- b) *purpura* - zob. Wj 25,4+.
- c) *karmazyn* - zob. Wj 25,4+.
- d) *Świadectwo* - zob. Wj 25,16+.

a wysokość trzy łokcie. ²W czterech jego narożnikach zrobisz wystające rogi^a, które będą stanowiły z ołtarzem jedną całość, i pokryjesz je miedzią. ³Ponadto wykonasz kociołki na popiół, szufle, misy, widelki i pojemniki na rozżarzone węgle. Wszystkie te przedmioty zrobisz z miedzi. ⁴Sporządzisz miedziany ruszt, podobny do sieci, a do jego czterech rogów przymocujesz miedziane pierścienie. ⁵Ruszt umieścisz wewnątrz ołtarza w ten sposób, by sięgał połowy jego wysokości. ⁶Do ołtarza zrobisz drażki z drewna akacjowego i pokryjesz je miedzią. ⁷Drażki włożysz w pierścienie po obu stronach ołtarza, aby można go było przenieść. ⁸Ołtarz ma być wykonany z desek i pusty wewnątrz; niech zrobią go dokładnie tak, jak ukazałem ci na górze.

Dziedziniec

⁹Urządzisz również dziedziniec świętego mieszkania^a. Od południa umieścisz zasłonę z bisioru^a o długości stu łokci^a. ¹⁰Zawieszisz ją na dwudziestu słupach opartych na dwudziestu miedzianych podstawkach. Haczyki zaś i uchwyty na słupach mają być srebrne. ¹¹Podobnie od północy umieścisz zasłonę z bisioru o długości stu łokci. Zawieszisz ją na dwudziestu słupach opartych na dwudziestu miedzianych podstawkach. Haczyki i uchwyty na słupach mają być srebrne. ¹²Od zachodu rozepniesz zasłonę na szerokość pięćdziesięciu łokci, zawieszisz ją na dziesięciu słupach opartych na dziesięciu podstawkach. ¹³Również od wschodu szerokość dziedzińca wynosić będzie pięćdziesiąt łokci. ¹⁴Umieścisz więc z jednej strony zasłonę o długości piętnastu łokci, trzy słupy oraz trzy podstawki, ¹⁵i z drugiej strony również zasłonę o długości piętnastu łokci, trzy słupy i trzy podstawki. ¹⁶Nad wejściem na dziedziniec umieścisz kotarę o długości dwudziestu łokci, wykonaną z fioletowej i czerwonej purpury^b, karmazynu^c i bisioru, bogato wyszywaną. Zawieszisz ją na czterech słupach opartych na czterech podstawkach. ¹⁷Wszystkie słupy wokół dziedzińca będą miały srebrne haczyki i uchwyty oraz miedziane podstawki. ¹⁸Długość dziedzińca wyniesie sto łokci, szerokość pięćdziesiąt, a wysokość pięć łokci. Zasłony dziedzińca będą wykonane z bisioru, a podstawki z miedzi. ¹⁹Wszystkie sprzęty świętego mieszkania, niezależnie od ich przeznaczenia, wszystkie kołki, nawet kołki od dziedzińca, mają być z miedzi.

Oliwa do świecznika

²⁰Polecisz Izraelitom, aby dostarczali wybornej oliwy z tłoczonych oliwek do podtrzymywania płomienia, by lampa zawsze świeciła.

²¹Aaron i jego synowie zatroszczą się o to, aby w Namiocie Spotkania^a, na zewnątrz zasłony, która kryje Świadectwo^d, lampa

ploneła przed PANEM^e od wieczora aż do poranka. Będzie to wieczornym przykazaniem^e dla pokolei izraelskich.

Szaty kapłanów

28¹Spośród Izraelitów przywołaj do siebie Aarona, twojego brata, a wraz z nim jego synów, Nadaba, Abihu, Eleazara i Itamara, aby Mi służyli jako kapłani. ²Wykonasz święte szaty dla twojego brata Aarona. Mają być uroczyste i ozdobne. ³Polecisz uzdolnionym rzemieślnikom, których obdarzyłem talentem, aby uszyli dla Aarona szaty, właściwe jego kapłaństwu i świętej służbie, którą pełni dla mnie. ⁴Oto szaty, które mają sporządzić: pektorał^a, efod^a, ornat, suknię haftowaną, zawój i pas. Uszyją święte szaty dla twojego brata Aarona i dla jego synów, aby Mi służyli jako kapłani. ⁵Użyją w tym celu złota, fioletowej i czerwonej purpury^b, karmazynu^c i bisioru^d.

Efod

⁶Ze złota, fioletowej i czerwonej purpury^b, karmazynu^c i bisioru^d uszyją bogato haftowany efod^a. ⁷Po obu stronach jego naramienniki będą spięte ze sobą. ⁸Szarfa uszyta będzie z tych samych materiałów co efod, a więc ze złota, fioletowej i czerwonej purpury, karmazynu i bisioru, i będzie stanowiła z nim jedno. ⁹Na dwóch kamieniach onyksu^e wyryjesz imiona synów Izraela^f; ¹⁰sześć imion na jednym kamieniu i sześć na drugim, według starszeństwa. ¹¹Jak grawer, który wykonuje pieczęcie, tak ty wyryjesz na obu kamieniach imiona synów Izraela, a następnie osadzisz je w złotych oprawkach. ¹²Oba kamienie umieścisz na naramiennikach efodu, będą one dla Izraelitów kamieniami pamięci. Aaron będzie nosił przed PANEM^e te imiona na swoich ramionach, aby były przypomnieniem. ¹³Oprawki wykonasz ze złota. ¹⁴Ze czerego złota zrobisz również dwa łańcuszki. Zapleciesz je ze sobą i tak połączone przytwierdzisz do oprawek.

Pektorał

¹⁵Pektorał wyrocznisz podobnie jak efod^a, bogato haftowany. Zrobisz go ze złota, z fioletowej i czerwonej purpury^b, z karmazynu^c i bisioru^d. ¹⁶Ma być kwadratowy, podwójny, wielkości otwartej dłoni. ¹⁷Cały będzie wysadzany drogimi kamieniami, ułożonymi w czterech rzędach: w pierwszym rzędzie rubin, topaz i szmaragd; ¹⁸w drugim rzędzie malachit, szafir i diament; ¹⁹w trzecim rzędzie opal, agat i ametyst; ²⁰w czwartym rzędzie chryzolit, onyks i jaspis. Zostaną one osadzone w złocie, każdy na swoim miejscu. ²¹Liczba kamieni odpowiadać będzie dwunastu imionom synów Izraela^f. Na każdym kamieniu, jak na pieczęci, wygrawerowane będą imiona poszczególnych przodków

a) *efod* - nie ma pewnej etymologii tego słowa. W Biblii określenie to może oznaczać szatę najwyższego kapłana, instrument do zasięgania wyroczni, czyli do radzenia się Boga (Wj 28,30; 1Sm 30,7n), oraz jakiegoś wyobrażenie bóstwa (Sdz 8,27).

b) *purpura* - zob. Wj 25,4+.

c) *karmazyn* - zob. Wj 25,4+.

d) *bisior* - zob. Wj 25,4+.

e) *onyks* - zob. Wj 25,7+.

f) *synowie Izraela* - patriarcha Jakub, któremu Bóg zmienił imię na Izrael, miał następujących synów: Ruben, Symeon, Lewi, Juda, Dan, Neftali, Gad, Aser, Issachar, Zabulon, Józef, Benjamin. Zob. Rdz 48,1-6+.

a) *urim i tummim* - losy służące do zasięgania wyroczni. Prawdopodobnie były to dwa małe przedmioty o jednakowym kształcie, których wyciągnięcie z pektorału dawało pozytywną lub negatywną odpowiedź na zadane pytanie (1Sm 14,36-42).

b) *efod* - zob. Wj 28,4+.

c) *purpura* - zob. Wj 25,4+.

d) *karmazyn* - zob. Wj 25,4+.

e) Dźwięk dzwoneczków miał przypominać o tym, że człowiek znajduje się w miejscu szczególnie poświęconym Bogu i powinien wykonywać wszystkie czynności zgodnie z przepisami kultu. Niektórzy widzą tu przejaw powszechnego w starożytności przekonania, że dźwięk dzwoneczków oddalał demony.

f) *bisior* - zob. Wj 25,4+.

dwunastu plemion.²²Do pektorału dołączysz pleciony łańcuszek ze szczerego złota²³ oraz dwa złote pierścienie, które przytwierdzisz do obu rogów pektorału.²⁴Przez pierścienie przewleciesz złote łańcuszki.²⁵Oba końce każdego z łańcuszków przymocujesz do oprawek i z przodu zawieszisz na naramiennikach efodu.²⁶Zrobisz też dwa złote pierścienie, które przytwierdzisz do dolnych rogów pektorału, od wewnątrz, od strony efodu.²⁷Kolejne dwa złote pierścienie umieścisz w dolnej części naramienników efodu, na zewnątrz, blisko miejsca ich spięcia, powyżej szarfy efodu.²⁸Pierścienie pektorału zostaną przywiązane sznurem z fioletowej purpury do pierścieni efodu nad jego szarfą w ten sposób, by pektorał ściśle przylegał do naramienników efodu.²⁹Ilekoć Aaron będzie wchodził do miejsca świętego³, będzie nosił imiona synów Izraela³ na swoim sercu, na pektorale do zasięgania wyroczni. Będzie tak czynił zawsze, aby były przypomnieniem przed PANEM.³⁰W pektorale wyroczni umieścisz *urim i tummim*³, aby spoczywały na sercu Aarona, gdy będzie stawał przed obliczem PANA. Aaron zawsze będzie nosił przed PANEM, na swoim sercu, wyrocznie dotyczące Izraela.

Ornat

³¹Do efodu³ wykonasz ornat, cały utkany z fioletowej purpury^c.

³²W środku będzie miał otwór na głowę, kunsztownie obrębiony haftem, podobny do otworu pancerza, by zapobiec rozdarciu.

³³Cały dolny skraj ornatu obszyjesz wokół owocami granatu wykonanymi z fioletowej i czerwonej purpury oraz karmazynu^d, na przemian ze złotymi dzwoneczkami.³⁴Raz złoty dzwoneczek, raz owoc granatu, i tak dalej, wokół dolnego skraju ornatu.³⁵Aaron ma go wkładać podczas sprawowania kultu. Dźwięk dzwoneczków rozlegnie się, gdy będzie wchodził do miejsca świętego³ przed PANA³ i gdy będzie je opuszczał³. W ten sposób uniknie śmierci.

Zawój, suknia i pas

³⁶Wykonasz diadem ze szczerego złota i wygrawerujesz na nim, na wzór pieczęci: «Poświęcony PANU»³.³⁷Przywiążesz go z przodu zawoju sznurem z fioletowej purpury^c.³⁸Ma być umieszczony na czole Aarona, dzięki czemu będzie on mógł oczyszczać ze skaz ofiary, które złożą Izraelici jako święte dary. Zawsze ma nosić diadem na czole, aby jednać dla nich życzliwość PANA.³⁹Utkasz z bisioru^f suknię, zawój oraz pas bogato haftowany.

Pozostałe szaty kapłanów

⁴⁰Synom Aarona również sprawisz szaty. Ich pasy i zawoje mają być uroczyste i ozdobne.⁴¹Ubiędziesz w nie swojego brata

Aarona i jego synów, następnie namaścisz^e ich, powierzysz im funkcje kapłańskie^a i poświęcisz^f ich, aby Mi służyli jako kapłani. ⁴²Zrobisz im lniane spodnie od bioder aż po uda, aby zakryć wstydlive części ciała^e. ⁴³Aaron i jego synowie mają je nosić, gdy będą wchodzić do Namiotu Spotkania^a lub przystępować do ołtarza^a, aby sprawować kult w miejscu świętym^f. Zaniedbanie tego będzie grzechem, za który umrą. To jest wieczne przykazanie^e dla niego i dla jego potomstwa.

- a) Na temat obrzędu związanego z inicjacją kapłańską Aarona i jego synów zob. Wj 29,22-35.
 b) *bez skazy* – zob. Wj 12,5+.
 c) *przaśne chleby* – zob. Wj 12,8+.
 d) *efod* – zob. Wj 28,4+.

WYŚWIĘCENIE AARONA I JEGO SYNÓW

Przygotowanie ofiar

29 ¹Oto, co masz zrobić, aby poświęcić ich na kapłanów. Postaraj się o młodego cielca i dwa barany^e bez skazy^b, ²jak również o przaśne chleby^c, przaśne racuchy oliwne i przaśne placki posmarowane oliwą, wszystko upieczone z wybornej mąki pszennej. ³Włóżysz to do jednego kosza i w tym koszu ofiarujesz razem z cielcem i dwoma baranami.

Namaszczenie kapłanów

⁴Przyprowadzisz Aarona i jego synów do wejścia do Namiotu Spotkania^a i obmyjesz^f ich wodą. ⁵Weźmiesz szaty, ubierzesz Aarona w suknię, ornat, efod^d i pectorał oraz przepasziesz szarfą efodu. ⁶Włóżysz zawój na jego głowę i przypniesz do niego święty diadem. ⁷Weźmiesz olejek namaszczenia i wylejesz na jego głowę. W ten sposób go namaścisz^f. ⁸Następnie przyprowadzisz jego synów i ubierzesz ich w szaty. ⁹Przepasziesz pasem Aarona i jego synów, każdemu włożysz zawój, i tak obejmą urząd kapłański, który stanie się dla nich wiecznym prawem, po czym powierzysz funkcje kapłańskie Aaronowi i jego synom.

 Przygotowanie ofiar. Cały rozdział 29 mówi o kapłanach. W Izraelu, podobnie jak u innych ludów, wykształciła się odrębna klasa ludzi, poświęconych sprawowaniu kultu. Pojawili się oni wtedy, gdy Izraelici osiągnęli bardziej zaawansowany stopień organizacji społecznej i z ludu koczowniczego stali się ludem osiadłym. Po zajęciu Kanaanu powstało kilka głównych ośrodków sprawowania kultu, w których jedynie lewici (potomkowie Lewiego) mogli w imieniu ludu sprawować święte czynności. Do głównych obowiązków kapłanów należało: składanie ofiar, odprawianie obrzędów oczyszczających lud, pytanie Boga o Jego wolę w różnych sprawach, rozszadanie spraw pomiędzy ludźmi, uczenie ich prawa Bożego, dbanie o miejsce kultu i przedmioty związane z kultem. Po reformie króla Jozjasza (622 r. przed Chr.) za jedyne prawowite miejsce kultu uznano świątynię w Jerozolimie, do której sprowadzono kapłanów z innych ośrodków. Kult świątynny został przerwany, gdy Nabuchodonozor, król babiloński, zburzył świątynię (586 r. przed Chr.). Dopiero jej odbudowa pozwoliła kapłanom na wznowienie kultu, co nastąpiło pod koniec VI w. przed Chr. W tym czasie szczególną rolę zaczęli odgrywać jerozolimscy kapłani z rodu Sadoka. Wskazywali oni na własne powiązania z Aaronem, ponieważ jedynie Aaron i jego potomkowie zostali namaszczeni olejem na kapłanów i mieli prawo nosić strój kapłański (Wj 29,7). Pozostałym potomkom Lewiego przyznali oni niższe funkcje, na co niektórzy z nich zareagowali całkowitą rezygnacją z posługi

a) Obrzęd pomazania krwią ma znaczenie symboliczne: pomazanie ucha oznacza posłuszeństwo słowu Bożemu, pomazanie kciuka – służbę Bogu, pomazanie palca u nogi – kroczenie Bożymi drogami, czyli prowadzenie nie-nagannego życia.

b) *prasańki* – zob. Wj 12,8+.

c) *gest kołysania* – chodzi tu o czynność rytualną poprzedzającą złożenie ofiary. Polegała ona na charakterystycznym poruszaniu ofiary, najpierw w przód i w tył, a następnie w górę i w dół.

Ofiary wysświęcenia: ofiara przebłagalna

¹⁰Przyprowadzisz cielca przed Namiot Spotkania^s. Aaron i jego synowie włożą ręce na jego głowę. ¹¹Następnie zabijesz cielca przed PANEM^s u wejścia do Namiotu Spotkania, ¹²weźmiesz nieco krwi^s cielca, pomażesz palcami rogi^s ołtarza^s, a resztę wylejesz na jego podstawie. ¹³Zbierzesz tłuszcz, który pokrywa wnętrzności, płat wątroby i obie nerki wraz z tłuszczem i spalisz na ołtarzu. ¹⁴Mięso cielca, jego skórę i odchody spalisz poza obozem. To będzie ofiara przebłagalna^s.

Całopalenie

¹⁵Następnie weźmiesz barana^s. Aaron i jego synowie włożą ręce na jego głowę, ¹⁶a ty go zabijesz i jego krwią^s pokropisz dookoła wierzch ołtarza^s. ¹⁷Porąbiesz barana na części, opłuczysz jego wnętrzności oraz kończyny, umieścisz je na poćwiartowanym mięsie i na głowie, ¹⁸po czym spalisz całego barana na ołtarzu. To będzie ofiara całopalna^s dla PANA^s, woi przyjemna i ofiara spalona dla PANA.

Poświęcenie krwią

¹⁹Weźmiesz drugiego barana^s. Aaron i jego synowie włożą ręce na jego głowę, ²⁰a ty go zabijesz i jego krwią^s pomażesz koniec prawego ucha Aarona, końce prawych uszu jego synów, kciuki ich prawych rąk i wielkie palce ich prawych stóp^s. Resztą krwi oblejesz wierzch ołtarza^s. ²¹Zaczerniesz krwi z ołtarza oraz nieco olejku namaszczenia, pokropisz nimi Aarona i jego szaty oraz jego synów i ich szaty. W ten sposób zostanie poświęcony^s on, jego szaty, jego synowie i ich szaty.

Wznoszenie ofiary i jej złożenie

²²Weźmiesz tłuszcz z barana^s, ogon, tłuszcz okrywający wnętrzności, płat wątroby, nerki wraz z tłuszczem i prawy udziec – gdyż jest to baran ofiary wysświęcenia, ²³jeden bochen chleba, oliwny placek chlebowy oraz jeden racuch z kosza z prasańkami^b, który stoi przed PANEM^s. ²⁴To wszystko położysz na rękach Aarona i jego synów i gestem kołysania^c wzniesiesz

w świątyni (np. Lb 3,1-10+; 18,1-3,21). Od IV w. przed Chr. do I w. po Chr. kapłani odgrywali bardzo ważną rolę w Izraelu. Najwyższy kapłan był zarazem politycznym przywódcą narodu. Gdy Herod został królem (37 r. przed Chr.), znacznie ograniczył władzę najwyższego kapłana. Rzymianie okupujący Judeę sami wyznaczyli najwyższych kapłanów. Po zburzeniu przez nich Jerozolimy (70 r. po Chr.) i zniszczeniu świątyni, kapłani przestali pełnić swoje funkcje, co trwa do dziś. Jezus nie był potomkiem Lewiego i nie pełnił żadnej oficjalnej funkcji liturgicznej, ale złożył z siebie na krzyżu najdoskonalszą ofiarę jako jedyny i ostateczny pośrednik między Bogiem a ludźmi (np. 1Tm 2,5; Hbr 8,6; 9,15; 12,24). Jezus stał się najwyższym i wiecznym kapłanem (Hbr 4,14 – 5,10). Wszyscy wierzący w Chrystusa mają szczególny udział w Jego kapłaństwie i mogą nieustannie składać siebie Bogu w ofierze (1P 2,5,9) poprzez życie zgodne z Jego przykazaniami (np. Mt 22,36-40).

przed PANEM, ²⁵po czym weźmiesz to z ich rąk i złożysz na ołtarzu^a jako ofiarę całopalną^a, woń przyjemną dla PANA. To będzie ofiara spalona dla PANA.

Ofiara dla kapłanów

²⁶Weźmiesz pierś barana^a ofiary wyświęcenia Aarona, aby gestem kołysania^a wznieść ją przed PANEM^a. Ta część należeć będzie do was^b. ²⁷Poświęcona pierś z obrzędu kołysania i udziec daniny kapłańskiej, pochodzące z barana ofiary wyświęcenia Aarona i jego synów, ²⁸należać będą na mocy wiecznego prawa do Aarona i jego synów jako dar od Izraelitów, gdyż stanowią one daninę kapłańską. Również część z ofiar wspólnotowych^a będzie daniną kapłańską od Izraelitów, ze względu na PANA.

Szaty kapłańskie

²⁸Święte szaty Aarona zostaną przekazane po nim jego synom, by w nich przyjmowali namaszczenie^a i obejmowali funkcję kapłańskie. ³⁰Przez siedem dni będzie je nosił kapłan – jego potomek, który zajmie jego miejsce i będzie wchodził do Namiotu Spotkania^a, aby sprawować kult w miejscu świętym^a.

Święta uczta

³¹Weźmiesz barana^a ofiary wyświęcenia i ugotujesz jego mięso w miejscu świętym^a. ³²Aaron i jego synowie będą jeść mięso barana i chleb z kosza u wejścia do Namiotu Spotkania^a. ³³Mają jeść tylko to, co zostało oczyszczone obrzędem napełnienia rąk podczas ich poświęcenia^a. Nikt inny nie może uczestniczyć w posiłku, gdyż jedzą rzeczy święte. ³⁴Jeśli z mięsa ofiary wyświęcenia lub z pieczywa pozostanie coś aż do rana, spalisz to w ogniu. Nie wolno tego jeść, gdyż jest święte. ³⁵Postąpisz z Aaronem i jego synami dokładnie według tego, co ci poleciłem. Przez siedem dni mają być sprawowane obrzędy wyświęcenia.

Ofiara przebłagalna i poświęcenie ołtarza

³⁶Każdego dnia ofiarujesz cielca jako przebłaganie^a za grzechy^a. Zostaniesz oczyszczony z grzechów, gdy złożysz na ołtarzu^a ofiarę przebłagalną, po czym uświęcisz ołtarz namaszczeniem^a. ³⁷Przez siedem dni składać będziesz ofiarę przebłagalną, aby uświęcić ołtarz. W ten sposób ołtarz stanie się największą świętością, a cokolwiek dotknie ołtarza, będzie uświęcone.

Codzienna ofiara całopalna.

Zakończenie obrzędów wyświęcenia

³⁸Oto co masz składać na ołtarzu^a: codziennie dwa jednoroczne baranki^a, po wszystkie czasy. ³⁹Jednego baranka będziesz

a) *gest kołysania* – zob. Wj 29,24+.

b) *do was* – dosł. *do ciebie*. Tę część mięsa oddawano kapłanom do spożycia.

a) *Świadectwo* - zob. Wj 25,16+.

b) *spis ludności* - w starożytności spisy ludności służyły m.in. do tego, aby nałożyć podatki, wyznaczyć do prac publicznych i dokonywać poboru do wojska. Spis Izraelitów wiąże się głównie z pokryciem kosztów budowy świątyni.

ofiarować rano, drugiego wieczorem. ⁴⁰Razem z pierwszym barankiem złożysz w ofierze^e dziesiątą część miary najlepszej mąki pszennej, zaprawionej ćwiercią hinu^f tłoczonej oliwy, do tego ćwierć hinu wina, jako ofiara z napojów. ⁴¹Drugiego baranka złożysz wieczorem, według obrzędu porannej ofiary z pokarmów i napojów, jako woi^g przyjemną ofiary spalonej dla PANA^a.

⁴²U wejścia do Namiotu Spotkania^e, przed obliczem PANA, będziecie składali nieustanne całopalenie^e przez wszystkie pokolenia. Tam się wam objawię, aby stamtąd do was przemawiać.

⁴³Przez to, że tam się wam objawię, miejsce to zostanie poświęcone moją chwałą. ⁴⁴Uświęcę więc Namiot Spotkania i ołtarz. Uświęcę też Aarona i jego synów, aby służyli Mi jako kapłani.

⁴⁵Zamieszkać pośród Izraelitów i będę ich Bogiem. ⁴⁶Będą wiedzieli, że to Ja jestem PAN, ich Bóg, który wyprowadził ich z ziemi egipskiej, aby zamieszkać pośród nich. Ja jestem PAN, ich Bóg!

DALSZE PRZEPISY DOTYCZĄCE KULTU

Ołtarz kadzielnny

30 ¹Wykonasz ołtarz^e kadzielnny z drewna akacjowego. ²Ma być kwadratowy, o długości i szerokości jednego łokcia^e, wysoki na dwa łokcie, zakończony rogami^e. ³Szczerym złotem pokryjesz jego blat, ściany oraz rogi, a wokół umieszysz złoty wieniec. ⁴Poniżej wienca, na rogach ścian, po obu stronach przytwierdzisz dwa złote pierścienie i włożysz w nie drażki, aby służyły do przenoszenia ołtarza. ⁵Drażki wykonasz z drewna akacjowego i pokryjesz złotem. ⁶Ołtarz ustawisz przed zasłoną Arki Przymierza^e, czyli przed płytą przeblągalną, która przykrywa Świadectwo^a. Tam ci się objawię.

⁷Oto, jak Aaron ma palić na nim wonne kadzidło: każdego ranka, gdy będzie przygotowywał lampy, ma dokonać okadzenia. ⁸Również wieczorem, po zapaleniu lamp, niech złoży ofiarę kadzielną. Tak ma postępować zawsze przed obliczem PANA^a, przez wszystkie pokolenia. ⁹Nie zapalicie na ołtarzu innego rodzaju kadzidła ani nie złożycie ofiary całopalnej^e lub ofiary pokarmowej^e, nie wylejcie też na niego ofiary z napojów. ¹⁰Raz na rok Aaron wykona nad jego rogami obrzęd przeblągania^e, tylko raz w roku krwią^e oczyści go z grzechów^e. Przez wszystkie pokolenia będzie on poświęcony PANU jako największa świętość^g.

Opłata przeblągalna

¹¹PAN^e powiedział do Mojżesza: ¹²„Gdy przeliczysz Izraelitów w celu sporządzenia spisu ludności^b, niech każdy złoży PANU

opłatę przeblągana, za to, że ich policzono, aby uratować swoje życie. Tylko wówczas przeliczenie nie ściągnie na nich żadnego nieszczęścia^a. ¹³Każdy, kto podlega spisowi, zapłaci pół sykla^a, według wagi sykla świątynnego^b – sykl po dwadzieścia ger^c. Pół sykla wyniesie więc dar dla PANA. ¹⁴Każdy, kto ma dwadzieścia lub więcej lat i podlega przeliczeniu, zapłaci go PANU. ¹⁵Bogaty nie zapłaci więcej niż pół sykla ani biedny mniej, gdyż chodzi o ofiarę przeblągana dla PANA, aby uratować swoje życie. ¹⁶Gdy zbierzesz opłatę przeblągana od Izraelitów, przekażesz ją na potrzeby Namiotu Spotkania^a. Będzie to przypominać Izraelitom – przed PANEM – że dokonali przeblągania^a, aby ocalić swoje życie^a.

Misa do obmyć rytualnych

¹⁷PAN^a rzekł do Mojżesza: ¹⁸„Zrobisz miedzianą misę do obmyć oraz miedzianą podstawę. Umieścisz ją między Namiotem Spotkania^a a ołtarzem^a i napełnisz wodą. ¹⁹W niej Aaron i jego synowie będą obmywać dłonie i stopy. ²⁰Przed wejściem do Namiotu Spotkania mają się obmyć wodą, aby uniknąć śmierci. Podobnie, pełniąc posługę przy ołtarzu^a, zanim podejda, aby złożyć PANU ofiarę spalaną, ²¹mają obmyć swoje dłonie i stopy, by uniknąć śmierci. To będzie wiecznym przykazaniem^a dla niego i jego potomków, przez wszystkie pokolenia^a”.

Olej namaszczenia

²²PAN^a powiedział do Mojżesza: ²³„Zgromadź wyborne wonności: pięćset syklów^a mirry^c, połowę tego, a więc dwieście pięćdziesiąt syklów cynamonu^f, dwieście pięćdziesiąt syklów ziela tatarskiego^g, ²⁴pięćset syklów kasji^h, według wagi sykla świątynnego^b, oraz jeden hin^a oliwy z oliwek. ²⁵Przygotujesz z nich olej do świętego namaszczenia^a, wyborny balsam wykonany według zasad przyrządzania wonności.

²⁶Namaścisz olejem Namiot Spotkania^a, Arkę Świadectwa^a, ²⁷stół wraz ze wszystkimi jego naczyniami, świecznik z przyborami należącymi do niego, ołtarz^a kadzielnny, ²⁸ołtarz całopalenia^a i jego naczynia oraz misę wraz z jej podstawą. ²⁹Oczyścisz je, aby stały się największą świętością, a cokolwiek ich dotknie, zostanie uświęcone.

³⁰Namaścisz^a również Aarona i jego synów, aby Mi służyli jako kapłani^j. ³¹Izraelitom natomiast oznajmisz: «To jest mój olej namaszczenia świętego, który będziecie używać przez wszystkie pokolenia. ³²Nie wolno namaścić nim ludzi, którzy nie są poświęceni Bogu, ani przyrządzać podobnego według jego przepisu. Jest on święty i ma być przez was traktowany jako święty. ³³Ktokolwiek sporządziłby podobny olej, zostanie wykluczony z ludu^a”.

a) W starożytności istniał pogląd, że spis ludności wywołuje gniew bogów. W celu odwrócenia tego gniewu, składano jakas damine (2Sm 24,1rn).

b) *sykl świątynny* – chodzi o wzorzec ciężarka przechowywany w świątyni.

c) *gera* – jednostka wagi wynosząca 0,571 grama. Potem zastanowiła także jednostkę monetarną.

d) *ołtarz* – chodzi o ołtarz, który stał na zewnątrz świątyni i służył do składania ofiar całopalnych (Wj 27,1-8; 40,6). Wewnątrz świątyni stał tzw. ołtarz kadzielnny (Wj 30,1,6).

e) *mirra* – wonna żywica koloru żółtego lub brązowego. Pozykuje się ją po nacięciu kory balsamowca mirry. Mirra służy m.in. do wyrobu kosmetyków i środków leczniczych.

f) *cynamon* – wysuszona kora cynamonowca cejlońskiego (najbardziej cenionego) lub innych cynamonowców (występuje ok. 250 gatunków tej rośliny). Cynamon ma rdzawy kolor i silny aromat.

g) *ziele tatarskie* – in. tatarak zwyczajny. Kłącze tataraku zawiera olejek eteryczny o miłym zapachu.

h) *kasja* – in. cynamonowiec wonny. Nazywa ją określa się również odmianę cynamonu, który zawiera olejek kasjowy. Kasja jest jednak mniej ceniona od cynamonu cejlońskiego (Wj 30,23+).

i) *Arka Świadectwa* – zob. Wj 25,16+. Zob. *Słownik*.

j) Według najstarszych przekazów namaszczenie olejem dotyczyło głównie władców i podkreślało ich związek z Bogiem. Władca był Bożym pomazaniem (hebr. *masziach* – mesjasz; np. 1Sm 24,7; 26,9.11.23; 2Sm 1,14.16; 19,22). W psalmach tytuł „pomazaniec” (hebr. *masziach*, gr. *christos*) najczęściej odnosi się do Dawida i jego potomków (np. Ps 2,2+; 20,7; 28,8; 132,10), w NT do Jezusa (np. Mk 8,29+).

a) *galban* - żywica z krzewu *Feruli galbaniflora* rosnącego na terenie dzisiejszego Iranu. Ma żółty lub zielonkawy kolor i silny aromat.

b) *Arka Świadcstwa* - zob. Wj 25,16+. Zob. *Słownik*.

Kadzidło

³⁴PAN^s powiedział do Mojżesza: „Zgromadź w równych proporcjach następujące pachnidła: żywicę, bursztyn, galban^a oraz czyste kadzidło. ³⁵Przygotujesz z tego wonne kadzidło, według zasad przyrządzania wonności, bez domieszek, oczyszczone, święte. ³⁶Część z niego zetrzesz na proch i rozsypiesz przed Arką Świadcstwa^b w Namiocie Spotkania^a, gdzie objawię się tobie. Kadzidło to będzie dla ciebie największą świętością. ³⁷Nie przyrządzisz innego kadzidła według tego samego przepisu, gdyż masz je traktować jako świętość należącą do PANA. ³⁸Ktokolwiek sporządziłby podobne, aby rozkoszować się jego wonią, zostanie wykluczony z ludu”.

Dar umiejętności dla wykonawców robót

31 ¹PAN^s przemówił do Mojżesza: ²„Oto upatrzyłem sobie Besalela, syna Uriego, syna Chura, z plemienia Judy. ³Napełniłem go duchem^c Bożym, mądrością, rozumem, wiedzą i wszelkimi zdolnościami, ⁴aby obmyślił projekty sprzętów, które będą odlane w złocie, srebrze lub miedzi, ⁵wyciosane w kamieniu lub wyrzeźbione w drewnie, aby wykonać całe to dzieło. ⁶Wyznaczam mu do pomocy Oholiaba, syna Achisamaka, z pokolenia Dana. Wszystkich uzdolnionych artystów obdarzam biegłością, aby wykonali to, co poleciłem: ⁷Namiot Spotkania^a, Arkę Świadcstwa^b, płytę przeblągalną, która na niej spoczywa, wszystkie sprzęty Namiotu, ⁸stół wraz z jego naczyniami, szczeroloty świecznik z przyborami należącymi do niego, ołtarz^c kadzielnicy, ⁹ołtarz całopalenia^d wraz z jego naczyniami, misę i jej podstawę, ¹⁰szaty do sprawowania kultu, święte szaty dla kapłana Aarona i jego synów, aby służyli Mi jako kapłani, ¹¹olej namaszczenia i wonne kadzidło do miejsca świętego^e. Wszystko niech wykonają według moich poleceń”.

Szabat znakiem przymierza

¹²PAN^s rzekł do Mojżesza: ¹³„Powiedz Izraelitom: «Koniecznie macie przestrzegać moich szabatów^f, gdyż przez wszystkie pokolenia będą one dla Mnie i dla was znakiem, dzięki któremu poznacie, że to Ja, PAN, was uswięcam. ¹⁴Przestrzegajcie więc

 Szabat znakiem przymierza. Szabat, siódmy dzień tygodnia (sobota), jest świętem typowo żydowskim, w którym obowiązkowo należało świętować. Inne ludy nie miały podobnej tradycji. Był znakiem przymierza między Bogiem a Jego ludem (np. Wj 31,16n; Ez 20,20). Nawiązywano w nim do „odpoczynku” Boga po dziele stworzenia (Rdz 2,1-3; Wj 31,17). Nie wolno było w tym dniu pracować (np. Wj 20,8-11). Uchybienia w świętowaniu szabatu były srogo piętnowane (np. Wj 31,14; Jr 17,21-27; Ez 20,13). Jezus podczas swojej działalności dążył do przywrócenia szabatowi jego pierwotnego znaczenia (np. Mt 12,1-8+). Żydzi zarzucali Mu, że nie przestrzega szabatu (J 9,16). Zmartwychwstanie Jezusa, które nastąpiło w dzień po szabacie, sprawiło, że dla chrześcijan głównym dniem świątecznym stał się pierwszy dzień tygodnia (niedziela); zob. Łk 24,1; J 20,1.

szabatu, gdyż jest on dla was świętością, a ktokolwiek go znieważy, musi ponieść śmierć⁴. Każdy, kto podjąłby się pracy tego dnia, nie może dalej żyć wśród swojego ludu. ¹⁵Sześć dni przeznaczonych jest na pracę, a siódmego dnia przypada szabat – czas świętego odpoczynku dla PANA⁵. Ktokolwiek będzie pracował w dzień szabatu, niechybnie poniesie śmierć. ¹⁶Izraelici tak mają przestrzegać szabatu, aby przez wszystkie pokolenia wyrażał wieczne przymierze⁶, ¹⁷jest on bowiem wiecznym znakiem dla Mnie i dla was. Przez sześć dni przecież PAN stwarzał niebo i ziemię, a siódmego przestał pracować i odpoczął⁷”.

Wręczenie kamiennych tablic

¹⁸Gdy oznajmił Mojżeszowi wszystko na górze Synaj, wręczył mu dwie tablice Świadectwa⁸. Były to kamienne tablice napisane palcem Bożym.

ODSTĘPSTWO IZRAELITÓW

Cielec ze złota

32 ¹Lud, widząc, że Mojżesz opóźnia swoje zejście z góry, zgromadził się wokół Aarona i poprosił go: „Zrób nam bóstwa, które by nas poprowadziły, gdyż nie wiemy, co stało się z owym Mojżeszem, który wywiódł nas z ziemi egipskiej”. ²Aaron odrzekł: „Zdejmijcie złote kolczyki z uszu waszych żon, synów i córek i przynieście je do mnie”. ³Cały lud pozdejmował z uszu złote kolczyki i zaniósł Aaronowi. ⁴On odebrał je z ich rąk, wyrzeźbił posąg cielca⁴, a następnie odlał go w złocie⁵. Oni zaś rzekli: „Oto twój bóg, Izraelu⁶, który cię wyprowadził z ziemi egipskiej!”. ⁵Widząc to, Aaron zbudował przed nim ołtarz i oznajmił: „Jutro będzie święto ku czci PANA⁷!”. ⁶Nazajutrz o świcie ofiarowano całopalenia⁸ i złożono ofiary wspólnotowe⁹, a lud ucztował, pił i hucznie się bawił.

Gniew Boga

⁷PAN⁸ przemówił wówczas do Mojżesza: „Zejdź zaraz, gdyż lud, który wyprowadziłeś z ziemi egipskiej, oddał się nieprawości. ⁸Zboczyli z drogi⁹, którą im wskazałem. Zrobili sobie posąg

a) *musi ponieść śmierć* – w praktyce przepis ten bardziej stanowił groźbę niż zapowiedź stosowanej kary. Kategoryczność tego przepisu miała wskazywać na niepodważalną wartość świętowania szabatu. Mimo tak wyraźnego prawa zdarzały się przypadki łamania szabatu, piętnowane szczególnie przez proroków.

b) Obok religijnego uzasadnienia szabatu podkreślano, że w tym dniu ludzie mogą odpocząć i odzyskać siły. Odpoczynek dotyczył zarówno ludzi, jak i zwierząt.

c) *tablice Świadectwa* – zob. Wj 25,16+.

d) *posąg cielca* – w starożytności różne bóstwa czczono pod postaciami zwierząt, wykonując także ich posągi. Cielec często stanowił podstawę, na której umieszczano posąg bóstwa. W Kanaanie cielec był symbolem płodności i siły.

e) *odlał go w złocie* – możliwe, że posąg był drewniany i jedynie pokryty złotem.

 Cielec ze złota. Mojżesz przebywał na Synaju czterdzieści dni i nocy (Wj 24,18+). Tak długa nieobecność mogła wywołać w ludziach wrażenie, że ich przywódca uciekł albo zginął. Ludzie proszą więc Aarona, który był prawą ręką Mojżesza, aby wykonał dla nich widzialny symbol Boga. Paradoksalne jest to, że ów symbol – złoty cielec – zostaje wykonany ze złota, które, z woli Boga, miało być użyte do budowy pierwszej świątyni (Wj 25,1-3.8). Zorganizowanie święta na cześć PANA oznacza, że Izraelici nie odrzucili Boga Jahwe, problem polegał na sposobie pojmowania Jego obecności wśród narodu wybranego (Wj 20,4-5).

a) *tablice Świadcstwa* - zob. Wj 25,16+.

b) *cielca* - zob. Wj 32,4+.

cielca i padają przed nim na twarz; składają mu ofiary i mówią: «Izraelu^a, oto twój bóg, który cię wyprowadził z ziemi egipskiej^b». ⁹PAN mówił dalej do Mojżesza: „Przekonałem się, że to jest lud o twardym karku. ¹⁰Nie powstrzymuj mnie. Zapalałem gniewem^c i zglądzę ich, a ciebie uczynię wielkim narodem”.

Modlitwa Mojżesza za lud

¹¹Mojżesz jednak błagał w modlitwie PANA^a, swojego Boga: „Dlaczego, PANIE, gniewasz^d się na swój lud, który wyprowadziłeś z ziemi egipskiej potężną mocą i wyciągniętym ramieniem? ¹²Dlaczego mieliby szydzić Egipcjanie: «Wyprowadził ich na ich własną zgubę, aby wytracić ich w górach i zglądzić z powierzchni ziemi!». Powstrzymaj swoją zapalczliwość i zaniechaj zła, które ma spaść na twój lud. ¹³Wspomnij na twoje służby - Abrahama, Izaaka i Izraela^e, którym przysiągłeś na samego siebie, że uczynisz ich potomstwo liczne jak gwiazdy na niebie, a całą tę ziemię obiecałeś dać im na wieczne dziedzictwo”. ¹⁴PAN zamiechał więc zła, które zamierzał zesłać na swój lud.

Mojżesz zstępuje z góry

¹⁵Mojżesz zszedł z góry, niosąc w rękach dwie tablice Świadcstwa^a. Tablice zapisane były z obu stron. Zapisane były z jednej i z drugiej strony. ¹⁶Były one dziełem samego Boga, również tekst wyryty na nich pochodził od Boga. ¹⁷Gdy Jozue usłyszał zgiełk ludu, co nie wróżyło nic dobrego, powiedział do Mojżesza: „Z obozu dochodzą odgłosy bitwy”. ¹⁸On odrzekł: „To nie jest okrzyk zwycięstwa ani hasło odwrotu. Słyszę raczej śpiewy”. ¹⁹Gdy zbliżył się do obozowiska, zobaczył cielca^b i tańce. Wówczas rozgniewany rzucił o ziemię tablice Świadcstwa i strzaskał je u stóp góry. ²⁰Następnie porwał cielca, którego zrobili, stopił go w ogniu, stał na proch i zmieszał proch z wodą, którą kazał pić

📖 Modlitwa Mojżesza za lud. Mojżesz po raz kolejny okazuje się mediatorem pomiędzy Bogiem a Izraelitami. Wysłuchanie przez Boga modlitwy Mojżesza świadczy o znaczeniu tego człowieka w Bożych planach (np. Lb 12,6-8). W ten sposób ukazany jest także niekwestionowany autorytet Mojżesza, któremu Izraelici powinni we wszystkim okazać posłuszeństwo, gdyż Bóg przez niego objawia im swoją wolę. Z tego też względu *Pięcioksiąg*, przypisywany w tradycji żydowskiej Mojżeszowi, cieszy się wśród Żydów największym autorytetem (np. Mk 12,18-27+).

📖 Mojżesz zstępuje z góry. Fragment ten pochodzi zapewne z innej tradycji niż poprzednie teksty (Wj 32,7-14), gdyż wydaje się, że Mojżesz nic nie wie o bałwochwalczym kulcie (ww. 18-19; por. Wj 32,7n). Również negatywna ocena postawy Aarona odbiega od innych epizodów z jego udziałem. Prawdopodobnie mamy tu więc do czynienia ze starożytnym świadectwem ukazującym napięcia pomiędzy tradycją o Mojżeszu a tradycją o Aaronie. Ten ostatni, jako kapłan, zobowiązany był reprezentować wolę Boga wobec ludu i wspierać ludzi w jej wypełnianiu. Pozwolił jednak, aby kierowały nim doraźne zachcianki Izraelitów, sprzeczne z wolą Bożą. Na skutek zaistniałej sytuacji Mojżesz rozbił tablice z Bożymi przykazaniami, co symbolizowało zerwanie przez ludzi przymierza. Poszczególne czynności, które Mojżesz wykonał z cielcem (w. 20), nie tyle były karą dla ludzi za ich odstępowanie, ile oznaczały całkowite zniszczenie posągu.

Izraelitom. ²¹Mojżesz powiedział do Aarona: „Co takiego uczynił ten lud, że sprowadziłeś na niego tak straszny grzech?”. ²²Aaron odrzekł: „Nie gniewaj się, mój panie, znasz przecież przewrotność tego ludu. ²³Zwrócili się oni do mnie z prośbą: «Zrób nam bóstwa, które poprowadzą nas, gdyż nie wiemy, co stało się z owym Mojżeszem, który wywiódł nas z ziemi egipskiej». ²⁴Odpowiedziałem im: Kto nosi na sobie złoto, niech je zdejmie. Przynieśli je do mnie, ja je stopiłem i tak powstał cielec”.

Kara z rąk lewitów

²⁵Gdy Mojżesz przekonał się, że ludu nie da się przywołać do porządku, gdyż Aaron tak ich rozpuścił, że stali się pośmiwiskiem dla ich wrogów, ²⁶stanął w bramie obozu i zawołał: „Kto jest z PANEM, do mnie!”. Zebrali się wokół niego wszyscy lewici. ²⁷Wtedy on rzekł: „To mówi PAN, Bóg Izraela: «Niech każdy z was przypasze miecz do swojego boku. Przejdźcie przez obóz tam i z powrotem, od jednej bramy do drugiej, i zabijajcie swoich braci, przyjaciół i bliźnich»”. ²⁸Lewici spełnili polecenie Mojżesza. Tego dnia poległo około trzech tysięcy mężczyzn z ludu. ²⁹Mojżesz rzekł: „Obejmijcie dziś dla PANA funkcje kapłańskie. Stanęliście przeciwko waszym synom i braciom. Niech dziś spłynie na was błogosławieństwo”.

Modlitwa wstawiennicza Mojżesza

³⁰Następnego dnia Mojżesz powiedział do ludu: „Popełniliście ciężki grzech. Mimo wszystko pójdę do PANA, zobaczymy, może uda mi się uprosić przebaczenie”. ³¹Mojżesz wrócił więc do PANA i rzekł: „Istotnie, ciężko zgrzeszył ten lud: uczynili sobie bogów ze złota. ³²Teraz jednak zechciej odpuścić ten grzech. W przeciwnym razie wymaż mnie ze swojej księgi”. ³³PAN odrzekł Mojżeszowi: „Ja wymazuję ze swojej księgi tylko tych, którzy

a) Sens wersetu może być rozumiany dwojako: 1. Lewici otzymują błogosławieństwo, ponieważ ich posłuszeństwo Mojżeszowi, ze względu na PANA, było większe niż uszanowanie więzów rodzinnych. 2. Lewici odprawiają obrzędy ekspiacyjne za to, że podnieśli rękę na swoich krewnych i współziomków.

📖 **Kara z rąk lewitów.** Lewici byli członkami plemienia Lewiego i na Synaju została im powierzona służba kapłańska (Lb 1,50). Ich zadaniem była troska o kult we wszystkich sanktuariach Izraela, składanie ofiar, nauczanie prawa Bożego i czuwanie, aby było ono przestrzegane (Pwt 17,18; 33,10). W tym fragmencie podkreślona jest całkowita wierność lewitów Bogu i ich posłuszeństwo nakazom Mojżesza. Zabijając tych, którzy nie odpowiedzieli pozytywnie na wezwanie Mojżesza. Okrucierstwo rozkazu Mojżesza może mieć swoje uzasadnienie w tym, że chodziło o przyszłość narodu wybranego. Bunt i podział, a także brak religijnej jedności wystawiały cały naród na niebezpieczne wpływy z zewnątrz i mogły się przyczynić do zaprzepaszczenia Bożych obietnic, związanych z zajęciem Kanaanu. Do czasu przesiedlenia babilońskiego (586 r. przed Chr.) lewici w sposób pełnoprawny sprawowali opiekę nad kultem. Lewitami byli m.in. Aaron i Mojżesz. W okresie tzw. drugiej świątyni (odbudowanej po powrocie Izraelitów z wygnania babilońskiego w latach 520-515 przed Chr.) lewici pełnili już tylko niższe funkcje i nie byli zaliczani do kapłańskiego rodu Aarona.

📖 **Modlitwa wstawiennicza Mojżesza.** Bóg pragnie kontynuować swój plan wobec narodu wybranego i potwierdza, że Mojżesz ma być przewodnikiem. Bóg nie wycofuje się z wcześniejszej decyzji (Wj 32,14), ale wskazuje raczej na przyszłość. On dotrzyma obietnic, lecz jeśli Izraelici nie wywiążą się ze swoich obowiązków, to nie otrzymają łaski w dniu sądu. Wszyscy, którzy uznają swój błąd, podejmą drogę

a) Kara dla odstępców będą przyszłe nieszczęścia (np. Lb 11,1), głód i pragnienie (np. Lb 20,2), zarazy (np. Lb 14,12) oraz klęski wojenne (np. Lb 14,45).

b) *Namiot Spotkania* - chodzi prawdopodobnie o Namiot, który był czymś innym od tzw. przenośnej świątyni (nazywanej mieszkaniem, świętym mieszkaniem, mieszkaniem PANA, mieszkaniem Świadcstwa, ale także Namiotem Spotkania), która zawsze znajdowała się w centrum obozu (Lb 2,1-31) i w której przechowywano arkę i sprawowano kult (Wj 25 - 30; 35 - 40). Niewydłużone, że był tylko jeden Namiot Spotkania - mieszkanie. Różnice w jego umiejscowieniu są wynikiem połączenia różnych tradycji: starszej, według której jego pierwotne miejsce było poza obozem, i młodszej, która dla podkreślenia obecności Boga pośród swojego ludu umiejscawiała Namiot w centrum obozu.

zgrzeszą przeciwko Mnie. ³⁴Ty natomiast nie zwlekaj, prowadź lud tam, gdzie ci poleciłem, tym bardziej że mój anioł³ wskazuje wam drogę. Ja w odpowiednim czasie rozliczę ich z grzechów⁴. ³⁵PAN rzeczywiście ukarał⁵ lud za to, czego się dopuścił, za cielca, którego sporządził Aaron⁶.

ODNOWIENIE PRZYMIERZA

Izraelici zdejmują ozdoby

33 ¹PAN⁷ rzekł do Mojżesza: „Wyruszaj w drogę wraz z ludem, który wyprowadziłeś z ziemi egipskiej. Idź do ziemi, którą obiecałem Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi, gdy przyrzekłem im: «Dam ją waszemu potomstwu». ²Posłę przed tobą anioła⁸, by wypędzić Kananejczyków⁹, Amorytów¹⁰, Chetytów¹¹, Peryzytów¹², Chiwitów¹³ i Jebusytów¹⁴. ³Ja jednak nie pójdę pośród was do ziemi mlekiem i miodem płynącej, gdyż jesteście ludem o twardym karku. Gdybym poszedł z wami, musiałbym wytracić was w drodze¹⁵. ⁴Gdy lud usłyszał tę bolesną nowinę, pogrążył się w żalobie. Nikt nie odważył się założyć ozdób, ⁵gdyż PAN rzekł do Mojżesza: „Ogłoś Izraelitom: Jesteście ludem o twardym karku. Gdybym choć na chwilę stanął pośród was, musiałbym was wytracić. Zdejmijcie więc swoje ozdoby, a ja zastanowię się, co z wami uczynić¹⁶”. ⁶Tak więc od czasu pobytu pod górą Horeb Izraelici wyzbyli się swoich ozdób.

Mojżesz rozmawia z Bogiem w Namiocie Spotkania

⁷Mojżesz kazał rozbić namiot w pewnym oddaleniu od obozowiska i nazwał go Namiotem Spotkania¹⁷. Każdy, kto chciał zwrócić się do PANA¹⁸, mógł udać się do Namiotu Spotkania, na zewnątrz

nawrócenia i wyrzekną się bałwochwalstwa, będą mogli liczyć na Boże miłosierdzie i szczęśliwe życie w łączności z Bogiem. Ci natomiast, którzy będą trwać w uporze, zlekceważą Boże przykazania i odrzucą Jego napomnienia, ściągną na siebie szuszną karę, która będzie konsekwencją ich wyborów. Wzmianka o księdze (ww. 32-33) jest niewątpliwie nawiązaniem do tzw. księgi życia (np. Ps 69,29; Iz 4,3; Dn 12,1,4), w której zapisani są wszyscy sprawiedliwi, godni łaski Bożej. Do tego symbolu nawiązuje również autor *Apokalipsy św. Jana*, wspominając o księdze w kontekście Sądu Ostatecznego (Ap 3,5; 5,1-9; 13,8; 17,8; 20,12,15) i nazywając ją *księgą życia Baranka* (Ap 21,27).

📖 Izraelici zdejmują ozdoby. Bóg pozostaje wierny swoim obietnicom, ale po bałwochwalstwie Izraelitów sprawa ich przyszłości pozostaje otwarta i staje niejako pod znakiem zapytania. Przyszłość ta w dużej mierze będzie zależała od postawy samych Izraelitów. Jeśli okażą się narodem krnąbrnym i buntowniczym, sami ściągną na siebie nieszczęście. Bóg więc nie zsyła kary, ale każe kontynuować wędrówkę z jednym zastrzeżeniem: Izraelici mają zdjąć ozdoby, które m.in. zabrali Egipcjanom (Wj 12,36). Ozdoby te były znakiem wyzwolenia. Posłuszne wykonanie rozkazu Boga daje nadzieję na to, że Izrael okaże się godnym partnerem przymierza.

📖 Mojżesz rozmawia z Bogiem w Namiocie Spotkania. Po raz kolejny Mojżesz ukazany jest jako pośrednik między Bogiem a ludem. Fakt, że Bóg rozmawiał z Mojżeszem twarzą w twarz (w. 11), oznacza, że ma on niekwestionowany autorytet, dany przez samego Boga, któremu nikt nie ma prawa się sprzeciwiać.

obozu. ⁸Gdy jednak szedł do niego sam Mojżesz, każdy Izraelita stawał u wejścia do swojego namiotu i wiódł za nim wzrokiem, aż ten wszedł do wnętrza. ⁹Gdy Mojżesz przekraczał próg, kolumna obłoku obniżala się i stawała u wejścia do Namiotu. Wówczas Bóg rozmawiał z Mojżeszem. ¹⁰Gdy tylko lud ujrzał, że kolumna obłoku stoi u wejścia do Namiotu Spotkania, każdy padał na twarz u wejścia do swojego namiotu. ¹¹PAN natomiast rozmawiał z Mojżeszem twarzą w twarz^a, jak rozmawia się z przyjacielem. Potem Mojżesz wracał do obozowiska, a jego sługa, młodzieniec Jozue, syn Nuna, nie opuszczał Namiotu.

Prośba Mojżesza

¹²Mojżesz powiedział do PANA^a: „Poleciłeś mi: «Wyprowadź ten lud», ale nie objawiłeś mi, kogo pošlesz mi do pomocy, a przecież powiedziałaś: «Znam cię doskonale» oraz: «Znalazłeś łaskę w moich oczach». ¹³Jeśli więc rzeczywiście znalazłem łaskę w Twoich oczach, objaw mi swoją drogę^a, bym poznał Cię i nadal znajdował łaskę w Twoich oczach. Zważ ponadto, że ten naród jest Twoim ludem”. ¹⁴Bóg odrzekł: „Ja sam pójdę z wami, abyś czuł się bezpiecznie”. ¹⁵Mojżesz odpowiedział: „Póki sam nie wyruszysz z nami, nie każ nam opuszczać tego miejsca. ¹⁶Twoje wędrowanie razem z nami będzie wystarczającym dowodem na to, że zarówno ja, jak i Twój lud, znaleźliśmy łaskę w Twoich oczach. To wyróżni mnie oraz Twój lud spośród wszystkich narodów, jakie zamieszkują ziemię”. ¹⁷PAN rzekł do Mojżesza: „Postąpię zgodnie z twoją prośbą, bo przecież znalazłeś łaskę w moich oczach i znam cię doskonale”.

Wizja chwały Boga

¹⁸Mojżesz poprosił Boga: „Ukaż mi Twoją chwałę”. ¹⁹On odrzekł: „Sprawię, że przed twoimi oczami przejdzie cały mój majestat i wypowiem imię^b, które brzmi PAN^b. Komu chcę okazać łaskę,

a) *twarz w twarz* – zwrot ten oznacza, że między Bogiem a Mojżeszem była bardzo bliska więź. Bóg dawał się poznać Mojżeszowi, co nie znaczy, że ogłądał on Boga tak, jak się widzi drugiego człowieka. Mojżesz poznawał przede wszystkim wolę Boga, a nie Jego wygląd.

b) *wypowiem imię...* PAN – zwrot różnie tłumaczony. Bóg, wypowiadając swoje imię, nie tylko przedstawia się Mojżeszowi, lecz w sposób uroczysty objawia samego siebie.

Zachowania pozostałych Izraelitów wskazują na to, że z zaangażowaniem uczestniczą w kulcie Boga Jahwe i wykazują wzorowe posłuszeństwo. W ten sposób próbują naprawić swój grzech bałwochwalstwa, który naruszył ich więź z Bogiem.

📖 Prośba Mojżesza. Mojżesz chce poznać, jakie są plany Boga względem narodu, który On polecił mu prowadzić. Pod wpływem odstępstwa Izraelitów Bóg zapowiedział, że nie będzie pośród nich obecny, a jedynie pošle im swojego anioła (Wj 33,2-3). Prośba Mojżesza zmienia pierwotny zamiar Boga (w. 14). Wskazuje to na siłę modlitwy nawet pojedynczego człowieka, który jest wierny Bogu. Stała obecność Boga wśród Izraelitów zmierzających do Ziemi Obiecanej będzie czytelnym znakiem, że darzy ich swoją łaskawością i przebaczeniem.

📖 Wizja chwały Boga. Objawianie się Boga Mojżeszowi sprawiło, że coraz bardziej wznagała się jego tęsknota za Bogiem. Prośba Mojżesza (w. 18) nie tyle wyraża jego ciekawość, ile ukazuje głębokie pragnienie doświadczenia obecności Boga. Mojżesz chce widzieć chwałę Boga, dlatego że zależy mu na coraz większej bliskości z Nim. Bóg mógłby ukazać się Mojżeszowi w taki sposób, żeby dostrzegł Go zmysłami. Nie czyni tak dlatego, że zmysły są przydatne w postrzeganiu świata materialnego, Bóg natomiast jest

temu okazuje, a jeśli chce kogoś obdarzyć miłosierdziem⁸, to go obdarzam”. ²⁰I dodał: „Nie będziesz mógł jednak ujrzeć mojej twarzy, gdyż ten, kto ją zobaczy, nie może pozostać przy życiu”. ²¹PAN⁹ mówił dalej: „Stań w tym miejscu, obok Mnie, na skale. ²²Gdy będzie przechodzić moja chwała⁸, ukryję cię w szczylnie skały i osłonię swoją dłonią, dopóki nie przejdzie. ²³Następnie cofnę dłoń i zobaczysz Mnie od tyłu, lecz twarzy mojej nie ujrzysz”.

Nowe kamienne tablice

34 ¹PAN⁸ powiedział do Mojżesza: „Wyciosaj dwie kamienne tablice, podobne do poprzednich, a Ja napiszę na nich te same słowa, jakie widniały na tablicach, które roztrząskałeś. ²Przygotuj się, by o świcie wspiąć się na szczyt góry Synaj i stanąć przede Mną na samym wierzchołku. ³Niech nikt nie wchodzi z tobą, nie chcę też widzieć nikogo w obrębie góry, nawet owce i woły niech nie pasą się u jej podnóża”. ⁴Mojżesz wyciosał dwie kamienne tablice, podobne do poprzednich. Wstał o świcie i wszedł na górę Synaj, jak mu PAN polecił, niosąc w dłoniach dwie kamienne tablice.

Odnowienie przymierza

⁵PAN⁸ zstąpił w obłoku, stanął przy Mojżeszu i wypowiedział imię⁸, które brzmi PAN. ⁶PAN przeszedł przed Mojżeszem, wołając: „PAN, PAN, Bóg miłujący i laskawy, nieskory do gniewu, bogaty w miłosierdzie⁸ i prawdę, ⁷wierny w miłości wobec rzesz niezliczonych, gotowy przebaczyć winy, przestępstwa i grzechy⁸, lecz nie pobłażliwy, gdyż z win ojców rozlicza synów, wnuków, a nawet trzecie i czwarte pokolenie”.

⁸Mojżesz pospiesznie oddał ukłon aż do ziemi, upadł na twarz i ⁹powiedział: „Panie, jeśli znalazłem łaskę w Twoich oczach, to zechciej jednak wyruszyć pośród Twojego ludu, mimo że jest to lud o twardym karku. Przebacz nam naszą winę i nasz grzech, byśmy nadal należeli do Ciebie”. ¹⁰Bóg odpowiedział:

istotą duchową. Jest niepojęta i nieogarniona tajemnicą. Żaden człowiek nie jest w stanie zgłębić tego, kim jest Bóg. Wszelkie próby opisanie przez ludzi cech Boga są zawsze niewystarczające. Jeśli Mojżesz chce „zobaczyć” Boga, musi posłużyć się swoją wrażliwością duchową. Poznanie Boga wiąże się bezpośrednio z otwarciem się na Jego miłość (np. 1J 4,12). W momencie, gdy narodził się Jezus (np. J 1,14), Bóg przyjął ludzkie ciało i w Nim stał się dla ludzi widzialny (J 14,9; Kol 1,15). Przyjęcie ciała przez Jezusa miało na celu przede wszystkim zjednoczenie się z naturą ludzką i rzeczywiste odkupienie każdego człowieka, co dokonało się przez śmierć na krzyżu. Możliwość doświadczania Jezusa zmysłami przez niektórych ludzi nie zmieniła prawdy o tym, że Bóg pozostał tajemnicą (np. J 1,18; 6,45n; Kol 1,15). Wierzący w Chrystusa otrzymali jednak obietnicę, że dzięki wierze będą mogli oglądać Boga (np. Mt 5,8; 1Kor 13,12; 1J 3,2).

📖 Odnowienie przymierza. Bogactwo słów opisujących naturę Boga można streścić jednym zdaniem: Bóg jest miłosierny. Na tej prawdzie zostaje oparte nowe przymierze. Akcent nie pada na warunki, jakie w związku z przymierzem ma wypełnić lud. Tym razem chodzi bowiem o podkreślenie,

„Oto Ja zawieram przymierze: wobec twojego ludu dokonam takich cudów^a, jakie nie wydarzyły się w żadnym kraju i w żadnym narodzie. Cały lud, który cię otacza, zobaczy dzieła PANA, a to, czego dokonam za twoim pośrednictwem, będzie napawać grozą. ¹¹Przestrzegaj tego, co ci dziś nakazuję, gdyż to właśnie Ja wypędzam przed tobą Amorytów^a, Kananajczyków^a, Chetytów^a, Peryzzytów^a, Chiwwitów^a i Jebusytów^a.

- a) *Zazdrosny* - zob. Wj 20,5+.
 b) *lubieżnie czczą swoje bóstwa* - dosł. *uprawiają nierząd ze swymi bóstwami*. Możliwe, że jest to aluzja do prostytucji sakralnej związanej z pogańskimi kultami.
 c) *księżyc kłosoś* - zob. Wj 23,15+.

Zakaz zawierania przymierzy z obcymi narodami

¹²Pod żadnym pozorem nie zawieraj przymierza z mieszkańcami krainy, do której przybędziesz. W przeciwnym razie stanie się ono jakby sidłem zastawionym pośród was. ¹³Dlatego też zburzycie ich ołtarze^a, połamiecie stele^a i wyrąbiecie ich aszery^a. ¹⁴Nie wolno wam padać na twarz przed obcym bóstwem, gdyż Ten, który nosi imię^a PAN^a Zazdrosny^a, jest naprawdę Bogiem zazdrosnym. ¹⁵Oto dlatego nie wolno wam zawierać przymierza z mieszkańcami Ziemi Obiecanej: oni lubieżnie czczą swoje bóstwa^b i składają im ofiary. Mogą więc was zapraszać do siebie i będziecie musieli jeść mięso ich ofiar. ¹⁶Moglibyście też wziąć ich córki na żony dla waszych synów, a one - ponieważ czczą obce bóstwa - skłoniłyby waszych synów do oddawania lubieżnej czci innym bogom.

Powtórzenie głównych przepisów kultowych

¹⁷Nie odlejesz z metalu podobizn bożków.
¹⁸Będziesz obchodził Święto Przaśników^a. Zgodnie z moim nakazem w określonym czasie miesiąca kłosoś^c przez siedem

że miłość Boga do Izraela jest bezwarunkowa. Mowa o wypędzeniu innych ludów (w. 11) jest tutaj wyrazem teologicznej refleksji dokonanej po latach od zajęcia Kanaanu przez Izraelitów. W rzeczywistości był to długi i mozolny proces, nacechowany także licznymi niepowodzeniami. Przewyciężenie wszystkich trudności było, w oczach Izraelitów, możliwe jedynie dzięki Bogu, co wyrażali w słowach, że Bóg za nich wszystkiego dokonał (np. Ps 138,7n).

📖 Zakaz zawierania przymierzy z obcymi narodami. Istniało niebezpieczeństwo, że Izraelici, po zadomowieniu się w Kanaanie, skłonią się ku mało wymagającej religijności tamtejszych ludów i będą stopniowo odchodzić od praw i nakazów, które dał im Bóg. Zakaz zawierania przymierza z innymi ludami ma więc na celu przede wszystkim ustrzeżenie wiary i moralności Izraelitów. Zobowiązanie do zniszczenia miejsc i przedmiotów kultu pogańskiego (w. 13) ma prowadzić do wyzwolenia ludzi z fałszywej religijności. Polega ona na tym, że człowiek czci to, co sam wymyślił i zbudował. Izraelici natomiast mają czcić Boga, który się im objawił, przekazał im swoje prawa i żąda od nich całkowitego posłuszeństwa. Określenie Boga mianem *PAN Zazdrosny* (w. 14) nie ma nic wspólnego z wadą zazdrości, której podlegają ludzie. Za pomocą tego zwrotu wyrażona jest prawda, że Bóg w bezgraniczny sposób zabiega o dobro swojego ludu i nie chce dopuścić, by stało mu się coś złego. Największym złem dla ludzi byłoby naruszenie lub zerwanie więzi z Bogiem.

📖 Powtórzenie głównych przepisów kultowych. Przepisy podane w tym fragmencie zwyczajowo określa się jako „Dekalog kultowy”. Przestrzeganie tych praw przez Izraelitów ma przede wszystkim przyczynić się do tego, aby ustrzegli się wpływów ludów pogańskich i byli pośród nich znakiem wiary w prawdziwego Boga.

- a) *przasny chleb* - zob. Wj 12,8+.
 b) *Święto Zbiorów* - zob. Wj 23,16+.
 c) Wszyscy mężczyźni, aby uczcić Wyjście z Egiptu, przybywali do świątyni na święto Paschy, Święto Tygodni i Święto Namiotów.
 d) *Chleba na zakwasie... z krwią baranka* - zob. Wj 23,18+.
 e) *Nie będziecie... matki* - zob. Wj 23,19+.
 f) *czterdzieści dni i czterdzieści nocy* - zob. Wj 24,18+.
 g) *tablice Świadectwa* - zob. Wj 25,16+.

dni będziecie jedli przasny chleb^a, gdyż w miesiącu kłosoś opuściliście Egipt.

¹⁹Do Mnie należą wszelkie pierwociny łona matczynego, każdy samiec pierworodny^f z twojego dobytku, zarówno spośród owiec, jak i wołów. ²⁰Pierworodne osłę wykupisz barankiem^g, a jeśli nie wykupisz, masz złamać mu kark. Wykupisz każdego pierworodnego spośród twoich potomków. Nie stawajcie przed moim obliczem z pustymi rękami.

²¹Przez sześć dni masz pracować, siódmego natomiast odpoczniesz. Dotyczy to nawet czasu orki oraz zniw.

²²Gdy zbierzesz pierwociny pszenicy, będziesz obchodził Święto Tygodni^a, a Święto Zbiorów^b będziesz świętował w okresie jesienno-zimowego zrównania dnia i nocy.

²³Trzy razy w roku wszyscy twoi mężczyźni mają stanąć przed Władcą, PANEM^e, Bogiem Izraela^a, ²⁴gdyż Ja wypędzę przed tobą narody i rozszerzę twoje granice. Nikt nie będzie zagrażał twojej ziemi, gdy przybędziecie, aby stanąć przed PANEM, Bogiem waszym, trzy razy w roku^e.

²⁵Chleba na zakwasie nie złożysz w ofierze razem z krwią^f baranka^d, a ofiara paschalna nie może pozostać aż do rana.

²⁶Pierwociny twoich plonów zaniesiesz do domu^e PANA. Nie będziesz gotował koźlęcia w mleku jego matki^c.

Utrwalenie na tablicach praw przymierza

²⁷PAN^e powiedział do Mojżesa: „Zapisz te słowa, gdyż na ich podstawie zawarłem przymierze^e z tobą i z Izraelem^o”.

²⁸Mojżesz przebywał z PANEM czterdzieści dni i czterdzieści nocy^f, nie jadł wówczas chleba ani nie pił wody, a na tablicach zapisał słowa przymierza - Dziesięć przykazań.

Jaśniejące oblicze Mojżesa

²⁹Gdy Mojżesz schodził z góry Synaj, niosąc w dłoniach dwie tablice Świadectwa^g, nie zdawał sobie sprawy, że skóra na jego twarzy promieniała blaskiem z powodu rozmowy z Bogiem.

³⁰Aaron i pozostali Izraelici byli zaskoczeni, gdy ujrzeli światło

Utrwalenie na tablicach praw przymierza. Według tradycji na kamiennych tablicach zapisano Dziesięć przykazań (Wj 20,1-17; por. Wj 24,12; 32,15n; 34,1). Pozostałe prawa i przepisy pochodzące od Boga również spisano (Wj 24,4; Pwt 31,9). Bóg przekazał je Izraelitom za pośrednictwem Mojżesa i zobowiązał lud do ich przestrzegania. Dekalog, łącznie z innymi przepisami, był podstawą przymierza, które stanowiło szczególnie wyraz więzi Boga z narodem wybranym.

Jaśniejące oblicze Mojżesa. Mojżesz otrzymał od Boga znak, który miał potwierdzać prawdziwość jego misji (por. np. Mt 17,2). Światłość od zawsze była szczególnym znakiem Boga. Znak ten był obecny np. podczas wędrowki Izraelitów do Kanaanu (np. Wj 14,19-20; 40,38; Lb 9,15-23+). Jezus w swoim nauczaniu wskazywał wprost, że On jest światłością świata (np. J 8,12; 9,5). Kto przyniósł Jezusa, nie będzie żył w ciemności (która m.in. symbolizuje grzech), ale otrzyma życie wieczne.

bijące z oblicza Mojżesza i bali się zbliżyć do niego. ³¹Mojżesz więc przywołał ich, a gdy Aaron i wszyscy przywódcy rodów podeszli do niego, zaczął z nimi rozmawiać. ³²Potem podeszli również pozostali Izraelici, a Mojżesz ogłosił im wszystkie polecenia, które PAN^e przekazał mu na górze Synaj. ³³Gdy skończył mówić, założył na twarz zasłonę. ³⁴Mojżesz zdejmował zasłonę tylko na ten czas, gdy szedł przed oblicze PANA, aby z Nim rozmawiać. Następnie wychodził, aby ogłaszać Izraelitom przykazy, które otrzymał. ³⁵Gdy tylko Izraelici zobaczyli blask bijący z twarzy Mojżesza, on z powrotem zakładał zasłonę, aż do chwili, gdy szedł rozmawiać z Bogiem.

- a) *poniesie śmierć* – zob. Wj 31,14+.
- b) *purpura* – zob. Wj 25,4+.
- c) *karmazyn* – zob. Wj 25,4+.
- d) *bisior* – zob. Wj 25,4+.
- e) *skóry borsucze* – zob. Wj 25,5+.
- f) *onyks* – zob. Wj 25,7+.
- g) *efod* – zob. Wj 28,6+.
- h) *pektorał* – zob. np. Wj 28,15-30.

WYKONANIE SPRZĘTÓW ŚWIĘTEGO MIESZKANIA

Przypomnienie o zachowaniu szabatu

35 ¹Mojżesz zwołał całą społeczność Izraela^a i ogłosił: „Oto, co PAN^e każe wypełniać: ²Pracę będziesz wykonywał przez sześć dni, a siódmego dnia nastanie dla was święty szabaty – odpoczynek dla PANA. Kto odważy się tego dnia pracować, poniesie śmierć^a. ³Nawet ognia nie rozniecajcie w waszych domach w dzień szabatu”.

Nakaz zbiórki darów

⁴Mojżesz rzekł do społeczności Izraela^a: „Oto polecenie, które wydał PAN^e: ⁵«Zbierzcie daninę dla PANA, niech każdy dobrowolnie ofiaruje PANU dar». Może to być: złoto, srebro lub miedź, ⁶fioletowa lub czerwona purpura^b, karmazyn^c, bisior^d lub kozia sierść, ⁷baranie skóry barwione na czerwono, skóry borsucze^e lub drzewo akacjowe, ⁸oliwa do lamp, wonności do wyrobu oleju do namaszczenia i pachnących kadzideł, ⁹onyks^f lub drogie kamienie do wysadzenia efodu^g i pektoratu^h».

Wykaz sprzętów, które mają wykonać artyści

¹⁰Ktokolwiek pośród was jest uzdolniony, niech przyjdzie, aby wykonać to, co PAN^e polecił, a mianowicie: ¹¹święte mieszkanie^e,

 Przypomnienie o zachowaniu szabatu. W rozdziałach 35 – 40 zasadniczo powtórzono to, co zostało już powiedziane w części zawierającej instrukcje Boga dotyczące kultu (Wj 25 – 31). W odróżnieniu od niej pojawia się tu tylko jeden zapis mowy wygłoszonej przez Boga (Wj 40,1-15). Znacznie częściej występują przemowy Mojżesza (Wj 35,1-19; 35,30 – 36,7), który przekazuje wszystkie szczegóły objawione mu przez Boga. Relacja narratora akcentuje fakt wykonania wszystkiego dokładnie tak, jak nakazał Bóg (Wj 39,1.5.7.21.26.29.31.32.42.43; 40,16.19.21.23.25.27.29.32). Ta część księgi rozpoczyna się wzmianką na temat szabatu, który ukazany jest jako największa świętość w Izraelu. Przestrzeganie szabatu jest nawet ważniejsze od budowy świątyni (świętego mieszkania) dla Boga. Oznacza to, że ważniejsze jest oddawanie w oznaczonym czasie czci Bogu, niż wykonywanie wtedy jakiejś pracy na rzecz religii i kultu.

a) *plyta przeblagalna* - wisko przykrywające Arkę Przymierza (Wj 25,17-22).

b) *świecznik* - zob. np. Wj 25,31-40.

c) *purpura* - zob. Wj 25,4+.

d) *karmazyn* - zob. Wj 25,4+.

e) *bisior* - zob. Wj 25,4+.

f) *skóry borsucze* - zob. Wj 25,5+.

g) *onyks* - zob. Wj 25,7+.

h) *efod* - zob. np. Wj 28,6+.

i) *pektoral* - zob. np. Wj 28,15-30.

jego namiot wraz z przykryciem, haczyki, deski, drażki, słupy i podstawki, ¹²arkę^a wraz z drażkami, płytę przeblagalną^a i zasłone, ¹³stół wraz z drażkami, wszelkie jego naczynia i chleby poświęcone, ¹⁴świecznik^b dający światło oraz przybory, lampy i oliwę do świecznika, ¹⁵ołtarz^c kadzielny wraz z drażkami, olej do namaszczenia, wonne kadzidło i kotarę nad wejściem do świętego mieszkania, ¹⁶ołtarz całopalenia^d, jego miedziany ruszt, drażki i wszelkie naczynia, misę wraz z jej podstawą, ¹⁷zasłony dziedzińca, jego słupy i ich podstawki oraz kotarę nad bramą dziedzińca, ¹⁸kolki od świętego mieszkania i od dziedzińca oraz sznury, ¹⁹jak również szaty do sprawowania kultu w miejscu świętym^e, święte szaty dla kapłana Aarona i jego synów, aby służyli Mi jako kapłani”.

Dary przyniesione przez Izraelitów

²⁰Cała społeczność Izraela^a rozeszła się, ²¹po czym każdy, kto chciał, ofiarował PANU^b dary na budowę Namiotu Spotkania^a i wykonanie sprzętów potrzebnych do sprawowania kultu oraz świętych szat. ²²Przybyli mężczyźni i kobiety i ze szczególnego serca^a ofiarowali spinki, kolczyki, pierścionki, naszyjniki i wszelkiego rodzaju złote przedmioty. Każdy z namaszczeniem składał złoty dar dla PANA. ²³Ktokolwiek posiadał fioletową lub czerwoną purpurę^c, karmazyn^d, bisior^e, sierść kozia, skóry baranie barwione na czerwono lub skóry borsucze^f, przynosił je ze sobą. ²⁴Składano również dary ze srebra i miedzi jako daninę dla PANA, a każdy, kto miał drzewo akacjowe, przynosił je, by służyło jako materiał do wykonania sprzętów.

²⁵Uzdołnione kobiety zajęły się przędzeniem, po czym przyniosły utkane przez siebie tkaniny z fioletowej i czerwonej purpury, karmazynu i bisioru. ²⁶Inne natomiast, również przynagłone szczera chęcią i obdarzone talentem, przedyły sierść kozia.

²⁷Przywódcy przynieśli onyks^g oraz kamienie do osadzenia w efodzie^h i pektoraluⁱ, ²⁸jak również wonności i oliwę do świecznika^b, aby przyrządzić olej do namaszczenia i wonne kadzidło.

²⁹Każdy mężczyzna i każda kobieta spośród Izraelitów, którzy odczuli szczera chęć ofiarowania czegokolwiek, co posłużyłoby wykonaniu dzieła nakazanego przez PANA za pośrednictwem Mojżesza, przynosili dobrowolny dar dla PANA.

Wykonawcy robót

³⁰Mojżesz rzekł do Izraelitów: „Oto PAN^a upatrzył sobie Besalela, syna Uriego, syna Chura, z plemienia Judy. ³¹Napełnił go duchem^b Bożym, mądrością, rozumem, wiedzą i wszelkimi zdolnościami, ³²aby obmyślił projekty sprzętów, które będą odlane w złocie, srebrze lub miedzi, ³³wyciosane w kamieniu lub wyrzeźbione w drewnie, by wykonać całe to dzieło. ³⁴Dał mu

też umiejętność kształcenia uczniów, podobnie jak Oholiabowi, synowi Achisamaka, z plemienia Dana. ³⁵Obdarzył ich sprawnością w sztuce rzeźbienia, obmyślania projektów oraz kunsztownego tkania fioletowej i czerwonej purpury^a, karmazynu^b i bisioru^c. Mieli oni zarówno zaprojektować, jak i wykonać powierzone im dzieło³⁶.

36 ¹Przystąpili więc do pracy: Besalel, Oholiab oraz wszyscy uzdolnieni mężczyźni, których PAN obdarzył mądrością i umiejętnością, aby potrafili wykonać przedmioty przeznaczone do świętej służby, według poleceń otrzymanych od PANA.

Ofiarność Izraelitów

²Mojesz wezwał Besalela, Oholiaba oraz wszystkich uzdolnionych mężczyzn, których PAN⁶ obdarzył mądrością i którzy bardzo chcieli podjąć się wykonania robót, ³oni natomiast wzięli dary, które Izraelici złożyli przed Mojżeszem dla wykonania przedmiotów przeznaczonych do świętej służby. Z upływem dni przynoszono jednak coraz więcej darów. ⁴Artyści więc, którzy pracowali nad świętym dziełem, przerwali swoje zajęcia ⁵i zwrócili się do Mojżesza: „Lud przyniósł o wiele więcej niż potrzeba dla wykonania dzieła, które nakazał PAN⁷”. ⁶Mojesz wydał więc polecenie, które przekazano wszystkim w obozowisku: „Niech żaden mężczyzna ani żadna kobieta nie składa więcej darów na rzecz świętego mieszkania⁸”. Zabroniono ludowi składania darów, ⁷a to, co zebrano, z powodzeniem wystarczyło do wykonania wszystkich robót, a nawet zbywało.

Święte mieszkanie

⁸Artyści starannie wykonali święte mieszkanie⁹ z dziesięciu zasłon zrobionych z bisioru^c, z fioletowej i czerwonej purpury^a, ze szkarłat i karmazynu^b, na których wyhaftowali cheruby^e. ⁹Każda zasłona mierzyła dwadzieścia osiem łokci^d długości i cztery szerokości. Wszystkie miały te same wymiary. ¹⁰Tkaniny połączone ze sobą w dwa rzędy po pięć zasłon, ¹¹a ostatnie zasłony każdego rzędu zaopatrzone w purpurowe pętle. ¹²Zrobiono pięćdziesiąt pętli przy każdej zasłonie; zostały umieszczone w ten sposób, by wzajemnie do siebie pasowały. ¹³Przygotowano też pięćdziesiąt złotych haczyków, którymi połączone zasłony, aby święte mieszkanie stanowiło jedną całość.

Namiot osłaniający święte mieszkanie

¹⁴Z koziej sierści wykonano namiot osłaniający święte mieszkanie; składał się on z jedenastu zasłon. ¹⁵Każda zasłona mierzyła trzydzieści łokci^d długości i cztery szerokości. Wszystkie miały te

- a) *purpura* – zob. Wj 25,4+.
- b) *karmazyn* – zob. Wj 25,4+.
- c) *bisior* – zob. Wj 25,4+.

- a) *skóry borsucze* - zob. Wj 25,5+.
- b) *purpura* - zob. Wj 25,4+.
- c) *karmazynu* - zob. Wj 25,4+.
- d) *bisior* - zob. Wj 25,4+.

same wymiary. ¹⁶Połączono osobno pięć zasłon, a osobno sześć. ¹⁷Na brzegu ostatniej zasłony każdego rzędu przyszyto pięćdziesiąt pętli, by można je było połączyć. ¹⁸Zrobiono też pięćdziesiąt miedzianych haczyków, którymi spięto pętle, aby namiot stanowił jedną całość. ¹⁹Namiot pokryto baraniami skórami barwionymi na czerwono, a z wierzchu rozpięto skóry borsucze^a.

Ściany świętego mieszkania

²⁰Dla świętego mieszkania^a zrobiono deski z drewna akacjowego i ustawiono je pionowo. ²¹Deski mierzyły dziesięć łokci długości i półtora szerokości, ²²każda miała dwie klamry służące do połączenia z sąsiednimi. W ten sposób przygotowano wszystkie deski świętego mieszkania. ²³Deski świętego mieszkania umocowano w następujący sposób: od strony południowej ustawiono dwadzieścia desek, ²⁴wspartych na czterdziestu srebrnych podstawkach. Każdą deskę zaopatrzono w dwie podstawki, stosownie do dwóch klamer. ²⁵Z drugiej strony świętego mieszkania, od północy, ustawiono dwadzieścia desek ²⁶na czterdziestu srebrnych podstawkach, pod każdą deską po dwie podstawki. ²⁷Od zachodniej strony świętego mieszkania ustawiono sześć desek. ²⁸Ponadto zrobiono dwie deski narożne w celu wykonania węglów świętego mieszkania. ²⁹Połączono je ściśle od dołu, a od góry spięto jedną klamrą. Oba narożniki wykonano tak samo. ³⁰W sumie tylna ściana liczyła osiem desek na szesnastu podstawkach, po dwie podstawki pod każdą deską. ³¹Z drewna akacjowego zrobiono poprzeczne drążki: pięć przymocowano do desek z jednej strony świętego mieszkania, ³²pięć z drugiej, a pięć od strony zachodniej, gdzie znajdują się narożniki. ³³Środkową poprzeczkę umieszczono w połowie wysokości desek, w ten sposób, że sięgała od jednego krańca ściany do drugiego. ³⁴Deski pokryto złotem i zaopatrzono w złote pierścienie służące do umocowania poprzecznych drążków, które też pokryto złotem.

Zasłona świętego mieszkania

³⁵Zrobiono zasłonę z fioletowej i czerwonej purpury^b, z karmazynu^c i bisioru^d, a na niej wyhaftowano cheruby^e. ³⁶Zasłonę zawieszono na czterech słupach z drewna akacjowego, pokrytych złotem, zaopatrzonych w złote haki i opartych na czterech srebrnych podstawkach.

Kotara u wejścia do świętego mieszkania

³⁷Kotarę nad wejściem do namiotu wykonano z fioletowej i czerwonej purpury^b, z karmazynu^c i bisioru^d, bogato wyszywaną. ³⁸Zawieszono ją na pięciu słupach akacjowych, pokrytych

złotem, zaopatrzonych w złote haki i wspartych na pięciu podstawkach odlanych w miedzi.

Arka Przymierza

37¹Besalel zrobił z drewna akacjowego skrzynię o długości dwa i pół łokcia^a i szerokości oraz wysokości półtora łokcia. ²Pokrył ją szczerym złotem wewnątrz i na zewnątrz, a wokół umieścił złoty wieniec. ³Odlął cztery złote pierścienie i przymocował je do czterech krawędzi, po dwa z każdej strony. ⁴Wyrzeźbił drążki z drewna akacjowego, pokrył je złotem⁵ i włożył w pierścienie, aby służyły do przenoszenia arki⁶.

Wiekio przykrywające arkę

⁶Ze szczerego złota zrobił płytę przeblągalną o długości dwa i pół łokcia^a i szerokości półtora łokcia. ⁷Na obu jego krańcach umieścił cheruby⁸ wykute w złocie, ⁸ustawił je symetrycznie po obu stronach. Na obu brzegach płyty przeblągalnej umieścił więc cheruby. ⁹Skrzydła cherubów były tak rozpostarte, że zakrywały płytę przeblągalną, a ich twarze były zwrócone ku sobie, to znaczy ku środkowi płyty przeblągalnej.

Stół chlebów poświęconych

¹⁰Z drewna akacjowego zrobił stół^a o długości dwóch łokci³, szerokości jednego i wysokości półtora łokcia. ¹¹Pokrył go szczerym złotem, a wokół umieścił złoty wieniec. ¹²Wieniec przymocował do listwy o szerokości czterech palców, którą obramował stół. ¹³Zrobił cztery złote pierścienie i przytwierdził je do czterech krawędzi, przy nogach stołu. ¹⁴Pierścienie znajdowały się poniżej listwy, aby można było włożyć w nie drążki do przenoszenia stołu. ¹⁵Drążki wykonał z drewna akacjowego i pokrył je złotem, by służyły do noszenia stołu. ¹⁶Ponadto ze szczerego złota zrobił naczynia do stołu: misy, czasze, dzbanki i tace do składania ofiar płynnych.

Świecznik siedmioramienny

¹⁷Wykonał świecznik^b wykuty ze szczerego złota; jego podstawa, ramiona, kielichy, gałki i korony kwiatów stanowiły jedną całość. ¹⁸Z jego boków wychodziło sześć ramion, symetrycznie po trzy z każdej strony. ¹⁹Pierwsze ramię zakończone było potrójnym kielichem na kształt kwiatu migdałowego, z gałką i koroną, podobnie drugie oraz wszystkie pozostałe ramiona świecznika. ²⁰Trzon świecznika wierzył poczwórny kielich na kształt kwiatu migdałowego, z gałką i koroną. ²¹Poniżej, między dwoma pierwszymi ramionami, umieścił pąk kwiatu, podobnie między dwoma następnymi, i tak między wszystkimi sześcioma ramionami. ²²Zarówno

a) stół – zob. Wj 25,30+.

b) świecznik – zob. Wj 25,31+.

a) *oltarz kadzielnny* – zob. Wj 30,6.

b) *olej do namaszczenia* – zob. Wj 30,22-33.

c) *kadzidło* – zob. Wj 30,34-38.

d) *oltarz całopalenia* – zob. Wj 27,1-8; 30,17+.

e) *miedziana misa* – zob. Wj 30,18-21.

f) *zwierciadła kobiet* – w starożytności jako luster używano wyrolerowanych płytek z metalu.

g) Trudno określić, na czym polegała postęga kobiet przy Namiocie Spotkania. Brak również świadectw o tym, że były to dziewice poświęcone Bogu. Nie mogły to być także sakralne prostytutki, gdyż niezgodnie z prawem był w Izraelu zakazany (np. 1Sm 2,22nn; 2Krl 23,7).

h) *bisior* – zob. Wj 25,4+.

ramiona, jak i paki kwiatów zostały wykute z jednej bryły szczerzego złota. ²³Zrobił ze szczerzego złota siedem lamp oraz szczytce i naczynia na popiół. ²⁴Do sporządzenia świecznika i należących do niego przyborów użył jednego talentu szczerzego złota.

Oltarz kadzielnny, olej do namaszczenia i wonne kadzidło

²⁵Wykonał oltarz kadzielnny^a z drewna akacjowego, kwadratowy, o długości i szerokości jednego łokcia², wysoki na dwa łokcie, zakończony rogami³. ²⁶Szczerym złotem pokrył jego blat, ściany oraz rogi, a wokół umieścił złoty wieniec. ²⁷Poniżej wieńca, na rogach ścian, po obu stronach przytwierdził dwa złote pierścienie i włożył w nie drążki, aby służyły do przenoszenia ołtarza⁴.

²⁸Drążki wykonał z drewna akacjowego i pokrył złotem.

²⁹Przygotował też, według zasad przyrządzania wonności, olej do namaszczenia^b i wonne kadzidło^c.

Oltarz całopalenia

38 ¹Z drewna akacjowego wykonał kwadratowy oltarz całopalenia^d; jego długość i szerokość wynosiły pięć łokci⁵, a wysokość trzy łokcie. ²W czterech jego narożnikach zrobił wystające rogi⁶, które stanowiły z ołtarzem jedną całość, i pokrył je miedzią. ³Ponadto wykonał różne sprzęty do ołtarza: kociołki na popiół, szufle, misy, widelki i pojemniki na rozżarzone węgle. Wszystkie te przedmioty zrobił z miedzi. ⁴Wykonał do ołtarza ruszt miedziany, na wzór sieci. Ruszt umieścił wewnątrz ołtarza w ten sposób, by sięgał połowy jego wysokości, ⁵a do jego czterech rogów przymocował miedziane pierścienie służące do wkładania drążków. ⁶Z drewna akacjowego wyrzeźbił drążki i pokrył je miedzią. ⁷Drążki włożył w pierścienie po obu stronach ołtarza, aby można go było przemieścić. Oltarz^d został wykonany z desek i wewnątrz był pusty.

Misa do obmyć rytualnych

⁸Zrobił miedzianą misę^e do obmyć wraz z miedzianą podstawą, a użył do tego zwierciadeł kobiet^f, które posługiwały^g u wejścia do Namiotu Spotkania⁴.

Dziedzinniec

⁹Urządził również dziedzinniec. Od południa umieścił zasłonę z bisioru^h o długości stu łokci⁷. ¹⁰Zawiesił ją na dwudziestu słupach opartych na dwudziestu miedzianych podstawkach. Haczyki i uchwyty na słupach były srebrne. ¹¹Także od północy umieścił zasłonę z bisioru o długości stu łokci. Zawiesił ją na dwudziestu słupach opartych na dwudziestu miedzianych podstawkach. Haczyki i uchwyty na słupach były srebrne. ¹²Od zachodu

rozpiął zasłonę na szerokość pięćdziesięciu łokci, zawiesił ją na dziesięciu słupach opartych na dziesięciu podstawkach, a haczyki i uchwyty na słupach były srebrne. ¹³Również od wschodu szerokość dziedzińca miała wynosić pięćdziesiąt łokci. ¹⁴Umieścił więc z jednej strony zasłonę o długości piętnastu łokci, trzy słupy oraz trzy podstawki, ¹⁵z drugiej strony również zasłonę o długości piętnastu łokci, trzy słupy i trzy podstawki. ¹⁶Wszystkie zasłony wokół dziedzińca były z bisioru. ¹⁷Podstawki słupów były miedziane, a haczyki, uchwyty oraz główce srebrne, srebrem pokryto też wszystkie słupy dziedzińca. ¹⁸Nad wejściem na dziedziniec umieścił kotarę o długości dwudziestu i szerokości pięciu łokci, podobną do pozostałych zasłon dziedzińca, wykonaną z fioletowej i czerwonej purpury^a, karmazynu^b i bisioru, bogato wyszywaną. ¹⁹Zawiesił ją na czterech słupach opartych na czterech miedzianych podstawkach, a ich haczyki i uchwyty były srebrne. ²⁰Wszystkie kołki świętego mieszkania i otaczającego go dziedzińca wykonano z miedzi.

Metale użyte do budowy świętego mieszkania

²¹Oto wykaz kosztów poniesionych w związku z budową mieszkania Świadoctwa^c, sporządzony na polecenie Mojżesza przez lewitów^d, pod nadzorem Itamara, syna kapłana Aarona. ²²Besalel, syn Uriego, syna Chura, z plemienia Judy, zajął się wykonaniem wszystkiego, co PAN^e nakazał Mojżeszowi. ²³Jego pomocnikiem był Oholiab, syn Achisamaka, z plemienia Dana, biegły w sztuce rzeźbienia, obmyślania projektów oraz kunsztownego tkania fioletowej i czerwonej purpury^a, karmazynu^b i bisioru^d.

²⁴Do wykonania wszystkich robót związanych ze świętym mieszkaniem^e użyto w sumie dwadzieścia dziewięć talentów^f i siedemset trzydzieści syklów^g – według miary sykla świątynnego^g – złota pochodzącego z dobrowolnych darów; ²⁵srebra natomiast, które zostało zebrane przy okazji dokonania spisu ludności, użyto sto talentów i tysiąc siedemset siedemdziesiąt pięć syklów, według miary sykla świątynnego. ²⁶Zebrano bowiem po jednym beka, czyli po pół sykla od każdego, kto podlegał spisowi i miał powyżej dwudziestu lat, a takich było sześćset trzy tysiące pięćset pięćdziesięciu^f.

²⁷Sto talentów srebra użyto do odlania podstawek pod miejsce święte^e i pod kotary. Sto podstawek ze stu talentów, czyli po talencie na każdą podstawkę. ²⁸Tysiąc siedemset siedemdziesiąt pięć syklów użyto do sporządzenia haczyków na słupy, uchwytów i głowic, jak również do pokrycia słupów.

²⁹Ilość miedzi złożonej w darze wynosiła siedemdziesiąt talentów i dwa tysiące czterysta syklów. ³⁰Z niej odlano podstawki pod

a) *purpura* – zob. Wj 25,4+.

b) *karmazyn* – zob. Wj 25,4+.

c) *mieszkanie Świadoctwa* – zob. Wj 25,16+.

d) *bisior* – zob. Wj 25,4+.

e) *sykl świątynny* – chodzi o wzorzec ciężarka przechowywany w świątyni.

f) *sześćset trzy tysiące pięćset pięćdziesięciu* – taką samą liczbę podaje autor *Księgi Liczb*, zob. Lb 1,20-45+.

- a) *purpura* – zob. Wj 25,4+.
- b) *karmazyn* – zob. Wj 25,4+.
- c) *Efod* – zob. Wj 28,6+.
- d) *bisior* – zob. Wj 25,4+.
- e) *onyks* – zob. Wj 12,8+.
- f) *imiona synów Izraela* – zob. Wj 28,9+.

wejście do Namiotu Spotkania^a, ołtarz^b miedziany, należąca do niego miedzianą kratę, wszystkie naczynia ołtarza, ³¹podstawki wokół dziedzińca oraz podstawki pod jego bramę, jak również kołki świętego mieszkania i kołki otaczającego go dziedzińca.

Szaty kapłanów

39 ¹Z fioletowej i czerwonej purpury^a oraz karmazynu^b sporządzono szaty do sprawowania kultu w świętym mieszkaniu^c. Święte szaty Aarona uszyto według wskazań, jakich PAN^d udzielił Mojżeszowi.

Efod

²Efod^c uszyto ze złota, z fioletowej i czerwonej purpury^a, karmazynu^b i bisioru^d. ³Wyklepano złote blaszki i pocięto je na pasemka, aby kunsztownie przepieść nimi fioletową i czerwoną purpurę, karmazyn i bisior. ⁴Zrobiono też naramienniki spięte ze sobą po obu stronach. ⁵Szarfę uszyto z tych samych materiałów co efod, a więc ze złota, fioletowej i czerwonej purpury, karmazynu i bisioru, jak PAN^e polecił Mojżeszowi. ⁶W złotej oprawce osadzono kamienie onyksu^f, a na nich, podobnie jak się graweruje pieczęcie, wyryto imiona synów Izraela^f. ⁷Zgodnie z poleceniem PANA wydanym Mojżeszowi umieszczono je na naramiennikach efodu jako kamienie, które miały przypominać o synach Izraela.

Pektoral

⁸Pektoral był, podobnie jak efod^c, bogato haftowany. Zrobiono go ze złota, z fioletowej i czerwonej purpury^a, karmazynu^b i bisioru^d. ⁹Był kwadratowy, podwójny, wielkości otwartej dłoni, ¹⁰wysadzany drogimi kamieniami, ułożonymi w czterech rzędach: w pierwszym rzędzie rubin, topaz i szmaragd; ¹¹w drugim rzędzie malachit, szafir i diament; ¹²w trzecim rzędzie opal, agat i ametyst; ¹³w czwartym rzędzie chryzolit, onyks i jaspis. Zostały one osadzone w złocie, każdy na swoim miejscu. ¹⁴Liczba kamieni odpowiadała dwunastu imionom synów Izraela^f. Na każdym z nich, jak na pieczęci, wygrawerowano imię przodka jednego z dwunastu plemion.

¹⁵Do pektorału sporządzono pleciny łańcuszek ze szczyrego złota ¹⁶oraz dwa złote pierścienie, które przytwierdzono do obu rogów pektorału. ¹⁷Przez pierścienie przewleczono złote łańcuszki. ¹⁸Oba końce każdego z łańcuszków przymocowano do oprawek i z przodu zawieszono na naramiennikach efodu.

¹⁹Zrobiono też dwa złote pierścienie, które przytwierdzono do dolnych rogów pektorału, od wewnątrz, od strony efodu.

²⁰Kolejne dwa złote pierścienie umieszczono w dolnej części naramienników efodu, na zewnątrz, blisko miejsca ich spięcia,

powyżej szarfy efodu. ²¹Pierścienie pektorału przywiązano sznurem z fioletowej purpury do pierścieni efodu nad jego szarfą w ten sposób, by pektorał ściśle przylegał do naramienników efodu, jak PAN^e polecił Mojżeszowi.

Ornat

²²Do efodu^a wykonano ornat, cały utkany z fioletowej purpury^b. ²³W środku miał otwór na głowę, kunsztownie obrębiony haftem, podobny do otworu pancerza, aby zapobiec rozdarciu. ²⁴Cały dolny skraj ornatu obszyto wokół owocami granatu wykonanymi z fioletowej i czerwonej purpury, karmazynu^c i bisioru^d. ²⁵Wykonano również dzwoneczki^e ze szczerzego złota i zawieszono je na przemian z owocami granatu wokół dolnego skraju ornatu. ²⁶Raz złoty dzwoneczek, raz owoc granatu, i tak dalej, u dołu wokół ornatu, aby w ten sposób sprawowano kult, jak PAN^e polecił Mojżeszowi.

Pozostałe szaty

²⁷Utkano z bisioru^d suknie dla Aarona i jego synów, ²⁸zawój z bisioru, ozdobne nakrycia głowy z bisioru oraz spodnie z lnu. ²⁹Sporządzono bogato haftowany pas z bisioru, z fioletowej i czerwonej purpury^b i karmazynu^c, jak PAN^e polecił Mojżeszowi.

Diadem

³⁰Zrobiono diadem ze szczerzego złota i wygrawerowano na nim, na wzór pieczęci: „Poświęcony PANU^o”. ³¹Przywiązano go z przodu zawoju sznurem z fioletowej purpury^b, jak PAN polecił Mojżeszowi.

Zakończenie robót

³²Ukończono pracę nad świętym mieszkaniem^e i Namiotem Spotkania^f. Izraelici zrobili wszystko dokładnie według poleceń PAN^a przekazanych Mojżeszowi.

Mojżesz błogosławi ukończone dzieło

³³Przyniesli do Mojżesza święte mieszkanie^e, Namiot wraz ze wszystkimi jego sprzętami, haczyki, deski, drażki, słupy, podstawki, ³⁴nakrycie ze skór haramich barwionych na czerwono, nakrycie ze skór borsuczyc^g, kotarę, ³⁵Arkę Świadectwa^a wraz z drażkami, płytę przeblągalną^h, ³⁶stół ze wszystkimi jego naczyniami, chleby poświęcone^f, ³⁷szczerozłoty świecznik oraz jego lampy według przepisanej porządku, wszystkie należące do niego przybory, oliwę do świecznika, ³⁸ołtarz^e ze złota, olej do namaszczenia, wonne kadzidło, kotarę nad wejście do Namiotu, ³⁹miedziany ołtarz, jego miedziany ruszt, drażki i wszelkie naczynia, misę

- a) *efod* - zob. Wj 28,6+.
- b) *purpura* - zob. Wj 25,4+.
- c) *karmazyn* - zob. Wj 25,4+.
- d) *bisior* - zob. Wj 25,4+.
- e) *dzwoneczki* - zob. Wj 28,35+.
- f) *Namiot Spotkania* - zob. Wj 33,7+.
- g) *skóry borsucze* - zob. Wj 25,5+.
- h) *plyta przeblągalna* - zob. Wj 35,12+.

a) *Namiot Spotkania* - zob. Wj 33,7+.

b) *pierwszy miesiąc* - zob. Wj 12,18+.

c) *drugi rok* - od wyjścia Izraelitów z Egiptu.

wraz z jej podstawą,⁴⁰zasłony dziedzińca, ich słupy i podstawki, którą nad bramę dziedzińca, sznury, kołki i wszelkie przedmioty służące do kultu w świętym mieszkaniu i w Namiocie Spotkania^a,⁴¹jak również szaty do sprawowania kultu w świętym mieszkaniu, święte szaty dla kapłana Aarona i jego synów, aby służyli jako kapłani.

⁴²Izraelici zrobili wszystko zgodnie z poleceniami, jakie Mojżesz otrzymał od PANA^e. ⁴³Mojżesz obejrzał wykonane przedmioty, a gdy stwierdził, że sporządzili je zgodnie z rozkazami PANA, wtedy je pobłogosławił.

WZNIESIENIE ŚWIĘTEGO MIESZKANIA

Polecenia od Boga

40¹PAN^e powiedział do Mojżesza: ²„Pierwszego dnia pierwszego miesiąca^b ustawisz święte mieszkanie^e wraz z Namiotem Spotkania^a. ³Umieścisz tam Arkę Świadcstwa^e i zasłonisz ją kotarą. ⁴Wstawisz stół i nakryjesz go odpowiednio, wnieiesz świecznik i zapalisz jego lampy. ⁵Przed Arką Świadcstwa ustawisz złoty ołtarz^e kadzielnicy i zawieszisz zasłonę nad wejściem do świętego mieszkania. ⁶Przed wejściem do świętego mieszkania i Namiotu Spotkania umieścisz ołtarz całopalenia^e. ⁷Między Namiotem Spotkania a ołtarzem postawisz misę i napełnisz ją wodą. ⁸Dokoła urządzisz dziedziniec, a w jego bramie zawieszisz zasłonę.

⁹Weźmiesz olej do namaszczenia i namaścisz święte mieszkanie oraz wszystko, co się w nim znajduje. Gdy poświęcisz święte mieszkanie i wszystkie jego sprzęty, staną się one święte. ¹⁰Namaścisz ołtarz całopalenia i wszystkie jego naczynia. Gdy poświęcisz ołtarz, stanie się on największą świętością. ¹¹Namaścisz misę i jej podstawę, aby je również poświęcić.

¹²Następnie polecisz Aaronowi i jego synom zbliżyć się do wejścia do Namiotu Spotkania i obmyjesz^e ich wodą. ¹³Ubierzesz Aarona w święte szaty i namaścisz^e go, aby służył Mi jako kapłan.

¹⁴Również jego synom każesz podejść, ubierzesz ich w szaty

¹⁵i namaścisz ich tak samo jak ich ojca, aby służyli Mi jako kapłani. Przez to namaszczenie^e kapłaństwo zostanie udzielone na zawsze ich potomkom⁹”.

Mojżesz wypełnia polecenia

¹⁶Mojżesz wykonał wszystko dokładnie według poleceń PANA^e.

¹⁷Święte mieszkanie^e wzniesiono pierwszego dnia pierwszego miesiąca^b drugiego roku^c.

¹⁸Mojżesz wznosił święte mieszkanie: umieścił podstawki, a na nich ustawił deski, założył drażki i postawił słupy. ¹⁹Rozbił namiot nad świętym mieszkaniem i rozpiął nad nim pokrycie, jak mu PAN polecił.

²⁰W arce umieścił Świadectwo^a, zaopatrzył ją w drażki, a z wierzchu przykrył skrzynię wiekiem. ²¹Wniósł arkę^e do świętego mieszkania i zawiesił kotarę, aby ją zasłonić, jak mu PAN polecił.

²²Przed kotarą, w Namiocie Spotkania^b, po północnej stronie świętego mieszkania ustawił stół. ²³Zastawił go przed PANEM chlebami poświęconymi^e, jak mu PAN polecił.

²⁴Naprzeciw stołu, w Namiocie Spotkania, po stronie południowej świętego mieszkania umieścił świecznik^c. ²⁵Zapalił lampy przed PANEM, jak mu PAN polecił.

²⁶Przed kotarą, w Namiocie Spotkania, postawił ołtarz^f ze złota ²⁷i okadził go wonnym kadzidłem, jak mu PAN polecił.

²⁸Przy wejściu do świętego mieszkania zawiesił zasłonę. ²⁹Przed wejściem do Namiotu Spotkania ustawił ołtarz całopalenia^g. Złożył na nim całopalenie i ofiarę pokarmową^g, jak mu PAN polecił.

³⁰Między Namiotem Spotkania a ołtarzem ustawił misę i napełnił ją wodą. ³¹Służyła ona Mojżeszowi, Aaronowi i jego synom do obmywania rąk i nóg. ³²Gdy wchodzili do Namiotu Spotkania lub zbliżali się do ołtarza, dokonywali obmyć, jak PAN polecił Mojżeszowi.

³³Wokół świętego mieszkania i ołtarza urządził dziedziniec, a w bramie dziedzińca zawiesił kotarę. W ten sposób Mojżesz ukończył dzieło.

Chwała Boga zstępuje do świętego mieszkania

³⁴Obłok^d okrył Namiot Spotkania^b, a chwała^f PANA^e napełniła święte mieszkanie^e. ³⁵Mojżesz nie mógł wejść do Namiotu Spotkania, gdyż obłok spoczywał na nim, a chwała PANA wypełniała święte mieszkanie. ³⁶Gdy obłok wznosił się, odsłaniając święte mieszkanie, Izraelci wyruszali w drogę, ³⁷a gdy pozostawał, oni również zostawali aż do dnia, w którym wznosił się ponownie. ³⁸Gdy wędrowali, za dnia obłok PANA unosił się nad świętym mieszkaniem, nocą natomiast jaśniał przed oczyma Izraelitów blaskiem ognia.

a) *Świadectwo* - zob. Wj 25,16+.

b) *Namiot Spotkania* - zob. Wj 33,7+.

c) *świecznik* - zob. np. Wj 25,31-40.

d) *Obłok* - zob. Lb 9,15-23+.

LIST DO RZYMIAN

WPROWADZENIE

Okoliczności powstania

Rzym jako stolica Imperium był miejscem, do którego przybywali ludzie ze wszystkich stron cesarstwa. Znaczną część mieszkańców miasta stanowili przybysze ze Wschodu, a wśród nich liczni Żydzi. Zaistniała w ten sposób społeczność żydowska stała się z czasem miejscem narodzin wspólnoty chrześcijańskiej. Fakt ten wywołał jednak gwałtowne spory wśród samych Żydów i w wyniku tych nieporozumień cesarz Klaudiusz wydał w 49 r. edykt nakazujący Żydom opuszczenie Rzymu. Kościołowi rzymskiemu groził więc rozpad. W mieście pozostali jednak chrześcijanie pogańskiego pochodzenia, niezwiązani z żydowską synagogą. Dzięki nim Kościół w Rzymie nie przestał istnieć. Kiedy w 54 r. pozwolono Żydom wrócić do Rzymu, przybyli wśród nich chrześcijanie żydowskiego pochodzenia. Zastali oni zorganizowaną wspólnotę kościelną, która nawet znacznie się powiększyła. W momencie, gdy Paweł wysyłał list do rzymskiego Kościoła, w skład wspólnoty wchodził zarówno chrześcijanie wywodzący się spośród pogan, jak i pochodzenia żydowskiego.

List do rzymskiego Kościoła Paweł pisał w Koryncie pod koniec trzeciej podróży misyjnej (lata 52-56), korzystając z gościnności niejakiego Gajusa (Rz 16,23), którego – jak sam mówił – osobiście ochrzcił (1Kor 1,14). Patrząc na swoją dotychczasową działalność, stwierdził, że od Jeruzalem, we wszystkich kierunkach, aż do Ilirii dopełnił głoszenia Ewangelii (Rz 15,19). To skłoniło go do szukania nowego zadania, które byłoby godne otrzymanego powołania. Apostoł postanawia więc udać się najpierw do Rzymu (Rz 1,13; 15,22nn), a stamtąd do Hiszpanii, gdzie jeszcze nikt nie głosił Ewangelii (Rz 15,21.24). Zanim to jednak uczyni, pragnie za pośrednictwem listu nawiązać osobisty kontakt z Rzymianami. Z ich pomocą będzie mu łatwiej zrealizować zamiar ewangelizacji zachodnich krańców Imperium. *List do Rzymian*, w odróżnieniu od listów napisanych poprzednio przez apostoła, został więc napisany do wspólnoty, której Paweł nie znał osobiście.

Wpływ na decyzję napisania listu miała także wcześniejsza polemika apostoła z jego przeciwnikami, zawarta w *Liście do Galatów*, *Liście do Filipian* i w *Drugim Liście do Koryntian*. Ludzie ci wywodzili się z kręgów żydowskich i robili wszystko, żeby wzbudzić wśród słuchaczy Pawła nieufność do niego i do orędzia, które głosił. Apostoł przedstawia więc w liście również obronę głoszonej Ewangelii. Bardzo wyraźnie podkreśla wolność od Prawa, ukazując zarazem przywileje Izraela i świętość Prawa. Czyni tak, aby przeciwnikom wytrącić argumenty z ręki. W *Liście do Rzymian* Paweł wypowiada się spokojnie na te same tematy, które w *Liście do Galatów*, *Liście do Filipian* i w *Drugim Liście do Koryntian* zostały przedstawione w nieco gwałtowny sposób.

Treść i teologia

W strukturze *Listu do Rzymian* oprócz wstępu (Rz 1,1-15) i zakończenia (Rz 15,14 - 16,27) wyróżnić można dwie zasadnicze części. Pierwsza, doktrynalna (Rz 1,16 - 11,36), sprowadza

---

się do obszernego dowodzenia postawionej w wersecie Rz 1,16 tezy o zbawieniu, które Bóg ofiaruje w Jezusie Chrystusie tak Żydom, jak i poganom. Druga część (Rz 12,1 - 15,13) zawiera zachęty i napomnienia dotyczące ogółu wiernych (Rz 12 - 13) oraz bardziej szczegółowe wskazania dotyczące zachowań w ramach chrześcijańskiej wspólnoty (Rz 14 - 15).

Szczegółowy podział nie jest już tak oczywisty ze względu na pojawiające się w tekście dygresje, których celem jest wyjaśnienie pojedynczych kwestii i usunięcie ewentualnych nieporozumień. Dygresje te dają się stosunkowo łatwo rozpoznać, gdyż układają się według schematu: pytanie - odpowiedź (np. Rz 3,9; 6,1; 11,1).

W *Liście do Rzymian* Paweł dzieli całą ludzkość na dwie grupy: Żydów i pogan. Jedni i drudzy sądzili, że usprawiedliwienie przed Bogiem, a w konsekwencji zbawienie, znajduje się w ich zasięgu. W rzeczywistości jedni i drudzy pobiłdźli. Błąd Żydów polegał na przekonaniu, że samo posiadanie Prawa uwolni ich od gniewu Boga. Pogan, szczególnie Greków, zgubił ich zachwyty nad własną mądrością, która jednak nie szła w parze z ich postępowaniem. Paweł stwierdza, że zarówno do Żydów, jak i do pogan przychodzi Chrystus, aby wyzwolić ich z zagubienia. Wiara w Ewangelię, którą On ogłosił, jest ocaleniem dla każdego. Wiara sprawia również, że zniesione zostają wcześniejsze różnice i podziały między ludźmi i wszyscy zyskują równość przed Bogiem. Wszyscy wierzący mają więc taki sam udział w łaskach Bożych dających zbawienie.

LIST DO RZYMIAN

Adres i pozdrowienie

1 ¹Paweł, sługa Chrystusa^a Jezusa^a, powołany na apostoła^a, wybrany do głoszenia Ewangelii^a Boga, ²zapowiedzianej od dawna przez proroków^a w Pismach Świętych. ³Jest to Ewangelia o Bożym Synu^a, Jezusie Chrystusie, Panu^a naszym. Według ciała^a - pochodził z rodu^a Dawida. ⁴Według Ducha Świętości - przez powstanie z martwych został ukazany pełnym mocy Synem Bożym^a. ⁵Przez Niego otrzymaliśmy łaskę i posłannictwo, aby dla Jego imienia^a wzywać wszystkie narody do przyjęcia wiary. ⁶Wśród nich jesteście i wy - powołani Jezusa Chrystusa. ⁷Wszystkim przebywającym w Rzymie, przez Boga umiłowanym, powołanym i świętym^b, niech będzie łaska i pokój^c od Boga, naszego Ojca, i od Pana Jezusa Chrystusa.

O zamiarze przybycia do Rzymu

⁸Najpierw dziękuję mojemu Bogu przez Jezusa^a Chrystusa^a za was wszystkich, ponieważ o waszej wierze mówi się szeroko po świecie. ⁹Bóg, któremu służę w duchu przez głoszenie Ewangelii^a Jego Syna, jest mi świadkiem, że nieustannie o was pamiętam. ¹⁰Proszę zawsze w moich modlitwach, abym - jeśli taka będzie wola Boża - mógł kiedyś szczęśliwie do was przybyć. ¹¹Pragnę was przecież zobaczyć, by podzielić się z wami duchowym darem^a dla waszego umocnienia, ¹²a raczej dla wzajemnego pokrzepienia wspólnie posiadaną wiarą, waszą i moją. ¹³Wiedźcie też, bracia^a, że wiele razy zamierzałem przybyć do was, aby również u was zebrać jakieś owoce, podobnie jak u innych, ale aż dotąd ciągle pojawiały się przeszkody^d. ¹⁴Jestem przecież dłużnikiem Greków^e i barbarzyńców^f, uczonych i nieuczonych. ¹⁵Dlatego bardzo pragnę także wam, mieszkańcom Rzymu, głosić Ewangelię.

a) Wersety 3-4 są prawdopodobnie zaczerpnięte przez Pawła z wyznania wiary, którym posługiwano się we wczesnym chrześcijaństwie.

b) *święty* - człowiek jest święty na mocy przynależności do ludu Bożego - Kościoła. Przynależność ta również zobowiązuje i domaga się świętości życia.

c) *pokój* - w sensie biblijnym określenie to wyraża najwyższe szczęście.

d) *przeszkody* - nie wiadomo, dlaczego Paweł nie mógł przybyć do Rzymu. Może sam szatan pietrzył trudności (1Tes 2,18)? Może powodem był edykt Klaudiusza wydalający Żydów z Rzymu albo nadmiar pracy misyjnej (Rz 15,22n)?

e) *Grecy* - w rozumieniu apostoła to ludzie żyjący w obrębie kultury hellenistycznej.

f) *barbarzyńcy* - ludzie spoza kultury hellenistycznej.

Adres i pozdrowienie. Starożytne listy rozpoczynały się zawsze krótką formułą, pozwalającą nadawcy nawiązać kontakt z odbiorcą. W *Liście do Rzymian* formuła ta jest wyjątkowo obszerna, co może wynikać z tego, że apostoł osobiście nie znalazł tej wspólnoty. Paweł, przedstawiając siebie, mówi najpierw o swoim posłannictwie głoszenia Ewangelii Bożej (Mk 1,14), która nie jest czymś nieoczekiwanym w dziejach świata, ale była przygotowywana przez długie dzieje ST. Szczytem Ewangelii jest Jezus Chrystus (Ga 1,7), który przez swoje Zmartwychwstanie potwierdził ostatecznie, że jest prawdziwym Synem Bożym. Paweł od zmartwychwstałego Jezusa otrzymał godność apostoła, aby budzić wśród ludzi wiarę, dzięki której osiąga się zbawienie (Rz 12,3; 15,15; 1Kor 3,10; Ga 2,9). Wstępna formuła listu powinna zawierać także życzenie szczęścia dla odbiorcy. Apostoł życzy więc chrześcijanom w Rzymie pokoju i łaski, których źródłem jest Bóg. Przypomina także o posiadanej przez chrześcijan godności, biorącej się stąd, że mają w sobie miłość Boga, są powołani do łączności z Nim i przez wiarę stali się święci.

O zamiarze przybycia do Rzymu. Słowa modlitwy, która teraz następuje, pouczają, że wiara jest darem Boga, za który ludzie powinni nieustannie dziękować. Paweł chwali Rzymian za ich wiarę (Rz 16,19; 1Tes 1,8; 2Tes 1,4). Pochwala ta ma ułatwić im przyjęcie późniejszych napomnień. W modlitwie

a) *sprawiedliwość* – zwrot ten wraz z terminem *usprawiedliwienie* to kluczowe słowa *Listu do Rzymian*. Żydzi uważali, że sprawiedliwym był ten, kto wypełniał prawo Mojżeszowe. Paweł twierdzi, że człowiek jest sprawiedliwy przed Bogiem, gdy uwierzy, że Jezus Chrystus przyniósł światu zbawienie. Oznacza to, że człowiek nie staje się sprawiedliwym dzięki swej własnej prawości, ale dzięki Jezusowi Chrystusowi, który przez swoją Śmierć i Zmartwychwstanie uczynił człowieka dzieckiem Bożym. Paweł mówi nie tylko o sprawiedliwości człowieka, otrzymywanej przez wiarę w Jezusa Chrystusa (Rz 6,1 – 8,17), ale także o sprawiedliwości Bożej (Rz 1,17; 3,5; 3,21n. 25n; 10,3).

b) *dzięki wierze dla wiary* – dosł. z *wiary ku wierze*. Formuła trudna do jednoznacznego wyjaśnienia. Być może wyraża ona potrzebę wzrostu i rozwoju wiary (np. od wiary polegającej na zwykłym przyjęciu przez umysł prawd Bożych do wiary wyrażającej się w miłości).

c) Oznacza to, że istnienie Boga można stwierdzić na drodze rozumowej, a nie wyłącznie dzięki Objawieniu.

Moc Ewangelii

¹⁶Bo ja nie wstydę się Ewangelii¹⁶. Ona jest mocą Boga dla zbawienia każdego, kto wierzy: najpierw Żyda, potem Greka. ¹⁷W niej bowiem sprawiedliwość^{17a} Boga objawia się dzięki wierze dla wiary^b, jak jest napisane: *sprawiedliwy dzięki wierze żyć będzie*.

LUDZKOŚĆ BEZ EWANGELII

Poganie

¹⁸Natomiast gniew¹⁸ Boga z nieba objawia się przeciw wszelkiej bezbożności i niesprawiedliwości tych ludzi, którzy niesprawiedliwością krępują prawdę. ¹⁹Przecież to, co można wiedzieć o Bogu, jest dla nich jawne, gdyż Bóg im to objawił. ²⁰To bowiem, co w Bogu niewidzialne – Jego wiekiusta moc oraz boskość – od stworzenia świata staje się widzialne dzięki rozumnemu oglądaniu dzieł Bożych^c. Dlatego ludzie ci nie mają wymówki. ²¹Bo gdy poznali Boga, nie oddali Mu czci jako Bogu, ani też nie byli Mu wdzięczni, ale pogubili się w swych dociekaniach i w mroku pograżyło się ich nierozumne serce^d. ²²Uznając siebie za mądrych, stali się głupimi. ²³Odrzucili majestat nieśmiertelnego Boga, przyjmując to, co jest podobną śmiertelnego człowieka, ptaków, czworonogów i płazów. ²⁴Dlatego wydał ich Bóg nieczystym pożądliwościom ich własnych serc, tak że bezczęścili swoje ciała^e. ²⁵Prawdę Bożą zamienili na kłamstwo, wielbili i oddawali cześć stworzeniu zamiast Stwórcy, który jest błogosławiony^f na wieki.

apostola ważne miejsce zajmują intencje misyjne, a konkretnie sprawa podróży do Rzymu. Odwołanie się do woli Bożej ma być przypomnieniem, że dzieła misyjne zależą ostatecznie od Boga (Dz 18,21; Rz 15,32; 1Kor 4,19; 16,7; Jk 4,15). Apostoł zapowiada, że przybywając, będzie chciał umocnić wiarę Rzymian. Nie oznacza to, że uważa ich wiarę za niewystarczającą. Bardziej chodzi mu o to, że chrześcijanie przez wzajemne dzielenie się doświadczeniem Boga wzmacniają swoją osobistą więź z Panem. Każde świadectwo wiary wiąże się z otrzymaniem duchowego dobra zarówno dla osób przyjmujących to świadectwo, jak i osoby świadczące. Dlatego każdy wierzący, na wzór apostoła Pawła, powinien czuć się wewnętrznie zobowiązany do głoszenia Ewangelii wszędzie tam, gdziekolwiek Bóg go posyła (1Kor 9,16n).

📖 Moc Ewangelii. Głosząc orędzie krzyża, apostoł wielokrotnie spotykał się ze sprzeciwem i szyderstwem (1Kor 1,17). Jest jednak przekonany, że chociaż nieustannie lekceważy się Ewangelię, to właśnie przez nią Bóg zbawia ludzi. Oczywiście Ewangelia nie działa w życiu ludzi automatycznie – bez ich wiedzy i woli postępowania w zgodzie z nią. Jeśli ma ona przynieść owoce, musi być najpierw świadomie przyjęta przez człowieka. Przyjęcie Ewangelii powoduje, że w człowieku dokonuje się Boże dzieło zbawienia. Ewangelia obejmuje swym zasięgiem zarówno Żydów, jak i Greków, to znaczy całą ludzkość. Jest tak, dlatego że dla całej ludzkości istnieje tylko jedna droga zbawienia i wiedzie ona przez przyjęcie Ewangelii Jezusa Chrystusa. Aby otrzymać zbawienie, konieczne jest bycie sprawiedliwym, a to osiąga się jedynie żyjąc zgodnie z Ewangelią. Do przyjęcia Ewangelii potrzebna jest człowiekowi wiara w zbawczą moc Męki i Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Jedynie przez wiarę człowiek osiąga sprawiedliwość, która podoba się Bogu i jest zgodna z Jego wola.

📖 Poganie. Za pomocą określenia *gniew Boga* (w. 18) zostaje wyrażona prawda, że Bóg, który jest najwyższą dobrocią i miłością, sprzeciwia się wszelkiemu złu i grzechowi. W konsekwencji więc gniew

Amen.²⁶Właśnie dlatego Bóg wydał ich haniebnym namiętnościami. Ich kobiety zamieniły naturalne współżycie na przeciwne naturze.²⁷Podobnie i mężczyźni, porzucając naturalne współżycie z kobietą, zapłonęli żądzą do siebie nawzajem. Dopuszczali się nieprzyzwoitości i na sobie samych ponieśli karę należną za zbroczenie.²⁸A ponieważ nie dołożyli starania, aby zachować wiedzę o Bogu, wydał ich Bóg ułomnemu rozumowi, tak że czynili to, czego się nie godzi.²⁹Pełni wszelkiej niesprawiedliwości, przewrotności, chciwości, podłości i zawiści, zbrodniczy, kłótlwi, podstępni, złośliwi, obmawiający³⁰ i rzucający oszczerstwa, nienawidzący Boga, pyszni, wyniosli, chępliwi, poszukujący zła, nieposłuszni rodzicom,³¹ nierozumni, zdrażliwi, nieczuli, niemilosierni.³²Oni - znając wyrok Boży, że ci, którzy tego się dopuszczają, zasługują na śmierć - nie tylko to zło czynią, ale nawet chwałą postępujących w ten sposób.

Żydzi

2¹Dlatego nie możesz się wytłumaczyć, kimkolwiek jesteś, człowieku, który podejmujesz się sądzenia. Osądzając kogoś innego, sam siebie skazujesz, bo czynisz to samo, co potępiasz.²A przecież wiemy, że sąd Boga nad tymi, którzy tak postępują, jest sprawiedliwy.³Czy uważasz, człowieku, który sądzisz postępujących w ten sposób, a sam dopuszczasz się tego samego, że unikniesz sądu Bożego?⁴A może nie doceniasz ogromu Jego dobroci, cierpliwości oraz łagodności i nie rozumiesz, że Boża łagodność prowadzi cię do nawrócenia?⁵Na miarę twojej zatwardziałości

Boga jest wyrazem Jego troski o każdego człowieka, aby się opamiętał i przestał sam siebie niszczyć. Ilekroć bowiem człowiek odrzuca miłość, skazuje siebie na zagładę. Świadome popełnianie grzechów jest odrzuceniem zbawienia ofiarowanego przez Boga każdemu człowiekowi i tym samym odcinaniem się od źródła życia. W rozumieniu Żydów współczesnych Pawłowi gniew Boży odnosił się do pogan, natomiast nie dotyczył Żydów. Paweł stanowczo kwestionuje to przekonanie, ukazując w świetle prawdy Bożej winy wszystkich (Rz 2). Najpierw jednak mówi, na czym polega błąd pogan. Oni bowiem, choć poznali Boga (Rz 1,21), nie czcili Go ani Mu nie dziękowali za Jego dobrodziejstwa (Mdr 13,1-9). Tak więc źle posłużyli się swoim rozumem. Dramat związany z tą sytuacją jest tym większy, że odrzucenie Boga i ubóstwienie stworzenia nie jest jedynie błędem natury intelektualnej, nie jest to jedynie błędna wiedza. Zafałszowanie to ma konsekwencje na płaszczyźnie moralnej. Bez Stwórcy stworzenie pozbawione jest swojej racji bytu, traci pierwotną harmonię życia, gubi sens i cel istnienia. Odejście człowieka od Boga sprawia, że niemal w zaprogramowany sposób niszczy on swoją godność. Paweł, ukazując wielkość upadku, wskazuje pogańskiemu światu, że bez Ewangelii jest on skazany na samozagładę.

📖 Żydzi. Wobec tych, którzy czynią zło, a nawet je pochwalają (poganie), postawieni są ci, którzy to zło potępiają (Żydzi). Według Pawła jednak także ci drudzy nie unikną sądu Bożego, ponieważ sami czynią to, co u innych potępiają. Dosięgnie ich więc sprawiedliwy sąd Boży, ponieważ jeszcze bardziej niż poganie świadomi są tragicznych skutków czynienia zła. Mimo tej wiedzy Żydzi nie stronią od grzesznych czynów i również nie chcą zaprzestać obłudnego osądzania innych. Paweł, podobnie jak niegdyś Jan Chrzciciel (Mt 3,7), wykazuje bezpodstawność poczucia bezpieczeństwa ludzi, którzy mówią o potępieniu wyłącznie w odniesieniu do innych. Każdy człowiek powinien wiedzieć, że jeśli w momencie czynienia zła nie został osądzony przez Boga, to stało się tak, dlatego że Bóg w swojej dobroci i łaskawości daje czas do pokuty

a) Boża sprawiedliwość jest całkowicie różna od stronniczych sądów ludzkich (Kpl 19,15; Pwt 10,17; Dz 10,34; Ga 2,6; Ef 6,9; Kol 3,25; Jk 2,1; 1P 1,17).

b) Paweł wtraca do swojego wywodu niedokorowane zdanie, wyjaśniając, że także poganin może w swoim sumieniu spotkać się z Bogiem i odkryć Jego prawo, któremu winien być posłuszny. Myśl podjęta w w. 13 jest kontynuowana w w. 16. Dla większej jasności niektóre tłumaczenia dodają słowa, których nie ma w tekście greckim, np. „Okaze się to...”.

c) Zdanie niedokończono, jak gdyby zabrakło oddechu przy wyliczaniu zarzutów.

i braku gotowości do przemiany swojego serca^a gromadzisz sobie gniew na dzień gniewu^a i objawienia się sprawiedliwego sądu Boga, ⁶który każdemu odda według jego uczynków. ⁷Tym, którzy wytrwale czyniąc dobro, starają się o życie wieczne, da chwałę^a, uznanie i nieśmiertelność. ⁸Pysznym i nieposłusznym prawdziwie, a posłusznym niesprawiedliwości – gniew i wzburzenie. ⁹Bo utrapienie i ucisk dotknę każdego człowieka czyniącego zło: najpierw Żyda, potem Greka. ¹⁰Chwała^a, cześć i pokój spotka natomiast każdego czyniącego dobro: najpierw Żyda, potem Greka. ¹¹Bóg bowiem nie ma względu na osobę^a. ¹²Ci więc, którzy zgrzeszyli, nie znając prawa Mojżeszowego, bez prawa także pogina. Ci natomiast, którzy zgrzeszyli, znając Prawo^a, zostaną osądzeni przez Prawo. ¹³Ponieważ nie ci, którzy przysłuchują się Prawu, są sprawiedliwi przed Bogiem, ale ci, którzy wypełniają Prawo, zostaną uznani za sprawiedliwych¹⁴(dlatego gdy poganie, idąc za naturą, spełniają wymagania Prawa, choć Prawa nie znają, sami dla siebie są prawem. ¹⁵okazując w ten sposób, że wymogi Prawa zostały wypisane w ich sercach^a; świadczy o tym także ich sumienie, czyli myśli na przemian oskarżające i uniewinniające...) ¹⁶w dniu, w którym Bóg osądzi ukryte czyny ludzi przez Chrystusa^a Jezusa^a, według mojej Ewangelii^a.

Żydz i Prawo

¹⁷A jeśli ty nazywasz siebie Żydem i swą ufność pokładasz w Prawie^a; jeżeli się chlępisz Bogiem, ¹⁸poznasz Jego wolę, a pouczysz Prawem umiesz rozemnać to, co słuszne; ¹⁹gdy trwasz w przekonaniu, że jesteś przewodnikiem ślepych, światłem dla tych, którzy żyją w ciemności, ²⁰wychowawcą nierozumnnych, nauczycielem dzieci, znajdującym w Prawie urzeczywistnienie wiedzy i prawdy...^c. ²¹Otoż: Ty, który nauczasz innych, nie pouczasz siebie samego. Ty, który głosisz: „Nie kradnij”, kradniesz. ²²Ty, który mówisz: „Nie cudzołóż”, cudzołożysz. Ty, który brzydzisz się bożkami,

i nawrócenia. Bóg wszystkim ludziom okazuje miłosierdzie i wszystkich ocenia według jednakowych kryteriów, zarówno Żydów, jak i Greków. Jedni i drudzy stają wobec niebezpieczeństwa potępienia oraz dla jednych i drugich istnieje możliwość ocalenia. Wszystko zależy od czynów. To, co decyduje o podobaniu się Bogu, nie polega na samej znajomości Jego praw, ale na życiu według nich. Od zawsze więc żyli i żyją na ziemi ludzie, którzy wypełniają Boże prawa, choć nikt ich wcześniej o nich nie pouczył. Takimi ludźmi byli np. patriarchowie, którzy pełnili wolę Bożą, zanim spisane zostało prawo Boże. Paweł, mówiąc o tym, prawdopodobnie przywołuje tu twierdzenia filozofii greckiej, dotyczące istnienia tzw. prawa niezapisanego. Stoicy uważali, że prawo to ma swą siedzibę w umyśle ludzkim. Apostoł wyraża tę ideę w języku biblijnym, pisząc o prawie wypisanym w sercu przez samego Boga (Prz 3,1,3; 6,21; 7,3; Jr 31,33).

📖 Żydz i Prawo. Paweł ostrze swojej wypowiedzi kieruje bezpośrednio przeciwko Żydom, dowodząc, że właśnie oni są tymi, którzy przekraczają Prawo. Zgodnie z zasadami retoryki rozpoczyna dialog z domniemanym rozmówcą – Żydem, charakteryzując go najpierw przy pomocy licznych określeń. Celem tego jest ukazanie wyjątkowej pozycji Żydów w pogańskim świecie, której jednak oni sami zaprzeczają przez swoje gorszące postępowanie. Ostateczny wniosek jest następujący: Izrael ma uprzywilejowane miejsce przed Bogiem, ale ponieważ jest ono wyłącznie darem Boga, w niczym nie pomoże mu to na sądzie. Paweł

okradasz świątynie^a. ²³Ty, który chełpisz się Prawem, znieważasz Boga przez przekraczanie Prawa, ²⁴jak jest napisane: *Z waszego powodu imię Boga doznaje zniewag pośród pogan*^b. ²⁵Obrzezanie^c bez wątpienia jest pożyteczne, ale wtedy, gdy zachowujesz Prawo. Jeśli natomiast przekraczasz Prawo, twoje obrzezanie^c w rzeczywistości jest nieobrzezaniem. ²⁶Gdyby więc nieobrzezany człowiek wypełniał nakazy Prawa, to czy jego nieobrzezanie nie zostanie uznane za obrzezanie? ²⁷Dlatego człowiek nieobrzezany wypełniający Prawo będzie sądził ciebie, który, pomimo posiadania zapisanego Prawa i obrzezania, przekraczasz Prawo. ²⁸Bo w rzeczywistości nie jest Żydem ten, kto się takim okazuje na zewnątrz. Obrzezanie też nie jest tym, co się uwidacznia na ciebie. ²⁹Żydem jest się wewnątrz, a prawdziwym obrzezaniem jest obrzezanie serca^d według Ducha, a nie według litery. Taki człowiek otrzymuje pochwałę od Boga, a nie od ludzi.

3 ¹Na czym więc polega wyższość Żydów i jaka jest korzyść z obrzezania? ²Wielka pod każdym względem. Przede wszystkim, właśnie im zostały powierzone słowa Boga. ³Bo przecież, jeśli niektórzy okazali się niewierni, to czy wierność Boga zostanie pokonana przez ich niewierność? ⁴Ależ nie! Niech się okaże, że Bóg jest prawdziwomy, a każdy człowiek – kłamca, jak jest napisane: *Abyś się okazał sprawiedliwym w Twych słowach i abyś zwyciężył, kiedy Cię sądzą*^e. ⁵Ale jeśli nasza niesprawiedliwość uwydatnia Bożą sprawiedliwość, to co powiemy? A może Bóg – mówiąc po ludzku – gniewa się niesłusznie? ⁶Ależ nie! Bo w takim razie, jak Bóg mógłby w ogóle sądzić świat? ⁷Jeśli jednak przez moje kłamstwo prawda Boga ujawniła swoją wspaniałość ku Jego chwale^f, to dlaczego mam być sądzony jako grzesznik? ⁸Czy więc mamy czynić zło, aby wynikło dobro? Właśnie te słowa przypisują nam kłamliwie nasi oszczercy. Takich słusznie spotka wyrok potępiający.

Nikt nie jest sprawiedliwy

⁹Czy zatem mamy przewagę? Ależ nie! Stwierdziliśmy przecież wcześniej, że wszyscy, zarówno Żydzi, jak i Grecy, pozostają w grzechu^g, ¹⁰jak jest napisane^h:

a) *okradać świątynie* - chodzi prawdopodobnie o handel przedmiotami ofiarowanymi świątyniom pogańskim.

b) Iz 52,5 (cytat za *Septuagintą*, greckim przekładem ST).

c) *Obrzezanie* - zwyczaj bardzo stary (Rdz 17,10-14.23-27), stosowany przez liczne ludy. Oznaczał przynależenie do określonej społeczności. Dla Żydów zwyczaj ten ma charakter religijny i jest znakiem przymierza z Bogiem. Już prorocy podkreślali bezużyteczność obrzezania, jeśli lamane było przymierze. Obrzezanie sprowadzało się wówczas jedynie do zewnętrznej formy. Zob. *Słownik*.

d) *obrzezanie serca* - mówi już o tym ST (np. Pwt 10,16; Jr 4,4; 9,25), rozwijając ideę duchowego obrzezania, prowadzącego do doskonałej wierności Bogu. W chrześcijaństwie zwyczaj obrzezania ciała został zniesiony, ale sam termin zachował się, zyskując głębsze znaczenie (Flp 3,3). W relacji do Boga liczy się to, jak człowiek żyje, a nie jak wygląda jego ciało (Kol 2,11).

e) Ps 51,6 (cytat za *Septuagintą*, greckim przekładem ST).

f) Zdanie to, wypowiedziane przez domniemanego rozmówcę Pawła, ma charakter sofizmu, czyli wypowiedzi na pozór logicznej i zachowującej pozory prawdziwości, zawierającej jednak trudny do wykrycia błąd. Apostoł ucina dalszy dialog, dając do zrozumienia, że ten, kto stosuje takie argumenty wcale nie dąży do prawdy.

g) Fragment ten, składający się z cytatów biblijnych, jest potwierdzeniem powszechnej grzeszności ludzi (Ps 5,10; 10,7; 14,1-3; 36,2; 140,4; Iz 59,7n).

wykazuje Żydom, jak rażąca sprzeczność opanowała ich życie, skoro chlubiąc się swoją przynależnością do Boga, zarazem odrzucają Go przez swoje czyny. Niebezpieczeństwo występowania podobnego zjawiska istnieje tak samo, albo i jeszcze bardziej, w odniesieniu do wspólnoty Kościoła wszystkich czasów. Święty Polikarp w II wieku pisał: „Sprawujcie się bez zarzutu pośród pogan, abyście otrzymali pochwałę za swoje dobre czyny i aby z powodu was Bóg nie był znieważany” (2Flp 10,2n). Jeśli więc ktoś, nazywając siebie chrześcijaninem, postępuje wbrew Ewangelii, to ośmiesza wiarę i również utrudnia innym dostęp do Boga przez swoje antyświadcstwo (Mt 18,6).

Nikt nie jest sprawiedliwy. Pomimo przymierza zawartego z Bogiem, którego znakiem było obrzezanie, i posiadanie Prawa, położenie Żydów okazuje się takie samo jak pogan: jedni i drudzy trwają

a) Ps 10,7 (cytat za *Septuaginta*, greckim przekładem ST).

*Nie ma sprawiedliwego,
ani jednego,*

¹¹*nie ma rozumnego,
nie ma takiego, który by szukał Boga.*

¹²*Wszyscy zblądzi, wszyscy okazali się przewrotni,
nie ma takiego, kto postępowałby godziwie,
nie ma ani jednego.*

¹³*Gardło ich jest grobem otwartym.
Swoim językiem dopuszczają się oszustw.
Na ich wargach jad żmijowy.*

¹⁴*Usta ich pełne są przekleństw i zgorzknienia^a.*

¹⁵*Do rozlewu krwi biegną ochoczo,*

¹⁶*zagłada i udręczenie na ich drogach^b,*

¹⁷*a drogi pokoju^c nie dostrzegli.*

¹⁸*Bojaźni Bożej^d nie mają przed oczami.*

¹⁹Wiadomo nam, że wszystko, co mówi Prawo^e, odnosi się do tych, którzy mają Prawo. Dlatego usta każdego powinny zamilknąć, a cały świat niech uzna swoją winę wobec Boga, ²⁰ponieważ z pomocą uczynków nakazywanych przez Prawo *nikt nie może dostąpić usprawiedliwienia przed Bogiem*. Prawo bowiem daje poznanie grzechu.

ZBRAWIENIE LUDZI W CHRYSZTUSIE

Sprawiedliwość przez wiarę

²¹Ale właśnie teraz, poza Prawem^f, ujawniła się Boża sprawiedliwość, o której świadczą Prawo i Prorocy^g. ²²Jest to sprawiedliwość Boga osiągnięta przez wiarę w Jezusa^h Chrystusaⁱ, ofiarowana bez różnicy wszystkim wierzącym. ²³Wszyscy przecież zgrzeszyli i zostali pozbawieni chwały^j Boga, ²⁴a usprawiedliwienia dostępują darmo, dzięki Jego łasce, przez odkupienie w Chrystusie

w grzechach. Na potwierdzenie tego Paweł przytacza teksty biblijne, mówiące o moralnym upadku człowieka. Wyrażenia takie jak: *nie ma...* albo *wszyscy* wskazują na powszechność zepsucia panującego wśród ludzi. Z tą charakterystyką ludzkości apostoł zwraca się głównie do Żydów, ponieważ Pismo najpierw zostało skierowane do nich. Oni pierwsi powinni więc uznać jego słuszność. Pismo zaś mówi, że żaden człowiek nie postępuje dobrze (Ps 14,1). Dlatego podczas rozprawy sądowej, którą Bóg prowadzi z ludzkością (Rz 3,4-6), Żydzi chlubiący się posiadaniem Prawa muszą zamilknąć na równi z wszystkimi ludźmi (Hi 40,1-5; Dn 3,33) i na równi z nimi oczekiwać wyroku. Wszyscy bowiem zgrzeszyli i nie mogą uzyskać przed Bogiem usprawiedliwienia na mocy swoich uczynków, ponieważ one wszystkie naznaczone są skazą grzechu (Koh 7,20; Iz 64,5). Ludzie z powodu swojej grzeszności nie mają żadnego argumentu, którym mogliby się obronić przed sprawiedliwym wyrokiem Boga. Tym, co może ich uchronić od poniesienia słusznej kary, jest pełne wiary przyłgnięcie do Boga i ufne powierzenie się Jego miłosierdziu.

📖 Sprawiedliwość przez wiarę. Następuje teraz punkt kulminacyjny całego listu: uroczyste ogłoszenie sprawiedliwości Bożej, która obejmuje wszystkich ludzi. Paganie i Żydzi stracili przez grzechy łączność z Bogiem i nie są w stanie o własnych siłach powtórnie jej nawiązać. Dlatego Bóg sam ukazuje ludziom

Jezusie. ²⁵Bóg uczynił Go ołtarzem^a prześlągania^a. Przez wiarę, w Jego krwi^b objawił swoją sprawiedliwość, aby odpuścić grzechy^c popełnione uprzednio ²⁶w czasie cierpliwości Bożej. Również w obecnym czasie objawia swoją sprawiedliwość, ponieważ jest sprawiedliwy i usprawiedliwia wszystkich wierzących w Jezusa. ²⁷Gdzie więc powód do chlubienia się? Został usunięty. Przez jakie Prawo? Czy przez Prawo uczynków? Nie! Przez Prawo wiary. ²⁸Bo uważamy, że człowiek dostępuje usprawiedliwienia przez wiarę, a nie przez wypełnianie nakazów Prawa^b. ²⁹Czy Bóg jest tylko Bogiem Żydów? Czy nie jest również Bogiem pogan? Oczywiście, że również pogan. ³⁰Przecież jest jeden Bóg, który usprawiedliwia obrzezanego^c dzięki wierze, a nieobrzezanego ze względu na wiarę. ³¹Czy więc przez wiarę usuwamy Prawo? Ależ nie! Raczej Prawo utwierdzamy.

Przykład Abrahama

4 ¹Należałoby więc zapytać, co po ludzku osiągnął nasz praociąg, Abraham? ²Bo gdyby Abraham został usprawiedliwiony dzięki czynkom, mógłby się chlubić, ale nie wobec Boga. ³Bo cóż mówi Pismo: *Abraham uwierzył Bogu, który za to uznał go za sprawiedliwego*. ⁴Dla człowieka, który wykonał pracę, zapłata nie jest sprawą łaski, ale należności. ⁵Lecz gdy ktoś jej nie wykonał, ale wierzy w Tęgo, który usprawiedliwia grzesznika, to otrzymuje usprawiedliwienie dzięki swojej wierze. ⁶Również Dawid nazywa szczęśliwym człowieka, którego Bóg usprawiedliwia bez jego uczynków: *7Szczęśliwi, którym odpuszczono nieprawości i którym grzechy zostały przebaczone. 8Szczęśliwy człowiek, któremu Pan nie wylicza grzechów*. ⁹Czy te słowa o szczęściu odnoszą się do obrzezanych^c, czy też do nieobrzezanych? Mówimy przecież: *Dzięki wierze Abraham został usprawiedliwiony*. ¹⁰W jakich okolicznościach został usprawiedliwiony? Kiedy już był obrzezany, czy też przed obrzezaniem? Otóż nie wtedy, gdy był obrzezany,

a) ołtarz prześlągania - dosł. prześlągania. Chodzi o wielką skrzynię, zwanej Arką Przymierza, w której złożone były tablice z Dziesięcioma przykazaniami (np. Wj 25,10-22; 37,1-9; Hbr 9,4n). Podczas święta zwanego Dniem Pojednania prześląganie skrapiano krwią zwierząt ofiarnych (Kpł 16,15n). Była to zapowiedź doskonałego oczyszczenia z grzechów, którego dokonał Chrystus, przelewając na krzyżu własną krew.

b) Paweł krytykuje przekonanie, że zbawienie zapewniają uczynki Prawa, czyli przestrzeganie przykazań (Rz 3,20; Ga 2,16). W rzeczywistość to dar zbawienia, który człowiek otrzymuje przez wiarę w Chrystusa, uzdalnia go do postępowania zgodnego z Bożą wolą i sprawia, że niezależnie od przeszłych grzechów może z ufnością oczekiwać odpłaty za swoje czyny (2Kor 5,5-10).

drogę zbawienia, na której każdy może się stać sprawiedliwym przed Bogiem. Źródłem prawdziwej sprawiedliwości jest wiara w zbawczą moc Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Sprawiedliwość ta zostaje udzielona każdemu *darmo*, to znaczy bez żadnej zasługi ze strony człowieka. Dzieje się tak, dlatego że nikt z ludzi nie jest w stanie złożyć Bogu ofiary, którą mógłby Go skutecznie prześlągać za grzechy i zadośćuczynić za wyrządzone zło. Bóg sam więc dokonuje prześlągania za grzechy w ofierze, którą składa Jezus Chrystus z samego siebie. Tylko Jezus Chrystus, prawdziwy Bóg i prawdziwy Człowiek, mógł złożyć doskonałą ofiarę za grzechy świata i w ten sposób wyzwolić wszystkich ludzi z mocy szatana.

📖 Przykład Abrahama. Po przedłożeniu doktryny o usprawiedliwieniu apostoł przechodzi do jej biblijnego uzasadnienia. Wykazuje, że Abraham stał się sprawiedliwy przed Bogiem dzięki wierze w spełnienie się Bożej obietnicy, a nie przez własne uczynki, którymi mógłby się chlubić (Rdz 15,4-6; cytat za *Septuagintą*). W ten sposób jest on nie tylko ojcem Żydów, ale wszystkich, którzy wierzą słowu Boga. W celu lepszego wyjaśnienia zacytowanego tekstu biblijnego apostoł przywołuje zasadę dotyczącą pracowników najemnych: Kto pracuje, temu należy zapłacić (Mt 10,10b). Życie wiarań nie jest jednak wykonaniem dzieła, za które człowiekowi należałoby się słuszna zapłata. Wierząc słowu Boga, otrzymuje się bowiem to, co

a) *Prawo sprowadza gniew* – Bóg dał Prawo po to, aby było przestrzegane. Gdy jest ono łamane, nie może Mu się to podobać.

ale jeszcze przed obrzezaniem. ¹¹Znak obrzezania natomiast otrzymał jako pieczęć usprawiedliwienia z wiary, kiedy nie był jeszcze obrzezany. W ten sposób stał się ojcem wszystkich, którzy chociaż nie są obrzezani – wierzą, ażeby otrzymać usprawiedliwienie. ¹²Zarazem stał się ojcem obrzezanych, którzy nie tylko są obrzezani, ale idą śladami wiary naszego ojca Abrahama jeszcze przed jego obrzezaniem.

Obietnica urzeczywistniona przez wiarę

¹³Obietnica więc, dana Abrahamowi i jego potomstwu, że stanie się dziedzicem świata, nie urzeczywistniła się przez Prawo³, ale przez usprawiedliwienie z wiary. ¹⁴Gdyby natomiast dziedzicami stali się przestrzegający Prawa, wiara nie miałaby żadnego znaczenia, a obietnica byłaby daremna. ¹⁵Bo Prawo sprowadza gniew⁴, a gdzie nie ma Prawa, nie jest ono też przekraczane. ¹⁶Obietnica natomiast pochodzi z wiary, by była dziełem łaski i aby w ten sposób zachowała swą moc dla całego potomstwa: nie tylko dla potomstwa z Prawa, ale dla potomstwa żyjącego dzięki wierze Abrahama. On jest ojcem nas wszystkich – ¹⁷jak napisano: *Uczyliem cię ojcem wielu narodów* – w obliczu Boga, któremu uwierzył, Boga ożywiającego umarłych, powołującego do istnienia tych, co nie istnieją. ¹⁸Przeciwko nadziei uwierzył Abraham, mając nadzieję, że stanie się *ojcem wielu narodów*, zgodnie z tym, co zostało powiedziane: *Tak wielkie będzie twoje potomstwo*. ¹⁹I nie zachwiał się w wierze, choć wiedział, że jego ciało⁵ jest już obumarłe – miał prawie sto lat – i że obumarłe jest łono Sary. ²⁰Nie zwątpił jednak w Bożą obietnicę, ale umocnił się

On sam dokonał, bez udziału człowieka. Przez wiarę więc człowiek jedynie zgadza się na przyjęcie daru Bożego. Dlatego nikt, kto dostał od Boga łaski usprawiedliwienia, nie ma podstaw do tego, by sądzić, że osiągnął to w wyniku jakichś swoich zasług. Stać się sprawiedliwym przed Bogiem oznacza uwierzyć w to, że On w swojej dobroci usprawiedliwia człowieka. Oczywiście dar Boży nie zwalnia człowieka od wysiłku podążania za prawdą i czynienia dobra. Do tego jednak, żeby wzrastać w świętości, konieczna jest łaska Boża, która całkowicie jest darem Boga, niezależnym od jakichkolwiek ludzkich predyspozycji. Obrzezanie w żaden sposób nie warunkuje otrzymania usprawiedliwienia od Boga, ponieważ miało ono być jedynie znakiem wierności Abrahama (Rdz 17,11). Dlatego potomstwem Abrahama, ludem przez Boga wybranym i umiłowanym, stają się nie ci, którzy są obrzezani, ale ci, którzy całą swoją ufność pokładają w Bogu (Mt 3,9; Łk 3,8).

Obietnica urzeczywistniona przez wiarę. Ponieważ potomstwem Abrahama są ci, którzy, jak on, wierzą Bogu, więc również oni, podobnie jak Abraham, są dziedzicami obietnic Bożych. Inaczej mówiąc, zbawienie przysługuje tym, którzy wierzą. Gdyby bowiem miało przysługiwać tylko tym, którzy otrzymali Prawo, wówczas wiara nie miałaby znaczenia. Bóg jednak zbawia właśnie tych, którzy Mu wierzą. Dziedziczenie dóbr wiecznych (tzn. zbawienia i trwałej przyjaźni z Bogiem) zostało uzależnione od wiary, aby całkowicie było darem Bożym, a nie wynikało z ludzkich zasług. Dlatego może ono przysługiwać wszystkim, nie tylko Żydom, ponieważ przez wiarę wszyscy stają się potomstwem Abrahama. Przy końcu refleksji nad dziejami Abrahama apostoł jeszcze raz zachęca, aby wszyscy przyjęli Bożą sprawiedliwość daną w osobie Jezusa Chrystusa. On uczynił wszystko, aby wyzwolić ludzi z mocy zła. Dzięki łączności z Jezusem przez wiarę, ludzie uzyskują pewność, że Bóg wypełni wszystkie swoje obietnice.

w wierze, oddając cześć Bogu. ²¹A był przekonany, że Bóg może wykonać to, co obiecał. ²²Dzięki temu *został usprawiedliwiony*. ²³O tym zaś, że został usprawiedliwiony, mówi Pismo nie tylko ze względu na niego samego, ²⁴ale również ze względu na nas. Bo również my, wierzący w Tego, który wskrzesił z martwych Jezusa^a, naszego Pana^a, zostaniemy usprawiedliwieni. ²⁵On został wydany z powodu naszych grzechów^a i wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia.

Skutki usprawiedliwienia

5 ¹Jako usprawiedliwieni dzięki wierze, zachowujemy pokój^a z Bogiem przez naszego Pana^a, Jezusa^a Chrystusa^a. ²Przez Niego dostąpiliśmy łaski, w której trwamy, chlubiąc się nadzieją chwały^a Bożej. ³I nie tylko nią. Chlubimy się także z ucisków, wiedząc, że ucisk prowadzi do cierpliwości, ⁴cierpliwość do wytrwałości, wytrwałość zaś do nadziei. ⁵A nadzieja nie może zawieść, ponieważ miłość Boga wypełniła nasze serca^a przez Ducha Świętego, który jest nam dany. ⁶Chrystus bowiem umarł we właściwym czasie za nas bezbożnych^a, kiedy jeszcze byliśmy słabi. ⁷Rzadko umiera ktoś za człowieka sprawiedliwego. Może jeszcze odważyłby się ktoś umrzeć za człowieka szlachetnego. ⁸Tymczasem Bóg okazuje swoją miłość do nas przez to, że Chrystus umarł za nas, kiedy byliśmy jeszcze grzesznikami. ⁹O ileż więc bardziej teraz, jako usprawiedliwieni przez Jego krew^a, dzięki Niemu zostaniemy wybawieni od gniewu!^a ¹⁰Jeśli bowiem, będąc nieprzyjaciółmi, zostaliśmy pojednani z Bogiem przez śmierć Jego Syna, o ileż bardziej jako już pojednani zostaniemy ocaleni przez Jego życie!^a ¹¹I nie tylko to, ale chlubimy się w Bogu przez naszego Pana, Jezusa Chrystusa, dzięki któremu dostąpiliśmy pojednania.

☞ Skutki usprawiedliwienia. Usprawiedliwienie dane człowiekowi przez Boga wprowadza całkowitą zmianę w relacji między Bogiem a człowiekiem. Ten nowy stan określony jest jako *pokój z Bogiem* (w. 1). Zawdzięczamy go Jezusowi Chrystusowi, który przez swoją ofiarę dał nam podstawy do chlubienia się. Z tego więc wynika, że nie każde chlubienie się jest naganne. Wszystko zależy od tego, czym ktoś się chlubi (1Kor 1,31; 2Kor 10,17). Kiedy chrześcijanie chlubią się także z ucisków, taka chluba nie ma nic wspólnego z wynoszeniem się nad innych ani z próżnością (2Kor 11,30; 12,5,9). Chrześcijaństwo nie powinniśmy załamywać się pod wpływem różnorakich cierpień, ponieważ wiemy, że nie trwają one wiecznie i ostatecznie zwycięstwo należy do Boga, który jest miłością. Patrząc z wiarą na życie, człowiek rozumie, że również trudne dary, do jakich należy cierpienie, mogą go przybliżyć ku Bogu i z Nim jednoczyć. Osoby wierzące, dzięki chrześcijańskiej nadziei, całe życie przyjmują z miłością. Miłość ta jest darem Ducha Świętego, a nawet Nim samym, ponieważ Duch Święty, żyjąc i działając w wierzących, nieustannie im ukazuje, jak bardzo są ukochani przez Boga i jak wielką chwałę czeka ich w niebie. Miłość Boga najwyraźniej została ukazana w śmierci Jezusa, który umarł za wszystkich ludzi. Dzięki ofierze Chrystusa ludzie są uratowani od przyszłego gniewu, ponieważ w Chrystusie Bóg staje po stronie grzeszników i lituje się nad ich nędzą. Miłość Boga okazana ludziom przez Jezusa Chrystusa i udzielona w Duchu Świętym jest gwarancją zbawienia.

a) W oryginale zdanie niedokończone (Rz 2,15+).

b) *Adam* – po hebr. słowo to znaczy 'człowiek', 'ludzkość' (zob. *Słownik*). Dlatego zawarty w *Księdze Rodzaju* opis grzechu tzw. pierwszych rodziców ukazuje samowolę moralną wszystkich ludzi, którzy sprzeciwiają się Bogu. Z tego powodu Paweł w swoim wywodzie nie wspomina o Ewie.

Adam i Chrystus

¹²Dlatego, jak przez jednego człowieka przyszedł na świat grzech¹, a przez grzech śmierć, i w ten sposób śmierć przeszła na wszystkich ludzi, gdyż wszyscy zgrzeszyli...^a. ¹³Grzech bowiem był na świecie już przed Prawem², ale grzech nie może obciążać, gdy nie ma Prawa. ¹⁴A śmierć zapanowała przeciw od Adama³ do Mojżesza również nad tymi, którzy nie popełnili grzechu podobnego do grzechu Adama^b. On jest obrazem Tego, który miał przyjść.

¹⁵Inaczej jednak ma się rzecz z łaską niż z upadkiem. Bo jeśli w następstwie upadku jednego człowieka umarło wielu, to w o wiele większym stopniu łaska Boga i dar⁴ jednego człowieka, Jezusa⁵ Chrystusa⁶, spłynęły na wielu. ¹⁶Inaczej też przedstawia się działanie łaski niż grzechu popełnionego przez jednego człowieka. Bo jeśli wyrok zapadł z powodu jednego upadku, to łaska przyniosła usprawiedliwienie z wielu upadków. ¹⁷I jeśli przez upadek jednego człowieka, z jego powodu zapanowała śmierć, to tym bardziej ci, którzy dostąpili ogromu łaski i daru usprawiedliwienia, zapanują jako żyjący, dzięki jednemu, Jezusowi Chrystusowi. ¹⁸A zatem, jak z powodu występku jednego człowieka wyrok potępiający dotknął wszystkich ludzi, tak też z powodu jednego czynu usprawiedliwiającego do wszystkich ludzi przyszło usprawiedliwienie dające życie. ¹⁹Bo jak przez nieposłuszeństwo jednego człowieka wielu stało się grzesznikami, tak przez posłuszeństwo jednego wielu stanie się sprawiedliwymi. ²⁰Prawo natomiast weszło po to, aby grzech się upowszechnił. Gdzie natomiast rozpowszechnił się grzech, tam pojawiła się jeszcze obfitsza łaska, ²¹aby jak grzech panował przez śmierć, tak łaska panowała przez usprawiedliwienie prowadzące do życia wiecznego przez Jezusa Chrystusa, naszego Pana⁷.

 Adam i Chrystus. Apostoł, mówiąc o grzechu Adama, chce przede wszystkim ukazać moc zła, które przez czyn Adama wdarło się na świat. Wystarczył jeden akt nieposłuszeństwa wobec Boga, aby zło przeniknęło niemal do wszystkich dziedzin życia ludzkiego, powodując ich skażenie (Mt 4,8n; 1J 5,19). W wyniku tego ludzie ciągle są narażeni na działanie zła, którego najgroźniejszym skutkiem jest śmierć. Chodzi tutaj przede wszystkim o śmierć duchową, czyli brak łączności z Bogiem. Ale nie tylko, ponieważ wiele grzechów przyczynia się wprost lub pośrednio także do śmierci fizycznej. Grzechu Adama nie należy rozumieć w taki sposób, że jest to jedynie jego osobisty grzech, z którym pozostali ludzie nie mają nic wspólnego. Gdyby tak było, to ludzie, chociaż zupełnie niewinni, zostaliby niesprawiedliwie obciążeni czyjaś winą. W Rz 5,12 wyrażona jest raczej prawda o tym, że w upadku Adama uwidoczniła się powszechna grzeszność ludzi. Gdyby ktoś był bez grzechu, nie doświadczyłby śmierci. Śmierć jednak dotknęła wszystkich, począwszy od Adama. Tuż po tragedii spowodowanej grzechem Adama, ludzkość otrzymuje zapowiedź ocalenia, którego źródłem będzie Chrystus – Syn Boży, narodził się z Dziewicy Maryi. Bóg nie zostawia ludzi po tym, jak okazali swe nieposłuszeństwo, ale jest miłosierny. Dlatego Jezus wchodzi w grzeszne życie każdego człowieka i przenika go swoją łaską przebaczenia i pojednania. Im bardziej człowiek jest udęcony przez grzech, tym więcej otrzymuje od Chrystusa łaski, aby mógł powrócić do jedności z Bogiem i cieszyć się pełnią życia.

Umarli dla grzechu - żyjący dla Chrystusa

6¹Czy chcemy przez to powiedzieć, że powinniśmy trwać w grzechu¹, aby łaska się upowszechniła? ²Ależ nie! Skoro umarliśmy dla grzechu, jakże moglibyśmy nadal w nim żyć? ³Czy nie wiecie, że my, którzy zostaliśmy ochrzczeni w Chrystusie¹ Jezusie¹, zostaliśmy zanurzeni w Jego śmierci? ⁴Przez chrzest¹ zostaliśmy pogrzebani razem z Nim w śmierci po to, aby wejść w nowe życie, tak jak Chrystus został wskrzeszony z martwych dla chwały¹ Ojca. ⁵Bo jeśli zostaliśmy złączeni z Nim przez śmierć podobną do Jego śmierci, będziemy także złączeni przez podobne zmartwychwstanie. ⁶To wiemy, że już nigdy nie wolno nam służyć grzechowi, ponieważ nasz stary człowiek został razem z Nim ukrzyżowany, aby grzeszne ciało¹ uległo zniszczeniu. ⁷Ten bowiem, kto umarł, został uwolniony od grzechu. ⁸Jeśli natomiast umarliśmy z Chrystusem, wierzymy, że z Nim też będziemy żyć, ⁹bo wiemy, że Chrystus, wskrzeszony z martwych, już nie umiera, śmierć nad Nim już nie zapanuje. ¹⁰Jego śmierć była śmiercią dla grzechu raz na zawsze, Jego życie natomiast jest życiem dla Boga. ¹¹Tak i wy uważajcie siebie za umarłych dla grzechu, żyjących zaś dla Boga w Chrystusie Jezusie.

¹²Niech więc grzech nie króluje w waszym śmiertelnym ciele¹, poddając was swoim pożądliwościom. ¹³Nie oddawajcie swego ciała grzechowi jako oręż niesprawiedliwości, ale oddawajcie samych siebie Bogu jako ci, którzy powstałi z martwych; a swoje ciało oddajcie Bogu jako oręż sprawiedliwości. ¹⁴Niech nie panuje nad wami grzech. Przecież nie jesteście poddani Prawu, lecz łasce.

📖 Umarli dla grzechu - żyjący dla Chrystusa. Apostoł, przewidując, że ukazana przez niego zależność między grzechem a łaską (Rz 5,20b) może prowadzić do błędnych wniosków, od razu rozwiewa wszelkie wątpliwości. Byłaby to bowiem przewrotność, gdyby ktoś celowo popełniał grzechy, aby w konsekwencji otrzymać od Chrystusa większą łaskę przebaczenia. Myśl Pawła jest więc jednoznaczna: Człowiek przez chrzest zostaje złączony z Chrystusem, dlatego od tego momentu nie powinien mieć nic wspólnego z grzechem. Chrzest, łącząc osobę wierzącą z Chrystusem, sprawia, że ma ona łączność ze wszystkim, co dotyczy Chrystusa, a więc także z Jego Śmiercią. Gdy mówi się, że chrzest jest zanurzeniem w Śmierci Chrystusa, oznacza to, że człowiek wierzący przyjmuje owoce Śmierci Chrystusa i w nich uczestniczy. Istotnym owocem Śmierci Chrystusa jest pokonanie szatana, który jest źródłem zła. Chrześcijanin więc, złączony z Chrystusem w Jego Śmierci, w sposób definitywny zrywa z grzechem, aby móc na zawsze przebywać z Chrystusem, który żyje na wieki. Dzięki chrztowi dokonuje się więc moralna odnowa człowieka (1P 2,24). Przez chrzest każdy wierzący staje się nowym stworzeniem i ma ten dar pielęgnować w swoim życiu. Dopóki jednak człowiek żyje na ziemi i nie ma pełnego zrozumienia spraw Bożych (1Kor 13,12), popełnia błędy i może wybrać to, co jest przeciwne Bogu. Wybór zła sprawia, że osoba wierząca wyrzeka się niejako życia Bożego w sobie i wchodzi na drogi prowadzące ku śmierci. Żeby ustrzec się od tego, apostoł zaleca wierzącym, aby oddali całe swoje życie na służbę Panu. Polega to na tym, że każdy, w zgodzie ze swoim powołaniem, przyczynia się do tego, aby w jego życiu dobro triumfowało nad złem (Rz 12,1n).

a) *znają Prawo* – wielu spośród chrześcijan w Rzymie nie było Żydami. Zanim jednak przyjęli oni chrześcijaństwo, interesowali się religią żydowską, w której wyznawano wiarę w jednego Boga, i mogli zapoznać się z przepisami prawa Mojżeszowego.

W służbie sprawiedliwości

¹⁵Czy wobec tego mamy grzeszyć, bo nie podlegamy już Prawu^a, lecz łasce? Ależ nie! ¹⁶Czyż nie wiecie, że poddając się komukolwiek jako posłuszni niewolnicy, jesteście niewolnikami tego, komu okazujecie posłuszeństwo? Albo jesteście poddani grzechowi^b prowadzącemu do śmierci, albo posłuszeństwu, które prowadzi do usprawiedliwienia. ¹⁷Boгу niech będą dzięki, że choć byliście niewolnikami grzechu, okazaliście szczerze posłuszeństwo tej nauce, która została wam przekazana. ¹⁸Uwolnieni od grzechu staliście się sługami prawości. ¹⁹Mówię po ludzku – z powodu waszej słabości. Podobnie jak oddawaliście się w niewolę nieczystości i rosnącej wciąż nieprawości, tak teraz oddajcie się służbie sprawiedliwości, która prowadzi do świętości. ²⁰Bo kiedy byliście niewolnikami grzechu, nie byliście poddani sprawiedliwości. ²¹Jakie owoce przynosisiście wówczas? Takie, których teraz się wstydzicie; ich końcem jest śmierć. ²²Obecnie zaś, jako uwolnieni od grzechu i posłuszni Boгу, przynosiscie owoce, które prowadzą do świętości, a końcem ich jest życie wieczne. ²³Zapłatą bowiem za grzech jest śmierć, a darem Boга – życie wieczne w Chrystusie^c Jezusie^d, naszym Panu^e.

Uwolnienie od Prawa – analogia do sytuacji małżeństwa

7¹Czy nie wiecie, bracia^f – mówię przecież do tych, co znają Prawo^a – że Prawo^a ma władzę nad człowiekiem, jak długo on żyje? ²Wobec tego, zamężna kobieta na mocy Prawa^a jest związana z mężem, dopóki on żyje. Natomiast kiedy mąż umrze, jest wolna od Prawa, które wiąże ją z mężem. ³Dlatego właśnie, jeśli zostanie żoną kogoś innego, gdy jej mąż żyje, dopuszcza się cudzołóstwa. Kiedy jednak mąż umrze, jest wolna i nie popełnia cudzołóstwa, wychodząc za drugiego. ⁴W ten sposób również wy, moi bracia,

☞ W służbie sprawiedliwości. Apostoł nawiązuje do powszechnego przekonania, że każdy człowiek zawsze jest komuś lub czemuś poddany. Zależność ta może być dla człowieka źródłem wzrostu i rozwoju lub może być niszcząca. Każdy człowiek decyduje o swoim życiu, czy wybiera coś, co będzie go coraz bardziej wyzalać, czy też podda się temu, co go zniewoli. Wybór czegoś z samej swej istoty oznacza posłuszeństwo temu, co się wybrało. Dlatego każdy, kto wybiera grzech, staje się niewolnikiem grzechu i czyni to, co grzech nakazuje czynić. Ten zaś, kto wybiera Chrystusa, staje się Jego sługą i czyni dobro, bo został wyzwolony z zepsucia, do którego prowadził grzech. Aby człowiek mógł właściwie rozeznaczyć, czemu lub komu służy, musi raz po raz robić rachunek sumienia i odpowiadać sobie na pytanie, na ile w jego życiu jest obecna nauka Jezusa zawarta w Ewangeliu? Uczciwa ocena własnych myśli, pragnień, słów i czynów w świetle Ewangelii informuje, kim człowiek naprawdę jest i ku czemu zmierza jego życie. Proporcje pomiędzy uczynionym dobrem a dokonanym złem pokazują, czy jest na drodze prowadzącej ku śmierci, czy ku życiu wiecznemu.

☞ Uwolnienie od Prawa – analogia do sytuacji małżeństwa. Paweł wykazuje tutaj możliwość uwolnienia się od Prawa na podstawie samego Prawa. Zawierało ono bowiem stwierdzenie: „Człowiek zmarły wolny jest od zobowiązań Prawa”. Apostoł nie poprzestaje jednak na podkreśleniu negatywnego wydźwięku tej formuły i stwierdzeniu, że dzięki chrztowi chrześcijanin umiera dla Prawa. Paweł wyjaśnia, że chrześcijanin dzięki uzyskanej we chrzcie wolności może podjąć nowe zobowiązania. Żeby to

przez Chrystusa^a umarliście dla Prawa, aby należeć do kogoś innego, do Tego, który powstał z martwych, abyśmy przynosili owoc dla Boga. ⁵Bo kiedy byliśmy w ciele^a, panoszyły się w nas grzeszne pragnienia posługujące się Prawem, abyśmy owocowali śmiercią. ⁶Teraz jednak, uwolnieni od Prawa, umarliśmy dla tego, co nas zniewalało, aby służyć w nowym duchu, a nie według przedawnionej litery.

Grzech mieszkający w człowieku

⁷Czy chcemy przez to powiedzieć, że Prawo^a jest grzechem? Ależ nie! Nie poznałbym jednak grzechu, gdyby nie Prawo, bo nie wiedziałbym, czym jest pożądanie, gdyby Prawo nie mówiło: *Nie będziesz pożądał*. ⁸Grzech jednak, pobudzony przez przykazanie^a, wywołał we mnie wszelkiego rodzaju pożądliwość. Bez Prawa grzech jest martwy^b. ⁹Ja kiedyś żyłem bez Prawa. A kiedy pojawiło się przykazanie, grzech ożył, ¹⁰ja natomiast umarłem. Tak więc przykazanie, mające prowadzić do życia, sprowadziło na mnie śmierć. ¹¹Grzech, wykorzystując sposobność, zwiódł mnie i pozbawił życia przez przykazanie. ¹²A przecież Prawo jest święte, także przykazanie jest święte, sprawiedliwe i dobre.

¹³Czy więc to, co dobre, dla mnie stało się śmiercią? W żaden sposób! To bowiem grzech, aby okazać się grzechem, przyniósł mi śmierć, posługując się tym, co dobre. W ten sposób przez przykazanie grzech ujawnił swoją zgubną moc. ¹⁴Wiemy przecież, że Prawo jest duchowe, a ja jestem cielesny, zaprzędany w niewolę grzechu. ¹⁵Nie rozumiem tego, co czynię. Nie czynię bowiem tego, co chcę, ale czynię to, czego nienawidzę. ¹⁶Jeśli więc czynię to, czego nie chcę, jednocześnie uznaję, że Prawo jest dobre. ¹⁷A zatem nie ja to czynię, ale mieszkający we mnie grzech. ¹⁸Wiem przecież, że we mnie – to jest w moim ciele – nie mieszka

a) *byliśmy w ciele* – słowo *ciało* odnosi się do słabości człowieka (Mt 26,41; 2Kor 12,7) i jego grzeszności (Rz 7,14.18.25; 13,14; Ga 5,19; Ef 2,3).

b) Grzech jest tu personifikowany. W innych miejscach jest mowa o węży albo o diable (Rz 3,1; Mdr 2,24).

zilustrować, podaje przykład z życia małżeńskiego. Gdy umiera mąż, żona przechodzi do stanu wolnego i może wejść w nowy związek. Podobnie jest z chrześcijaninem. Dzięki chrztowi, który jest zanurzeniem w Śmierci Chrystusa, umiera on dla Prawa. Dawne zobowiązania przestają istnieć i osoba wierząca może przyjąć Chrystusa jako nowego oblubieńca (2Kor 11,2; Flp 3,4-11). Paweł nie stwierdza tutaj, że Prawo było złe i trzeba się od niego uwolnić, lecz wykazuje, że Prawo samo z siebie nie mogło dać zbawienia. Można je otrzymać jedynie od Jezusa Chrystusa. Zanim człowiek wejdzie w relację z Chrystusem, rządzi nim grzeszne pragnienia, które osądza Prawo (Rz 6,12). Kiedy staje się posłuszny Chrystusowi, otrzymuje ducha Bożego, który odnawia ludzki umysł, wolę i serce i uzdalnia człowieka do życia w prawdzie i wolności dziecka Bożego.

📖 Grzech mieszkający w człowieku. Apostoł zdecydowanie sprzeciwia się utożsamianiu Prawa z grzechem. Prawo jedynie określa, kiedy pojawia się grzech. Samo w sobie jest więc dobre. Odrzucanie Prawa, dlatego że zabrania ono czynić zło, jest czymś niedorzecznym i przewrotnym. Powszechne doświadczenie wskazuje jednak na to, że zakazane rzeczy pociągają. Poznając Prawo i zawarte w nim przykazania, można się dowiedzieć, o jakie rzeczy chodzi. Ktoś mógłby więc stwierdzić, że przez znajomość przykazań poszerzył wiedzę na temat zła i wiedza ta doprowadziła go do grzechu. Gdyby nie miał tej wiedzy, popełnienie grzechu byłoby niemożliwe. Wnioski te są jednak tylko pozornie prawdziwe, ponieważ przyczyną grzechu nie jest wiedza o tym, co jest dobre, a co złe, lecz skłonność człowieka do sprzeciwiania się Bogu.

a) Wyrażenie to wskazuje na to, że życie człowieka może zostać opanowane przez grzech, co ostatecznie prowadzi do śmierci wiecznej. Jeśli więc człowiek podda się pokusom i zacznie grzeszyć, staje się niewolnikiem, który sam sobie nie jest już w stanie pomóc. Musi to uczynić ktoś z zewnątrz. W wersecie 25 jest mowa o tym, że tylko Bóg wyzwala człowieka i należy Mu za to nieustannie dziękować.

dobro, ponieważ w mojej mocy jest pragnienie dobra, ale nie jego wykonanie. ¹⁹Nie czynię bowiem dobra, którego chcę, ale czynię zło, którego nie chcę. ²⁰A jeśli robię to, czego nie chcę, już nie ja to robię, ale mieszkający we mnie grzech. ²¹Dostrzegam więc tę prawidłowość, że kiedy chcę czynić dobro, pojawia się we mnie zło. ²²W głębi serca Prawo Boga napętnia mnie radością. ²³Widzę jednak w sobie inne prawo, sprzeciwiające się prawu mojego umysłu i zagarniające mnie w niewolę grzechu, który mieszka we mnie. ²⁴Jestem nieszczęsnym człowiekiem! Kto mnie wyzwoli z ciała śmierci? ²⁵Boгу niech będą dzięki przez Jezusa^s Chrystusa^s, naszego Pana! Tak więc umysłem służę Prawu Bożemu, natomiast ciałem – prawu grzechu.

Życie w Duchu

8 ¹Oto teraz nie ma wyroku potępiającego dla tych, którzy są w Chrystusie^s Jezusie^s, ²gdyż prawo Ducha^s, który daje życie w Chrystusie Jezusie, uwolniło cię od prawa grzechu^s i śmierci. ³Co było niemożliwe dla Prawa^s, ponieważ ciało^s czyniło je bezsilnym, tego dokonał Bóg, posyłając swego Syna w ciele podobnym do ciała grzesznego. W tym ciele potępił On grzech, ⁴aby nakaz Prawa wypełnił się w nas, którzy nie postępujemy według ciała, ale według Ducha. ⁵Ci bowiem, którzy są cielesni, Myśla o sprawach ciała, ci zaś, którzy są duchowi – o sprawach Ducha. ⁶Otóż myślenie Ducha prowadzi do życia i pokoju^s, a myślenie ciała – do śmierci, ⁷gdyż myślenie ciała jest nieprzyjazne Boгу. Nie uznaje ono bowiem, ani nie może uznawać prawa Bożego.

Mowa jest o tym w *Księdze Rodzaju*, gdzie opisany jest upadek pierwszych ludzi. Kusiciel wprowadził przypominał ludziom o zakazaniu drzewie i to rozbudziło w nich pragnienie skosztowania jego owoców, ale o przekroczeniu Bożego zakazu przesądziła decyzja wiedząca pycha. Ludzie zapragnęli zrównać się ze swoim Stwórcą (Rdz 3,1-6). Zgubna moc grzechu tkwi w tym, że nawet dobro, jakim są przykazania zawarte w Prawie, może być wykorzystane, aby doprowadzić człowieka do upadku. Prawo jest więc święte, lecz będzie je zachowywał tylko ten, kto pragnie świętości. Prawo jest duchowe, lecz przestrzegać go będzie ten, kto jest posłuszny Duchowi Bożemu. Człowiek głuchy na słowo Boże zostanie pochłonięty przez swoje grzeszne pragnienia (Rz 8,4n.12n). Nie wystarczy to, że swoim rozumem uznaje słuszność Prawa Bożego. Nie będzie miał jednak siły wypełnić go w życiu. Jest to wielkie nieszczęście dla człowieka, z którego wyzwolić go może jedynie Jezus Chrystus. Kto z wiarą i ufnością przyłączy się do Jezusa, otrzymuje moc do przewycięzania w sobie grzesznych skłonności (Rz 6,17n).

Życie w Duchu. Apostoł wyjaśnia, czym jest pełnia życia ofiarowana przez Boga każdemu, kto wierzy. Jest ona obecnością Ducha, który ożywia człowieka i wyzwala z niewoli grzechu prowadzącej ku śmierci (Rz 8,6.11; 2Kor 3,6; Ga 6,8). Aby wyrazić tę zwycięską moc Boga działającą w prowadzących, Paweł stwierdza, że od tej pory ich życie podlega prawu Ducha. Prawo, które zawierało przykazania, nie było w stanie samo z siebie uzdolnić człowieka do tego, aby je wypełniał. Nie mogło również uczynić go wolnym od zła. Dopiero Bóg zламаł moc grzechu i śmierci przez posłanie na świat Jezusa Chrystusa. Grzechy ludzkości wprowadziły do śmierci Jezusa, została ona jednak raz na zawsze pokonana przez Jego Zmartwychwstanie. Jeśli człowiek przyjmuje ożywiającą moc Ducha – owoc dzieła Jezusa, jest w stanie wypełniać wymagania Prawa, czyli żyć w zgodzie z wolą Bożą. Duch więc uzdalnia do podjęcia nowego sposobu życia. Mocą Ducha Boga, który wskrzesił z martwych Chrystusa, dokonana się także nasze zmartwychwstanie. Paweł, gdy mówi o Duchu, nazywa go *Duchem Boga* (Rz 8,9.11), który daje życie

⁸Ci więc, którzy postępują według ciała, nie mogą się podobać Bogu. ⁹Wy jednak nie jesteście w ciele, ale w Duchu, skoro Duch Boga w was mieszka. Jeśli ktoś nie ma Ducha Chrystusa, to nie należy do Niego. ¹⁰Lecz jeśli Chrystus jest w was, to chociaż ciało jest śmiertelne z powodu grzechu, Duch daje życie dzięki usprawiedliwieniu. ¹¹Jeśli więc mieszka w was Duch Tęgo, który wskrzesił Jezusa z martwych, to Ten, który wskrzesił Chrystusa z martwych, ożywi wasze śmiertelne ciała dzięki mieszkającemu w was Jego Duchowi.

Nowe istnienie i działanie

¹²Nie jesteśmy więc, bracia^a, dłużnikami ciała^a, abysmy mieli żyć według ciała. ¹³Jeśli bowiem życie według ciała, umrzecie. Jeżeli jednak z pomocą Ducha^a usuniecie uczynki ciała, będziecie żyli. ¹⁴Ci, których prowadzi Duch Boży^a, są synami Bożymi^a. ¹⁵Nie przyjęliście przecież ducha niewoli, aby trwać w lęku, ale przyjęliście Ducha, który czyni was dziećmi. W Nim wołamy: Abba, Ojcze! ¹⁶Właśnie ten Duch zaświadcza naszemu duchowi, że jesteśmy dziećmi Boga. ¹⁷A jeśli jesteśmy dziećmi, to i dziedzicami, dziedzicami Boga i współdziedzicami Chrystusa^a, o ile razem z Nim cierpimy, abysmy też wraz z Nim doznawali chwały^a.

Chwała, która nadejdzie

¹⁸Sądzę bowiem, że obecnych cierpień nie da się porównać z przyszłą chwałą^a, która ma się w nas objawić. ¹⁹Stworzenie więc ufnie oczekuje objawienia się synów Bożych, ²⁰gdyż zostało poddane

(Rz 8,2). Skoro jednak Bóg udziela Ducha na podstawie wiary w Chrystusa, to Duch ten jest także *Duchem Chrystusa* (Rz 8,9). Duch więc zamieszkuje w wierzących, aby oni mogli mieszkać w Nim (Rz 8,9). Podobnie Paweł mówi o Chrystusie, który również przebywa w wierzących (Rz 8,10). Jezus więc, jako zmartwychwstały Pan, pozostaje w swojej chwale, aby wstawiać się za ludźmi (Rz 8,34). Równocześnie mocą Ducha jest jednak obecny wśród nich i w nich, aby nieustannie budować i umacniać w ludziach wolność dzieci Bożych (2Kor 3,17).

☞ Nowe istnienie i działanie. Apostoł zajmuje stanowisko wobec zarzutu, że w wyniku jego doktryny o usprawiedliwieniu ucierpi ukazywany przez Prawo etos i nic nie powstrzyma rozluźnienia obyczajów. Nie jest to jednak prawda. Skoro wierzący przestali kierować się w życiu cielesnymi zachciankami i wybrali drogę świętości, to tym bardziej muszą okazać się ludźmi uczciwymi, pobożnymi i dobrymi. Nowe życie w Duchu wyraża się w postawach i czynach, które odpowiadają godności dziecka Bożego. Oznaką nowego życia jest także wolność od wszelkiego rodzaju lęku, który charakteryzował pogan. Ponieważ nie znali oni Boga, praktykowali różne obrzędy magiczne, aby oddalić od siebie przekleństwo domniemyanych bóstw i zapewnić sobie pomyślność. Chrześcijanin nie ma z tym nic wspólnego, ponieważ wie, że jest dzieckiem Boga, który jest jedynym Stwórcą i Panem wszechświata. O tym zapewnia Duch Boży, który przebywa w wierzących. Chrześcijanie są oczywiście świadomi tego, że dopóki przebywają na tym świecie, ich dziecięctwo Boże realizuje się pośród wielu cierpień, jakie niesie codzienność. Ale skoro ma się udział w cierpieniach podobnych do cierpień Chrystusa, to na pewno otrzyma się nagrodę podobną do Jego chwały w niebie.

☞ Chwała, która nadejdzie. Cierpienie, które towarzyszy ludziom na ziemi, jest nie do uniknięcia. Paniczka ucieczka przed nim tylko wzmacnia jego siłę. Tym, co pozwala zachować pokój wśród ziemskich przeciwności, jest wiara w to, że Bóg, zabierając nas do siebie, raz na zawsze położy kres cierpieniu. Przebywanie

marność - nie z własnej woli, ale przez Tęgo, kto je poddał - w nadziei, ²¹że zostanie wyrwane z zepsucia, które je zniewala, do wolności, którą jest chwala dzieci Bożych. ²²Wiemy przecież, że całe stworzenie aż do tej chwili woła i cierpi jak rodząca kobieta. ²³Zresztą nie tylko ono, ale również my, którzy mamy pierwsze owoce Ducha. My więc także wołamy w naszych sercach⁸, ufnie oczekując uznania za dzieci, czyli odkupienia naszego ciała⁹. ²⁴Bo w nadziei już zostaliśmy zbawieni. A nadzieja na to, co się już ogląda, nie jest nadzieją. Bo jakże może ktoś mieć nadzieję tego, co już ogląda? ²⁵Jeśli jednak mamy nadzieję na to, czego nie widzimy, to wytrwale tego oczekujemy.

²⁶Właśnie w ten sposób Duch⁸ przychodzi nam z pomocą w naszej słabości. Gdy nie wiemy, jak mamy się modlić, Duch wstawia się za nami wołaniem bez słów. ²⁷A Bóg, który przenika serca⁹, zna pragnienie Ducha, ponieważ to właśnie zgodnie z Jego wołaniem Duch wstawia się za świętymi⁸. ²⁸Wiemy przecież, że tym, którzy kochają Boga i którzy zostali powołani zgodnie z Jego wcześniejszym zamysłem, wszystko służy dla ich dobra. Zostali oni wezwani według wcześniejszego zamysłu. ²⁹Tych, których Bóg wcześniej poznał, tych też przeznaczył, aby byli obrazem Jego Syna, pierworodnego pośród wielu braci⁹. ³⁰Tych zatem, których przeznaczył, tych powołał, a których powołał, tych usprawiedliwił, usprawiedliwionych zaś otoczył chwałą.

Miłość Boga

³¹Co na to powiedzieć? Jeśli Bóg jest przy nas, to któż przeciwko nam? ³²On własnego Syna nie oszczędził, ale wydał Go za nas

z Bogiem będzie również dla każdego człowieka niewspólnie większym dobrem w stosunku do trudów, jakie poniósł na ziemi (1P 1,6-9). Tęsknota za przebywaniem w obecności Bożej dotyczy nie tylko ludzi, ale całego stworzenia. Ono bowiem także podlega cierpieniu, doświadczając na sobie skutków ludzkiego nieposłuszeństwa wobec Boga (Rdz 3,17). Dlatego gdy ludzie będą się radować w niebie pełnią odkupienia, także całe stworzenie otrzyma udział w tej radości. Do tego wołania całego stworzenia, które cierpi, choć też zawiera w sobie nadzieję, dołączają się chrześcijanie. Oczekują oni jednak nie tyle możliwości odrzucenia ciężaru materii (ciała), ale dostąpienia jej przemiany i w ten sposób doświadczenia istoty dziecięctwa Bożego. Zbawienie, o którym jest mowa w Rz 1,16; 5,9n już się dokonało i każdy człowiek ma w nim udział. Wszyscy, którzy przyjmują dar odkupienia, muszą jednak, do momentu wyznaczonego przez Boga, oczekiwać pełnego objawienia się w nich skutków zbawienia. Przypomina to sytuację, gdy ktoś stopniowo otrzymuje to, co już do niego należy. W obecnym czasie wierzący nie lekają się więc o swoją przyszłość, ale z wiarą proszą Boga, aby przygotował ich na jej przyjęcie. Świadomi są także tego, że nie potrafią swoich rzeczywistych potrzeb należycie wyrazić w modlitwie. Proszą więc o pomoc Boga, który w odpowiedzi udziela im swojego Ducha. Duch Boży nie tylko wzmacnia wierzących, aby byli w stanie pełnić dobre czyny, ale nieustannie modli się za nich do Boga. Dzięki wstawianictwu Ducha Bożego nic nie jest w stanie przeszkodzić Bogu w doprowadzeniu wiernych do pełni zbawienia (1Kor 1,8n; Flp 1,6; 1Tes 5,23n).

🔗 Miłość Boga. Problemu cierpienia (Rz 8,18-20) nie daje się zbyt łatwo wyjaśnić, ponieważ obecne życie bywa bardzo trudne i zapowiedź przyszłej chwały może wydawać się tylko iluzoryczną obietnicą. Wbrew takim obawom Paweł wykazuje, że szczęśliwą przyszłość mamy już zapewnioną, ponieważ sam Bóg stanął po naszej stronie. Dzięki miłości Boga, objawionej w Chrystusie, stale realizuje się tajemnica zbawienia i żadne obecne cierpienia nie mogą temu przeszkodzić. Aby lepiej wyjaśnić poruszany problem, apostoł

wszystkich, dlaczego więc nie miałby nam ofiarować wszystkiego wraz z Nim? ³³Kto wystąpi przeciw wybranym przez Boga? Przecież sam Bóg usprawiedliwia! ³⁴Kto wystąpi z wyrokami potępiającym? Przecież wstawia się za nami Chrystus^a Jezus^a, który umarł, co więcej, który zmartwychwstał i zasiada po prawej stronie Boga! ³⁵Kto nas oddzieli od miłości Chrystusa? Nieszczęście czy ucisk, prześladowanie czy głód, nagość, niebezpieczeństwo czy miecz? ³⁶Jak to jest napisane: *Z powodu Ciebie zabijają nas cały dzień, uważają nas za owce przeznaczone na rzeź.* ³⁷A w tym wszystkim odnosimy wielkie zwycięstwo dzięki Temu, który nas umiłował. ³⁸Jestem pewny, że ani śmierć, ani życie, ani aniołowie^a, ani władze, ani rzeczy terazniejsze, ani przyszłe, ani moce, ³⁹ani wysokości, ani głębie^a, ani jakiegokolwiek inne stworzenie nie zdoła nas oddzielić od miłości Boga, objawionej w Chrystusie Jezusie, naszym Panu^a.

Przywileje Izraela

G¹Mówię prawdę w Chrystusie^a, nie kłamię. Moje sumienie to poświadcza w Duchu Świętym, ²że odczuwam w sobie wielki smutek i nieustanny ból. ³Wolałbym sam być odłączony od Chrystusa^b dla moich braci^a, którzy z pochodzenia są moimi rodakami. ⁴Są przecież Izraelitami. Do nich należy synostwo, chwała^a, przymerza^a, nadanie Prawa^a, sprawowanie kultu i obietnice. ⁵Do nich należą patriarchowie, z nich także, według ludzkiego pochodzenia ciała^a, wywodzi się Chrystus, który jest ponad wszystkim, Bóg błogosławiony na wieki. Amen^a.

a) *ani moce... głębie* - prawdopodobnie chodzi o tajemnicze siły kosmiczne, które według wyobrażeń starożytnych mogły być wrogię człowiekowi (Ef 1,21; 3,18).

b) *odłączony od Chrystusa* - zwrot umyślnie przesadny, mający na celu podkreślenie, jak bardzo Pawłowi zależało na rodakach.

posługuje się obrazem procesu sądowego, w którym przeciwnicy prawdy i nadziei występują jako oskarżyciele tych, którzy w Bogu złożyli nadzieję. Bóg jednak unicestwia swoich przeciwników (np. Ps 33,10n; 56,10; 118,6n; 119,118). Pierwszym dowodem decydującego opowiedzenia się Boga po naszej stronie jest śmierć Jego Syna za nas. Poza tym Bóg wydał wyrok usprawiedliwiający, zanim wniesiono oskarżenie. Nie mają więc znaczenia żadne zarzuty, ponieważ decyzja Boga już wcześniej została ogłoszona - jest nią zbawienie (Hi 13,13-19). Pewność, że obecne cierpienie zostanie uwierczone radością i chwałą, wynika także z tego, że w życiu każdego chrześcijanina znajduje odzwierciedlenie życie Chrystusa. On natomiast, zanim został otoczony przez Boga chwałą i zmartwychwstał, wiele wycierpiał, był uwięziony i umarł. Wszystko jednak, co stało się z Chrystusem, jest wyrazem miłości Boga wobec każdego człowieka. Moc tej miłości jest w stanie przeprowadzić każdego człowieka przez wszystkie przeciwności, utrapienia i prześladowania ku wiecznemu wyzwoleniu (2Kor 4,8-10; 12,10). Paweł doznał w swoim życiu tej zwycięskiej mocy miłości Boga i nikt nie może zaprzeczyć prawdziwości jego świadectwa.

☞ Przywileje Izraela. Radość wyrażona w hymnie, który mówi o ostatecznym zwycięstwie Boga (Rz 8,37-39), jest dla Pawła, w chwili obecnej, zakłócona faktem odrzucenia Ewangelii przez większość Żydów. Stan taki wzbudza w apostoła wielkie cierpienie, gdyż ma świadomość, co tracą ci, którzy nie chcą przyjąć prawdy o zbawieniu dokonanej przez Jezusa Chrystusa. Paweł jednak nie czyni Żydom wyrzutów ani ich nie oskarża za upór, lecz tym bardziej zapewnia, jak bardzo są mu drodzy. Apostoł, podobnie jak niegdyś Mojżesz, wstawia się u Boga za buntowniczym ludem i gotów jest ponieść za niego ofiarę z samego siebie (Wj 32,32). Paradoksalnej sytuacji jest powiększony przez to, że Izraelici byli najlepiej ze wszystkich narodów przygotowanymi na przyjęcie Ewangelii. Mimo to stali się jej przeciwnikami. Żaden naród nie otrzymał również tylu czytelnych znaków (ww. 4n), dzięki którym prawdopodobieństwo pomyłki co do osoby Chrystusa, czyli Mesjasza, wydawało się wręcz niemożliwe. Stało się jednak inaczej i jest to dowód na to, że człowiek, mimo licznych łask otrzymanych od Boga, może odrzucić Jego zbawienie.

a) Dosł. *Umiłowałem Jakuba, a Ezawu znienawidziłem*. Jest to semicki sposób wypowiedzenia myśli, często posługujący się skrajnościami; chodzi o wyrażenie myśli, że Jakub był bardziej umiłowany niż Ezaw.

b) Żydzi, chcąc wyrazić prawdę o tym, że Bóg kieruje losami świata, wszystkie ludzkie czyny ukazywali jako zależne od Niego. W myśl tego stwierdzenia, że Bóg posłużył się uporem faraona, aby okazać Izraelowi swoją potęgę i łaskę. Z czasem dokona się jasne rozdzielenie woli Bożej od ludzkich czynów. Bóg bowiem realizuje nieustannie swój odcieczny zamysł, człowiek jednak ponosi indywidualną odpowiedzialność za swoje czyny (np. Hi 34,11; Ez 18,19n).

Wiarygodność obietnicy

⁶Nie oznacza to, że słowo Boże zawiodło. Bo nie wszyscy, którzy pochodzą od Izraela, są Izraelem. ⁷I nie wszyscy, którzy pochodzą od Abrahama, są jego dziećmi, ale *za twoje potomstwo zostanie uznane potomstwo Izaaka*. ⁸Oznacza to, że dziećmi Boga nie są ci, którzy narodzili się jako potomstwo ludzkie, ale ci, którzy narodzili się zgodnie z obietnicą, i oni właśnie będą uważani za potomstwo Abrahama. ⁹A obietnica zawarta jest w słowie: *O tej porze przybędę, a Sara będzie miała syna*. ¹⁰Lecz nie tylko ona, ale i Rebeka, która poczęła synów - bliźniętą z ojca naszego Izaaka. ¹¹Zanim one się narodziły i zanim uczyniły coś dobrego albo złego - aby zaznaczyć wolność Bożego wyboru, ¹²który nie zależy od czynów, ale od powołującego - powiedziano jej: *Starszy będzie służył młodszemu*, ¹³zgodnie z tym, jak jest napisane: *Umiłowałem Jakuba, a nie Ezaw*. ¹⁴Czy przez to powiemy, że Bóg jest niesprawiedliwy? Ależ nie! ¹⁵Mówi przecież do Mojżesza: *Miłosierdzie^a okazać temu, komu je okazuję, i zlituję się nad tym, nad kim się lituję*. ¹⁶Bo nie zależy to od człowieka, który czegoś pragnie, albo o co się ubiega, ale od Boga, który okazuje zmiłowanie. ¹⁷Mówi bowiem Pismo do faraona: *Po to przecież ustanowiłem ciebie, aby okazać w tobie moją moc, i aby moje imię^b było głoszone po całej ziemi^b*. ¹⁸Okazuje więc miłosierdzie komu chce, a kogo chce, tego czyni zatwardziałym.

Boży gniew i zmiłowanie

¹⁹Powiesz mi: Czemu więc obwinia? Kto sprzeciwi się Jego woli? ²⁰Człowieku, a kim ty właściwie jesteś, że tak przemawiasz do Boga? Czy może jakaś rzecz powiedziała temu, kto ją wykonał:

Wiarygodność obietnicy. Mimo trwania tej paradoksalnej sytuacji - bo tylko niewielka część Izraela przyjęła Ewangelię - apostoł stwierdza, że obietnice Boże dane Izraelowi wypełniły się. Udział w nich mają ci, którzy z wiarą i miłością odpowiedzieli na Boże dary i pozwolili, aby Bóg wypełnił w ich życiu swój odcieczny plan zbawienia. Ludzie ci, jak wyjaśnia Paweł, są rzeczywistym Izraelem. Z tego wynika, że przynależność narodowa człowieka, jego stan społeczny, osobiste przynależności, a nawet posiadane wady lub popełnione błędy są czymś drugorzędym wobec łaski, którą Bóg okazuje człowiekowi. Dowodem na to jest Jakub, którego Bóg wybrał zamiast Ezawa, zanim się jeszcze urodzili. Taka jednak była wola Boża i Jego decyzji nie można oceniać jako sprawiedliwej czy niesprawiedliwej, ponieważ Bóg nikomu nic nie jest winien i dlatego daje swoją łaskę komu chce, kiedy chce i jak chce. Bóg również nikogo nie odrzuca (w. 18). Jedynie dopuszcza, aby człowiek, w swojej wolności, wybierał także to, co jest przeciwne Bogu. Wolność więc może być niebezpieczna, ale bez niej niemożliwa jest miłość. Od czasów Abrahama istnieje rozróżnienie na tych, którzy fizycznie od niego pochodzą, i na tych, którzy są jego duchowymi potomkami. Dlatego nie dziwi fakt, że również teraz w obietnicach Bożych uczestniczą ci, którzy ufają Bogu i są Mu wierni, a nie jedynie ci, którzy chlubią się swoim pochodzeniem od Abrahama (Mt 3,8-10). Prawdziwy Izrael, czyli spadkobiercy obietnic Bożych, jest więc bardzo liczny. Jest to lud gromadzący się w imię Jezusa Chrystusa. Niepojęte dary, które są w Kościele Chrystusowym, świadczą o tym, jak wielka jest łaska Boża wobec wszystkich, którzy są Mu wierni (Dz 10,35).

Boży gniew i zmiłowanie. Skoro Bóg każdego człowieka obdarza jakimś szczególnym powołaniem i przydziela mu określoną rolę do wypełnienia, to dlaczego potem oskarża kogoś za jego czyny. Przeciż z woli Boga każdy czyni właśnie to, czego chce Bóg. Apostoł sprzeciwia się takiemu rozumowaniu,

„Dlaczego w ten sposób mnie wykonałeś?”²¹ Czy garncarz nie może z tej samej gliny wykonać jednego naczynia z przeznaczeniem do szlachetnych celów, a drugiego do nieszlachetnych?²² Jeśli więc Bóg, chcąc ukazać swój gniew^a i ujawnić swoją moc^c, z wielką cierpliwością znosił naczynia gniewu^b, nadając się na traktację, ²³aby okazać bogactwo swej chwały^d wobec naczyń zmiłowania^e, które wcześniej przygotował dla chwały, ²⁴wobec nas, których powołał nie tylko spośród Żydów, ale i spośród pogan...^d. ²⁵Tak właśnie mówi u Ozeasza: *Nazwę „nie mój lud” – ludem moim i „niemiłowaną” – umiłowaną.* ²⁶I stanie się, że w miejscu, gdzie powiedziano im: „Nie jesteście moim ludem”, tam właśnie zostaną nazwani synami Boga *żującego*^e. ²⁷Izajasz zaś woła o Izraelu: *Chochy Izraelici byli liczni jak piasek morski, jedynie reszta^a będzie zbawiona.* ²⁸Par^a wypełni swoje słowo na ziemi, całkowicie i szybko. ²⁹Jak zapowiedział Izajasz: *Gdyby Pan Zastępów nie pozostawił nam potopstwa, stalibyśmy się jak Sodoma, byliśmy podobni do Gomory.*

Izrael i Ewangelia

³⁰Co na to powiemy? Poganie, którzy nie zabiegali o sprawiedliwość, osiągnęli ją – sprawiedliwość pochodzącą z wiary. ³¹Izrael natomiast, zabiegając o Prawo^a usprawiedliwiającej, nie doszedł do wypełnienia Prawa. ³²Dlaczego? Ponieważ zabiegał o sprawiedliwość nie pochodzącą z wiary, ale z uczynków. I potknęli się o kamień upadku, ³³jak jest napisane: *Oto kładę na Syjonie^e kamień, o który się potną, i skałę, przez którą upadną, ale kto wierzy w Niego, ten się nie zawiedzie.*

wykazując, że już w samych założeniach jest ono błędne. Błąd polega na tym, że próbuje się Stwórcę traktować na równi ze stworzeniem. Tymczasem różnica jest istotna: Bóg jest wieczny, a człowiek śmiertelny; Bóg jest wszechmocny, człowiek zaś słaby; Bóg jest święty, człowiek grzeszny; Bóg jest miłością, człowiek stale uczy się kochać. W takiej sytuacji wzywanie Boga do tego, aby się wytłumaczył przed człowiekiem ze swojego postępowania, pozbawione jest sensu i graniczy z zachłwalością. Jedynym, który w ogóle ma prawo oskarżać, jest Bóg, ponieważ to Jego miłość została odrzucona. Jego prawo zostało zlekceważone. Pojawia się więc pytanie: Dlaczego Bóg dopuszcza do tego, żeby człowiek czynił coś, co jest złe? Dlaczego Bóg „nie zagrozi” człowiekowi drogi, która wiedzie do buntu, niewierności, a w końcu do nieszczęścia? Dzieje się tak, dlatego że również wśród ludzkich niewierności i zła, czynionej przez człowieka, Bóg realizuje swój odcieczny plan zbawienia. Niewierność Żydów, którzy są narodem wybranym, stała się pretekstem do okazania miłosierdzia wszystkim innym narodom (ww. 22-24). Bóg przewidywał to od początku i wtedy, gdy uznał, że nastąpi właściwy moment w dziejach świata, okazał swoją potęgę, wolność i łaskę.

Izrael i Ewangelia. Wypowiedź apostoła ujawnia zaskakującą zamianę ról. Ci, którzy żyli z dala od Boga, znaleźli się w Jego bliskości, ci zaś, którzy byli pewni swojej łączności z Bogiem, oddalili się od Niego. Położenie pogan napelnia więc ich nadzieja, smutna natomiast okazała się sytuacja Żydów, ponieważ zamiast przyjąć objawioną im wolę Bożą, chcieli, aby Bóg zbawił świat zgodnie z ich oczekiwaniami. A przecież to Bóg jest Panem wszechświata. Każdy, kto tego nie przyjmuje, wchodzi w konflikt z Bogiem, lub – mówiąc przenośnie – potyka się i przewraca. Tak właśnie stało się z wszystkimi, którzy odrzucili Chrystusa i nie przyjęli tego, że Chrystus przez cierpienie i śmierć na krzyżu zbawił świat. Boże drogi są niepojęte dla człowieka i z tego niezrozumienia często rodzi się bunt przeciwko Bogu. Zazwyczaj nie kończy się on jednak definitywnym odrzuceniem Boga, ale sprowadza się do tego, że człowiek, choć

a) Garncarz symbolizuje Boga, naczynia – ludzi. Różnica między naczyniami nie dotyczy tego, że jedni ludzie są przeznaczeni do zbawienia, a drudzy do potępienia, ale oznacza, że z tego samego tworzywa Bóg w całkowitej wolności powołuje do istnienia ludzi różniących się między sobą.

b) *naczynia gniewu* – to zarówno Żydzi, jak i poganie, ponieważ jedni i drudzy przez grzechy zbuntowali się przeciwko Bogu i zasłużyli na karę.

c) *naczynia zmiłowania* – chodzi o Żydów i pogan, którzy przyjęli łaskę i miłosierdzie Boga i stali się Jego ludem.

d) Brak zakończenia, które prawdopodobnie powinno brzmieć: *...to czy można się temu sprzeciwić?*

e) Historia przygarniętego przez Boga Izraela – pomimo jego niewierności – jest zapowiedzią darmowego ofiarowania zbawienia poganom w czasach mesjańskich.

a) *kres* - greckie słowo *telos* oznacza zarówno 'cel', jak i 'kres', 'koniec'. Jedno i drugie rozumienie jest możliwe i obydwaj znajdują uzasadnienie w innych wypowiedziach Pawła. Chrystus jest więc kresem Prawa, ale także jego celem.

b) Może to być aluzja do chrztu, podczas którego istotnym elementem jest publiczne wyznanie wiary. Dorosli kandydaci do chrztu sami wyznają wiarę, w przypadku dzieci czynią to w ich imieniu rodzice lub opiekunowie.

c) w *Niego* - podczas gdy prorok Izajasz mówił w ogólności o wierze w obietnicze zbawienia związane ze Syjonem (zob. *Słownik*), w późniejszych czasach jego wypowiedź rozumiano jako zapowiedź przyszłego Króla-Zbawiciela. Do tej mesjańskiej interpretacji odwołuje się autor listu, dodając do cytatu słowa „w *Niego*”.

10 ¹Bracia^s, gorąco pragnę ratunku dla nich i modłę się o to do Boga. ²Zaświadczam, że palają ku Bogu żarliwością, której brak jednak rozeznania. ³Nie uznając bowiem Bożej sprawiedliwości i usiłując ustanowić własną sprawiedliwość, nie przyjęli Bożej sprawiedliwości. ⁴A przecież kresem^a Prawa jest Chrystus^s, dany dla usprawiedliwienia każdego, kto wierzy.

Zbawienie dla wszystkich

⁵Mojżesz przecież pisze o usprawiedliwieniu przez Prawo^s, że człowiek, *pełniąc jego nakazy, dzięki nim będzie żył*. ⁶Natomiast usprawiedliwienie pochodzące z wiary tak mówi: *Nie mów w swoim sercu: Kto wstąpi do nieba?* - aby Chrystusa^s sprowadzić, ⁷albo: *Kto zstąpi do krainy umarłych?* - aby Chrystusa wyprowadzić spośród umarłych. ⁸Co więc mówi? *Słowo jest blisko ciebie, na twoich ustach i w twoim sercu*. Właśnie takie jest słowo wiary, które głosimy. ⁹Bo jeśli wyznasz ustami, że Jezus^s jest Panem^s, i uwierzysz w sercu, że Bóg wskrzesił Go z martwych, będziesz zbawiony^b. ¹⁰Bo trzeba uwierzyć sercem, by zostać usprawiedliwionym, wyznać natomiast ustami, aby być zbawionym. ¹¹Mówi bowiem Pismo: Nikt, *kto wierzy w Niego^s, się nie zawiedzie*. ¹²Nie ma więc różnicy pomiędzy Żydem a Grekiem. Dla wszystkich jest jeden i ten sam Pan, hojny dla tych, którzy Go wzywają. ¹³*Każdy* bowiem, *kto wezwie imienia^s Pana, zostanie zbawiony*.

¹⁴Ale jak mieli wzywać Tęgo, w którego nie uwierzyli? W jaki sposób mieli uwierzyć w Tęgo, którego nie słyszeli? Jak mieli słyszeć, jeśli nikt im nie głosił? ¹⁵Jak mieli głosić, skoro nie zostali posłani? Tak oto jest napisane: *Jak bardzo oczekiwane są stopy tych, którzy zwiastują dobro!* ¹⁶Ale nie wszyscy posłuchali Ewangelii^s. Bo mówi Izajasz: *Panie, kto uwierzył w to, co usłyszeliśmy?*

bardzo powoli, to jednak zbliża się ku Bogu i przyjmuje Jego wolę. Dlatego Paweł swoją postawą zachęca do modlitwy w intencji każdego, kto ma trudności z przyjęciem woli Bożej i nie potrafi dostrzec, że Boże decyzje zawsze są pełne miłości i prowadzą do wolności. Paweł w ten sposób naśladuje proroków, którzy chcąc zapobiec nieszczęściu, na jakie lud zaszłył przez swoje nieposłuszeństwo wobec Boga, modlili się o łaskę dla niego (np. Wj 32,9-14; Lb 11,1n; 14,2-30; 16,22; 21,7; Pwt 9,18-20.25-29; 1Sm 12,23; Am 7,2.5). Apostoł pokazuje również, co właściwie dzieli Żydów i chrześcijan. Jest to fakt, że Żydzi odrzucili zbawienie, dane im przez Boga w Jezusie Chrystusie, i nadal są posłuszni jedynie Prawu starotestamentowemu, podczas gdy chrześcijanie je przyjęli, wierząc w Jezusa Chrystusa.

📖 Zbawienie dla wszystkich. Usprawiedliwienie dzięki wierze i usprawiedliwienie na podstawie Prawa to dwie różne, wykluczające się drogi. Prawo Mojżeszowe ma bowiem charakter ogólnych norm i wiąże spełnienie obietnicy zbawienia z wypełnieniem wszystkich zawartych w nim przepisów. Wiara natomiast usprawiedliwia bezwarunkowo i jest dla człowieka czymś bardzo osobistym, angażującym całe jego życie. Okazuje się również, że człowiek mimo swoich chęci nie jest w stanie wypełnić wszystkich przepisów Prawa. Tym samym nie może na tej drodze osiągnąć zbawienia. Wiara natomiast sama przez się umożliwia zbawienie, ponieważ jej istotą jest całkowite powierzenie się Bogu, który czyni wszystko, aby dać człowiekowi szczęście wieczne. To, co Mojżesz odnosił do Prawa, twierdząc, że jest ono łatwe do wypełnienia (Pwt 30,12-14), Paweł odnosi do Chrystusa i wiary w Niego. Apostoł wyjaśnia również, że *słowo*, które dla uczonych żydowskich oznaczało przede wszystkim mądrość Bożą, to sam Chrystus. On bowiem jest

¹⁷Wiara więc rodzi się ze słuchania, słuchanie natomiast ma miejsce dzięki słowu Chrystusa. ¹⁸Pytam jednak: Czy nie usłyszeli? Przeciwnie! *Na całą ziemię rozszedł się ich głos, i aż na krańce ziemi ich słowa.* ¹⁹Pytam dalej: Czy Izrael nie poznał? Już Mojżesz mówi: *Obudź u was zazdrość względem tych, co nie są ludem, pobudź was do gniewu na lud nierozumny.* ²⁰Izajasz dodaje nawet: *Znaleźli Mnie ci, którzy Mnie nie szukali, ukazałem się tym, którzy o Mnie nie pytali.* ²¹Do Izraela zaś mówi: *Przez cały dzień wyciągałem ręce do ludu nieposłusznego i buntowniczego.*

Reszta Izraela

11 ¹Pytam więc: Czy Bóg odrzucił swój lud? Ależ nie! Przecież i ja jestem Izraelitą, potomkiem Abrahama z plemienia Beniamina. ²Bóg nie odrzucił swego ludu, który wybrał od dawna. Czy nie wiecie, co Pismo mówi o Eliaszu? Uskarżał się przed Bogiem na Izraela: *“Panie, pozabijali Twoich proroków, rozwalili Twe ołtarze. Ja sam zostałem, a oni nastają na moje życie.* ⁴A jaka jest Boża odpowiedź? *Pozostawiłem sobie siedem tysięcy mężczyzn, którzy nie zgięli swych kolan przed Baalem.* ⁵W taki sam sposób również w obecnym czasie pozostała Reszta wybrana z łaski. ⁶Jeśli zaś z łaski, to nie ze względu na uczynki, bo wtedy łaska nie byłaby łaską. ⁷I cóż? Izrael nie osiągnął tego, o co zabiegał. Osiągnęli to natomiast wybrani. Inni zaś okazali zatwardziałość, ⁸jak jest napisane: *Dał im odurzającego ducha: oczy, aby nie widzieli, i uszy, aby nie słyszeli aż do dnia dzisiejszego.* ⁹Dawid zaś mówi: *Niech stół ich stanie się dla nich zasadzką i sidłem, powodem upadku i odpłatą.* ¹⁰*Niechaj zaćmią się ich oczy, aby nie widzieli, a hark ich zegnij na zawsze.*

a) *Baal* - z hebr. ‘pan’, ‘władca’ lub ‘maź’. Słowo często stosowane jako imię własne wielu bóstw czczonych w starożytności. Kult Baala - boga płodności, przyrody i rolnictwa - rozpowszechnił się także w Izraelu. Tę niewierność Izraelitów wobec Boga Jahwe piętnowali prorocy ST.

odwiecznym słowem Ojca; On zstąpił z nieba i stał się bliski każdemu człowiekowi przez swoje Wcielenie (Pwt 30,14; J 1,1.14). Aby jednak Chrystus mógł stać się dla człowieka zbawieniem, potrzeba uwierzyć w Jego Bóstwo i wyznać, że Jezus jest Panem. Staje się to możliwe, gdy głoszona jest Ewangelia, którą ludzie najpierw słyszą, a następnie decydują się na jej przyjęcie i wypełniają ją w życiu. Słyszac Ewangelie, wchodzi się w osobistą relację z Jezusem, który obiecał, że pozostanie z ludźmi w swoim słowie. Żydzi otrzymali wszystko, co było im potrzebne, by uwierzyć w Jezusa i przyjąć Ewangelie o zbawieniu. Stało się jednak inaczej i większość z nich odrzuciła Jego Ewangelie. Dlaczego tak się stało? Paweł wyjaśnia, że powodem była *zazdrość* (w. 19) w stosunku do innych narodów, przez które Izrael poczuł się wyprzedzony. Izraelici nie chcieli również uznać tego, że w Jezusie Bóg z wielką miłością pochyła się nad grzesznikami i ludźmi zagubionymi. Według Żydów należała się im jedynie pogarda, tymczasem oznajmiono im, że Bóg szuka właśnie tych, którzy są najbardziej udręczeni i pogardzani, nawet jeśli oni sami nie szukają Boga. Relacja między Bogiem a Izraelem jest czymś bardzo złożonym i tajemniczym pozostaje fakt obecnego odrzucenia Ewangelii przez Żydów. Z jednej strony Bóg pozwolił, by zaślepiła ich zazdrość, z drugiej jednak nie przestaje ich kochać i darzyć swoją łaską przebaczenia.

☞ Reszta Izraela. Paweł nie zgadza się z twierdzeniem, że Bóg odrzucił swój lud, bo wtedy również on musiałby być odrzucony. Nie da się jednak zaprzeczyć, że tylko niewielka liczba Izraelitów przyjęła Ewangelie. Coś podobnego miało już miejsce w historii Izraela, gdy tylko nieliczni Izraelici, za czasów proroka Eliasza, zachowali wierność wobec Boga, pozostali zaś uprawiali bałwochwalczy kult Baala. Ci nieliczni są jednak dla Pawła znakiem niegasnącej nadziei. Ich życie i postawy potwierdzają, że zawsze

a) Obrazy te w sposób szczególny odnoszą się do Abrahama, Izaka, Jakuba, Mojżesza. Ich świętość miała wielki wpływ na cały naród i stanowiła fundament łączności wszystkich plemion z Bogiem.

b) Prorocy często porównywali Izraela do drzewa oliwnego, rosnącego w ogrodzie Boga (np. Jr 11,16a; Oz 14,6n).

Zbawienie pogan

¹¹Pytam znowu: Czy potknęli się tak, że zupełnie upadli? Nie! Ale na skutek ich potknięcia zbawienie dotarło do pogan, aby ich samych pobudzić do większej gorliwości. ¹²Jeśli więc ich upadek przyniósł korzyść światu, a ich pomniejszenie stało się szczęśliwe dla pogan, o ileż bardziej błogosławione okaże się ich pełne nawrócenie.

¹³Zwracam się do was, do pogan! Jako apostoł pogan staram się dobrze wypełniać moją posługę w nadziei, ¹⁴że pobudzę do gorliwości moich rodaków i niektórych z nich ocalę. ¹⁵Skoro bowiem ich odrzucenie przyniosło pojednanie światu, czymże będzie ich przyjęcie, jeśli nie przywróceniem do życia z martwych. ¹⁶Bo jeżeli zaczyn jest święty, to i ciasto, a jeśli korzeń jest święty, to gałęzie również.

¹⁷Jeśli zaś niektóre gałęzie zostały odcięte, a ty, będąc dziczką oliwną, zostałeś wszczepiony w ich miejsce i korzystasz z obfitości oliwnego korzenia, ¹⁸nie wynoś się ponad gałęzie. A gdy się chęlpisz, pamiętaj, że nie ty dźwigasz korzeń, ale korzeń ciebie.

¹⁹Powiesz może: Gałęzie zostały odcięte, abym ja był wszczepiony.

²⁰Susznie. Z powodu niewiary zostały odcięte. Ty zaś stoisz dzięki wierze. Nie wynoś się więc, ale trwaj w bojaźni. ²¹Bo jeśli Bóg nie oszczędził naturalnych gałęzi, to także i ciebie nie oszczędzi. ²²Wspomnij na dobroć i surowość Boga; surowość – dla tych, którzy upadli, dobroć – dla ciebie, o ile pozostaniesz w jej zasięgu, w przeciwnym razie i ty zostaniesz odcięty. ²³Jeśli zaś tamci odstąpią od niewiary, także zostaną wszczepieni, gdyż

znajdą się ludzie sprawiedliwi, którzy dzięki swojej prostocie i przyłgnięciu do Boga, umieją odczytać Jego zamysły i potrafią wypełnić Jego wolę. Ludzi tych nie musi być wcale dużo. Ważne, że są i pozwalają, aby Bóg przez nich działał. Dzięki nim ciągle istnieją ogniska odnowy, wbrew tendencjom do staczenia się w przepaść grzechu. W początkach Kościoła ludźmi, którzy okazali się tzw. „świętą Resztą”, byli Żydzi wierzący w Chrystusa – judeochrześcijanie. Z czasem przez nich wiara rozprzestrzeniła się wśród innych ludów. Los pozostałych Żydów, którzy nie uwierzyli, stanowi niejako spełnienie licznych zapowiedzi starotestamentowych, które zawierały ostrzeżenie, że jeśli się nie nawrócą, to zniszczy ich własna zatwardziałość i upór. Również kult, który sprawowali, stał się dla nich przeszkodą w dojściu do Boga, ponieważ nie dostrzegli, że ofiara Jezusa, w której Bóg okazał miłosierdzie całemu światu, zastąpiła wszystkie sprawowane dotąd ofiary.

Zbawienie pogan. Brak wiary w Jezusa, okazany przez Żydów, sprawił, że Ewangelia dotarła do narodów pogańskich (Dz 13,46n; 18,6; 19,8n; 28,25-28). Gdy więc Ewangelia okazała w świecie swoją zbawczą moc, nie stoi na przeszkodzie, aby została przyjęta przez tych, którzy na początku ją odrzucili. Rola Izraela nie ulega bowiem zmianie. Nadal ma on być „błogosławieństwem dla narodów” (Syr 44,21; Dz 3,25; Ga 3,8). O niezmienności tego powołania świadczy chociażby to, że nawet zatwardziałość Izraela przyniosła światu błogosławieństwo. Skoro więc odrzucenie Ewangelii przez Izraela przyniosło tyle łask, to włączenie go do ludu Nowego Przymierza zaowocuje jeszcze większą chwałą Boga i objawi Jego tryumf w świecie. Apostoł ma głęboką nadzieję, że tak właśnie się stanie. Wyjaśnia również, przy pomocy obrazów wziętych z życia, na jakiej drodze może się to dokonać. Jak bowiem podczas przygotowania ciasta do wypieku chleba wystarczy odrobina zaczynu, żeby ciasto urosło, tak też święci ojcowie narodu mają wpływ na uświęcenie całej społeczności. Oni są również jak mocny korzeń drzewa, który daje życiodajne soki, aby każdy, kto jest z nim w łączności, zaowocował nawróceniem, umiłowaniem prawdy

Bóg ma moc wszczepić ich na nowo. ²⁴Bo jeżeli ty zostałeś odcięty od naturalnej dla ciebie dziczki oliwnej i wbrew naturze wszczepiony w szlachetną oliwkę, to o ileż bardziej tamci, którzy z natury do niej należą, zostaną wszczepieni w swoje własne drzewo oliwne.

Odnowienie Izraela

²⁵Nie chcę, bracia, pozostawiać was nieświadomymi tajemnicy, abyście nie uważali siebie za lepszych. Zatwardziałość ogarnęła tylko część Izraela^a, dopóki nie wejdzie ogół pogan^a. ²⁶A wtedy cały Izrael zostanie zbawiony, jak napisano: *Przyjdzie z Syjonu^a Wybawiciel, odwróci nieprawość od Jakuba^a.²⁷ Takie będzie moje przymierze z nimi, kiedy odpuszczę ich grzechy^a.²⁸ Według Ewangelii^a – są oni wrogami z waszego powodu, według wybraństwa – są umiłowani ze względu na przodków. ²⁹Boże dobrodziejstwa i wezwanie są bowiem nieodwołalne. ³⁰Podobnie jak wy niegdyś byliście nieposłuszni Bogu, teraz zaś dostąpiliście miłosierdzia^a z powodu ich nieposłuszeństwa, ³¹tak też i oni teraz są nieposłuszni z powodu okazanego wam miłosierdzia, aby sami doznali miłosierdzia. ³²Bóg bowiem pogrzyżył wszystkich w nieposłuszeństwie, aby wszystkim okazać miłosierdzie.*

³³O głębokości bogactwa, mądrości i poznania Boga! Jak niezbadane są Jego wyroki i nie do wyśledzenia Jego drogi^a. ³⁴*Kto bowiem poznał myśl Pana^a, albo kto stał się Jego doradcą,³⁵ albo kto dał Mu coś najpierw, aby otrzymać coś w zamian.* ³⁶Ponieważ z Niego i przez Niego, i dla Niego jest wszystko. Jemu chwała^a na wieki! Amen^a.

a) ogół pogan – dosł. pełnia pogan. Niektórzy uważają, że chodzi tu o liczbę pogan przewidzianych przez Boga do ocalenia.

i posłuszeństwem wobec Boga. Obraz drzewa oliwnego, w które wszczepiono gałązki z dzikich krzewów, ma uświadomić chrześcijanom wywodzącym się spośród pogan, że jedynie z łaski Boga otrzymali udział w obietnicach patriarchów. Nie mają więc żadnych podstaw do wyzniesienia się ponad Żydów, nawet jeśli oni teraz odrzucili Ewangelię. Poganie, nie będąc ludem wybranym, zostali wezwani do uczestnictwa w ludzie Bożym. Żydzi, chociaż obecnie nie są w łączności z ludem Nowego Przymierza, ciągle mają szansę powrotu, jeśli uwierzą w Jezusa Chrystusa.

📖 Odnowienie Izraela. Ponieważ zawsze istnieje niebezpieczeństwo gorszego traktowania Izraela w dziejach zbawienia, Paweł pragnie wyjawić chrześcijanom w Rzymie tajemnicę dotyczącą przyszłości tego narodu. Nie mówi, jak doszedł do jej poznania. Być może zostało mu to objawione przez Boga podczas żarliwej modlitwy za Izraela, albo gdy rozważał treści zawarte w Piśmie Świętym. Paweł więc stwierdza, że zatwardziałość Izraela ustanie w chwili, kiedy osiągnie kres misja wśród pogan. Żydzi cały czas żywili głęboką nadzieję, że na końcu czasów cały Izrael zostanie ocalony, a chwała Boża objawi się w nim w całej pełni. Dopiero wtedy inne narody miały udać się na górę Syjon do świątyni Pana Boga. Paweł jednak, widząc dzieła Boże, stwierdza, że ta kolejność została odwrócona. Chwała Boża objawiła się wśród pogan, mimo tego że Izrael nadal trwa w rozproszeniu. Dodaje również, że to, co zostało ofiarowane narodom pogańskim przez głoszenie Ewangelii, Izrael otrzyma podczas powtórnego przyjścia Chrystusa na końcu czasów. Przybycie Chrystusa dokona się w takiej chwale, że Izraelowi nie pozostanie nic innego, jak tylko przyjąć Jezusa jako Zbawiciela świata. Bóg dopuścił więc, że zarówno Żydzi, jak też poganie okazali nieposłuszeństwo wobec Niego, ale również jednym i drugim została dana łaska, aby uwierzyli. Za tę niepojętą dobroć Boga należy Go nieustannie wysławiać. Bóg bowiem przez niezbadane wyroki swojej mądrości zbawia stworzony przez siebie świat (Dn 2,20-23; Mt 11,25-27).

a) Pouczenia na temat charyzmatów nawiązują do doświadczeń koryncekich apostoła i nauki zawartej w *Pierwszym Liście do Koryntian*. Katalog darów podobny jest do wykazu z 1Kor 12,28.

OGÓLNE ZASADY POSTĘPOWANIA

Nowe życie w Chrystusie

12 ¹Proszę was, bracia, przez miłosierdzie^s Boże, abyście składali wasze ciała^a na ofiarę^s żywą, świętą, miłą Bogu jako doskonały wyraz waszego kultu. ²Nie upodabniajcie się do tego świata, ale przemieniajcie się poprzez odnowę myślenia, aby rozpoznać, jaka jest wola Boża, co szlachetne, co miłe, co doskonałe. ³Mocą danej mi łaski nakazuję każdemu z was, aby nikt nie miał zbyt wysokiego mniemania o sobie, ale niech każdy ocenia siebie trzeźwo według miary, jaką Bóg dał każdemu w wierze. ⁴Bo podobnie jak liczne są części jednego ciała^a, a każda z nich spełnia inne zadanie, ⁵tak też my liczni stanowimy jedno ciało w Chrystusie^s, będąc dla siebie nawzajem częściami. ⁶Mamy zaś różne dary^s według danej nam łaski. Ma ktoś dar^s proroctwa? Niech prorokuje zgodnie z wiarą. ⁷Otrzymał ktoś dar posługi? Niech posługuje. Ktoś inny – dar nauczania? Niech naucza. ⁸Jeszcze inny – dar zachęcania? Niech zachęca. Kto rozdaje, niech rozdziela z prostotą. Ten, kto przewodzi, niech to wykonuje z gorliwością. Kto okazuje miłosierdzie, niech to czyni z radością^a.

Zasady życia chrześcijańskiego

⁹Miłość niech będzie nieobłudna. Unikajcie zła, przylgnijcie do dobra. ¹⁰Serdeczni w braterskiej miłości wzajemnie się wyprzedzajcie w okazywaniu szacunku. ¹¹Nie traćcie gorliwości, bądźcie płomiennego ducha, służcie Panu^s. ¹²Radujcie się nadzieją, w uciску bądźcie cierpliwi, w modlitwie wytrwali. ¹³Wspomagajcie

¶ **Nowe życie w Chrystusie.** Kult chrześcijański ma wyrażać się w tym, że wierzący ofiarują Bogu przede wszystkim samych siebie, całe swoje życie: myśli, uczucia, pragnienia, umiejętności, czyny. Bóg bowiem nie potrzebuje żadnej rzeczy materialnej, chce natomiast, aby ludzie otwierali się na Niego i pozwolili zamieszkiwać Mu w swoim wnętrzu. W ten sposób dokonuje się rzeczywista przemiana człowieka, która w konsekwencji prowadzi do uświęcenia świata (J 4,23n; Hbr 13,15n; 1P 2,4n). Istotą tej przemiany jest umiejętność rozpoznawania w każdym czasie i okolicznościach tego, czego tak naprawdę chce Bóg. Nie wystarczy bowiem znać prawa ustanowione przez Boga, ale trzeba umieć je odpowiednio zastosować w konkretnych sytuacjach życiowych. Apostoł oczywiście nie sprzeciwia się zewnętrznym oznakom kultu, ale przestrzega przed ograniczaniem się jedynie do jakichś powierzchownych zachowań. Nawet najbardziej wyszukane praktyki religijne nie przydadzą się, jeśli ludzkie serce, umysł i wola pozostają daleko od Boga. Paweł wzywa również do rozwijania i pielęgnowania w sobie cnoty skromności. Szczególnie dotyczy to stosunku do darów, którymi każdy został obdarzony, ponieważ to nie człowiek decyduje o swoich własnych talentach, ale Bóg, który udziela ludziom darów, zgodnie z tym, do jakiej misji ich powołuje (1Kor 12,4,18; Ef 4,7; 1P 4,10). Nie należy więc wynosić się ponad innych, bo wszystko jest Bożym darem. Nie należy również porównywać się z innymi lub zazdrościć im, lecz trzeba, najlepiej jak to możliwe, wykorzystać swoje bogactwo. Gdy człowiek zaniedbuje własne dary, odbija się to na życiu wspólnoty, ponieważ chrześcijanie, jako części jednego ciała, są nawzajem od siebie zależni i potrzebują siebie do wspólnego wzrostu.

¶ **Zasady życia chrześcijańskiego.** Wezwanie do miłości rozpoczyna serię wskazań przypominających wypowiedzi proroków (np. Am 5,15) i mędrców (np. Ps 34,15; 37,27). Odnoszą się one do kręgu braci, tj. chrześcijan, i mają pobudzić wszystkich do szlachetnego współzawodnictwa (1Kor 12,23n; Flp 2,3).

świętych⁴, przestrzegajcie gościnności. ¹⁴Błogosławcie⁵ tych, którzy was przesładują; błogosławcie, a nie złorzeczcie. ¹⁵Radujcie się z radosnymi, płaczcie z płaczącymi. ¹⁶Bądźcie jednomyślni. Nie zabiegajcie o to, co wyniosłe, ale miejcie upodobanie w tym, co skromne. Nie bądźcie zarozumiali. ¹⁷Nikomui złem za złe nie odpłacajcie. Bądźcie życzliwi dla wszystkich ludzi. ¹⁸Jeśli to od was zależy, ze wszystkimi ludźmi zachowujcie pokój. ¹⁹Umiłowani, sami nie wymierzajcie sprawiedliwości, ale pozostawcie to gniewowi⁶ Bożemu. Napisano bowiem: *Do Mnie należy pomsta, Ja odpłacę*, mówi Pan. ²⁰Raczej kiedy twój wróg jest głodny, nakarm go, a gdy jest spragniony, daj mu pić. *Czyniąc tak, zgromadzisz nad jego głową rozżarzone węgle*. ²¹Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło zwyciężaj dobrem.

Posłuszeństwo wobec władzy

13 ¹Każdy człowiek niech się podporządkuje władzom, którym podlega. Nie ma bowiem władzy, która nie byłaby od Boga; lecz każda, która istnieje, została ustanowiona przez Boga^b. ²Dlatego ten, kto sprzeciwia się władzy, występuje przeciw porządkowi Boga, a ci, którzy występują przeciw porządkowi, sami na siebie ściągają karę. ³Sprawujący władzę nie wywołują lęku u tych, co dobrze czynią, ale u tych, którzy czynią złe. Chcesz więc nie bać się władzy? Czyni dobrze, a otrzymasz od niej pochwałę. ⁴Jest przecież na służbie u Boga, aby cię zachęcić do dobrego. Jeśli natomiast złe postępujesz, lękaj się, bo nie na darmo nosi miecz^d. Jest przecież na służbie u Boga, sprowadzając gniew^e na tego, kto dopuszcza się zła. ⁵Dlatego trzeba się jej podporządkować

a) rozżarzone węgle – są symbolem oczyszczenia (Kpl 16,12; Iz 6,6; Ez 10,2; Mt 3,11) oraz obrazem Bożego sądu (Rdz 19,24; 2Sm 22,9.13; Ps 140,11; Mt 3,12; Ap 16,8n). Chrześcijanin odrzuca zemstę i zdaje się na Bożą sprawiedliwość.

b) Pogląd, że wszelka władza pochodzi od Boga, nie oznacza, że każdy rządzący może się na Boga powoływać. Chodzi raczej o to, że sama instytucja władzy pochodzi od Boga, gdyż tylko On jest prawdziwym władcą i legalne rządzenie nie może mieć innego źródła.

c) Wersety 2-3 świadczą o tym, że według Pawła konieczną cechą prawowitej władzy było zapewnienie ładu i sprawiedliwości: karanie złoczyńców i nagradzanie dobrych.

d) miecz – chodzi o cały system karny, służący do utrzymania porządku publicznego. Paweł wskazuje jednak, że nie tylko z powodu lęku przed karą należy unikać przestępstw, ale przez uznanie w swoim sumieniu słuszności norm prawnych (w. 5). Władza państwowa może używać siły przeciwko przestępcom i napastnikom.

W obliczu zewnętrznych trudności apostoł szczególnie zaleca wytrwałą modlitwę (Dz 1,14; 2,42; Ef 6,18; Kol 4,2) i wewnątrzkościelną solidarność. Zachęca, aby wobec przesładowców postępować zgodnie z nauką Jezusa i Jego czynami (Mt 5,44; Łk 6,27n; 23,34). Paweł sam niejednokrotnie tak czynił, modląc się np. za swoich wrogów (1Kor 4,12n). Tym, co szczególnie buduje każdą wspólnotę, jest wrażliwość na potrzeby i sytuację innych osób. Warunkiem jedności i pokoju między ludźmi jest wzajemne rozumienie się, a także dzielenie się z innymi swoimi radościami i smutkami codziennego życia (1Kor 12,26). Zachęty do takich postaw obecne są już w pismach starotestamentowych (np. Prz 25,20; Syr 7,34). Treść wersetów 17-21 przywołuje atmosferę Kazania na Górze (Mt 5,9.38-40). Apostoł, przypominając naukę Jezusa, jeszcze raz poświadcza, że prawdziwa miłość rozwija się tylko tam, gdzie nie ma żadnej formy przemocy. Zwycięstwo nad złem, które chrześcijanin osiąga poprzez dobre czyny, ma na celu nie tylko doprowadzić do ewentualnego nawrócenia złe czyniących, ale przede wszystkim jest zapowiedzią ostatecznego zwycięstwa dobra we wszechświecie.

📖 Posłuszeństwo wobec władzy. Stwierdzenie, że każda władza pochodzi od Boga, odzwierciedla przekonanie, że to Bóg jest władcą świata i wszystko, do czego On dopuszcza, służy zbawieniu stworzeń – nawet jeśli jest to trudne do zrozumienia i zaakceptowania. Wypowiedź Pawła dotyczy jednak ogólnych zasad postępowania wobec władzy i nie bierze pod uwagę jakichś pojedynczych przypadków. Bezpodstawne byłoby więc dopatrywanie się w tym tekście usprawiedliwień dla władzy, która wykazała się niesprawiedliwością, terrorem czy bestialstwem, gdyż z natury są to zachowania niedopuszczalne i nikt nigdy nie ma prawa tak postępować. Świadomie wyrządzone zło niczym nie może być usprawiedliwione. Konkretnie sytuacje, ukazane również na kartach Pisma Świętego, potwierdzają, że sprawa traktowania i oceny władzy jest czymś złożonym. W księgach mądrościowych, ukazujących społeczną naturę człowieka, wzywa się

a) Tradycja, która w przykazaniu miłości bliźniego upatruje wypełnienie Prawa, występuje np. w Mt 7,12; J 13,34; Jk 2,8-10; 1J 2,10; 3,14; 4,12. Bliżnim jest każdy człowiek, a nie tylko członek tego samego narodu (Kpl 19,18; Mt 25,40; Ga 3,28).

b) Zakaz cudzołóstwa odnosi się w Dekalogu przede wszystkim do stosunku seksualnego mężczyzny i zamężnej kobiety, a także ogólnie do rozpusty.

c) Zakaz ten odnosi się do ludzi i dotyczy sytuacji bezprawnego pozbawienia kogoś życia.

d) Zakaz kradzieży w istocie odnosi się do uprowadzenia człowieka siłą. Znaczenie takie wynika z oryginału hebr. (Wj 20,15).

e) Chodzi o to, aby mieć świadomość, że ziemskie życie człowieka bardzo szybko przemija. Trzeba je więc przeżywać w łączności z Bogiem, angażując się z miłością i zapalem w codzienność, bo w przeciwnym wypadku stanie się ono podobne do letargu.

nie tylko ze względu na karę, ale i ze względu na sumienie. ⁸Także dlatego płacicie podatki. Ci, którzy się tym zajmują, pełnią służbę Bożą. ⁷Każdemu oddajcie, co się mu należy: komu podatek – temu podatek, komu cło – cło; przed kim należy odczuwać lęk – lęk, wobec kogo szacunek – temu szacunek.

Miłość braterska

⁸Nikomui nie bądźcie nic dłużni oprócz wzajemnej miłości. Ten bowiem, kto miłuje bliźniego, wypełnił Prawo. ⁹Ponieważ przykazania: *Nie dopuścisz się cudzołóstwa^b, nie popełnisz morderstwa^c, nie będziesz kradł^d, nie będziesz pożądał*, i każde inne, zawiera się w tym: *Będziesz miłował bliźniego swojego jak siebie samego*. ¹⁰Miłość nie wyrządza zła bliźniemu. Miłość jest więc pełnią Prawa^f.

Nadejście dnia Chrystusa

¹¹Poznajcie, że nadszedł już czas sposobny i pora, abyście wstali ze snu^f. Teraz bowiem wasze zbawienie jest bliżej niż wówczas, gdy uwierzyliście. ¹²Noc przeminęła i dzień się przybliżył. Odrzućmy więc uczynki ciemności, a nałóżmy zbroję światła. ¹³Postępujmy godnie, jak za dnia, bez hulanki i pijaństwa, bez rozwiązłości i wyuzdania, bez kłótni i zawiści. ¹⁴Ubiertcie się natomiast w Pana Jezusa^a Chrystusa^a i nie troszczcie się o ciało^g – o spełnianie jego pożądliwości.

do respektu wobec króla (np. Prz 24,21n). Prorocy natomiast nierzadko występują przeciwko władzy królewskiej, służącej bardziej cudzym interesom niż ludowi (np. Iz 10,5n; 41,1-3.25-27; 45,1-3; Jr 27,5-7). Z kolei w pismach dotyczących czasów ostatecznych znaleźć można pocieszenia mówiące o tym, że Bóg jedynie na krótki czas dopuszcza, aby zli władcy sprawowali rządy (Dn 2,21.37-45; 4,14.28-30; 5,18-21). Można więc przyjąć, że słowa apostoła dotyczą sytuacji idealnej, kiedy władcy rozumieją, co jest dobre dla powierzonego im ludu, i troszczą się o zapewnienie pokoju, wolności i dobrobytu. Takie cele powinny przysięgać wszystkim sprawującym władzę. Także przed obywatelami stają konkretne obowiązki, od wypełnienia których zależy stabilność państwa. Odpowiedzialność jest więc zawsze dwustronna.

☞ Miłość braterska. Apostoł przypomina o długu, do którego każdy człowiek powinien się poczuwać. Jest to dług miłości. Zawsze należy go spłacać i nigdy nie powinno się sądzić, że został on w pełni wyplacony. Również wówczas, gdy człowiek doświadczył w swoim życiu braku miłości, nie może traktować tego jako przeszkody w kochaniu bliźnich. Człowiek kocha bowiem nie ze względu na to, że inni ludzie go kochają, ale dlatego, że zrodził się z miłości Boga. Ludzka miłość znajduje więc swój sens i uzasadnienie w odwiecznej miłości Boga, którą przenika On całe stworzenie. Najlepsze powołanie każdego człowieka spełnia się w miłości do Boga i ludzi. Skupienie wszystkich przykazań w przykazaniu miłości nie oznacza uminiejszenia innych przykazań. Należy je wypełniać, bo one nadają miłości konkretny kształt.

☞ Nadejście dnia Chrystusa. Paweł z niewzruszoną pewnością oznajmia, że moment ostatecznego zbawienia jest już bardzo bliski. Rozumieć to należy w tym sensie, że życie każdego człowieka zmierza do spotkania z Bogiem *niearzą w twarz* (1Kor 13,12; por. 1J 3,2). Na to spotkanie trzeba się przygotować. Przeciwstawne elementy: noc i dzień, uczynki ciemności i zbroja światła wskazują na to, że w życiu każdego człowieka nic nie jest z góry przesądzone, ale każdy musi wybierać pomiędzy złem i dobrem, grzechem i świętością. Żeby otrzymać chwałę nieba, nie wystarczy tylko dobre chęci, ale trzeba podjąć konkretne działanie. Nie może także zabraknąć odpowiednich środków do pomnażania dobra. Dlatego Paweł wspomina o *zbroi światła* (w. 12). Ma tu na myśli przymioty człowieka odnowionego w Chrystusie, w które Bóg wyposażył chrześcijanina, aby mógł skutecznie przeciwstawiać się złu. Każdy wierzący w sposób szczególny

ZALECENIA SZCZEGÓŁOWE

Nie bądź sędzią swego brata

14¹Tego, kto jest słaby^a w wierze, przyjmujcie bez roztrząsania poglądów. ²Jeden jest przekonany, że może jeść wszystko, słaby natomiast spożywa jarzyny. ³Ten, kto je wszystko, niech nie lekceważy tego, który czegoś nie je. Ten zaś, kto nie je wszystkiego, niech nie osądza tego, który je. Bóg przecież go przyjął. ⁴Ty natomiast kim jesteś, że osądzasz czyjeś służe? To, czy on stoi, czy upada, jest sprawą jego Pana^f. Ostoi się jednak, ponieważ Pan ma moc go podtrzymać. ⁵Kto znowu wyróżnia jeden dzień spośród innych, dla innego wszystkie są równie ważne. Niech każdy zostanie przy swoim przekonaniu. ⁶Ten, kto dokonuje rozróżnienia, czyni tak ze względu na Pana. Także ten, kto je, czyni to ze względu na Pana, ponieważ składa dzięki Bogu. Kto zaś nie je, ten nie je przez wzgląd na Pana i także dziękuje Bogu. ⁷Nikt z nas nie żyje dla siebie i nie umiera dla siebie. ⁸Bo jeśli żyjemy, żyjemy dla Pana; jeżeli umieramy, umieramy dla Pana. Czy więc żyjemy, czy umieramy, należymy do Pana. ⁹Po to przecież Chrystus^g umarł i zmartwychwstał, aby się stać Panem tak żywych, jak i umarłych. ¹⁰A ty dlaczego osądzasz brata^h albo dlaczego pogardzasz bratem? Przecież wszyscy staniemy przed

a) *słaby* - tak zostali określili chrześcijanie pochodzenia żydowskiego, którzy mimo przyjęcia Ewangelii nie zrezygnowali z przestrzegania zasad judaizmu. Drugą grupę stanowią tzw. *mocni* (Rz 15,1), wywodzący się zasadniczo spośród pogan, którzy kierowali się jedynie zasadami Ewangelii.

został wyposażony w Bożą moc podczas chrztu (Ga 3,27). Oprócz zbroi przeciwko wrogom zbawienia chrześcijanin ma niejako włożyć na siebie wszystko to, co uosabia Chrystus (Ga 6,2; Ef 4,20-24; Flp 2,5). Chodzi o to, żeby nie tylko starać się wypełniać naukę Jezusa, ale przede wszystkim pozwolić, aby to On był źródłem myśli, uczuć i pragnień w człowieku, i aby to On działał przez wierzącego (Ga 2,20).

☞ **Nie bądź sędzią swego brata.** W obliczu zaistniałych sporów związanych ze spożywaniem pokarmów i obchodami dni świątecznych apostoł formułuje ogólną zasadę, że miłość wobec bliźnich wyraża się także w tolerancyjnym traktowaniu ich przekonań czy sposobów postępowania. Źródłem problemów było to, że chrześcijanie pochodzenia żydowskiego nadal przestrzegali przepisów dotyczących czystości pokarmów, co dla pozostałych wierzących było czymś obcym, a nawet niezrozumiałym. Chodziło szczególnie o unikanie mięsa tzw. zwierząt nieczystych (np. Kpł 11,1-23). Inny problem dotyczył nabywania mięsa z niepewnych źródeł, czyli takiego, które mogło być wcześniej ofiarowane w jakiejś pogańskiej świątyni (1Kor 8,4-7). Kto chciał uniknąć wątpliwości i związanych z tym wyrzutów sumienia, ograniczał spożywanie mięsa i zadawał się innymi potrawami. Paweł zabrania lekceważyć takiego człowieka, a tym bardziej osądzać. Należy szanować przekonania innych. Wymoszenie się nad innych, a także narzucanie innym swoich przekonań, niszczy więzi międzyludzkie i świadczy o pysze (Rz 5,8). Kto osądza innych, przyjmuje wobec nich rolę pana. Tymczasem Pan jest jeden - Jezus Chrystus, a wszyscy ludzie są Jego sługami. Zmuszanie wszystkich do praktykowania takich samych zachowań zabija wolność i stwarza jedynie pozory jedności. Aby osiągnąć rzeczywistość jedności, należy doprowadzić ludzi do poznania prawdy, a następnie cierpliwie czekać, aż ją przyjmą i zaczną nią żyć. Podstawą tolerancji jest także fakt, że decyzja o niejedzeniu lub jedzeniu czegoś podjęta jest ze względów religijnych. Należy więc uszanować takie decyzje, nawet jeśli uważa się inaczej. Sprawa pokarmów jest w życiu czymś drugorzędnym, ale bez umiejętnego potraktowania tych drobnych rzeczy niemożliwe będzie znalezienie porozumienia i jedności w rzeczach ważnych. Podobną zasadę tolerancji należy zastosować w odniesieniu do różnic w obchodzeniu dni świątecznych. Jeśli czyjś wybór poddyktowany jest chęcią oddania czci Bogu, należy go uszanować. Wszystko więc, co czyni człowiek, ma swoje odniesienie do Boga i jedynie On dokonuje słusznego osądu ludzkich postaw (Mt 7,1; Jk 4,12). Każdy człowiek jest też ostatecznie odpowiedzialny przed Bogiem, którego nie można oszukać, bo zna tajniki ludzkiego serca (1Kor 4,5).

a) z przekonaniem wiary – dosł. z wiary. Chodzi tu o odwołanie się do sumienia.

sądem⁶ Boga. ¹¹Napisano bowiem: *Na moje życie, mówi Pan, przede Mną zęgnie się wszelkie kolano i wszelki język będzie wychwalał Boga.*

¹²Tak oto każdy z nas o sobie samym zda sprawę Bogu.

Nie bądź zgorszeniem dla brata

¹³Nie osądzajmy się nawzajem, ale raczej zwróćcie uwagę na to, by nie dawać bratu⁶ powodu do potknięcia się lub upadku.

¹⁴Wiem bowiem i jestem przekonany w Panu⁶ Jezusie⁶, że nie samo z siebie nie jest nieczyste, ale staje się nieczyste tylko dla kogoś, kto je za takie uważa. ¹⁵Jeśli więc twój brat z powodu pokarmu doznaje rozterki, nie postępujesz zgodnie z miłością. Spożywaniem pokarmu nie przyczyniasz się do zguby tego, za którego umarł Chrystus⁶. ¹⁶Wasz skarb niech nie będzie lekceważony. ¹⁷Bo królestwo Boże to nie jedzenie i picie, ale sprawiedliwość, pokój⁶ i łaska w Duchu Świętym. ¹⁸Kto tak służy Chrystusowi, jest miły Bogu i ma uznanie u ludzi. ¹⁹Starajmy się więc o to, co przynosi pokój i co służy wzajemnemu zbudowaniu. ²⁰Nie niszcź dzieła Bożego z powodu pokarmu. Chociaż każdy pokarm jest czysty, staje się czymś złym, gdy człowiek, spożywając go, powoduje czyjś upadek. ²¹Lepiej nie jeźdź mięsa i nie pij wina, ani czegokolwiek innego, jeśli przez to stałbyś się przyczyną upadku swego brata. ²²Wiarę, którą masz, zachowaj dla siebie przed Bogiem. Szczęśliwy człowiek, który osądzając, nie wydaje na siebie wyroku. ²³Ten jednak, kto jeżdżąc, ma wątpliwości, sam siebie potępia, ponieważ nie postępuje zgodnie z przekonaniem wiary⁶. Wszystko, co nie pochodzi z przekonania wiary, jest grzechem⁶.

 Nie bądź zgorszeniem dla brata. Postępowanie mocnych w wierze powinno być takie, aby nie prowadziło tych, którzy mają jeszcze słabą wiarę, do czynienia czegoś wbrew sumieniu (1Kor 8,10n). Apostoł, powołując się na Jezusa Chrystusa, stwierdza, że każdy pokarm nadaje się do jedzenia (Dz 10,9-16). To, co Bóg stworzył, jest dobre. Różnice w traktowaniu pokarmów pojawiły się później i podyktowane były bardzo różnymi względami (także religijnymi). Sprawy te nie należą do istoty zbawienia i można je dostosowywać do warunków życia. Dopóki jednak jakaś tradycja zakorzeniona jest jeszcze zbyt mocno, zniesienie jej w sposób drastyczny przyniesie więcej zła niż pożytku. Dlatego apostoł ustanawia bardzo ważną zasadę dotyczącą wolności chrześcijanina, której podstawą jest miłość. Polega ona na tym, że chrześcijanin, ze względu na szukanie najwyższego dobra drugiego człowieka, gotowy jest na jakiś czas zrezygnować z wolności, która mu się słusznie należy. Postępowanie takie jest wyrazem roztropności i przyczynia się do budowania prawdziwej jedności. Pokój we wspólnotach, który wynika także z tego, że początkującym w wierze daje się odpowiedni czas na zrozumienie i przyjęcie prawd Ewangelii, przyciąga tych, którzy jeszcze nie przyjęli wiary i są niezdecydowani. Wszelkie zatargi we wspólnotach prowadzić mogą do tego, że Ewangelia będzie wzięta za wzgardzoną przez ludzi spoza wspólnot. Druga zasada, podana przez Pawła, dopełnia pierwszą. Dotyczy ona kierowania się w postępowaniu sumieniem, które mówi, czy działa się słusznie, czy też nie. Jeśli bowiem ktoś wybiera jakiś sposób działania, ale wewnętrznie nie jest do tego przekonany, to nie postępuje w zgodzie ze swoim sumieniem, czyli grzeszy. W takiej sytuacji jego własna wątpliwość go osądza. Chrześcijańska wolność wyrasta zarówno na gruncie miłości, jak i wewnętrznej pewności, że w danym momencie wypełnia się to, czego chce Bóg. Kto właściwie rozpozna wolę Bożą, nie wykroczy przeciwko takim cnotom, jak miłość, pokój, jedność.

Staraj się podobać innym, nie samemu sobie

15¹My zaś, którzy jesteśmy mocni^a, powinniśmy dźwigać ułomności słabych, a nie szukać upodobania w sobie samych. ²Każdy z nas niech się stara podobać bliźniemu^a dla jego dobra i zbudowania. ³Bo i Chrystus^a nie szukał upodobania w sobie samym, ale jak jest napisane: *Urągania tych, którzy Tobie urągali, spadły na Mnie*. ⁴Co bowiem przedtem napisano, napisano dla naszego pouczenia, abyśmy mieli nadzieję dzięki cierpliwości i pociechom pochodzącym z Pism. ⁵Bóg cierpliwości i pociechy niech sprawi, abyście byli jednomyślni, zgodnie z pragnieniem Chrystusa Jezusa; ⁶abyście jednym sercem^a i jednym głosem chwalili Boga i Ojca naszego Pana^a, Jezusa Chrystusa.

a) *mocni* – zob. Rz. 14,1+.

b) *obrzezanie* – chodzi o Żydów (Ga 2,8).

c) Pwt 32,43 (cytat za *Septuagintą*, greckim przekładem ST).

d) Iz 11,10; 42,4 (cytat za *Septuagintą*, greckim przekładem ST).

Ewangelia zarówno dla Żydów, jak i dla pogan

⁷Dlatego przyjmujcie siebie nawzajem, jak i Chrystus^a przyjął was na chwałę^a Boga. ⁸Bo oświadczam, że Chrystus stał się sługą obrzezania^a, aby ukazać prawdomówność Boga i umocnić obietnice dane przodkom; ⁹poganie natomiast mają chwalić Boga za miłosierdzie^a, jak napisano: *Dlatego wielbić Cię będą pośród narodów i śpiewać Twójemu imieniu*. ¹⁰I znowu: *Radujcie się narody z Jego ludem*. ¹¹I ponownie: *Sławcie Pana, wszystkie narody, chwalcie Go, wszystkie ludy*. ¹²Ponadto mówi Izajasz: *Pojawi się korzeń Jessego i wstanie, aby rządzić narodami; w Nim ludy będą pokładać nadzieję*^d. ¹³A Bóg nadziei niechaj napelni was wszelką radością i pokojem^a w wierze, abyście obfitowali w nadzieję dzięki mocy Ducha Świętego.

📖 Staraj się podobać innym, nie samemu sobie. Apostoł stwierdza, że mocni w wierze, do których sam się zalicza, powinni z cierpliwością wspierać słabych. Postawa taka wymaga wyrzeczenia się siebie. Nie można jednak pomocy słabym rozumieć w ten sposób, że bezkrytycznie przyjmując się wszelkie ich zachowania. Cierpliwość, łagodność i pomoc wobec słabych w wierze mają swój cel. Jest nim rzeczywiste dobro poszczególnych osób i ich duchowy wzrost. Stąd życzliwość powinna być przeniknięta roztropnością. Źródłem wiedzy, jak postępować wobec innych, są słowa zawarte w Piśmie Świątym. Każdy, kto wpatruje się w Chrystusa – odwieczne słowo Boga Ojca, jest wierny Jego nauce i pragnie jak najlepiej wypełnić Jego wolę. Będzie potrafił tak wybierać, żeby służyło to jednoci w wspólnotcie i wzrostowi świętości jej członków, czego oznaką jest zgodne oddawanie czci Bogu.

📖 Ewangelia zarówno dla Żydów, jak i dla pogan. W tej części listu Paweł jeszcze raz powraca do tematu współzależności między Żydami i poganami. Wcześniej apostoł mówił o udziale pogan w darach łaski (Rz 3,21 - 4,25), a także uprzywilejowanym miejscu Izraela w historii zbawienia (Rz 9 - 11). Teraz wzywa pogan do uznania i wielbienia Bożego miłosierdzia. To właśnie dzięki Bożemu miłosierdziu każdy człowiek otrzymuje wiarę i jest zdolny żyć nadzieją płynącą z wiary. Miłosierdzie Boga jest podstawą istnienia wspólnoty wiary, do której Bóg powołuje ludzi grzeszących i słabych. Każdy, kto jest świadomy, że jemu samemu odjęto ciężar win, będzie z przyjaźnią i wyrozumiałością zwracał się ku innym. Będzie również potrafił patrzeć na innych spojrzeniem Boga i będzie przyjmował ich mimo słabości, które posiadają. Postawy takie mają charakterystyczny wszystkich wierzących. Swoistym sprawdzianem tego, czy człowiek rzeczywiście otworzył się na Boże miłosierdzie, jest trwanie w niezłomnej nadziei. Ona sprawia, że każda chwila życia przeniknięta jest wiarą w dobroć Boga i otwartością na Jego dary.

a) *Iliria* – rzymska prowincja na wschodnim brzegu Morza Adriatyckiego.

b) *Hiszpania* – tak nazywano jeszcze w czasach rzymskich cały Półwysep Iberyjski. Prawdopodobnie Paweł nie zrealizował swojego planu dotarcia do Hiszpanii, gdyż poniósł śmierć w Rzymie.

c) *Macedonia* – kraina położona na północnym wybrzeżu Morza Egejskiego; tu w znaczeniu rzymskiej prowincji ze stolicą w Tesalonice. Pierwsze europejskie terytorium działalności misyjnej Apostoła Narodów.

d) *Achaja* – rzymska prowincja obejmująca południową połowę półwyspu greckiego.

Uprawienia misyjne Pawła

¹⁴Przekonuję się, bracia^a moi, że jesteście pełni szlachetności, że obfitujecie we wszelką wiedzę i potraficie też napominać siebie nawzajem. ¹⁵Napisałem do was nieco odważniej, jakby napominając. Mocą łaski danej mi od Boga ¹⁶oddaję cześć Chrystusowi^b Jezusowi^c wśród pogan, przez pełnienie służby kapłańskiej dla Bożej Ewangelii^d, aby dar ofiarny pogan był dobrze przyjęty i poświęcony przez Ducha Świętego. ¹⁷Dlatego mam powód do chlubienia się w Chrystusie Jezusie przed Bogiem. ¹⁸Ośmielam się mówić jedynie o tym, czego Chrystus dokonał przeze mnie w doprowadzaniu pogan do wiary słowem i czynem, ¹⁹mocą znaków i cudów^e, mocą Ducha Bożego^f. Począwszy od Jeruzalem^g, we wszystkich kierunkach aż do Ilirii^h, dopełniłem głoszenia Ewangelii Chrystusa. ²⁰Ze wszystkich sił dążyłem do tego, aby Ewangelię głosić tylko tam, gdzie imięⁱ Chrystusa nie było jeszcze znane, by nie budować na fundamentie położonym przez kogoś innego, ²¹zgodnie z tym, jak napisano: *Ujrzą Go ci, którym nie było o Nim mówione, zrozumieją ci, którzy nie słyszeli*.

Zamiar odwiedzenia Rzymu

²²I dlatego wielokrotnie napotykałem przeszkody, aby przyjść do was. ²³Teraz zaś nic więcej nie zatrzymuje mnie w tych stronach, a od wielu lat gorąco pragnę przybyć do was, ²⁴gdy będę w drodze do Hiszpanii^b. Ufam więc, że po drodze was zobaczę i że zostanie przez was tam wysłany, kiedy się już wami trochę nacieszę. ²⁵Teraz natomiast wyruszam do Jeruzalem^g z posługą dla świętychⁱ, ²⁶gdyż Macedonia^c i Achaja^d postanowiły dać wyraz łączności ze świętymi w Jeruzalem, którzy cierpią niedostatek. ²⁷Tak postanowili, bo zresztą są ich dłużnikami. Skoro bowiem poganie otrzymali udział w ich dobrach duchowych, to są zobowiązani

Uprawienia misyjne Pawła. Słowa pochwały, które Paweł kieruje do chrześcijan w Rzymie, i wzmianka, że udzielane przez niego napomnienia są może niekonieczne, mają za zadanie złagodzić charakter listu, który niekiedy jest bardzo zdecydowany. Paweł sugeruje, że wzajemne napominanie się jest czymś dobrym i potrzebnym, choć zawsze należy to czynić taktownie i z umiarem (Kol 1,28; 3,16; 1Tes 5,14; 2Tes 3,15). Mimo ostrożności, podyktowanej tym, że Paweł nie znał osobście rzymskiej wspólnoty, jest on świadomy swojego autorytetu. To Chrystus posłał go, aby głosił Ewangelię poganom. Paweł swoją misję głoszenia Ewangelii traktuje jako czynność kapłańską i liturgiczną i budującą kontynuacją kapłaństwa starotestamentowego. Jednak darem ofiarnym, który składa na chwałę Boga, nie są zwierzęta czy plody ziemi, ale wiara nawróconych (Rz 15,16). Apostoł jest również przekonany, że to, czego udało mu się dokonać, w rzeczywistości jest dziełem samego Chrystusa. To On działał w nim i przez niego. To Jezus jest pierwszym ewangelizatorem. Apostoł ukazuje także obszar swojej działalności oraz sposób ewangelizowania. Szedł on tam, gdzie jeszcze nikt nie ewangelizował. Będąc wiernym natchnieniem Ducha Świętego, nie stronił od miejsc i środowisk trudnych, do których inni być może obawiali się udać. Ta wielka otwartość Pawła na Boże natchnienia tłumaczy poniekąd, dlaczego nie zostaje dłużej na wschodzie, ale zamierza przez Rzym udać się na zachód Imperium.

Zamiar odwiedzenia Rzymu. Skupienie się na działalności misyjnej we wschodniej części cesarstwa sprawiło, że Paweł nie zdołał jeszcze dotrzeć do Rzymu. Poza tym istniała tam już wspólnota

usłużyć im w dobrach materialnych. ²⁸Kiedy więc doprowadzę do końca to dzieło i bezpiecznie przekażę cały owoc, wyruszę przez wasze strony do Hiszpanii. ²⁹Wiem zaś, że przychodząc do was, przyjdę z pełnią błogosławieństwa Chrystusa^a.

³⁰Proszę was, bracia^a, przez naszego Pana^a, Jezusa^a Chrystusa, i przez miłość Ducha^a, pomagajcie mi, modląc się za mnie do Boga, ³¹żebym w Judei^a został uratowany od tych, co nie wierzą, i aby moje posługiwanie w Jeruzalem zostało dobrze przyjęte przez świętych. ³²Bym także, przychodząc do was z radością – jeśli taka będzie wola Boża – znalazł u was wytchnienie. ³³A Bóg pokoju^a niech będzie z wami wszystkimi! Amen^a.

Pozdrowienia osobiste

16 ¹Polecam wam naszą siostrę^a Febę, która pełni posługę^a Kościołowi w Kenchrach^b. ²Przyjmijcie ją w Panu^a, jak przystoi świętym^a. Zaopatrzenie ją też we wszystko, czego mogłaby od was potrzebować, bo i ona była pomocą dla wielu, także dla mnie samego.

³Pozdrówcie Prysę i Akwilę^c, moich współpracowników w Chrystusie^a Jezusie^a, ⁴którzy dla mnie narażali siebie. Nie tylko ja sam im dziękuję, ale wszystkie Kościoły pogan. ⁵Pozdrówcie także Kościół gromadzący się w ich domu. Pozdrówcie mego umiłowanego Epeneta^d, który jest pierwszym darem Azji^e dla Chrystusa. ⁶Pozdrówcie Marię, która wiele dla was pracowała. ⁷Pozdrówcie Andronika i Junię, moich rodaków, którzy przebywali razem ze mną w więzieniu. Cieszą się oni szacunkiem wśród apostołów^a, a do Chrystusa należeli wcześniej niż ja. ⁸Pozdrówcie mego umiłowanego w Panu Ampliata. ⁹Pozdrówcie Urbana, mojego współpracownika w Chrystusie i mego umiłowanego Stachysa. ¹⁰Pozdrówcie wypróbowanego w Chrystusie Apellesa.

a) *pełnić posługę* – użyty tu termin gr. wskazuje na pełnienie funkcji o charakterze religijnym. Dotyczyło to mężczyzn i kobiet. Dokładnie nie wiadomo, jakie czynności wchodziły w zakres tej posługi.

b) *Kenchry* – wschodni port Koryntu nad Morzem Egejskim (Dz 18,18).

c) *Pryska i Akwila* – małżonkowie, byli chrześcijanami żydowskiego pochodzenia. Paweł poznał Prysę i Akwilę w Koryncie, do którego przybył po edykcje Klaudiusza (zob. *Wprowadzenie*). Zajmowali się, podobnie jak apostoł, wyrobem namiotów. Razem z nim udali się do Efezu, aby tam nauczać (Dz 18,1-2.18.24.26; 1Kor 16,19; 2Tm 4,19).

d) *Epenet* – jeden z pierwszych nawróconych w rzymskiej prowincji Azji, której stolicą był Efez.

chrześcijańska, a apostoł koncentrował się przede wszystkim na zakładaniu nowych wspólnot (Rz 15,20). Paweł jednak nie stroni od Kościołów, których sam nie zakładał, czego dowodem jest nawiązanie kontaktu ze wspólnotą rzymską i przedstawienie jej członkom propozycji współpracy w dziele ewangelizacji poprzez modlitwę. Zależy mu także na tym, aby od początku wytworzało się w wierzących zainteresowanie ogólną sytuacją Kościoła, który choć składa się z lokalnych wspólnot, to jednak jest jeden i powszechny. Paweł wspomina o swoich obawach przed udaniem się do Jeruzolimy. Jego rodacy wyrzekli się go, a wielu Żydów, którzy nawet przyjęli chrześcijaństwo, zarzucało mu, że zrezygnował z obrzezania pogan oraz przestrzegania prawa Mojżeszowego (Ga 2,4n). W takich okolicznościach przybycie apostoła do Jeruzolimy może wywołać bardzo różne reakcje. Tymczasem jemu zależy na tym, aby bez przeszkód dostarczyć potrzebującym zebrane pieniądze, które są wyrazem wdzięczności, jaką składają Kościoły nawróconych pogan Kościołowi w Jeruzolimy. Także w ten sposób zostaje ukazana jedność z jerozolimską wspólnotą, za pośrednictwem której poganie otrzymali bezcenne dobra duchowe (1Kor 9,11; Ga 6,6; Flm 19).

☞ Pozdrowienia osobiste. Pozdrowienia kończące list dają pewien wgląd w życie pierwotnej wspólnoty chrześcijańskiej. Była to społeczność skupiająca osoby powiązane ze sobą osobistymi więzami – bardzo często zapoczątkowanymi dopiero w ramach wspólnoty. Wierzący w Chrystusa określali siebie mianem: brat i siostra. Sprawa pochodzenia, wykształcenia czy posiadanego majątku traktowana była jako dar, którym jedni mogli służyć drugim, a nie jako coś, co tworzyło wewnętrzne bariery czy podziały. Wielkie

a) Niektóre późniejsze rękopisy dodają werseł 24: *Łaska naszego Pana, Jezusa Chrystusa, z wami wszystkimi. Amen.*

Pozdrówcie tych z domu Arystobula. ¹¹Pozdrówcie Herodiona, mego rodaka. Pozdrówcie tych z domu Narkissosa, którzy należą do Pana. ¹²Pozdrówcie Tryfenę i Tryfozę, które pracowały w Panu. Pozdrówcie umiłowaną Perside, która bardzo się natrudziła w Panu. ¹³Pozdrówcie wybranego w Panu Rufusa oraz jego i moją matkę. ¹⁴Pozdrówcie Asynkryta, Flegona, Hermesa, Patrobę, Hermasa i braci², którzy są z nimi. ¹⁵Pozdrówcie Filologa i Julię, Nereusza i jego siostrę, Olimpasa i wraz z nimi wszystkich świętych. ¹⁶Pozdrówcie się wzajemnie świętym pocałunkiem. Pozdrawiają was wszystkie Kościoły w Chrystusie.

¹⁷Proszę was, bracia³, uważajcie na tych, którzy powodują rozłąmy i przeciwstawiając się przyjętej przez was nauce, stają się przyczyną upadku. Unikajcie ich! ¹⁸Tacy bowiem służą nie naszemu Panu, Chrystusowi, ale swojemu brzuchowi, a miłymi słowami oraz pochlebstwem zwodzą serca⁴ prostych ludzi. ¹⁹Wasze posłuszeństwo wierze znane jest wszystkim, dlatego cieszę się wami. Pragnę, abyście byli roztropni w tym, co dobre, i nieskażeni złem. ²⁰Bóg pokoju zaś wkrótce zetrze szatana⁵ pod waszymi stopami. Łaska naszego Pana, Jezusa, niech będzie z wami.

²¹Pozdrawia was Tymoteusz, mój współpracownik i moi rodacy: Lucjusz, Jazon i Sozypater. ²²Pozdrawiam was w Panu i ja, Tercjusz, który napisałem ten list. ²³Pozdrawia was Gajus, udzielający gościny mnie i całemu Kościołowi. Pozdrawia was Erast, skarbnik miasta i brat Kwartus. ^{[24]a}

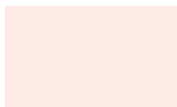
Hymn pochwalny

²⁵Temu, który ma moc utwierdzić was zgodnie z moją Ewangelią⁶ i głosem Jezusa⁷ Chrystusa⁸ zgodnie z objawieniem tajemnicy,

dobro pierwotnemu Kościołowi wyświadczyli ci, którzy udośćpełnili swoje domy jako miejsca do modlitwy, sprawowania Eucharystii lub naukania prawd wiary. Osobne budowle powstawały bowiem dopiero z czasem, szczególnie od momentu, gdy religia chrześcijańska została uznana przez państwo (313 r.). W swoich domach chrześcijanie przyjmowali siostry i braci będących w podróży, a także tych, którzy przybywali na pewien czas w celu głoszenia Ewangelii. Wielka otwartość chrześcijan niesła jednak ze sobą pewne niebezpieczeństwa. Dlatego Paweł zwraca uwagę, aby życzliwość i gościnność łączyć z roztropnością. Nie każdy bowiem, kto podaje się za chrześcijanina, jest nim naprawdę. Jeśli czyjes słowa i czyny podważają doktrynę i zasady Ewangelii, trzeba się strzec takiego człowieka, bo wnosi on jedynie chaos i niepokój. Źródłem jedności i rozwoju wspólnot jest codzienna praktyka przykazania miłości Boga i bliźniego i jedynomyślne trwanie w nauce Ewangelii.

📖 Hymn pochwalny. Większość rękopisów umieszcza ten tekst na końcu listu. Tylko niektóre sytuują go przy końcu rozdziału 14 lub 15. Paweł streszcza tu istotne tematy listu. Przede wszystkim ukazuje Boga jako jedyne źródło i dawcę zbawienia. Jezus Chrystus jest tym, który od początku był zapowiadany jako Zbawiciel świata i w Nim dokonano się odkupienie całego stworzenia. Każdy, kto w Niego uwierzy i przyjmie Jego naukę, będzie zbawiony. Żeby jednak ludzie mogli uwierzyć, trzeba im przedstawić Ewangelię, stąd nieustannie potrzebni są ci, którzy ukażą światu tę niepojętą mądrość i dobroć Boga, zawartą w słowie Bożym i sakramentach. Każdy, kto doświadcza na sobie łask Bożych, udzielonych przez Jezusa Chrystusa, pragnie nieustannie uwielbiać Boga za Jego dobroć,

ukrytej od dawnych wieków, ²⁶teraz zaś objawionej przez pisma prorockie i - według rozporządzenia wiekuistego Boga - ogłoszonej wszystkim narodom, w celu doprowadzenia ich do posłuszeństwa wierze - ²⁷Bożu, jedynie mądrymu, przez Jezusa Chrystusa, niech będzie chwała^g na wieki wieków! Amen^g.

---

miłosierdzie i miłość, którymi Bóg podtrzymuje wszystko w istnieniu i przez które nadaje sens całemu stworzonemu przez siebie światu. Ostatecznym celem wszystkich stworzeń jest oddawanie czci Bogu i przebywanie z Nim w chwale.

SŁOWNIK

SŁOWA OZNACZONE W TEKŚCIE ZNAKIEM (S)

ADAM (hebr. *adam* – ‘człowiek’) – imię własne postaci ukazanej w pierwszych rozdziałach *Księgi Rodzaju* (Rdz 1 – 5). Częściej termin ten występuje w Piśmie Świętym w znaczeniu ogólnym jako ‘człowiek’, ‘ludzkość’ i ‘rodzaj ludzki’ (np. Rdz 1,26n; 2,7). Jest też pokrewny z hebr. rzeczownikiem rodzaju żeńskiego *adama* oznaczającym ‘ziemię uprawną’ (Rdz 2,7). Autorzy NT, nawiązując do obrazów zawartych w ST, mówią o pierwszym Adamie – ziemskim, który okazał się nieposłuszny nakazowi Boga. Jego grzech symbolizuje nieposłuszeństwo wszystkich ludzi wobec Stwórcy (np. Rz 3,23; 5,12). Skutkiem odwrócenia się człowieka od Boga jest śmierć, której doświadcza cały rodzaj ludzki (np. Mdr 1,13-16). Pierwszemu Adamowi przeciwstawiony został ostatni Adam – z nieba, czyli Jezus Chrystus, którego posłuszeństwo Bogu dało początek nowemu życiu ludzkości (np. Rz 5,12-21; 1Kor 15,22).

ALLELUJA (hebr. *hallelu jah* – ‘wysławiajcie Boga’) – żydowska aklamacja liturgiczna wyrażająca radość. W ST pojawia się tylko w *Księdze Psalmów* (Ps 104 – 150). Tłumacze *Septuaginty* (LXX), *Wulgaty* i innych starożytnych oraz nowożytnych przekładów Biblii transliterują to hebrajskie wezwanie, nie tłumacząc go. Posługiwano się nim nie tylko w liturgii. Żydzi z diaspory stosowali je jako okrzyk wyrażający radość i dziękczynienie Bogu za Jego dzieła. Stało się ono także nieodłącznym elementem liturgii chrześcijańskiej jako aklamacja wyrażająca uwielbienie Boga.

AMALEKICI – lud koczowniczy, wywodzący się od Amaleka, wnuka Ezawa, potomka

Abrahama (Rdz 36,12-16). Według Rdz 14,7, Amalekici byli już obecni w historii wtedy, gdy żył Abraham. Balaam, wypowiadający wyrocznię, zapisaną w Lb 24,20, widzi w nich pradawny lud, który będzie skazany na zagładę. W czasie wędrówki z Egiptu do Ziemi Obiecanej Izraelici zostali zaatakowani na Półwyspie Synajskim przez przebywających tam Amalekitów (Wj 17,8-16). Po zamieszkaniu Izraelitów w Kanaanie amalekicy koczownicy często napadali na izraelskie wioski (1Sm 30,1-20). Ostatnie wzmianki biblijne o Amalekitach odnoszą się do czasów króla Dawida. Do ich ostatecznej zagłady doprowadziły prawdopodobnie liczne wojny, zwłaszcza z Izraelitami (Pwt 25,17-19).

AMEN (hebr. *amen* – ‘być mocnym’, częściej tłumaczone jako ‘zaprawdę’, ‘tak jest’) – w ST słowo to funkcjonowało jako wypowiedziana indywidualnie lub wspólnotowo aklamacja, będąca uroczystym potwierdzeniem przymierza, przysięgi, polecenia (np. Lb 5,22; Pwt 27,15nn; Ne 5,13). Słowo *amen* wyraża ideę bycia stałym, godnym zaufania, wiarygodnym, bezpiecznym. Często stanowiło konkluzję psalmów i innych modlitw. Starożytne i nowożytne przekłady Biblii stosują je w jego oryginalnym brzmieniu. Jezus posługiwał się nim dla potwierdzenia wagi swoich słów. (W ramach tego przekładu *amen* jest tłumaczone jako ‘zapewniam was’, zob. np. Mt 5,18; Mk 3,28; Łk 4,24. Podwójne *amen* – występujące tylko w *Evangelii według św. Jana* – zostało przetłumaczone jako ‘uroczyście zapewniam was’, zob. np. J 1,51). W pierwszych wspólnotach chrześcijan, opierając się na tradycji ST, każdą modlitwę kończono,

wypowiadając słowo *amen* jako wyraz odpowiedzi Kościoła na obietnice dane mu w Chrystusie (2Kor 1,20).

AMMONICI (od hebr. *ammon* – ‘ludowy’, ‘mój lud’) – aramejski lud wywodzący się od Lota, bratanka Abrahama (Rdz 19,30-38). Zamieszkiwali tereny nad wschodnim dopływem Jordanu Jabbokiem, na wschód i na północ od Morza Martwego. Ich terytorium znajdowało się na terenie dzisiejszej Jordanii. Państwo Ammonitów powstało na przełomie epok brązu i żelaza (1500-1000 przed Chr.). Stolicą była Rabba położona w miejscu, gdzie znajduje się obecna stolica Jordanii – Amman. W Piśmie Świętym zostały opisane liczne wojny Izraelitów z Ammonitami, które rozpoczęły się niedługo po przybyciu Izraelitów do Kanaanu (np. Sdz 10,7-9). Zwycięską walkę z Ammonitami stoczył sędzia Jefte (Sdz 11). Pokonał ich również Saul pod Jabesz w Gileadzie (1Sm 11) oraz Dawid w bitwie pod Rabba (2Sm 11,14-21). Pomimo tych klęsk państwo Ammonitów przetrwało, a w okresie asyryjskim (VIII-VII w. przed Chr.) znacznie wzrosło jego znaczenie na Bliskim Wschodzie. Świadczą o tym liczne znaleziska archeologiczne z tego okresu, teksty asyryjskie oraz pisma proroków ST (np. Jr 49,1-6; Ez 25,1-7; Am 1,13-15; So 2,8). Państwo Ammonitów prawdopodobnie zostało wcielone do nowobabilońskiego imperium Nabuchodonozora i już nigdy się nie odrodziło. Niewiele można powiedzieć na temat religii Ammonitów. Wiadomo tylko, że ich najważniejszym bóstwem był, czczony także przez Fenicjan, Milkom. Zob. KANAAN.

AMORYCI (hebr. *emori*, akad. *ammuru* – ‘zachodni’) – jedna z grup etnicznych zamieszkujących Kanaan w czasach poprzedzających przybycie tam Izraelitów. W Piśmie Świętym słowo to ma kilka znaczeń. Może odnosić się do mieszkańców Kanaanu

w ogólności (np. Rdz 14,7,13; 48,22; Pwt 3,8; 4,48; Sdz 6,1-10; 1Krl 21,26), do mieszkańców terenów górzystych, dla odróżnienia od mieszkańców nizin (Lb 13,29) lub może oznaczać konkretny naród, posiadający swoje państwo, rządzone przez króla (Lb 21,21-31; Pwt 2,26-35). Początek królestwa Amorytów należy łączyć z plemionami semickich nomadów, którzy w trzecim tysiącleciu przed Chr. utworzyli własne państwo, obejmujące znaczną część Mezopotamii i Syrii. W tekstach klinowych i egipskich znajdują się świadectwa o Amorytach, posługujących się językiem semickim. Przedstawieni są w nich jako lud politycznie dominujący nad Mezopotamią w początkach II tysiąclecia przed Chr. Dla Izraelitów Amoryci byli bałwochwalcami, których Bóg usunął z Kanaanu za popełnianie niegodziwości (Joz 24,15; Sdz 6,10). Zob. KANAAN.

ANAKICI – potomkowie Anaka, zamieszkujący tereny południowego Kanaanu, w okolicach Hebronu (Lb 13,22,28). Przyпуска się, że byli spokrewnieni z Filistynami i przywędrowali do Kanaanu z okolic Morza Egejskiego. Izraelici uważali, że Anakici pochodzą od gigantów mających cechy boskie i ludzkie (Lb 13,33). Chociaż w Pwt 9,2 zostali przedstawieni jako niepokonani, nie uległ im Kaleb, który przepędził ich z Hebronu (Joz 15,14; Sdz 1,20). O Anakitach wspominają także źródła egipskie. Zob. KANAAN.

ANIOŁ (hebr. *mal'ak*, gr. *angelos* – ‘zwiastun’, ‘posłaniec’) – istota duchowa, podporządkowana Bogu, któremu służy w różny sposób, zależny od potrzeby konkretnej sytuacji. W księgach ST nie wspomina się często o aniołach jako pośrednikach między Bogiem a ludźmi. Według opisów biblijnych Bóg najczęściej zwracał się do ludzi w sposób bezpośredni. Rozwój myśli religijnej

sprawił, że Izraelici coraz mocniej podkreślali wszechmoc Boga i tym samym stawał się On dla nich coraz bardziej niedostępny, odległy. Wówczas w świadomości religijnej Żydów ugruntowało się przekonanie o istnieniu aniołów – istot pośredniczących w kontakcie Boga z człowiekiem. Biblia nie zawiera żadnych informacji na temat ich natury. Tożsamość aniołów określa ich misja, w której oznajmniają ludziom wolę Boga. Zadaniem aniołów jest również troska o ludzi (np. Ps 91,11). Bóg posłał swojego anioła, który przeprowadził Izraelitów z Egiptu do Ziemi Obiecanej (Wj 23,20nn). Obecność aniołów pośród ludu była potwierdzeniem i symbolem realnej obecności samego Boga. Mogli też pełnić misję niszycielską (np. Rdz 19,1nn – zniszczenie Sodomy; 2Krl 19,35 – zniszczenie armii asyryjskiej) lub zwiastować nieszczęście (Ps 78, 49). Niekiedy nazywani są świętymi (Hi 5, 1; Ps 89, 6; Dn 4, 10) albo synami Bożymi (Ps 29, 1; 89, 7). W imię Boga aniołowie mogą także odpuszczać ludziom grzechy. W NT aktywność aniołów widoczna jest szczególnie na początku Nowego Przymierza w kontekście poczęcia, narodzenia i pierwszych lat życia Jezusa na ziemi (Mt 1,20.24; 2,13.19; Łk 1 – 2). Anioł towarzyszył Jezusowi także w czasie kuszenia na pustyni oraz przed Męką w czasie modlitwy w Ogrodzie Oliwnym (np. Mt 4,11; Łk 22,43). Autorzy NT ukazują również istotną rolę aniołów w przekazie Bożego orędzia oraz w rozszerzaniu się i wzroście Kościoła (np. Dz 8,26; 10,3nn). Dopiero w czasach NT nastąpiło wyraźne rozróżnienie aniołów na tych, którzy są wysłannikami Boga, oraz na demony – uosabiające zło, szkodzące człowiekowi. Zob. DEMON, OPEŁTANIE.

ANTIOCHIA SYRYJSKA – miasto położone nad rzeką Orontes (dzisiejsze Antakya w Turcji); założone przez Seleukosa Nikatora

w 300 r. przed Chr.; zdobyte w 64 r. przed Chr. przez Rzymian, stało się stolicą rzymskiej prowincji Syrii. Wielki ośrodek handlu i kultury greckiej, zamieszkały przez Rzymian, Greków, Syryjczyków i Żydów. Pod względem powierzchni i bogactwa trzecie po Rzymie i Aleksandrii miasto Cesarstwa Rzymskiego. Tam powstała jedna z pierwszych i największych wspólnot chrześcijańskich poza Palestyną. W Antiochii Syryjskiej wyznawcy Chrystusa po raz pierwszy zostali nazwani chrześcijanami (Dz 11,26). Stała się ona bazą dla misji ewangelizacyjnych prowadzonych przez Pawła Apostoła (Dz 13,1-3) i ważnym centrum kształtowania się myśli chrześcijańskiej.

ANTYCHRYST (gr. *antichristos* – ‘wróg Chrystusa’) – przeciwnik Boga, odstępca podważający godność Jezusa jako Syna Bożego i Chrystusa. Termin ten w NT występuje tylko w pismach apostoła Jana, gdzie używany jest na oznaczenie tajemniczej postaci lub jakiejś wrogiej Chrystusowi siły. Mówiąc o antychryście, trudno jest wskazać jakieś konkretne osoby, ale z pewnością jest nim każdy, kto nie uznał faktu mesjańskiego posłannictwa Jezusa i sprzeciwia się głoszeniu Jego Ewangelii. Prawda dotycząca wrogów Chrystusa obecna jest również w innych pismach NT, choć została wyrażona za pomocą innych terminów. Ewangelicści zapowiadają nadejście fałszywych chrystusów na końcu czasów (Mt 24,24); apostoł Paweł mówi o człowieku niegodziwym, który stawia siebie ponad Bogiem (2Tes 2,3-12). W *Apokalipsie św. Jana* autor przedstawia antychrysta jako bestię budującą swoje królestwo (Ap 13), która ostatecznie zostanie pokonana przez Chrystusa (Ap 19,11-20).

APOSTOŁ (gr. *apostolos* – ‘wysłannik’, ‘posłaniec’) – tytuł zarezerwowany w NT dla osób powołanych przez Jezusa i obdarzonych

specjalną misją. W Ewangeliach termin ten odnoszony jest przede wszystkim do ustanowionego przez Jezusa kolegium Dwunastu, czyli Jego najbliższych współpracowników (np. Mt 10,2-4). Apostołowie towarzyszyli Mu podczas całej działalności publicznej i jako wiarygodni świadkowie Jego nauczania, Męki i Zmartwychwstania stali się później głosicielami Ewangelii, kontynuatorami Jego misji oraz fundamentem tworzącej się wspólnoty Kościoła. Do grona apostołów został zaliczony również Paweł z Tarsu (Dz 9,11; 22,3), któremu tradycja przypisała tytuł Apostoła Narodów (Rz 11,13). W I w. po Chr. mianem apostołów określano misjonarzy głoszących Ewangelię poganom, ale tytuł ten odnosił się wyłącznie do osób z pierwszego pokolenia chrześcijan, pamiętających Jezusa.

ARAM, ARAMEJCZYCY - silne państwo (lub federacja państw), które nabrało wielkiego znaczenia na początku I tysiąclecia przed Chr. i walczyło z Izraelem o władzę nad terytorium Palestyny. O Aramie, jako terytorium nad górnym Eufratem, znajdujemy wzmianki już na tabliczkach klinowych z Aram-Sin (z ok. 2300 r. przed Chr.) oraz z Drehem (z ok. 2000 r. przed Chr.). Hebrajski termin *aram* występuje w Piśmie Świętym zarówno w odniesieniu do obszaru, jak i osób. W źródłach biblijnych i pozabiblijnych termin ten oznaczał ziemię zamieszkałą przez ludy mówiące po aramejsku (język semicki północno-zachodni, którym posługiwano się w Syrii w I tysiącleciu przed Chr.). Autorzy biblijni określają tym słowem nie tylko duże państwo ze stolicą w Damaszku, obejmujące tereny południowej Syrii, lecz również mniejsze państwa graniczące na północy z Izraelem (Aram-Maaka, Aram-Soba). W *Septuagincie* (greckim przekładzie ST) hebr. termin *aram* został oddany jako 'Syria', a mieszkańców tych ziem (hebr. *arami*)

określono mianem 'Syryjczyków'. Według *Księgi Rodzaju* Aram to jeden z pięciu synów Sema (Rdz 10,22n). Według innej tradycji był on wnukiem Nachora (brata Abrahama) i synem Kemuela (Rdz 22,20n). Pokrewieństwo Izraelitów z Aramejczykami podkreśla również fakt, że Izaak poślubił Rebeke, wnuczkę Nachora a córkę Betuela, której bratem był Aramejczyk Laban (Rdz 25,20). Żonami patriarchy Jakuba, syna Izaaka, były natomiast Rachel i Lea, córki Labana (Rdz 28 - 30). W czasach monarchii izraelskiej Aramejczycy z Damaszku byli jednym z największych wrogów Izraela. W VIII w. przed Chr., pomimo koalicji z Izraelem, państwo aramejskie zostało zdobyte przez Asyryjczyków i włączone do ich imperium (Iz 17,1-3; Jr 49,23-27; Am 1,2-5).

ARKA PRZYMIERZA, ARKA BOŻA, ARKA PANA, ARKA ŚWIADECTWA - drewniana skrzynia pokryta złotem. Przechowywano w niej otrzymane od Boga i przekazane przez Mojżesza kamienne tablice z Dziesięcioma przykazaniami (Wj 25,16), naczynie z manną (Wj 16,33n) oraz łaskę Aarona. W sposób symboliczny arka wyrażała obecność Boga pośród Jego ludu. Podczas wędrówki Izraelitów przez pustynię Arka Przymierza znajdowała się w przenośnym sanktuarium (Namiot Spotkania), później przechowywano ją w sanktuarium w Szilo, a następnie umieszczono w miejscu najświętszym świątyni wybudowanej w Jerozolimie przez Salomona (1Krl 8,4-7). Przypominała Izraelowi o jego zobowiązaniach wynikających z przymierza. W czasach pomojeszowych to właśnie przed arkę ludzie przychodzili na spotkanie z Bogiem (1Sm 3; 2Sm 7,18). Po zburzeniu świątyni w 587/586 r. przed Chr. prawdopodobnie zabrali ją Babilończycy. Dalsze jej losy są nieznane. Prorok Jeremiasz (Jr 3,16n) nie każe żałować zaginionej arki, ponieważ w nowym przymierzu prawo będzie

wypisane w sercach. Zob. **CHERUBY, MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, NAMIOT SPOTKANIA, PAN ZASTĘPÓW.**

ASYRIA, ASYRYJCZYCY – starożytne miasto-państwo Assur na północnym-wschodzie obecnego Iraku, ze stolicą na zachodnim brzegu Tygrysu. Starożytne inskrypcje poświadczają, że ok. 1900 r. przed Chr. władcą tego niezawisłego miasta-państwa był Szalim-Ahum. Pod koniec XIX w. przed Chr. Assur został zawładnięty przez Amorytów z nad Eufratu. W połowie XIV w. przed Chr. za Assurbalita I ukonstytuowało się imperium asyryjskie, zajmując w następnych stuleciach rozległe terytoria Mitanni i Babilonii. Ok. 1200 r. przed Chr. imperium asyryjskie przeżywało głęboki kryzys. Prawdziwy jego rozkwit rozpoczął się ok. 935 r. przed Chr. od odzyskania terenów utraczonych uprzednio na rzecz Aramejczyków. Stopniowa ekspansja imperium nowoasyryjskiego pozwoliła mu ok. 660 r. przed Chr. zająć znaczną część starożytnego Bliskiego Wschodu. Upadek tego imperium został zapoczątkowany wojną domową pomiędzy wojskami trzech pretendentów do tronu. Sytuację tę wykorzystała koalicja Medów i Babilończyków, którzy zaatakowali i zniszczyli środkową część imperium asyryjskiego. Ostatni król Asyrii, Assurubalipat II (612-609 przed Chr.), panował jeszcze przez krótki czas na zachodzie dawnego imperium, w Charanie, dzięki wsparciu ze strony władcy egipskiego. Został jednak zdetronizowany przez Babilończyków, a na zgłiszczach wielkiego państwa powstały imperia Babilonii i Medii. W Biblii są jedynie wzmianki o kontaktach Izraela z Asyrią w okresie imperium nowoasyryjskiego. Autorzy 2Krl i 2Krn odnotowują, że Izrael i Juda wykorzystały konflikt pomiędzy Asyrią i Aramem dla poszerzenia swojego terytorium. Było to możliwe za królów Jeroboama II (2Krl 14,23-29) oraz Ozjasza (2Krn 26).

Ostatecznie jednak zarówno Izrael, jak i Juda zostały podporządkowane władcom imperium nowoasyryjskiego. Podczas gdy Juda pozostawała ich lojalnym wasalem, Izrael buntował się przeciwko władzy Tiglat-Pilesera, Salmanassara i Sargona. Skutkiem tego był podział terytorium Izraela na prowincje i deportacja ludności w latach 732-720 przed Chr. (2Krl 17,1 - 18,12). Zob. **AMORYCY, BABILON.**

ASZERA – zielone drzewo, wyrażające siłę życia, albo drewniany słup stawiany np. na wzniesieniach kultowych. Prawdopodobnie w niektórych miejscach słowo „Aszera” było imieniem własnym żony kananejskiego boga El lub Baala. Autorzy ksiąg biblijnych wielokrotnie wypowiadają się przeciwko aszerom (np. Pwt 16,21; Mi 5,12n), których kult wypaczał religię Izraela, ponieważ wiązał się z sakralną prostytutką i praktykami magicznymi. Aszery stawiane były zarówno w miejscach kultu bóstw pogańskich (1Krl 16,33; 2Krl 13,6), jak i w świątyniach Boga Izraela: w Betel (2Krl 23,15) i w Jeruzolimie (2Krl 18,4; 23,6). Zob. **BAAL, STELA, WZNIESIENIE KULTOWE.**

ASZTARTE – bogini matka, żona kananejskiego boga El lub Baala, nazywana inaczej Asztoret lub Asztarot. Była kananejskim odpowiednikiem greckiej Afrodyty, a więc boginią płodności i miłości. Widzi się w niej również odpowiednik mezopotamskiej Ishtar. W sztuce przedstawiano ją jako kobietę z rogami na głowie. Kult Asztarte cieszył się dużą popularnością wśród Izraelitów; związany był z prostytutką sakralną i z kultem sprawowanym na wzniesieniach kultowych. Jednoznaczne jego potępienie napotykamy w Sdz, 1Krl oraz u proroka Jeremiasza. Zob. **BAAL, WZNIESIENIE KULTOWE.**

AZJA, AZJA MNIEJSZA – w ST gr. termin *Asia* oznaczał państwo Seleucydów

obejmujące Azję Mniejszą, Syrię, Palestynę i przez pewien czas Iran i Irak (np. 1Mch 11,13; 13,32). W NT termin ten odnosi się do powstałej w 133 r. przed Chr. rzymskiej prowincji, której stolicą był Efez. W jej skład wchodziły Myzja, Lidia, Karia i Frygia. Azja Mniejsza, zwana też Anatolią, to wyżynny półwysep położony między Morzem Czarnym a Morzem Śródziemnym. Stanowi naturalny pomost łączący Europę z Azją. Była gospodarczym i kulturalnym centrum hellenizmu. Azja Mniejsza bardzo wczesnie stała się terenem działalności chrześcijańskich misjonarzy (Dz 13 - 16). Znajdujące się w *Apokalipsie św. Jana* listy, adresowane do siedmiu Kościołów, potwierdzają, że wspólnoty chrześcijańskie już wtedy działały w najważniejszych miastach tego regionu (Ap 1,4nn).

BAAL (hebr. *baal* - 'pan', 'władca', 'mąż') - bóstwo pogańskie pochodzenia semickiego, czczone jako władca sił natury i uosobienie mocy słońca. W Palestynie Baal był uważany za męża bogini Asz-tarte (Sdz 2,13; 10,6), a także Aszery (np. Sdz 3,7). Przedstawiano go pod postacią byka i widziano w nim uosobienie męskiej siły i płodności oraz władcę burz przynoszących deszcz i urodzaj. Baal czczony był w licznych sanktuariach, np. w Sychem jako Baal przymierza (Sdz 9,4), w Szit-tim jako Baal z Peor (Lb 25,1-3). Królowa Izebel ustanowiła w Samarii, stolicy Królestwa północnego, kult Baala zapożyczony z Tyru (1Krl 16,30-32). Jego świątynia znajdowała się również w Jerozolimie (2Krl 11,18). Trudno rozsądzić, czy lokalnych Baalów uważano za odrębne bóstwa, czy też za różne postaci tego samego boga. Rozpowszechniony w Kanaanie kult Baala stanowił największe zagrożenie dla religii Izraelitów, w której oddawali oni cześć jednemu Bogu. W ST wielokrotnie został potępiony bałwochwalczy kult Baala. W sposób

najbardziej zdeterminowany walczyli z nim prorocy: Eliasz, Ozeasz i Jeremiasz. Zob. **ASZTARTE**.

BABILON, BABILONIA (hebr. *babel*, akad. *bab ili* - 'brama boga') - akadyjska nazwa największego miasta Mezopotamii. W Piśmie Świętym słowo to oznacza zarówno państwo babilońskie [nazywane również Szinear (np. Rdz 11,2; Iz 11,11) lub krajem Chaldejczyków (np. Iz 23,13; Jr 24,5)], jak również jego stolicę - Babilon. Państwo to leżało na terenie dzisiejszego Iraku, między Eufratem i Tygrysem, i było zasiedlone przez semickich Sumerów i Akadyjczyków. Najstarsze ślady osiadłego życia w Babilonii sięgają szóstego tysiąclecia przed Chr. Państwo babilońskie powstało na tych terenach w XIX w. przed Chr. Położenie na północnym krańcu obszarów zalewowych Eufratu dawało Babilonowi możliwość kontrolowania głównych dróg handlowych na Bliskim Wschodzie. Najbardziej znanym królem z pierwszych wieków jego istnienia jest Hammurabi (1792-1750 przed Chr.), twórca słynnego kodeksu regulującego życie społeczne. Okres starobabiloński to również czas prężnego rozwoju na tym terenie literatury zapisywanej pismem klinowym i nauki, zwłaszcza astronomii i astrologii. W XVI w. przed Chr. Babilonia została zdobyta przez Chetytów i znalazła się pod panowaniem dynastii Kasztów. Nowy okres jej rozkwitu rozpoczął się w połowie VIII w. przed Chr. za panowania Nabonas-sara. Za twórcę państwa nowobabilońskiego uważa się Nabopolassara, króla Chaldejczyków (625-605 przed Chr.). Terytorium Babilonii obejmowało wówczas całą Azję Przednią, a jej stolica stała się naukowym i politycznym centrum starożytnego świata. Następca Nabopolassara Nabuchodonozor II (605-562 przed Chr.) zajął Judę i zburzył Jerozolimę wraz ze świątynią (587/586 r. przed Chr.), a ludność izraelską deportował

do Babilonii. W 539 r. przed Chr. państwo babilońskie zostało podbite przez władcę perskiego, Cyrusa Wielkiego. Z rąk perskich tereny te przeszły pod panowanie helleńskie, a w końcu przypadły w udziale Seleucydom. Zauważa się liczne podobieństwa pomiędzy tekstami ST a literaturą babilońską i chaldejską.

BARAN, BARANEK - zwierzę ofiarne, które, stosownie do okoliczności, składano w ofierze całopalnej lub przebłągalnej. Wyjątkowość ofiary składanej z baranka wynikała z odniesienia do baranka paschalnego, którego krew uchroniła od śmierci pierworodnych synów Izraelitów w czasie przejścia anioła niszczyciela w noc poprzedzającą Wyjście z niewoli egipskiej (Wj 12,23). Jednoroczny baranek bez skazy był synonimem niewinności i prostoduszności, dlatego uważano go za dar ofiarny szczególnie miły Bogu. W NT termin baranek nabrał szczególnego znaczenia symbolicznego, ponieważ został odniesiony do osoby i misji Jezusa Chrystusa (J 1,29,36; 1P 1,19; Ap 5,12; 14,1; 17,14; 21,22n). Jego doskonała ofiara, którą złożył na krzyżu z samego siebie, stała się źródłem odkupienia i zbawienia dla wszystkich ludzi (1Kor 5,7).

BAT - miara objętości produktów płynnych (ok. 22 l), stanowiąca dziesiątą część koru i dzieląca się na sześć hinów. Odpowiada jednej efie, za pomocą której mierzono objętość produktów sypkich. Zob. EFA, HIN, KOR.

BEER-SZEBA - miasto w północnej części pustyni Negeb, leżące na terytorium plemienia Symenona (Joz 19,2). Uznawano je za punkt określający południową granicę Izraela. Zanim Izraelici zasiedlili te tereny, Beer-Szeba była ważnym miejscem kultu bóstw pogańskich. Równina Beer-Szeby i otaczające ją pastwiska

doskonale nadawały się do prowadzenia na tych terenach życia półkoczowniczego. Tam paśli swoje trzody patriarchowie: Abraham, Izaak i Jakub. Abraham wiódł tam z królem Geraru Abimelekiem spór o studnię (hebr. *beer*). Ich porozumienie zostało potwierdzone przysięgą i złożeniem Bogu ofiary z siedmiu jagniąt. Odtąd miejsce to zyskało nazwę *Beer-Szeba* - dosł. 'studnia przysięgi siedmiu' (Rdz 21,22-33). W czasach monarchii izraelskiej (1004-586 przed Chr.) Beer-Szeba była lokalnym centrum administracyjnym.

BELZEBUB - szatan, książę demonów i władca złych duchów (Mt 12,24). W czasach ST gr. termin *Baal-Zebub* - 'pan wzniosłości' stanowił imię własne bóstwa filistyńskiego, czczzonego w mieście Ekron. Żydzi, widząc w nim przeciwnika Boga, zmienili brzmienie jego imienia na pogardliwe określenia aramejskie *Beel-Zebul* - 'pan much', 'pan odchodów' lub *Beel-Zebub* - 'wróg'. Z czasem zatarło się pierwotne znaczenie imienia bóstwa Ekronu i nazwa ta służyła na określenie walczącego z Bogiem władcy wszystkich demonów. Zob. DEMON, DIABEL.

BETEL (hebr. 'dom Boży') - starożytne miasto, dzisiejsze Bejtin, usytuowane ok. 15 km na północ od Jerozolimy. Leżało na skrzyżowaniu dwóch szlaków, z których jeden prowadził z północy na południe Palestyny, drugi natomiast łączył Jerycho z Morzem Śródziemnym. Z racji swojego położenia, a także licznych źródeł słodkiej wody, Betel miało duże znaczenie strategiczne. Już w czasach patriarchów było ważnym ośrodkiem kultu. Według Rdz 28,10-19 pierwotnie miejscowość ta nosiła nazwę Luz, a nazwę Betel nadał jej Jakub. Pod koniec XIII w. przed Chr. Betel zostało zdobyte przez Izraelitów i przypadło w udziale plemieniu Efraima. Ważną funkcję pełniło w okresie sędziów (1200-1000 przed Chr.),

kiedy było miejscem spotkań wszystkich plemion Izraela. Przez pewien czas w tym mieście przechowywano Arkę Przymierza (Sdz 20,18-28). Centralizacja kultu w Jeruzolimie, jaka dokonana się na początku okresu monarchii izraelskiej, sprawiła, że miejscowe sanktuarium, a zarazem całe miasto, straciło na znaczeniu. Po podziale królestwa za czasów Jeroboama (922 r. przed Chr.) sanktuarium w Betel wraz z umieszczonym w nim złotym cielcem stało się głównym ośrodkiem kultu w Królestwie Północnym (Izraelu). Miasto zostało zniszczone podczas inwazji asyryjskiej w 722/721 r. przed Chr. W dobie reform w VII w. przed Chr. król Judy Jozjasz zniszczył sanktuarium w Betel i kazał zabić miejscowych kapłanów (2Krl 23,15-20). Miasto przetrwało najazd Nabuchodonozora i zostało prawdopodobnie zniszczone przez Persów. Po odbudowie rozwijało się pomyślnie w okresach: hellenistycznym, rzymskim i bizantyjskim. Zostało opuszczone dopiero pod naporem podbojów arabskich w VI w. po Chr. Zob. DAN.

BETLEJEM – niewielkie miasto, leżące 9 km na południe od Jeruzolimy. Nazwę Betlejem ('dom Lahmu'), pojawiającą się już w korespondencji z Amarna (XIV w. przed Chr.), odczytano jako 'dom chleba' (hebr. *lechem* – 'chleb'), ale pochodzi ona najprawdopodobniej od sanktuarium bóstwa akadyjskiego Lahmu (albo bogini Lahamy). Miasto położone jest na wysokości 770 m n.p.m. przy drodze biegnącej z północy na południe przez główne wzgórze Palestyny. Od zachodu sąsiaduje z żyznymi stokami, a od południa z Pustynią Judzką. Przy podziale Kanaanu przypadło plemieniu Judy. Z niego pochodził król Dawid (1Sm 16,1-13). Z miastem tym wiązano nadzieje, że tutaj przyjdzie na świat przyszły Mesjasz (Mi 5,1-4). Ewangelista Mateusz i Łukasz podają, że Jezus narodził się w Betlejem, co pierwszy z nich interpretuje

jako wypełnienie się proroctwa Micheasza (Mi 5,2; Mt 2,1). Tradycja chrześcijańska lokalizuje narodzenie Jezusa w grocie, nad którą cesarz Konstantyn wzniósł ok. 338 r. Bazylikę Narodzenia.

BEZBOŻNOŚĆ, BEZBOŻNY – w ujęciu autorów ST bezbożność to sposób postępowania, wyrażający się w życiu prowadzonym tak, jakby Boga nie było. Nie jest ona jednak równoznaczna z teoretycznym, światopoglądowym negowaniem istnienia Boga (ateizm). Bezbożność w ST ma więc wymiar ściśle etyczny i oznacza, że człowiek nie wierzy w Bożą sprawiedliwość i nie uznaje, że za popełnione zło będzie musiał odpowiedzieć przed Bogiem. Bezbożność wyraża się w pysze, przemocy wobec innych oraz w braku pobożności i ufności w stosunku do Boga. Łączy się ściśle z głupotą i jest przeciwieństwem mądrości. W ujęciu NT bezbożność (określana też jako nieprawość) wyraża się w negowaniu istnienia jedyne-go i prawdziwego Boga poprzez oddawanie czci bóstwom pogańskim. Konsekwencją takiej postawy jest zagubienie prawdziwego sensu i celu istnienia człowieka.

BLIŹNI – hebrajski termin *rea*, oddawany zazwyczaj w tłumaczeniach słowem 'bliźni', posiada w Piśmie Świętym wiele znaczeń. Może określać znajomego lub sąsiada (np. Wj 11,2; Prz 27,10), przyjaciela (np. Hi 2,11), ukochanego (Pnp 5,16). Termin ten nie obejmuje jednak bliskich krewnych, których określano mianem brat i siostra, ani wrogów. Ogólnie słowo to w ST określa rodaka, członka ludu zjednoczonego przymierzem z Bogiem. Za bliźnich uważano także prozelitów. W czasach Jezusa w różnych nurtach judaizmu istniały spory co do tego, kogo należy uważać za bliźniego. Jezus dał na to odpowiedź w przypowieści o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,29-37). Według nauczania Jezusa bliźnim jest każdy

człowiek, dlatego wszystkich należy traktować z miłością, współczuciem i udzielać im koniecznej pomocy. W okazywaniu dobra nie można ograniczać się tylko do osób, które przynależą do tej samej wspólnoty społecznej lub religijnej. Jezus ukazał także ścisłą współzależność dwóch starostamentowych przykazań (np. Mt 22,34-40) – miłości Boga (Pwt 6,5) i bliźniego (Kpł 19,18). Miłość bliźniego będzie kryterium osądu człowieka na Sądzie Ostatecznym (Mt 25,31-46). Apostoł Paweł w praktykowaniu przykazania miłości bliźniego widzi wypełnienie prawa, pierwszy owoc Ducha oraz jedyny sposób realizacji wiary (np. Ga 5). Według autora *1 Listu św. Jana* miłość braterska jest miarą bycia chrześcijaninem i sprawdzianem autentyczności miłości człowieka do Boga (1J 2,8-11; 3,11-24; 4,7-21).

BŁOGOSŁAWIĆ, BŁOGOSŁAWIENSTWO, BŁOGOSŁAWIONY – w ST rzeczywistość błogosławieństwa wyraża więź między Bogiem i Jego ludem albo między poszczególnymi ludźmi. Podmiotem udzielającym błogosławieństwa może być zarówno Bóg, jak i człowiek. Gdy Bóg udziela błogosławieństwa, oznacza to, że okazuje On człowiekowi swoją łaskę, przychyłność i pozwala mu nawiązać ze sobą więź. Człowiek natomiast, błogosławiąc Boga, uznaje Go za swojego Pana i wyraża pragnienie podporządkowania Jemu całego swojego życia. W ten sposób oddaje Mu również część i składa dziękczynienie za Jego opiekę. W relacjach międzyludzkich błogosławieństwo wyrasta z tradycji plemiennych. Wyraża ono nie tylko akceptację człowieka, lecz pociąga za sobą konieczność przyjęcia przez niego praw i obowiązków rodowych (np. Rdz 49,1-28). Niektórzy autorzy biblijni stwierdzali, że błogosławieństwo Boga odnosi się tylko do relacji między Nim a Jego ludem. Warunkiem otrzymania przez naród wybrany błogosławieństwa jest

posłuszeństwo Bogu. Brak posłuszeństwa skutkuje przekleństwem, którego wyrazem są różnego rodzaju klęski i nieszczęścia w życiu narodu (Kpł 26,14-39; Pwt 28,15-68). Inni autorzy biblijni uważali, że błogosławieństwo wiąże się ściśle z kultem. W NT są liczne świadectwa potwierdzające udzielanie ludziom błogosławieństwa przez Jezusa (np. Mk 10,16; Łk 24,50; Dz 3,26). Skutkiem błogosławieństwa udzielonego przez Jezusa jest doświadczenie szczęścia, które wypełnia wszystkie sfery ludzkiego życia. W pełni szczęśliwy jest człowiek, który z wiarą przyjmuje błogosławieństwo i uznaje, że Jezus jest Synem Bożym i Zbawcą świata (np. Mt 16,17; por. Mt 5,3-12).

BOJAŻŃ BOŻA, BOJAŻŃ PANA – wyraża się ona w głębokim szacunku, jaki człowiek nieustannie powinien okazywać Bogu (Koh 12,13). W istocie oznacza ona głęboką więź łączącą stworzenie ze swoim Stwórcą. W księgach ST bojaźń Boża często przejawia się w postawie lęku, jaki człowiek odczuwa, doświadczając własnej małości i grzeszności wobec majestatu i potęgi Boga. Wrazem bojaźni może być też obawa przed karą za popełnione grzechy, które obrażają świętość Boga. Zasadniczo jednak tradycja żydowska wyraźnie odróżnia bojaźń od poczucia strachu i obawy, zaznaczając, że wypływa ona przede wszystkim z miłości oraz troski człowieka o jego relację z Bogiem. Stąd w tradycji mądrościowej ST bojaźń Boża jest początkiem wiary i charakteryzuje postawę człowieka pobożnego (Syr 1,11-20), a zarazem mądrego (Prz 1,7). Człowiek bojący się Boga jest synonimem człowieka sprawiedliwego (Ps 1), który całe swoje życie zwraca ku Stwórcy i zawsze pragnie postępować zgodnie z Jego wskazaniami. Bojący się Boga to ten, kto ma świadomość Jego nieustannej obecności i opieki. Ta świadomość daje poczucie bezpieczeństwa

we wszystkich okolicznościach życia. Taka bojaźń nie jest więc nieuzasadnionym strachem przed karzącym bóstwem, ale jednym z darów Ducha Świętego, który prowadzi do pełnej zaufania adoracji Boga przez człowieka (Iz 11,2; Rz 8,15; 1J 3,20n). Postawie tej towarzyszy poczucie szczęścia i posiadania Bożego błogosławieństwa, co skłania do dawania świadectwa o wielkości i dobroci Stwórcy.

BRAT – słowo ‘brat’ (siostra) w Piśmie Świętym może oznaczać brata rodzonego, współmałżonka lub narzeczonego (Tb 7,12; por. Pnp 4,9), dalszego krewnego, przyjaciela, rodaka, a nawet sojusznika. ST, obok braterstwa opartego na więzach krwi, wyraźnie podkreśla sens tego pojęcia w odniesieniu do wspólnoty i więzi duchowej ufundowanej na współodczuwaniu (1Sm 1,26) lub na mocy tego samego przymierza (Am 1,9; 1Mch 12,10). W NT pojęcie to odnosi się przede wszystkim do braci w wierze (Mt 18,15). Członkowie pierwszych wspólnot chrześcijańskich samych siebie określali mianem braci (np. 1Kor 6,6; Ef 6,21; Kol 1,1; Ap 1,9) i siostr (np. Rz 16,1; 1Kor 9,5); takie braterstwo ma swoje źródło we wspólnym dziecięctwie Bożym (Rz 8,14-17). Jako dzieci jednego Ojca wszyscy wierzący stają się dziedzicami Jego obietnic.

CAŁOPALENIE, CAŁOPALNA OFIARA (hebr. *ola* – ‘to, co się wznosi’, lub *kalil* – ‘doskonała’) – ofiara składana dwa razy dziennie, rano i wieczorem, w świątyni jerozolimskiej, a także przy okazji różnych specjalnych okoliczności. Różniła się od innych ofiar tym, że spalano całe zwierzę (z wyjątkiem skóry, którą otrzymywał kapłan). Dlatego też w terminologii greckiej ofiarę tę określano jako *holokaustos* – ‘całkowite spalanie’. Ogień, w którym ofiara była spalana, symbolizowała Bożą obecność. Nie-rozcinanie zwierzęcia na kawałki oznaczało,

że ofiara była pełna i doskonała. Zwierzę ofiarne musiało być starannie wyselekcjonowane i nie mogło mieć na ciele żadnej skazy. Obrzęd składania ofiary całopalnej rozpoczynał się od gestu położenia dłoni na głowie ofiarowanego zwierzęcia (Kpł 1,4), co wyrażało intencję uczynienia ofiary z samego siebie. Jej celem było pojednanie człowieka z Bogiem. Ofiary całopalne składane w czasach ST były zapowiedzią jedynej doskonałej ofiary, którą złożył z siebie Jezus Chrystus. Dopiero ofiara Chrystusa na krzyżu w sposób całkowity pojednała ludzi z Bogiem i stała się źródłem odpuszczenia grzechów (zob. np. Rz 5). Zob. **OFIARA**.

CHARYZMAT (gr. *charisma* – w znaczeniu dosł. ‘dar darmo dany’, ‘łaskawość’ lub ‘to, co napęlnia radością’; w znaczeniu religijnym: dar udzielony człowiekowi przez Boga, wszelki dar duchowy) – w NT wylicza się wiele charyzmatów (Rz 12,6-8; 1Kor 12), które są udzielane ludziom po to, by posługując się nimi, służyli dobru wspólnoty wierzących (Rz 12,6). Powodem udzielania wszelkich charyzmatów jest troska Boga o umocnienie i rozwój Kościoła (1Kor 14,12).

CHERUBY – rodzaj istot duchowych, przebywających w bliskości Boga, gotowych do spełniania różnych poleceń. W Piśmie Świętym przedstawione są jako stworzenia ponadnaturalne, przybierające różne postaci dziwnych, niewystępujących w przyrodzie zwierząt, mających niekiedy pewne cechy ludzkie. Najczęściej ukazują się jako skrzydlate lwy o ludzkich twarzach. Ich postaciami ozdobiona była Arka Przymierza. Zob. **ARKA PRZYMIERZA**.

CHETYCI – indoeuropejski lud zamieszkujący wschodnią część środkowej Anatolii. Od XVII w. przez Chr. zaczęła się ekspansja Chetytów, którzy m.in. zdobyli Aleppo

i złupili Babilon. W okresie rozkwitu, w XIV w. przed Chr. podporządkowali sobie ludy zamieszkujące północną Syrię i terytoria Libanu. Kres potężde Chetytów położyły tzw. Ludy Morza, które ok. XIII w. przed Chr. przybyły z rejonów Morza Egejskiego. Nie ma dowodów na to, że Chetyci kiedykolwiek zamieszkiwali Kanaan. Wymienia się ich wśród mieszkańców tego regionu być może dlatego, że Asyryjczycy i Babilończycy w taki sposób nazywali żyjące tam ludy.

CHLEBY POŚWIĘCONE – dwanaście bochenków wypieczonych z ciasta bez zakwasu i układanych w każdy szabat na specjalnym stole ustawionym w pobliżu miejsca najświętszego (Kpł 24,5-9; Lb 4,7). Początkowo uważano je za pokarm przeznaczony wyłącznie dla Boga. Były znakiem przymierza oraz wyrazem wdzięczności za dar codziennego pokarmu. W każdy szabat kapłani uroczysto je spożywali, a w ich miejsce kładziono świeże. Gdy Dawid uciekał przed Saulem i nie miał się czym posilić, kapłan Achimelek ofiarował jemu oraz jego towarzyszom do spożycia święty chleb ze świątyni (1Sm 21,1-7; Mt 12,3n).

CHIWWICI – lud zamieszkujący Sychem (Rdz 33,18nn), Gabaon (Joz 9,3nn), podnóże Hermonu (Joz 11,3) oraz góry Libanu (Sdz 3,3). Niektórzy utożsamiają ich z Chorytami, inni twierdzą, że nazwy tej używano na określenie Hurytów z rejonu Zajordanii.

CHOMER – miara produktów sypkich, licząca 230 litrów (Ez 45,11-14). Według niektórych obliczeń chomer wynosił nawet 500 litrów.

CHRYSTUS (gr. *christos* – ‘namaszczone’, odpowiednik hebr. *masziach* – ‘mesjasz’, ‘pomazaniec’) – w ST w ten sposób określano królów Izraela, którym przekazywano

władzę w obrzędzie namaszczenia oliwą (Sdz 9,8-15; 2Sm 5,3; 1Krl 1,39; Ps 89,21; Syr 43,13), a także kapłanów, których takim obrzędem wprowadzano w urząd (Wj 29,7; Kpł 4,3.5.16; Syr 45,15). Pismo Święte używa tego terminu w odniesieniu do Dawida i jego sukcesorów, kontynuujących zapoczątkowaną przez niego dynastię (2Sm 7,12nn). Z czasem utrwaliła się w Izraelu wizja króla-kapłana, który miał być idealnym władcą czasów ostatecznych. Miał on zamknąć dynastię królów i utrwalić królestwo Boże na ziemi. Jego panowanie miało mieć charakter duchowy i powszechny. W NT tytuł *pomazaniec* prawie wyłącznie występuje w greckiej formie *christos* i odnosi się jedynie do osoby Jezusa z Nazaretu jako Zbawiciela namaszczonego i objawianego światu przez Ojca, który Go posłał na ziemię, aby wypełnił dzieło odkupienia (Mt 16,16n). W Kościele pierwotnym powszechnie posługiwano się tym określeniem w odniesieniu do Jezusa i dlatego zaczęło ono funkcjonować jako Jego imię własne. Zob. **NAMASZCZENIE**.

CHRZEST (od gr. *baptizein* – ‘zanurzyć’, ‘obmywać’) – znak oczyszczenia z grzechów i nowego życia. Obrzęd polegający na zanurzeniu w wodzie, praktykowany był już w czasach ST, występował również w religiach pogańskich. Nowość w stosowaniu rytualnych obmyć wprowadził Jan Chrzciciel (np. Mt 3,1nn), ponieważ chrzest, którego udzielał na znak pokuty i nawrócenia, można było przyjąć tylko raz. We wspólnotach chrześcijańskich od początku misjonarzy udzielał chrztu w imię Jezusa, wypełniając w ten sposób Jego wyraźne polecenie, aby ludzie wszystkich narodów przyjmowali ten znak (Mt 28,19). Chrzest stanowi konieczny warunek i podstawę do rozpoczęcia życia chrześcijańskiego. Dla chrześcijan jest znakiem uczestnictwa w Śmierci i Zmartwychwstaniu Jezusa (Rz 6,3-9). Jego

skutkiem jest nowe życie w Duchu Świętym, uwolnienie od skutków grzechu pierworodnego i innych grzechów, a także włączenie do wspólnoty Kościoła (Kol 2,12).

CHRZEŚCJANIE – uczniowie oraz zwolennicy Jezusa Chrystusa. Po raz pierwszy wyznawców Chrystusa nazwano chrześcijanami w Antiochii Syryjskiej (Dz 11,26). Najpierw określenia tego używali poganie, sami chrześcijanie stosunkowo późno zaczęli stosować je wobec siebie. Częściej nazywali siebie braćmi, świętymi, uczniami, wierzącymi (np. Dz 9,41; 21,16; Rz 15,25; 1Kor 6,6; 9,5; 16,1; Ef 6,21; Kol 1,1; 1Tes 2,13; Ap 1,9). Zob. **CHRYSZTUS**.

CHWAŁA (hebr. *kawod* – ‘znaczenie’, ‘waga’, ‘szacunek’, ‘blask’) – w ST chwala oznaczała przymiot Boga, który objawiał się przede wszystkim w dziełach stworzenia (np. Iz 6,3) i zbawienia (np. Iz 35,1-4). Ukazywała się również w sposób dostrzegalny przez człowieka jako obłok (np. Wj 14,24) lub słup ognia (np. Pwt 4,36). Czasami słowo to oznaczało obecność Boga (Wj 40,34n). W NT chwala Boża w sposób pełny objawiła się w osobie i dziele Jezusa Chrystusa (np. J 1,14; 17,1,4). Oddawać chwałę Bogu oznacza czcić Go, uwielbiać, adorować i być wdzięcznym za otrzymane łaski (np. Łk 17,18; 1Kor 10,31). Dzięki Jezusowi Chrystusowi ludzie będą mieli udział w chwale Boga (Rz 2,7; 8,17; 2Tes 2,14), co nastąpi przy Jego powtórny przyjsciu na ziemię (Kol 3,4).

CIAŁO – termin wieloznaczny; zarówno jęz. hebr., jak i jęz. gr. posiadały dwa terminy na określenie ciała: hebr. *szē'er*, gr. *sarks* – dosł. ‘mięso’, ‘cielesność’ i hebr. *basar*, gr. *soma* – ‘ciało’. W mentalności semickiej człowiek był jednością, bez podziału na ciało i duszę, stosowanego w świecie greckim. *Basar* oznacza całego człowieka,

ale także odnosi się do ciała zwierząt. Inne znaczenie słowa *ciało* pojawia się dopiero w NT, gdzie apostoł Paweł używał tego terminu, przeciwstawiając życie według łaski i ducha życiu według ciała, to znaczy oparciu na podążaniu za cielesnymi popędami (np. Rz 8,1nn). Nie oznacza to, że apostoł uważał ciało za zło z natury (np. 1Kor 6,19n). Życie według ciała charakteryzuje się dążeniem do zaspokajania ludzkiej pożądlivosti (np. 1J 2,16n). Jest konsekwencją skażenia ludzkiej natury przez grzech (Rz 5,12), ale dzięki wierze, łasce i pomocy Ducha Świętego, człowiek jest wezwany, aby panować nad własnym ciałem, czyli skłonnościami do ulegania pożądlivosti. Życiu według ciała przeciwstawione jest życie duchowe, w którym nie ma miejsca na grzech (np. J 5,14; 8,11; 1J 3,6,9). W Piśmie Świętym ciało jest postrzegane jako godne szacunku, gdyż tylko jako ludzie, czyli istoty posiadające ciało, możemy dostąpić objawienia Boga (np. Ps 40,8nn; Hbr 10,5-10), żyć z Nim w przymierzu tu na ziemi, a po śmierci, w wieczności zjednoczyć się z Nim w pełni, posiadając ciała zmartwychwstałe, przemienione na podobieństwo ciała Jezusa po Jego Zmartwychwstaniu (np. 1Kor 15,51nn).

CUD – specjalne działanie Boga, podejmowane ze względu na dobro człowieka. Cud ma charakter niezwykłego zjawiska, przez które Bóg objawia siebie, swoją moc i miłość oraz daje ludziom konkretny znak. Cuda dokonywane przez Jezusa były potwierdzeniem Jego jedności z Ojcem (J 11,41), uwierzytelniały Jego posłannictwo jako Chrystusa, symbolizowały tryumf nad szatanem oraz budziły i umacniały wiarę. Właściwy sens cudów i zawarte w nich objawienie Boże można zrozumieć i odczytać tylko w świetle wiary (Mk 6,54). Cuda czynione przez Jezusa i Jego uczniów są wyraźnymi znakami potwierdzającymi nadejście królestwa Bożego. Zob. **KRÓLESTWO BOŻE**.

CZARY - zob. **MAGIA**.

CZYSTOŚĆ, CZYSTY - biblijne pojęcie określające stan, który pozwala człowiekowi nawiązać kontakt z Bogiem (np. Rdz 35,2n; Joz 3,5; Jk 4,8). W kulturach Bliskiego Wschodu powszechnie stosowano różne praktyki mające na celu uzyskanie rytualnej czystości. Wśród Izraelitów również istniało przekonanie, że świętość Boga wymaga się, aby człowiek, który pragnie nawiązać z Nim kontakt, był wolny od wszystkiego, co mogło go uczynić nieczystym. Nieczystość człowieka, według ówczesnej wiedzy, mogła być spowodowana np. przez kontakt ze zmarłym (np. Kpł 21,1n) lub przez kontakt z przedmiotami albo zwierzętami, które zawierały w sobie niebezpieczne siły (np. Kpł 11). Mogła też być związana z pewnymi stanami człowieka (np. menstruacją u kobiet, polucją u mężczyzn, chorobami itp.). Za nieczyste uważano również terytoria zajmowane przez pogan, dlatego łupy tam zdobyte były obłożone klątwą i najczęściej je niszczone (np. Joz 6,18.21; 7,1; 8,26n). Czystość rytualna pozwalała Izraelitom uczestniczyć w kulcie i w życiu społecznym. W stosowaniu przepisów odnoszących się do czystości, Izraelici popadali często w formalizm religijny, któremu ostro sprzeciwiali się prorocy ST. Według ich nauczania (np. Iz 10,1-17; Oz 6,6; Am 5,21-25) praktyki oczyszczające nie mogą ograniczać się do odprawiania zewnętrznych rytuałów, lecz powinny prowadzić do postuszerstwa Bożym przykazaniom, czego wyrazem jest pełnienie uczynków miłosierdzia, pobożność i sprawiedliwość. Myśl proroków została podjęta i rozwinięta w NT. Według Jezusa, jedynie czystość moralna ma wartość religijną (np. Mk 7,1-23). Zob. **KŁĄTWA, POŚWIĘCENIE**.

DAN - miasto na północnej granicy Izraela. Inne jego nazwy to Laisz (Sdz 18,7) lub

Leszem (Joz 19,47). Wspominae w egipskich tekstach zlorzeczających, znalezionych na tabliczkach z Mari z XVIII w. przed Chr., a także w zapisach faraona Thotmesa III. Utożsamia się je z Tell Dan, położonym w środku żyznej doliny, w pobliżu głównego źródła Jordanu. Dan było ważnym miejscem kultu. Król Jeroboam I uczynił w nim jedno z dwóch sanktuariów narodowych Królestwa Północnego i umieścił tam złotego cielca (1Krl 12,25-30). Zob. **BETEL**.

DAR - zob. **CHARYZMAT**.

DEKAPOL (gr. *deka* - 'dziesięć' i *polis* - 'miasto') - federacja dziesięciu miast hellenistycznych, powstała w 63 r. przed Chr. Miasta te leżały na wschód od Samarii i Galilei. W czasach NT należały do rzymskiej prowincji Syrii. Jezus odwiedził terytorium Dekapolu przynajmniej dwa razy (Mk 5,1; 7,31).

DEMON (gr. *daimon* - 'zły duch', 'istota duchowa') - na początku nie traktowano demonów jako bytów z natury złych, choć niektóre mogły być tak postrzegane. W wierzeniach pogańskich demony uważano za istoty posiadające wielką moc i będące dla człowieka zagrożeniem. Wykształcił się pogląd, że demony mogą zawładnąć człowiekiem, jego ciałem, a także mogą użyć władzę nad siłami przyrody. Te wierzenia znajdują odzwierciedlenie w NT. Jezus Chrystus wyrzucał złe duchy i uwalniał ludzi z opętania (np. Łk 6,18). Ostateczne zwycięstwo nad szatanem i siłami zła dokonało się na krzyżu przez Mękę, Śmierć i Zmartwychwstanie Jezusa. Władza uwalniania od złych duchów udzielona została także uczniom Jezusa (np. Mt 10,8; Dz 8,7). Zob. **DIABEŁ**.

DENAR - rzymska moneta bita z 3,85 g srebra, równa co do wartości greckiej drachmie.

Widniała na niej podobizna aktualnie panującego cesarza. Wartość jednego denara równała się dziennemu wynagrodzeniu robotnika (Mt 20,2). Tyle też wynosił roczny podatek, który każdy Izraelita zobowiązany był płacić na rzecz cesarza.

DIABEŁ (gr. *diabolos* – ‘oskarżyciel’, ‘oszczerca’; nazywany również szatanem) – najczęściej nazwa ta odnosiła się do anioła, który sprzeciwił się Bogu i został od Niego odsunięty (Łk 10,18; por. Hi 1,6nn). W NT diabeł ukazany jest jako zaciekle przeciwnik Boga i królestwa Bożego, ojciec kłamstwa (J 8,44). Dąży on do zburzenia harmonii pomiędzy Bogiem a człowiekiem (1P 5,8). Jezus, urzeczywistniając przebaczącą miłość Boga, jest tym, który niszczy dzieło diabła i pozbawia go jakiegokolwiek władzy (1J 3,8). Diabeł, choć został pokonany na krzyżu, ciągle zagroża ludziom. W jego sidła wpadają ci, którzy świadomie odwracają się od Boga lub szukają kontaktu ze złym duchem. Uwolnić od jego wpływu może tylko Bóg, który udziela takiej władzy także ludziom powołanym do tej posługi w Kościele. Zob. DEMON.

DIASPORA – termin pochodzenia greckiego, określający mniejszość żydowską rozproszoną między poganami, czyli żyjącą poza terytorium Palestyny. Pierwsze masowe rozproszenie ludności żydowskiej nastąpiło w 722 r. przed Chr., po podboju Królestwa Północnego (Izraela) przez Asyrię i uprowadzeniu tamtejszej ludności. Społeczność żydowska poza Palestyną nabrała trwałego charakteru dopiero po podbiciu Królestwa Południowego (Judy) przez Babilończyków w 586 r. przed Chr. i uprowadzeniu części tamtejszej ludności do Babilonii. Wielu Żydów skupionych w niewielkich wspólnotach mieszało także w Azji Mniejszej i Egipcie. Na potrzeby diaspory egipskiej powstał grecki przekład Biblii – tzw.

Septuaginta (LXX). W diasporze babilońskiej powstał natomiast tzw. *Talmud Babiloński*, czyli interpretacja prawa religijnego i obyczajowego. W czasach Jezusa żydowskie diaspory liczyły w sumie około 4 milionów ludzi, podczas gdy w Palestynie mieszkało wówczas około miliona Żydów. Miejscem celebracji religijnych w *diasporach* były synagogi, które dla misjonarzy chrześcijańskich stały się miejscami, od których zaczęli głosić Ewangelię Chrystusa na terenach pogańskich. Zob. SYNAGOGA.

DOKUMENT ROZWODU – pismo stwierdzające wygaśnięcie związku małżeńskiego. Tego typu dokumenty stosowano nie tylko w Izraelu, lecz także np. w Mezopotamii. Prawo wystawiania takiego aktu biblijni prawodawcy dają tylko mężowi, ale żona mogła wymóc go na mężu. Nigdzie nie zostały określone sytuacje w pożyciu małżeńskim, uprawniające do wystawienia dokumentu rozwodu (najczęściej powodem była bezdzietność, cudzołóstwo, niezadowolenie, kłótniowość). W czasach Jezusa mędrcy żydowscy twierdzili, że jedynie cudzołóstwo żony jest wystarczającym powodem do rozwodu. Późniejszy judaizm stał się w tej sprawie bardzo liberalny i mężczyzna mógł oddalić żonę z jakiegokolwiek powodu. Dokument rozwodu traktowano jako rozwiązanie lepsze od separacji, gdyż dawał rozwodzonym się stronom prawną możliwość powtórnego wstąpienia w związek małżeński. Rozwód pociągał za sobą skutki materialne, to znaczy rozwodnik musiał zwrócić swojej małżonce wiano, które wniosła w małżeństwo. Nauczanie Jezusa na temat rozwodu jest bardzo radykalne. Według Mt 19,3-8 raz zawarte małżeństwo jest nierozzerwalne, a rozwód jest niedozwolony, ponieważ – zgodnie z prawem Bożym – mąż i żona stanowią jedno ciało (Rdz 2,24). Tylko śmierć współmałżonka daje partnerowi prawo do ponownego

zawarcia małżeństwa. Według nauczania Jezusa powtórny związek osoby rozwiedzionej lub poślubienie rozwodnika lub rozwódki jest aktem cudzołóstwa (Łk 16,18).

DOM, DOM PANA - zob. ŚWIĄTYNIA.

DRACHMA - zob. DENAR.

DROGA - w Piśmie Świętym termin ten ma często znaczenie symboliczne. Zwykle oznacza wzorzec postępowania Boga (Iz 55,8n) i ludzi (Ps 1,6). Słowem tym posługuje się również biblijna literatura mądrościowa, której autorzy zachęcają do wyboru drogi, która prowadzi do życia i przestrzegają przed błędną drogą prowadzącą do śmierci (np. Pwt 30,15-20; Ps 119,1; Prz 4,19; Mt 7,13n). Lud Izraela, mający swoje korzenie w koczowniczych plemionach, rozumiał swoją historię jako wędrówkę, jako nieustanne „bycie w drodze” zapoczątkowane przez Abrahama. W NT słowo to nabiera jeszcze bardziej specyficznego znaczenia. Jezus siebie samego nazywa drogą prowadzącą do Ojca (J 14,6). Każdy, kto łączy się z Chrystusem, otrzymuje nowe życie (Hbr 10,20). Jednym z pierwszych określeń tworzącej się wspólnoty chrześcijan był zwrot *zwoleńnicy tej drogi* (np. Dz 9,2).

DUCH BOŻY, DUCH PAŃSKI - Bóg przez swojego Ducha działa w świecie i w ten sposób jest Panem historii. W ST Ducha Bożego rozumiano nie jako osobę, ale jako moc. W NT mówi się o działaniu Ducha Bożego, który zstępuje na ludzi i uzdalnia ich do życia w prawdzie, wolności i miłości (J 16,5nn). Duch Boży w sposób szczególnie zstąpił na Syna Bożego Jezusa Chrystusa. Całe Jego życie naznaczone było mocą Ducha, który działał w Nim od momentu poczęcia (Łk 1,35), poprzez chrzest w Jordanie (Mt 3,16), aż do wypełnienia na krzyżu ofiary odkupienia (Hbr 9,14). Chrystus przekazał swojego

Ducha uczniom i uzdolnił ich do kontynuowania swojej misji w świecie (J 16,5-15).

DUSZA - hebr. termin *nefesz* może być tłumaczony na różne sposoby. W ST oznaczał pierwotnie ‘gardło’, ‘oddech’, w konsekwencji więc ‘życie’ i ‘osobę’. Termin dusza odnosił się także do tego, co duchowe w człowieku (do myśli, pragnień, uczuć), ale nie był rozumiany jako przeciwieństwo ciała. Dla autorów biblijnych dusza jest tym, co odróżnia człowieka żyjącego od umarłego. Nigdy nie oddzielali oni duszy od ciała. Mówiąc o duszy, mogli mieć na myśli życie (Joz 9,24), całego człowieka (Rdz 2,7), a także tożsamość konkretnego człowieka (Ps 103,1). Człowiek stał się *istotą* (duszą) *żyjącą* (1Kor 15,45), ponieważ Bóg, Pan życia, tchnął w jego nozdrza tchnienie życia (Rdz 2,7). W NT zasadniczo zostało zachowane starotestamentowe rozumienie duszy. Oznacza ona życie (Mt 2,20) lub odnosi się do całej osoby (Dz 2,41). Choć w NT brakuje rozróżnienia między śmiertelnym ciałem i nieśmiertelną duszą, obecnego w filozofii greckiej, to dusza oznacza także istnienie osoby po śmierci. Zob. KREW.

DWANAŚCIE PLEMION - naród żydowski według Pisma Świętego wywodzi się od synów patriarchy Jakuba, którego imię Bóg zmienił później na Izrael (Rdz 32,28). W Rdz 29 - 35 podane zostały imiona dwunastu synów Jakuba: Ruben, Symeon, Lewi, Juda, Issachar, Zabulon, Józef, Beniamin, Dan, Neftali, Gad i Aser. Uważa się ich za przodków dwunastu plemion, które wzięły swoje nazwy od imion swoich protoplastów (1Krl 18,31). Przy osiedleniu się w Kanaanie każde z plemion otrzymało w dziedzictwo swoją część Ziemi Obiecanej (Joz 13 - 20). Na wzór przodków narodu wybranego, również nowy lud Boży ustanowiony przez Chrystusa jest reprezentowany przez dwunastu apostołów (Mt 10,2-4).

DZIEŃ PANA, DZIEŃ PAŃSKI - zwrot często stosowany w Piśmie Świętym na oznaczenie mającego nastąpić w przyszłości tryumfu Boga nad Jego nieprzyjaciółmi. Wówczas Bóg objawi pełnię swojego panowania i chwały oraz dokona ostatecznego sądu. Wybranych obdarzy życiem wiecznym, a tych, którzy odrzucili Jego miłość, stosownie ukarze. Początkowo w wyobrażeniach Izraelitów Dzień Pana wiązał się z majestatycznym nadejściem Boga i objawieniem Jego chwały wszystkim mieszkańcom ziemi. Miał to być także czas wywyższenia samego Izraela, wzrostu jego potęgi i znaczenia politycznego. Liczne teksty prorockie ukazują negatywny charakter Dnia Pana jako wydarzenia objawiającego gniew Boży i powszechną katastrofę (Iz 13,4-6; Jl 2,2-9; Za 14,1-3). Dlatego do charakterystycznych zjawisk towarzyszących mu należą: ogień (Iz 10,16; 65,5), burza (Iz 28,2; 30,30), wstrząs nieba i ziemi (Ez 38,19; Ag 2,21n), potop (Jr 47,2-7), susza (Ez 30,12), głód (Jl 1,10-12), zniszczenie wszystkich bożków (So 1,4), zaćmienia (Iz 5,30; Am 8,9; So 1,15), a nawet katastroficzne wydarzenia, które położą kres istnieniu świata (Jl 3,1-4.21; Za 14,1-21). To wszystko podkreśla osobisty udział Boga w wydarzeniach tego czasu, a także ich powszechny charakter. W NT Dzień Pana to dzień Chrystusa. Dotyczy on nie tylko Żydów, ale wszystkich narodów, i zbiegnie się w czasie z powtórnym przyjściem Jezusa na ziemię (Paruzja). Zmartwychwstanie Jezusa, jako tryumf Boga nad śmiercią i szatanem, uprzedza w czasie jego nadejście. Od momentu Zmartwychwstania Dzień Pana jest nie tylko oczekiwanym wydarzeniem końca świata, ale także rzeczywistością dokonującą się w życiu każdego, kto wierzy w Chrystusa. Przybliżanie się Dnia Pana widoczne jest w przemianie ludzi, którzy upodobniają się do Jezusa, pełnią Jego wolę, stają się synami światłości (1Tes 5,2-5) i już na ziemi mają

udział w królestwie Bożym. Dniem Pana nazywana jest również niedziela, dzień poświęcony na modlitwę i odpoczynek, upamiętniający Zmartwychwstanie Chrystusa i przypominający zapowiedź Jego powtórnego przyjścia.

DZIESIĘCINA - ofiara składana z dziesiątej części plonów (Pwt 14,22-29), przeznaczona na cele sakralne (potrzeby świątynne, utrzymanie lewitów, pomoc ubogim), a także stała podatek płacony władcy przez ludność (1Mch 11,35). Zwyczaj płacenia dziesięciny praktykowany był nie tylko w Izraelu, ale na całym Bliskim Wschodzie. Pierwotnie dziesięcina była ofiarą, a następnie stała się podatkiem świątynnym. Wynikała ona z przekonania, że plody ziemi i pierworodne zwierzęta należą do Boga (np. Wj 13,2). Dlatego nadano jej charakter powszechnego obowiązku. Składający dziesięcinę spożywali ją w świątyni, natomiast co trzy lata w całości była przekazywana na potrzeby lewitów, cudzoziemców, wdów i sierot. Pierwowzorem dziesięciny jest dar złożony przez Abrama kapłanowi Melchizedekowi (Rdz 14,20). Zob. LEWICI.

EDOM, EDMICI - górzysta kraina rozciągająca się od Morza Martwego po zatokę Akaba, zamieszkała przez Edomitów, potomków Edoma-Ezawa, syna patriarchy Jakuba. Edomici przybyli z Pustyni Syro-arabskiej na przełomie XIV i XIII w. przed Chr. i zamieszkali po obu stronach doliny Araba na południe od potoku Zared (Lb 21,12) aż do zatoki Akaba. Skupili się w kilku niezależnych grupach, z których każda miała swojego władcę. W tekstach biblijnych Edom jest utożsamiany z ziemią Seir (Rdz 32,4; Sdz 5,4). Edomickie porty nad Morzem Czerwonym w Elat i Esjon-Geber oraz bogate złoża rudy przyczyniły się do dużego znaczenia Edomitów w ówczesnym handlu. Dawid podporządkował sobie

Edomitów (2Sm 8,13-15), ale w połowie IX w. przed Chr. odzyskali oni niezależność. Mimo krótkich okresów ponownego podporządkowania Edomu Izraelowi, zachował on suwerenność. W 552 r. przed Chr. ostatni król babiloński Nabonid najechał i zdobył Edom, który już nigdy się nie odrodził.

EFA - miara objętości produktów sypkich, wynosząca ok. 23 litrów, równoważność 3 sei.

EWANGELIA (gr. *euangelion* - 'dobra nowina') - słowo to było używane w języku potocznym i oznaczało pomyslną wieść, najczęściej dotyczącą odniesionych zwycięstw. Takie znaczenie można znaleźć również w ST (2Sm 4,10). Pierwszy raz w kontekście religijnym słowo *ewangelia* zostało użyte dopiero w czasie przesiedlenia babilońskiego, kiedy stało się zapowiedzią mającego nadejść zbawienia (Na 2,1). Szczególnego, ściśle religijnego znaczenia nabiera w NT. Jezus, odwołując się do proroctwa Izajasza (Iz 40,9; 52,7), siebie samego nazywa zwiastunem Ewangelii, czyli radoszej nowiny o zbawieniu (Mk 1,15). Później termin ten stał się określeniem całej Jego nauki, Jego osoby (Mk 14,9), Jego historii (Mk 13,10), a podjęte przez uczniów dzieło przekazywania tej nauki nazywane jest głoszeniem Ewangelii (Dz 5,42). Miano Ewangelii noszą także spisane opowiadania o Jezusie, włączone do kanonu Pisma Świętego, a także specyficzny gatunek literacki, którym posłużyli się autorzy tych pism. Zob. EWANGELIE.

EWANGELIE (gr. *euangelia* - 'dobre nowiny') - księgi NT, w których opisano historię życia Jezusa oraz treść głoszonej przez Niego nauki. Księgi te, ze względu na szczególnie sposób, w jaki zostały zredagowane, stanowią odrębny gatunek literacki. Proces tworzenia się Ewangelii można podzielić na trzy

etapy: nauczanie Jezusa; etap tradycji ustnej po Zmartwychwstaniu Jezusa, kiedy uczniowie opowiadali o Nim i przekazywali Jego naukę; oraz etap spisania przez ewangelistów wszystkich tradycji i przekazów ustnych. Ewangelie nie są tylko historyczną relacją z życia Chrystusa, lecz dają odpowiedź na konkretne pytania wierzących, do których były adresowane (m.in. stąd różnice pomiędzy poszczególnymi tekstami). Powodem, dla którego powstały Ewangelie, była troska o to, aby Jezus wraz ze swoją nauką mógł dotrzeć do wszystkich oczekujących dobrej nowiny o zbawieniu. Oprócz czterech Ewangelii, które znajdują się w kanonie Pisma Świętego, jest jeszcze szereg pism apokryficznych, mających w tytule słowo *ewangelia*. Zob. EWANGELIA.

FARYZEUSZ, FARYZEUSZE - żydowskie stronnictwo religijne skupiające osoby skrupulatnie przestrzegające Prawa Mojżeszowego. Z tej racji nazywani byli *oddzielonymi*. Grupa ta istniała głównie w Palestynie od II w. przed Chr. do I w. po Chr. Ze względu na prawowierne życie i bardzo dobrą znajomość tekstów biblijnych faryzeusze cieszyli się wielkim autorytetem i wywierali duży wpływ na życie polityczne i relacje społeczne w Izraelu. W NT prawie zawsze przedstawiani są jako przeciwnicy Jezusa, ale ich sprzeciw dotyczy nie tyle osoby Jezusa, ile kwestii doktrynalnych i kulturowych, wiążących się z odmiennym postrzeganiem roli Prawa w życiu człowieka. Jezus bardzo poważnie traktuje wiedzę i pobożność faryzeuszów, a spory między Nim a nimi dotyczą rozumienia Prawa i sposobu jego wypełnienia. W każdej Ewangelii przedstawiony został nieco inny obraz faryzeuszów. Z tego stronnictwa wywodziło się kilka znaczących postaci NT, np. Nikodem (J 3,1) i Paweł Apostoł (Dz 9,1-19). Niestuszne jest popularne utożsamianie wszystkich faryzeuszów z postawą nazywaną faryzeizmem,

czyli obłudą, hipokryzją religijną i zwracaniem uwagi tylko na to, co zewnętrzne. Zob. **SADUCEUSZE**.

FENICJA, FENICJANIE - pas wybrzeża Morza Śródziemnego o długości ok. 260 km, ciągnący się od pasma wzgórz Karmelu na południu aż do rzeki Eleuter na północy. Teren ten pokrywa się w przybliżeniu z obszarem dzisiejszego Libanu. Powstały tam liczne miasta-państwa rządzone przez królów. Najważniejsze z nich to: Tyr (miasto-wyspa i jego lądowy odpowiednik Uszu), Sydon, Sarepta, Bejrut, Arwad i Byblos. W panteonie bóstw czczonych w miastach-państwach obszaru Fenicji szczególne miejsce zajmowały bóstwa natury i płodności. Najważniejsi bogowie to Baal i jego żona Asztarte, El i jego żona Baalat, poza tym Eszmun, Adonis, Melkart, Tanit. Obszar Fenicji nigdy nie był objęty jedną spójną strukturą polityczną, lecz stanowił luźną federację miast-państw. Mieszkańcy tych ziem ani ich sąsiedzi nie używali nazw *Fenicja* czy *Fenicjanie*. Określenie to spotykamy po raz pierwszy u Homera (IX/VIII w. przed Chr.), gdy mówi o mieszkańcach Sydonu. Gorący i obfity w deszcze klimat sprawiał, że tereny te porastała bujna roślinność. Słynne stały się cedry Libanu, które były towarem eksportowym. W starożytności Fenicjanie cieszyli się sławą wyśmienitych żeglarzy. Zakładali liczne kolonie w zachodniej części wybrzeża Morza Śródziemnego (np. w Kartaginie). Przyczyniło się to do przyjęcia na tych terenach linearnego alfabetu fenickiego i jego stopniowej ekspansji. Izrael utrzymywał bliskie kontakty z fenickimi miastami-państwami, szczególnie na początku okresu monarchii, za panowania Dawida (2Sm 5,11) i Salomona (1Krl 5,15-32). Pod dużym wpływem Fenicji pozostawało zwłaszcza Królestwo Północne (Izrael). Poślubienie przez Achaba Izebel, córki króla sydońskiego (1Krl

16,31), spowodowało rozprzestrzenienie się w Izraelu kultu Baala. W okresie asyryjskim i nowobabilońskim władcy fenickich miast-państw stawiali opór najeźdźcom, co często prowadziło do całkowitego zniszczenia miast. Mimo tolerancyjnej polityki Persów władcy Tyru, Sydonu i Arwadu zawiązali przeciw nim zbrojną koalicję, której skutkiem było zniszczenie Sydonu przez Persów w 351 r. przed Chr. Po podbojach Aleksandra Wielkiego fenickie miasta-państwa zostały zhellenizowane i stały się ośrodkami przenikania kultury hellenistycznej do Syrii i Palestyny. W 68 r. przed Chr. Fenicja została włączona do Cesarstwa Rzymskiego, a jej miasta-państwa stały się centrami administracyjnymi władzy rzymskiej. Fenicja była jednym z pierwszych terenów, na których zostało podjęte dzieło chrześcijańskiej ewangelizacji (Dz 11,19; 15,3; 21,2-7).

FILISTEA, FILISTYNI - terytorium położone nad brzegiem Morza Śródziemnego, rozciągające się od Nilu do gór Karmel, zamieszkałe przez Filistynów należących do tzw. Ludów Morza, którzy w XII w. przed Chr. przybyli do Palestyny z rejonów Morza Egejskiego, prawdopodobnie z Krety. Faraon Ramzes III zdołał odeprzeć ich atak i po zwycięskich bitwach osiedlił ich na południowym wybrzeżu Kanaanu. Największe miasta Filistei, skupione w konfederacji zwanej pentapolem filistynskim, czyli: Aszdod, Ekron, Aszkelon, Gat, Gaza, były ważnymi ośrodkami międzynarodowego handlu. Wojowniczy charakter Filistynów sprawił, że stali się jednym z głównych wrogów Izraela. Ich ekspansję w głąb Kanaanu powstrzymał w X w. przed Chr. król Dawid, zadając im klęskę, która na zawsze złamała ich potęgę.

FUNT - rzymska jednostka wagi, która wynosiła ok. 327,5 g.

GALILEA - północna część Palestyny, obejmująca około dwustu osad. Galilea wielokrotnie znajdowała się pod panowaniem różnych władców i tym samym podlegała wpływom różnych kultur. Po najazdach asyryjskich i chaldejskich nastąpiło w niej znaczące przemieszanie rdzennej ludności z napływowymi poganami (1Mch 5,15), czego efektem był specyficzny akcent, z jakim mówili ludzie zamieszkujący te tereny (Mt 26,73). Galilea była miejscem, gdzie Jezus się wychował i rozpoczął publiczną działalność (Mt 2,22n), i skąd w większości wywodzili się Jego uczniowie. Była ważnym ośrodkiem myśli judaistycznej.

GESZURYCI - mieszkańcy małego królestwa położonego w południowej części Golanu, na wschód od Jeziora Galilejskiego (Joz 12,5; 13,1n). W okresie podboju Kanaanu Izraelici nie byli dość silni, aby podbić Geszur (Joz 13,11.13), dlatego aż do czasów Dawida, który poślubił Maakę, córkę króla Geszurytów (2Sm 3,3), pozostawał on niezależnym królestwem aramejskim. Niekiedy termin *Geszur* jest w Piśmie Świętym używany na określenie zdobytych przez Dawida ziem położonych na południu Palestyny (1Sm 27,8n).

GŁOS BOGA - wyrażenie wskazujące na realne objawianie się Boga człowiekowi. Głos Boga przybiera różne formy i często wyraża się np. przez zjawiska przyrodnicze (Wj 19,19; Ps 18,4). Najbardziej wyrażnie przejawia się w słowach, które Bóg kieruje do swojego ludu poprzez wybranych przez siebie ludzi, np. charyzmatycznych przywódców, proroków. W sposób szczególny głos Boga objawiającego się człowiekowi zawarty jest w Bożych przykazaniach. Najważniejszym zadaniem wszystkich członków ludu Bożego jest słuchanie Boga. Potwierdza to uroczysta formuła: *Śluchaj Izraelu* (Pwt 6,4). W świetle świadectw

zawartych w NT Bóg przemówił podczas chrztu Jezusa w Jordanie (np. Mk 1,11), aby potwierdzić, że Jezus jest Jego umiłowanym Synem, którego wszyscy powinni słuchać. Nauczanie Jezusa Chrystusa jest więc rzeczywistym głosem samego Boga. Jezus głosi prawdę, dzięki której każdy człowiek otrzymuje pełnię życia (np. J 1,17; 8,32; 14,6; 17,19).

GNIEW BOŻY - zwrot wskazujący na to, że Bóg, będąc doskonale sprawiedliwy i święty, odrzuca wszystko, co sprzeciwia się świętości. Autorzy biblijni, opowiadając różne wydarzenia, używają zwrotu *gniew Boga*, aby uzmysłowić ludziom, jak wielkim złem jest grzech i nieposłuszeństwo wobec Bożego prawa. Zwrot ten ukazuje więc nie tyle dosłowną reakcję Boga na ludzkie działanie, ile ma być bodźcem do opamiętania się człowieka. W tym kontekście gniewu Boga nie można porównywać do ludzkiej reakcji gniewu, w której człowiek pod wpływem doznanego zła lub krzywdy przeżywa wzburzenie, a nawet pojawia się w nim chęć odwetu lub zemsty. Już w ST, w równym stopniu co gniew Boga, podkreślone jest Jego miłosierdzie (np. Ps 103,8nn). Idea ta jest także wyraźnie obecna w NT. Jezus, spotykając się z zatwardziałością ludzi, okazywał wzburzenie i gniew, które miały prowadzić do opamiętania się grzeszników (np. Mk 3,5; J 2,13-17). Istotą misji Jezusa było jednak bezgraniczne miłosierdzie, w którym wyraziła się miłość Boga do całego stworzenia (np. J 3,16; 12,47). Gniew Boży, szczególnie w nauczaniu Pawła Apostoła, odnosi się do końca czasów, kiedy Bóg sprawiedliwie osądzi każdego człowieka. Apostoł przestrzega, że nieposłuszeństwo Bogu ściąga na człowieka Jego gniew (np. Rz 1,18). Nadzieja ludzka polega na tym, że mocniejsza od Bożego gniewu jest Jego miłość, gdyż On sam jest miłością (1J 4,8). Rola Jezusa polega na wzięciu gniewu Bożego na siebie

(np. Kol 1,20; 2,14), dlatego obawiać się gniewu Boga mogą jedynie ci, którzy nie chcą uwierzyć w Chrystusa i odrzucają Jego miłość. Zob. KARA BOŻA.

GRZECH - postawa człowieka przeciwna woli, jaką Bóg ma wobec swojego stworzenia, którą przekazał człowiekowi w prawie naturalnym i objawił w ustanowionych przez siebie przykazaniach. Autorzy ksiąg biblijnych stosują wiele pojęć, za pomocą których opisują rzeczywistość grzechu. Grzech jest rozumiany przede wszystkim jako akt buntu przeciwko Bogu, wyrażający się w świadomym i dobrowolnym zanegowaniu Jego panowania (Rdz 3,1-7). Zawsze towarzyszy mu próba postawienia kogoś lub czegoś na miejscu Boga. Dlatego każdy przejaw grzechu w swojej istocie jest aktem bawochowalstwa (Rz 1,18 - 3,20). Konsekwencją buntu przeciwko Bogu jest pogwałcenie Jego praw, co księgi Pisma Świętego oddają obrazowym wyrażeniem: *chybienie celu*. Inny sposób opisywania rzeczywistości grzechu w Piśmie Świętym polega na przedstawianiu go w kategoriach obrazy Boga, przestępstwa, które pociąga za sobą winę i karę. Autorzy NT rozumieją grzech również jako dług, który człowiek zaciąga względem Boga (np. Mt 6,12-15; Łk 7,40-43; Kol 2,14). Apostoł Paweł, omawiając w *Liście do Rzymian* (Rz 5 - 7) genezę grzechu i śmierci, odwołuje się do obrazów zawartych w *Księdze Rodzaju* (Rdz 3,1nn). Powszechne nieposłuszeństwo ludzi, ukazane w grzechu Adama, zostało odkupione Męką i Śmiercią Jezusa. Tryumf Chrystusa nad grzechem i śmiercią otworzył ludziom drogę do Boga i życia wiecznego. Zob. ADAM.

HEBRAJCZYCY, HEBRAJCZYK - określenie narodu izraelskiego. Hebr. *iwri* jest przymiotnikiem pochodzącym prawdopodobnie od czasownika *awar* - 'przechodzić'. Hebrajczycy więc to ci, którzy przeszli

z drugiej strony Eufratu (Joz 24,3) albo przez Jordan (Rdz 50,10) lub przez Morze Czerwone (Wj 14 - 15). Niektórzy pochodzenie tej nazwy wywodzą od sumeryjskiego słowa *apiru* - dosł. 'wyrzutek', którym określano odmienne grupy etniczne, żyjące na obrzeżach cywilizacji. Mówi o nich wiele źródeł egipskich i mezopotamskich z II tysiąclecia przed Chr., określając ich jako wyrzutek i rabusiów. Autorzy ST używają terminu *iwri* tylko 33 razy, odnosząc go zawsze do etnicznej grupy Izraelitów, dla odróżnienia ich od innych ludów Bliskiego Wschodu. W NT słowo *Hebrajczycy* określa Żydów palestyńskich, którzy zachowali łączność z językiem ojczystym, religią i kulturą, w odróżnieniu od tzw. hellenistów, czyli Żydów z diaspyry, mówiących po grecku i przyjmujących hellenistyczne obyczaje. Paweł, pochodzący z diaspyry żydowskiej - z Tarsu w Cylicji - chlubił się tym, że jest Hebrajczykiem (np. Dz 22,2n; 2Kor 11,22). NT zawiera pismo zatytułowane *List do Hebrajczyków*, którego adresatami było drugie pokolenie chrześcijan.

HIN - egipska miara objętości produktów płynnych, wynosząca ok. 0,46 litra. Izraelski hin równy był 4 litrom.

HOSANNA (hebr. *hoszi anna* - wyrażenie składające się z dwóch słów 'zbaw' i 'modlimy się') - na początku był to zwrot przyzywający Bożej pomocy (Ps 118,25), później stał się okrzykiem wznoszonym na cześć króla (2Sm 14,4) i Boga. Z czasem słowo *hosanna* stało się zwrotem liturgicznym związanym ze Świętem Namiotów, podczas którego wielokrotnie recytowano *Psalms 118*. Okrzyk ten wznoszono również na cześć Jezusa wjeżdżającego do Jerozolimy (Mt 21,9; Mk 11,10; J 12,13).

IMIE - oznaczało istotę, tożsamość i tajemnicę osoby, do której się odnosiło. Nadanie

dziecku konkretnego imienia wyrażało oczekiwania rodziców, jakie z nim wiązali, jak również zadania, jakie dana osoba ma do spełnienia w życiu (Mt 16,18). Dlatego w kulturze semickiej imię zawsze wyrażało możliwości społeczne człowieka (Lb 16,2). Izraelici przywiązywali wielką wagę do nadawania imion. Zmienić komuś imię oznaczało obdarzyć go nową osobowością (Rdz 17,5; 17,15). Bóg, objawiając swoje imię człowiekowi (Wj 3,14), pozwolił mu zbliżyć się do swojej tajemnicy, dopuścił go do głębokiej zażyłości ze sobą (J 17,6,26). Jego imię jest uświęcane (Iz 29,23), uwielbiane (Ps 7,18), kochane (Ps 5,12), wieczne (Ps 135,13) i groźne (Pwt 28,58). Świątynia była miejscem, w którym z woli Boga przebywało Jego imię (Pwt 12,5), czyli stale była napełniona Jego obecnością. Żydzi z szacunku dla Boga nigdy nie wypowiadali Jego imienia, zastępując je pomocznymi określeniami typu: *mój Pan, Bóg, Ten, co przebywa w górach*. Bóg wybrał również imię dla swojego Syna. Imię Jezus jest święte i tożsame z imieniem Bożym (Ap 14,1). Apostołowie w imię Jezusa uzdrawiali chorych (Dz 3,6), wyrzucali demony (Mk 9,38), czynili cuda (Mt 7,22). Ich działania były w istocie działaniami samego Jezusa, który przekazując uczniom władzę i moc, uczynił ich kontynuatorami swojej misji. Zob. JEZUS.

IZRAEL (hebr. *Israel* – ‘ten który walczył z Bogiem’) – imię nadane przez Boga patriarsze Jakubowi (Rdz 32,29), które stało się później określeniem dwunastu plemion jego potomków, a z czasem zaczęło funkcjonować jako określenie całego narodu (Joz 24). Najstarsza pozabiblijna wzmianka o Izraelu datowana jest na ok. 1230 r. przed Chr. i pochodzi z hymnu napisanego na cześć egipskiego faraona Merenptaha. Plemiona izraelskie były mocno ze sobą powiązane więzami krwi i licznymi

traktatami. Jednolitą i zjednoczoną organizacją państwową, istniejącą pod nazwą Izrael, stały się w latach panowania króla Dawida. Po śmierci króla Salomona, w 922 r. przed Chr., nastąpił rozłam na Królestwo Północne (Izrael) i Królestwo Południowe (Juda). Autorzy biblijni mianem Izrael określają dziesięć plemion Królestwa Północnego. Pozostałe dwa plemiona południowe nazywają Judą. W tekstach pisanych po przesiedleniu babilońskim (586 r. przed Chr.) termin *Izrael* przyjmuje różne znaczenia. Może oznaczać osobę patriarchy Jakuba lub pochodzący od niego naród, zjednoczone królestwo, Królestwo Północne oraz Królestwo Południowe. W NT słowem *Izrael* określa się naród żydowski (np. Rz 11,26; 2Kor 3,12), a czasem Kościół Boży (np. Ga 6,16). Zob. JUDA.

JAKUB – zob. IZRAEL.

JEBUSYCI – jedna z grup etnicznych zamieszkujących Palestynę przed przybyciem Izraelitów do Kanaanu (np. Rdz 15,21; Lb 13,29). Niektórzy autorzy ksiąg ST twierdzą, że byli oni spokrewnieni z Kananejczykami (Rdz 10,15n; 1Krn 1,14), inni natomiast te dwa ludy zdecydowanie odróżniają (Wj 33,2; 34,11; Joz 11,3; 12,6). Najważniejszym ich miastem było Jebus (Sdz 19,10; 1Krn 11,4) – późniejsza Jerozolima. Po podboju Kanaanu przez plemiona Izraelskie, Jebusyci długo zachowywali niezależność. Dopiero król Dawid zdobył ich twierdzę Syjon, którą uczynił swoją rezydencją, a Jerozolimę stolicą swojego królestwa (2Sm 5,6n; 1Krn 11,4-7). Dawid prawdopodobnie pozwolił im pozostać w mieście, o czym może świadczyć zakup terenu pod przyszłą świątynię, którego król dokonał u niejakiego Arauny Jebusyty (2Sm 24,18-24). Według proroka Zachariasza Jebusyci zostali zasymilowani przez ludność Judy (Za 9,7). Zob. JEROZOLIMA.

JEROZOLIMA, JERUZALEM - starożytne miasto położone w górach Judei (ok. 760 m n.p.m.), 50 km na wschód od wybrzeża Morza Śródziemnego. Pierwsze ślady osadnictwa datowane są tam na ok. 3200 r. przed Chr. Wielkiego znaczenia miasto nabrało po zdobyciu go przez Dawida w X w. przed Chr., który uczynił z niego stolicę zjednoczonego i rosnącego w siłę Izraela (2Sm 5,6). Po sprowadzeniu tam Arki Przymierza i wybudowaniu przez Salomona okazałej świątyni na górze Moria (1Krl 6) Jerozolima stała się centrum życia religijnego całego narodu. W 586 r. przed Chr. król babiloński Nabuchodonozor zburzył miasto, a ludność deportował do Babilonii. Po powrocie z wygnania Żydzi odbudowali świątynię, a miasto odzyskało swoje dawne znaczenie. W 63 r. przed Chr. Jerozolima dostała się pod panowanie Rzymian. Po nieudanym powstaniu żydowskim w 70 r. po Chr. została zniszczona, a jej świątynia doszczętnie splonęła. Jerozolima jest centralnym miejscem historii zbawienia, gdyż tam właśnie miały miejsce najważniejsze wydarzenia zbawcze dokonane przez Jezusa: Jego nauczanie, Męka, Śmierć i Zmartwychwstanie. Tam też swój początek wzięła wspólnota Kościoła. Już ST zapowiada Nowe Jeruzalem (Iz 2,2; Mi 4,1-3), miejsce, w którym na końcu czasów Bóg zamieszka wraz ze wszystkimi narodami. Nowa Jerozolima będzie miejscem ostatecznego zjednoczenia zbawionej przez Chrystusa ludzkości (Ap 21). Pojawiający się w księgach NT termin *Jeruzalem* (np. Mt 23,37; Łk 2,25; Dz 1,8; Rz 15,19; 1Kor 16,3; Ga 4,25; Hbr 12,22; Ap 3,12) jest archaiczną formą nazwy Jerozolima stosowaną w *Septuaginie* (greckim przekładzie ksiąg ST). W niniejszym przekładzie zachowano rozróżnienie występujące w oryginale. Zob. **SYJON**.

JEZUS (hebr. *Jehoszua*, *Jeszua* - 'Bóg zbawia' lub 'Bóg jest moim zbawieniem') - imię

wybrane przez Boga dla swojego Syna. Archanioł Gabriel, oznajmiając Maryi, że Bóg wybrał Ją na matkę Zbawiciela, polecił Jej, aby mającemu urodzić się dziecku nadano imię Jezus (Łk 1,31). W ST imię to nosili: następca Mojżesza (Wj 17,8nn) oraz autor *Mądrości Syracycydesa*, jednak przez szacunek do Zbawiciela, sukcesora Mojżesza nazywa się Jozuem, a księga *Mądrość Syracycydesa* wzięła swoją nazwę od imienia ojca jej autora. Często w NT Jezus jest nazywany Chrystusem, co wynika z Jego mesjańskiego posłannictwa. Zob. **CHRYSTUS**.

JORDAN - najdłuższa i największa rzeka Palestyny, a także najniżej położona rzeka świata. Znaczna część koryta Jordanu znajduje się poniżej poziomu morza. Swoją początek bierze z czterech źródeł znajdujących się u stóp Hermonu, których wody łączą się ze sobą w północnej części doliny Hule. Jordan wpada do Jeziora Galilejskiego, a następnie meandrycznymi zakolami płynie na południe, by znaleźć swoje ujście w Morzu Martwym (np. Rdz 14,3). Na odcinku 105 km, który w linii prostej łączy Jezioro Galilejskie i Morze Martwe, Jordan ma 320 km długości. Rzeka ta stanowi główne źródło życiodajnej wody i centralny element palestyńskiego krajobrazu. Nad Jordaniem rozegrało się wiele wydarzeń istotnych dla historii zbawienia, z których najważniejsze to wejście do Ziemi Obiecanej Izraelitów wracających z niewoli egipskiej (Joz 3 - 4) oraz chrzest Jezusa, który oznaczał rozpoczęcie przez Niego publicznej działalności (np. Mt 3,13-17).

JUDA - termin posiadający w Piśmie Świętym wiele znaczeń. Może oznaczać region w Palestynie (np. Ps 60,9), nazwę jednego z plemion izraelskich, które wzięło swoją nazwę od Judy, czwartego syna patriarchy Jakuba (np. Rdz 29,35), a także terytorium powstałe po śmierci Salomona

i rozpadzie monarchii izraelskiej na dwa królestwa (1Krl 14,21,29; 15,1,7; Jr 1,2). Przy podziale ziemi Kanaan pomiędzy plemiona, które powróciły z niewoli egipskiej, plemieniu Judy przypadły znaczne obszary na południu Palestyny (Joz 15) z głównymi ośrodkami w Hebronie i Betlejem. Pozycja plemienia Judy znacznie wzrosła, kiedy wywodzący się z niego król Dawid zjednoczył plemiona izraelskie i przeniósł stolicę do Jerozolimy. Po odłączeniu się dziesięciu plemion północnych, przy plemieniu Judy pozostało jedynie plemię Beniamina. W ten sposób powstało Królestwo Południowe. Po powrocie z wygnania babilońskiego Juda, a szczególnie Jerozolima, w której znajdowała się świątynia, stała się miejscem powrotu wygnańców. Według zapowiedzi prorockich ST w Judzie miał się narodzić przyszły Mesjasz. Autorzy NT widzą spełnienie tych obietnic w Jezusie, którego nazywają *lvem z plemienia Judy i synem Dawida* (np. Mt 1,2n.16; Hbr 7,14; Ap 5,5). Zob. IZRAEL.

JUDEA – grecko-laciński odpowiednik hebr. nazwy *Juda*; południowa część Palestyny zamieszkała przez plemiona Judy i Beniamina, której najważniejszym miastem była Jerozolima. W czasach NT Judea najpierw należała do królestwa Heroda Wielkiego, a później do rzymskiej prowincji Syrii, w imieniu której rządu sprawowali rzymscy prokuratorzy (np. Poncjusz Piłat). Terytorium Judei w dużej części obejmowało obszar pustynny, nie przebiegały tamtędy szlaki handlowe, a jej mieszkańcy trudnili się pasterstwem i rolnictwem.

KANAAN, KANANEJCZYCY – starożytna nazwa kraju położonego na obszarze dzisiejszego Izraela i Libanu. Dotychczas nie ustalono dokładnych granic starożytnego Kanaanu (Rdz 10,19). Zanim Izraelici pojawili się na tych terenach pod koniec XIII w. przed Chr., żyły tam różne plemiona (ok. 30

skupione wokół większych miast (Rdz 10,15-18; 15,19-21; Wj 3,8,17; 13,5; Pwt 7,1; 20,17; Joz 3,10). Każde plemię miało swojego władcę i rywalizowało z sąsiadami. Ludność zamieszkująca Kanaan zajmowała się głównie rolnictwem, a także żeglarsstwem i kupiectwem. Religia Kananejczyków była ściśle związana z codziennym rytmem życia. Koncentrowała się wokół kultu płodności. W Biblii mieszkańcy Kanaanu zasadniczo są ukazywani w negatywnym świetle (np. Rdz 9,18-27; Dn 13,56nn). Chociaż Izraelici gardzili nimi jako ludnością podbitą (Sdz 1,28), to jednak pod względem rozwoju cywilizacyjnego wiele zawdzięczają kulturze kananejskiej.

KARA BOŻA – w Piśmie Świętym obecny jest obraz Boga rozgniewanego, który karze człowieka za jego złe czyny (np. Ps 94,2). Aby właściwie zrozumieć sens kary Bożej, należy odczytać ją w perspektywie teologicznej. Wskazywanie na karę Bożą uzmysławia człowiekowi trzy ważne rzeczywistości: człowiek jest istotą grzeszną, w życiu ludzkim konieczne jest nawracanie się, Bóg jest sędzią i zbawcą stworzenia. Chociaż Bóg jest najwyższym sędzią ludzkiego postępowania i gwarantem sprawiedliwości, to jednak rozumienie Jego działania nie może być sprowadzone do prostego nagradzania lub karania człowieka przez zapewnienie mu ziemskiego powodzenia za dobre postępowanie albo sprowadzenie na niego nieszczęścia w życiu osobistym, rodzinnym czy społecznym, gdy popełnił on zło. Boże działanie zawsze pozostaje tajemnicą (np. Prz 30,2-5; Iz 29,13n; 1Kor 1,19-21). Istotą kary Bożej jest pozwolenie na to, aby człowiek poniósł konsekwencje swoich złych wyborów. Kara Boża nie może być więc rozumiana jako odwet Boga na człowieku. Jej cel jest przede wszystkim wychowawczy, aby człowiek uświadomił sobie swoje oddalenie od Boga i na przyszłość zaniechał

czynienia zła. Bóg w swojej mądrości przede wszystkim prowadzi człowieka do pełnego rozwoju i na różne sposoby uczy go, jak poznawać prawdę, dobro i piękno oraz jak żyć według zasad miłości i sprawiedliwości (np. Łk 13,1-9; 19,2-10; J 8,3-11). Bóg objawia się człowiekowi przede wszystkim jako miłosierny Stwórca. W zależności od nastawienia człowieka doświadczającego kary, może mieć ona dwojaki skutek: albo człowiek biernie przyjmie potępiający wyrok i nie wyciągnie żadnych wniosków z doświadczenia, które go spotkało, albo zobaczy w karze wezwanie do przemiany i powróci do Boga (np. Łk 15,14-20). Kara Boża, wpisana w zbawczy plan Boga, jest więc skutecznym środkiem pomagającym człowiekowi trwać przy Nim i mimo grzechu nieustannie do Niego wracać. W oparciu o Pismo Święte wykształciła się idea kary, która trwa nawet po śmierci człowieka (np. Mt 10,28; 18,9; 25,41; J 5,29; Jud 4). Może być ona czasowa, aby człowiek dopełnił swojego oczyszczenia ze zła popełnionego za życia ziemskiego (np. 1Kor 3,12-15), ale też może trwać wiecznie, jeśli człowiek w sposób świadomy i bezwzględny odrzuca Boga i Jego miłosierdzie (np. Mk 9,47n). Zob. GNIEW BOŻY.

KLĄTWA - w Piśmie Świętym określenie „obłożyć klątwą” oznacza m.in. wykluczenie ze świeckiego użytku osób, zwierząt i przedmiotów, by oddać je na własność Bogu (np. Kpl 27,28). Badania archeologiczne potwierdzają, że wśród ludów starożytnego Bliskiego Wschodu stosowano w czasie wojen tzw. prawo klątwy, polegające na eksterminacji przeciwnika i na zniszczeniu jego majątności (np. 1Mch 5,4n). Klątwa oznaczała wówczas ofiarę dla bogów, którym zawdzięczano powodzenie i zwycięstwo. WST pojęcie klątwy służy głównie do ukazania sądu Bożego nad Kananejczykami, którego wykonawcami byli Izraelici. Przejęcie przez nich

Kanaanu zostało przedstawione jako kara wymierzona zamieszkującym go ludom za ich przestępstwa (Kpl 18,24-25; Pwt 9,4n; 18,12). Opis postawy, do której Izraelici byli zobowiązani (Pwt 7,16), nawiązuje do sformułowań ukazujących zadanie sędziego, który nie może układać się z przestępcą, ale ma skrupulatnie wypełnić ciążący na nim obowiązek przywrócenia sprawiedliwości. Biblijne opisy nakładania klątwy przez Izraelitów na poszczególne ludy czy miejscowości nie mają charakteru historycznego, ale służą do przekazania prawdy o tym, że Bóg nie toleruje zła (Joz 24,19) i oczekuje od wszystkich ludzi wierności Jego prawu i zachowywania Jego nakazów. Zob. GNIEW BOŻY, KARA BOŻA, POŚWIĘCENIE.

KOR - miara pojemności produktów sypkich lub płynów, pochodząca z asyryjsko-babilońskiego systemu miar. Jeden kor równał się jednemu chomerowi i składał się z dziesięciu bat lub ef (Ez 45,11-14). W przypadku produktów sypkich kor liczył około 500 (lub 230) litrów. Dla produktów płynnych miał nieco inną miarę i zawierał 159 litrów (lub nawet do 270 l). Zob. BAT, CHOMER, EFA.

KRAINA UMARŁYCH (hebr. *Szeol*; gr. *Hades*) - określenie odnoszące się do miejsca, w którym przebywają ludzie po śmierci. Istniało przekonanie, że znajduje się ono pod ziemią. Żydzi twierdzili, że przebywający tam zmarli są oddzieleni od Boga. ST nie zawiera jednoznacznych wyjaśnień na temat tego, co dzieje się z człowiekiem po jego śmierci (np. 2Mch 7,9.11.14.23.29.36; Hi 19,25-27). W kilku psalmach znajdujemy sugestię, że w miejscu przebywania zmarłych więz z Bogiem nie jest tak silna jak za życia. Umarli są tylko cieniami, odbiciami tych istot, którymi niegdyś byli (np. Koh 9,10), a egzystencję w krainie umarłych

cechuje zapomnienie i bierność (np. Ps 88,12). Autor Ps 139,8 wyraża przekonanie, że Bóg jest obecny w tej krainie, jednak uważano, że człowiek nie ma tam odpowiedniej znajomości Boga, a tym samym nie może Mu oddawać czci. W Ps 49,16 zawarta jest sugestia, że Bóg może wybawić człowieka od konieczności wiecznego przebywania w krainie umarłych.

KREW - substancja uważana za siedlisko życia (Kpł 17,11), a nawet utożsamiana z życiem (Rdz 9,5). W myśl prawa starotestamentowego każdy, kto z premedytacją przelewa ludzką krew, musi ponieść karę śmierci (np. Lb 35,16-21; Pwt 19,11-13.21). Zabójstwo człowieka uważane było za sprzeciw wobec Boga, dawcy życia. Prawo zakazywało również spożywania krwi zwierząt (np. Kpł 17,12-14; Pwt 12,15n). Krew miała swoje zastosowanie w żydowskich obrzędach liturgicznych. Używano jej do skrapiania ołtarzy i przy obrzędzie ustanawiania kapłanów (Wj 29,15n.19-21). Jako symbol życia była darem ofiarnym składanym Bogu jako zadośćuczynienie za popełnione grzechy (Kpł 17,11). W pełni skuteczną ofiarą niweczącą ludzki grzech była krew Jezusa przelana na krzyżu. Jest to krew Nowego Przymierza, dzięki której dokonuje się ostateczne pojednanie człowieka z Bogiem (np. Mk 14,24). Od Ostatniej Wieczerzy, podczas której Jezus ustanowił sakrament Eucharystii, wierzący w Niego gromadzą się na ucztach eucharystycznych, na których spożywają chleb i wino, które po konsekracji stają się Ciałem i Krwią Chrystusa (np. 1Kor 10,16; 11,23-26). Zob. **DUSZA**.

KRÓLESTWO BOŻE - w Piśmie Świętym oznacza władzę Boga, Jego królewskie panowanie. Przekonanie o królowaniu Boga jest bardzo wyraźne w Sdz 8,23 i 1Sm 8,7n, gdzie podkreśla się, że panowanie to wyklucza wszelką ludzką władzę królewską nad

ludem przymierza. Ustanowienie ludzkiego króla wymaga przyzwolenia Bożego (np. 2Sm 7,5-17) i jest postrzegane jako sposób reprezentacji Bożego panowania nad Izraelem. Idea królestwa Bożego najwyraźniej jest obecna w pismach proroków ST, którzy mówią o niej w perspektywie eschatologicznej, to znaczy oczekują czasu, kiedy Bóg w sposób ostateczny i definitywny ustanowi na ziemi swoje królestwo (np. Ab 21; Ag 2,21-23; Za 14,9). W NT przyjście na świat Jezusa Chrystusa jest postrzegane jako wypełnienie się zapowiedzi mesjańskich i nadejście królestwa Bożego. Jezus ukazuje w swoim nauczaniu, że jest ono już obecne w życiu wierzących (np. Mk 1,15) i dostępne dla każdego (np. Mt 11,28), ale jednocześnie pozostaje rzeczywistością jeszcze niezrealizowaną, o którą należy prosić Boga (Mt 6,10; Łk 11,2). Idea rozprzestrzeniania się królestwa Bożego jest w sposób szczególny ukazana w przypowieściach Jezusa (np. Mt 13,24-33.44-52; Mk 4,26-32; Łk 13,18-21).

LEWICI - członkowie plemienia Lewiego, którym na Synaju została powierzona służba kapłańska (Lb 1,50). Po wejściu do Ziemi Obiecanej potomkowie Lewiego nie otrzymali żadnego terytorium, na którym, wzorem innych plemion, mogliby stworzyć własną strukturę społeczną. Ich jedynym zadaniem była troska o kult we wszystkich sanktuariach Izraela, składanie ofiar, nauczanie prawa Bożego i czuwanie, aby było ono przestrzegane (Pwt 17,18; 33,10). Źródłem ich utrzymania były ofiary składane przez lud (Lb 18,20-32). W wyniku reformy liturgicznej za czasów króla Jozjasza (622 r. przed Chr.) i centralizacji kultu w Jerozolimie lewici stracili swoje znaczenie. Kapłani jerozolimscy ograniczyli ich rolę do personelu świątynnego, spełniającego drugorzędne funkcje kultyczne (2Krl 23,8n).

Lewici odzyskali swoją pozycję po powrocie z przesiedlenia babilońskiego i zachowali ją aż do momentu zburzenia świątyni jerozolimskiej przez Rzymian w 70 r. po Chr. Zob. **DZIESIĘCINA, NAJWIŻSZY KAPŁAN**.

LUD BOŻY – w ST wyrażenie to odnosi się do ludu Izraela, który Bóg wybrał sobie na własność (np. Wj 19,5n) i z którym zawarł przymierze. Przynależność do Boga miała być źródłem świętości ludu i podstawą do świadczenia przez członków ludu o Jego dobroci i miłości. Pismo Święte ukazuje historię realizacji powołania do świętości przez naród wybrany. Była ona naznaczona ciągłym łamaniem przez lud przymierza z Bogiem, bałwochwalstwem i grzechami, które Go obrażały. Mimo to Bóg nigdy nie odrzucił swojego ludu, ale darzył go przebaczącą miłością, porównywaną do miłości ojca do syna (np. Wj 4,22n; Pwt 32,6) lub małżonka do niewiernej żony (Jr 3,6nn; Oz 1 – 3). Prorocy ST zapowiadali nowe przymierze, na podstawie którego Bóg ustanowi nowy lud Boży spośród tych, którzy są Mu wierni. Miało się to łączyć z przyjściem na świat Mesjasza i zapoczątkowaniem na ziemi królestwa Bożego. Chrześcijaństwo wierzy, że nastąpiło to w chwili Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa, przez które Bóg ustanowił Nowe Przymierze (np. Łk 22,20), otwarte dla wszystkich, którzy uwierzą (np. Mk 16,16). W ten sposób podstawą ludu Bożego nie jest przynależność etniczna, lecz wiara w Jezusa Chrystusa. Wspólnoty chrześcijańskie od początku postrzegały siebie jako nowy lud Boży (np. Ga 6,16), otwarty na wszystkich, którzy przyjmą wiarę w Jezusa Chrystusa (Ef 2,11-22). Zob. **KRÓLESTWO BOŻE**.

ŁOKIEĆ – jednostka miary długości, liczona od kości łokciowej do końca palca środkowego. Wynosiła ok. 45 cm.

MAGIA – środki i praktyki, za pomocą których ludzie otrzymują informacje niedostępne w zwyczajny sposób lub wywołują działanie ponadludzkiej mocy. Zaliczyć do nich można: wróżby, zaklęcia, przywoływanie duchów zmarłych, jasnowidzenie itp. Praktyki magiczne były i są rozpowszechnione we wszystkich kulturach, a świadectwa o nich można znaleźć już w najstarszych źródłach napisanych przez człowieka (np. Pwt 18,14; Dz 8,9nn). ST dowodzi, że magia była praktykowana także w Izraelu (Kpł 19,26; Pwt 18,10-13; 1Sm 28,7nn). W Piśmie Świętym wszystkie praktyki magiczne są jednoznacznie potępione, ponieważ zawsze u ich podstaw leży sprzeniewierzenie się Bogu. W czasach ST za uprawianie praktyk magicznych groziła śmierć (np. Wj 22,17). Równie stanowczo magia została potępiona w NT. Apostoł Paweł zalicza ją do grzechów, które nie pozwalają wejść do królestwa Bożego (Ga 5,20n).

MESJASZ (hebr. *masziach* – ‘namaszczony’, ‘pomazaniec’) – w ST w ten sposób określano królów Izraela, którym przekazywano władzę przez obrzęd namaszczenia oliwą (Sdz 9,8-15; 2Sm 5,3; 1Krl 1,39; Ps 89,21; Syr 43,13), a także kapłanów, których takim samym obrzędem wprowadzano w urząd (Wj 29,7; Kpł 4,3.5.16; Syr 45,15). Z czasem utrwaliła się w Izraelu wizja króla-kapłana, który miał być idealnym władcą czasów ostatecznych. Miał on zakończyć dynastię królów i utrwalić królestwo Boże na ziemi. Jego panowanie miało mieć charakter duchowy i powszechny. W NT określenie *pomazaniec*, poza dwoma przypadkami (J 1,41; 4,25), występuje w gr. formie *christos* i odnosi się tylko do Jezusa. Zob. **CHRYSTUS**.

MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE – pomieszczenie uważane za miejsce obecności Boga.

W czasie wędrówki Izraelitów przez pustynię znajdowało się ono w przenośnej świątyni i było oddzielone specjalnymi zasłonami. W pomieszczeniu tym, zwanym *święte świętych*, umieszczona była Arka Przymierza. Na tej samej zasadzie wybudowano świątynię jerozolimską, w której wydzielono specjalną, oddzieloną zasłonami przestrzeń, najbardziej wewnętrzną część świątyni w kształcie sześcianu o bokach długości 10 metrów, zwaną miejscem najświętszym, gdzie złożono Arkę Przymierza. Prawo wejścia do miejsca najświętszego miał jedynie najwyższy kapłan, tylko jeden raz w roku, w Dniu Przebłagania, gdy prosił o przebaczenie grzechów ludu (Kpł 16,2). Zob. ARKA PRZYMIERZA, MIESZKANIE, NAJWYŻSZY KAPŁAN, ŚWIĄTYNIA.

MIEJSCE ŚWIĘTE – nawa główna świątyni jerozolimskiej, oddzielona przedsionkiem od świątynnego dziedzińca. Czasem wyrażenie to stosowano w sensie ogólnym, mówiąc o całym kompleksie świątynnym lub jego części. W miejscu świętym odbywała się większość obrzędów religijnych sprawowanych w świątyni jerozolimskiej. Znajdował się tam pokryty złotem ołtarz z drewna cedrowego, stół na chleby poświęcone oraz dziesięć złotych świeczników. Do miejsca świętego mogli wchodzić tylko kapłani. Zob. MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, MIESZKANIE, ŚWIĄTYNIA.

MIESZKANIE – przenośna świątynia zbudowana przez Mojżesza na Synaju, a także jedno z określeń oznaczających świątynię wzniesioną w Jerozolimie. Inne ich nazwy to: święte mieszkanie, mieszkanie świadectwa, mieszkanie Pana, namiot, Namiot Spotkania. Przenośna świątynia służyła Izraelitom podczas wędrówki przez pustynię do Ziemi Obiecanej. Szczegółowe wskazówki dotyczącą jej konstrukcji oraz wyglądu znajdują się w Wj 25 – 31; 35 – 40.

Miała podstawę prostokąta o wymiarach 44 na 22 m, a jej wysokość wynosiła 2,2 m. Zewnętrzne ściany stanowiły zawieszona na żerdziach zasłony. Wewnątrz *mieszkania* wydzielono przestrzeń zwaną miejscem najświętszym, gdzie znajdowała się Arka Przymierza, która, jak wierzyli Izraelici, była tronem Boga mieszkającego na ziemi. Przed wejściem do miejsca najświętszego stał świecznik siedmioramienny, ołtarz kadzielnny oraz stół na chleby poświęcone. Na zewnątrz *mieszkania* znajdował się ołtarz całopalny. Za składanie, rozkładanie i przenoszenie *mieszkania* odpowiedzialni byli lewici (Lb 1,51). Obecnie podaje się w wątpliwość istnienie *mieszkania* w formie i rozmiarach opisanych w *Księdze Wjścia*. Wydaje się, że opis ten dostosowany jest do wymiarów świątyni wybudowanej w Jerozolimie przez Salomona. Prawdopodobnie w czasie wędrówki Izraelitów z Egiptu do Kanaanu przenośna świątynia miała formę wielkiego namiotu. Zob. ARKA PRZYMIERZA, MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, NAMIOT SPOTKANIA, ŚWIĄTYNIA.

MİŁOSİERDZİE BŌZE – przymiot Boga wyrażający się w Jego pełnej miłości postawie wobec człowieka, bez względu na jego zasługi. ST nie wypracował jednego pojęcia na określenie Bożego miłosierdzia, lecz używa kilku uzupełniających się terminów. W jęz. hebr. miłosierdzie Boże określane jest jako *rachamim*, które pochodzi od wyrazu oznaczającego ‘macić’, ‘łono’. Bóg przyjmuje więc wobec człowieka postawę macierzyńską, jest kochającym rodzicem (np. Iz 49,14n). Ponadto używa się rzeczownika *chesed*, który wskazuje na takie cechy Boga, jak ‘życzliwość’, ‘miłość’, ‘lojalność’, ‘wierność’. Innym określeniem jest *chanun* – ‘łagodność’, ‘litość’, ‘przebaczenie’. Według autorów NT najpełniejszym wyrazem miłosierdzia Bożego było

Wcielenie Jezusa, który przyszedł na ziemię, aby zbawić wszystkich ludzi (np. J 12,47; Rz 11,30-32; Ef 2,4nn; 1Tm 1,15). Miłosierna miłość Chrystusa do ludzi cechowała całą Jego publiczną działalność i wyrażała się w niezliczonych gestach pomocy okazywanej ludziom (np. głoszenie Dobrej Nowiny o zbawieniu, przebaczenie grzechów, uzdrawianie z chorób, uwalnianie od złych duchów, wskrzeszanie z martwych). Przekazane przez Jezusa świadectwo o Bożym miłosierdziu pozwala ludziom wierzyć i mieć nadzieję, że na Sądzie Ostatecznym każdy człowiek doświadczy go od Boga w sposób pełny. Wszyscy ludzie powinni w całym swoim życiu naśladować ten przymiot Boga (np. Jk 2,13).

MINA – jednostka pomiaru wagi, równa jednej sześćdziesiątej talentu i dzieląca się na 60 syklów. Według tzw. wzorca ciężkiego mina była równa 1 kg, a według wzorca lekkiego 0,5 kg. Jako moneta mina stanowiła ekwiwalent 100 drachm. Zob. **DENAR**, **SYKL**.

MOAB, MOABICI – lud wywodzący się od Moaba, syna Lota (Rdz 19,30-33.37), zamieszkujący królestwo Moabu, którego terytorium obejmowało równinę położoną na południowy wschód od Morza Martwego. Granice Moabu wyznaczają rzeki: Arnon od północy i Zared od południa. Kraina ta ma charakter rozległego, dobrze nawodnionego płaskowyżu. Moabici byli ludem rolniczym. Zajmowali się uprawą zbóż i pasterstwem. Izraelici na jakiś czas podporządkowali sobie królestwo Moabu. Następnie stało się ono wasalem Asyrii. Kres politycznej historii Moabu położył prawdopodobnie w VI w. przed Chr. babiloński władca Nabuchodonozor.

MOC BOŻA – zob. **RÓG**.

NAJWYŻSZY KAPŁAN – urząd zwierzchnika kapłanów świątynnych, zwanego także

arcykapłanem. Funkcja ta powierzana była osobom wywodzącym się z arystokratycznych rodów kapłańskich Jerozolimy. W czasach Jezusa najwyższy kapłan miał bardzo szeroki zakres uprawnień. Przede wszystkim strzegł kultu sprawowanego w świątyni, ale także stał na czele Wysokiej Rady, reprezentował Judeę w rozmowach z władzami politycznymi, zbierał podatki i był odpowiedzialny za duchowe prowadzenie całego narodu. Podjęcie tej funkcji poprzedzone było specjalnym obrzędem konsekracji, podczas którego dokonywano rytualnego namaszczenia. Jako przełożony świątyni codziennie składał ofiary i przewodniczył uroczystym obrzędom; tylko on raz w roku miał prawo wejść do miejsca najświętszego. W czasach NT decydujący wpływ na obsadzenie tego urzędu miały władze rzymskie. W *Liście do Hebrajczyków* jest mowa o Jezusie jako nowym najwyższym kapłanie, który złożył ofiarę doskonałą i jako pierwszy wszedł do nowej, duchowej świątyni, w której wraz z Nim będą przebywać wszyscy zbawieni. Zob. **LEWICI**, **MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE**, **WYSOKA RADA**.

NAMASZCZENIE – pokrycie ciała lub przedmiotu oliwą lub wonnymi maściami. Zwyczaj ten był bardzo rozpowszechniony na Bliskim Wschodzie i praktykowany w różnych kontekstach. Namaszczenie ciała po kąpieli było znakiem radości i dobrobytu, dlatego pokutnicy rezygnowali z tej praktyki (Iz 61,3). Gest ten towarzyszył nadaniu komuś władzy, np. namaszczenie na króla (1Krl 1,39) czy na kapłana (Wj 40,12-15). Posiadał również wymiar symboliczny w czynnościach kultycznych: oznaczał poświęcenie osoby bądź przedmiotu i przeznaczenie go na wyłączną służbę Bogu. Dlatego namaszczano ołtarze (Lb 7,10), naczynia kultu (Wj 30,23-29), ale przede wszystkim osoby królów (1Sm 9,16), kapłanów (Wj 29,21) i proroków (1Krl 19,16).

W ST o królu mówi się jako o *pomazańcu Pańskim* (1Sm 24,7). Zob. **CHRYSTUS**.

NAMIOT SPOTKANIA (ŚWIADECTWA)

- mały namiot stawiany poza obozem i służący do otrzymywania wyroczni od Boga (Wj 33,7-11). Różnił się on od przenośnej świątyni, która w Piśmie Świętym jest niekiedy nazywana także Namiotem Spotkania lub świętym mieszkaniem, mieszkaniem świadectwa, mieszkaniem Pana, namiotem. Przenośna świątynia znajdowała się zawsze w centrum obozu Izraelitów (Lb 2,1-31), przechowywano w niej Arkę Przymierza i sprawowano kult (Wj 25 - 30; 35 - 40). Zob. **MIESZKANIE, ŚWIĄTYNIA, WYROCZNIA PANA**.

NERKI - wraz z sercem symbolizują w Piśmie Świętym całe wnętrze człowieka. Nerki to z jednej strony siedlisko sumienia, uczuć, odczuwania bólu (np. Ps 72,21; 139,13; Ap 2,23), z drugiej zaś symbol fizycznej tężyzny człowieka i siedlisko funkcji rozrodczych (2Sm 7,12; Ps 132,11; Hbr 7,5). Uważano je za najbardziej intymne miejsce w człowieku. Tylko Bóg przenika nerki i serce (Ps 7,10; Jr 11,20). Zob. **SERCE**.

NIECZYSTOŚĆ, NIECZYSTY - zob. CZYSTOŚĆ.

NIEPŁODNOŚĆ - stan wiążący się najczęściej z brakiem potomstwa. W Izraelu rozumiano ją jako oznakę braku Bożego błogosławieństwa. W Piśmie Świętym wspomina się tylko o niepłodności kobiet (np. Rdz 11,30; 25,21; 29,31; Sdz 13,2; Łk 1,7). Posiadanie potomstwa było najważniejszym zadaniem każdego Izraelity, dlatego jego brak był powodem wielkiego wstydu i hańby. Cudowne interwencje Boga, przywracające płodność kobiecie w podeszłym wieku, jak w przypadku Sary (Rdz 21,1-7) czy Elżbiety (Łk 1,5-25), ukazują, że to Bóg jest

Panem ludzkiej płodności, ale także świadczą o tym, iż niepłodność nie jest przejawem kary Bożej.

NÓW KSIĘŻYCA - dzień, w którym padał początek nowego miesiąca, gdyż Izraelici stosowali kalendarz księżycowy. W tym dniu wyznaczono święto religijne (Lz 1,13n; Oz 2,13), w czasie którego składano specjalne ofiary (Lb 10,10; 28,11-14), odpoczywano (Am 8,5) i ucztowano (1Sm 20,5.18.24.27). Najważniejsza uroczystość związana z nowiem księżyca - Rosz ha-Szana (początek roku, nowy rok) - odbywała się w miesiącu Tiszri (wrzesień/październik), siódmym w kalendarzu żydowskim (Kpł 23,23-25; Lb 29,1-6).

OBMYCIE - stosowane przez Żydów symboliczne pozbycie się skutków kontaktu tak z rzeczami świętymi, jak i nieczystymi. Do obmycia używano wody. Przepisy prawne odnoszące się do czystości (Kpł 11,24n) nakazywały obmywanie wszystkiego, co zostało splamione nieczystościami (np. naczynia, ubrania, całe ciało). Kapłani sprawujący służbę w świątyni przed jej rozpoczęciem musieli się obmyć, aby usunąć nieczystość i w sposób godny wkroczyć w świętą przestrzeń. Obmycia służyły też do usunięcia skutków zetknięcia się z tym, co święte. Najwyższy kapłan po wyjściu z miejsca najświętszego musiał się wykąpać i wyprać ubranie (Kpł 16,24). Obowiązek obmycia spoczywał także na tych, którzy wprowadzali koźła ofiarnego na pustynię (Kpł 16,26), oraz tych, którzy sprawowali obrzęd palenia krowy (Lb 19,7-21). Zewnętrzne obmycia są symbolem wewnętrznego obmycia, oczyszczenia z grzechów, którego w człowieku może dokonać tylko Bóg (Ps 51,4-9; Iz 1,16; Jr 4,14). W czasach NT przepisy dotyczące obmyć były bardzo uszczegółowione i przesadnie interpretowane, co spotkało się z surową krytyką ze

strony Jezusa (Mk 7,2-8). Zob. **CZYSTOŚĆ, OCZYSZCZENIE**.

OBRZEZANIE - zabieg polegający na usunięciu części napletka. Znanie było u ludów Wschodu jako obrzęd inicjacji seksualnej i przejścia z dzieciństwa w dorosłość. Tylko w Izraelu obrzezanie miało sens religijny, ponieważ już od czasów Abrahama było znakiem przymierza z Bogiem (Rdz 17,9-14). U Żydów dokonywał go ojciec w ósmym dniu życia noworodka (Kpł 12,3). Przez specjalny, bardzo bolesny zabieg można było pozbyć się znaku obrzezania (1Mch 1,15). Już w ST podkreślano, że samo obrzezanie nie wystarcza do tego, aby cieszyć się błogosławieństwem, którego Bóg udziela swojemu ludowi, ale potrzeba jeszcze obrzezania serca, czyli odrzucenia grzesznych postaw i czynów (Pwt 10,16; Jr 4,4; 9,24n; por. Rz 2,28n). Chrześcijaństwo wyrosłe z judaizmu stanęło wobec problemu obrzezania mężczyzn pochodzenia pogańskiego (Dz 15,1nn; Ga 2,3nn). Paweł Apostoł głosił, że obrzezanie należy do przemijającego porządku Starego Przymierza i dlatego nie powinno obowiązywać w Nowym (Ga 5,6; 6,15). Ostatecznie tzw. Sobór Jerozolimski nie nałożył na chrześcijan obowiązku obrzezania (Dz 15,23-29).

OCZYSZCZENIE - usunięcie różnego rodzaju nieczystości, przez oddzielenie ich od tego, co czyste. Prawo nakładało na Izraelitów stosowanie praktyk oczyszczenia, mających przywrócić im rytualną czystość, która dawała człowiekowi prawo do uczestnictwa w kulcie i życiu społecznym. Najczęstszym sposobem oczyszczenia były ablucje, czyli obmycia. Szczegółową wiedzę na temat sposobów oczyszczenia, a także przepisów regulujących ich stosowanie podają Kpł i Pwt. Znak oczyszczenia symbolizuje pokutę za grzechy (np. Ml 3,3) lub oczyszczenie wiary, która umacnia się wśród

prześladowań (1P 1,7; por. Rz 12,2). Zob. **CZYSTOŚĆ, OBMYCIE**.

OFIARA - polega na przekazaniu Bogu rzeczy lub zwierząt, najczęściej w akcie oficjalnego kultu. Biblijna idea ofiary ewoluowała wraz z biegiem historii zbawienia. W historii składania ofiar znajduje swoje odbicie historia wiary Izraela w jednego Boga. Dary składane Bogu w ofierze mogły być krwawe lub bezkrwawe, ze zwierząt lub z roślin, z pokarmów lub z płynów. W czasach patriarchów ofiary były składane przez głowę rodziny, z okazji ważnych wydarzeń, na zbudowanym przez ofiarodawców kamiennym ołtarzu. Od czasów wędrowki przez pustynię ukształtował się kult instytucjonalny, w którym składanie ofiar zostało zarezerwowane dla kapłanów. Przepisy składania ofiar są podane w Kpł 1 - 7 i Lb 15. Najbardziej typową była ofiara całopalna, składana przez kapłanów każdego dnia rano i wieczorem w świątyni w Jerozolimie. Składano ją w imieniu całego ludu jako wyraz hołdu i wdzięczności Bogu, który jest Panem życia. Rodzaj i sposób składania ofiary uzależniony był od celu, który ofiarodawca chciał osiągnąć przez jej złożenie (pojednanie z Bogiem, przebłaganie Boga za popełnione grzechy, wyproszenie u Boga szczególnej łaski itp.). Starotestamentowy kult ofiarniczy nie był jedynie zewnętrznym rytuałem, jak niekiedy próbowano go interpretować. Obrzędem składania ofiar towarzyszył wymiar duchowy, który wyrażał się w wierze ofiarodawców. Liturgia ofiarnicza jest odpowiedzią człowieka na miłość Boga i przede wszystkim oznacza oddanie się ofiarodawcy w opiekę i moc Stwórcy. Rutynę w składaniu ofiar mocno krytykowali prorocy ST. Niektórzy twierdzili nawet, że Bóg całkowicie je odrzuca, jeśli nie towarzyszy im duchowa przemiana ofiarodawcy (np. Ps 51,16-21; Iz 1,10-20; Am 5,21-27). Jezus zapowiedział kres ofiar ST i wspominał

o godzinie, w której Bóg będzie otrzymywał kult w *Duchu i w prawdzie* od prawdziwych czcicieli (J 4,23n). Godzina ta wypełniła się wtedy, gdy na krzyżu złożył z siebie najdoskonalszą ofiarę za całe stworzenie. Jedyna ofiara Chrystusa ostatecznie zakończyła kult starotestamentowy i przyniosła zbawienie całej ludzkości (Hbr 9,23-28). Zob. CAŁOPALENIE, OŁTARZ.

OŁTARZ – miejsce składania ofiary. Pierwotnie w tradycji biblijnej ołtarze usypywano z nieociosanych kamieni lub ziemi. Nie składano na nich ofiar, lecz były one pamiątką objawienia się Boga i świętym miejscem modlitwy (np. Rdz 12,8; Ps 43,3n). Z czasem stały się wyłącznie miejscami składania ofiar Bogu (lub bóstwom pogańskim) i znajdowały się w świątyniach. Praktyka budowania ołtarzy ofiarnych dla bóstw jest typowa dla kultur i religii Bliskiego Wschodu i nie jest oryginalnym pomysłem Izraelitów. Uważano, że ołtarze i otaczające je świątynie są ziemskimi mieszkaniami bóstw, którym należy ofiarować pokarm i miłą woń. Idea karmienia Boga była obca Izraelitom. Dla nich ołtarze były miejscami świętymi, pomagającymi w komunikacji z Bogiem. Składając na nich ofiary, wyrażali uwielbienie, dziękczynienie, przebieganie za grzechy itp. Po centralizacji kultu w Jerozolimie (reformacja Jozjasza w drugiej połowie VII w. przed Chr.) i zlikwidowaniu lokalnych sanktuariów, pozostały tylko trzy ołtarze w świątyni jerozolimskiej: ołtarz do ofiar całopalnych (wykonany z brązu), ołtarz kadzielnny (wykonany ze złota) i ołtarz chlebów poświęconych (Wj 37,25 – 38,7). Zob. OFIARA, RÓG.

OPĘTANIE – owładnięcie przez złego ducha, który próbuje utożsamić się z człowiekiem. Skutkiem takiego zawładnięcia są różne choroby i zaburzenia psychiczne. Człowiek opętany traci kontrolę nad samym

sobą, jednak nie traci przez to swojej tożsamości. Moce, które nim władają, mają swoje korzenie w podstawowym źródle zła, którym jest osoba i działanie szatana. Jezus uzdrawiał ludzi opętanych (Mt 8,16) i władzę tę przekazał również swoim uczniom (Mt 10,1), ponieważ wyrzucanie złych duchów jest jednym ze znaków nadejścia królestwa Bożego. Zob. DEMON, DIABEŁ, KRÓLESTWO BOŻE.

PAN (hebr. *Adonai* – ‘pan’; gr. *Kyrios* – ‘władca’, ‘ten który ma władzę nad innym człowiekiem lub całym ludem’) – tytuł wyrażający dostojność i cześć. W ST termin ten stosowano w zastępstwie imienia Boga, którego ze względu na jego świętość nie wypowiadano. W obecnym przekładzie tam, gdzie występuje słowo „PAN”, w oryginale jest słowo JHWH (tzw. tetragram), wymawiane zazwyczaj jako Jahwe. W ST jest to najważniejsze imię Boga, które prawdopodobnie oznacza Tego, który jest, który wyzwał, który stwarza, który panuje (Wj 3,14n). W *Septuagincie* – greckim przekładzie ST – tytuł PAN (*Kyrios*) stał się imieniem własnym Boga, najwyższego spośród wszystkich władców (Pwt 10,17). NT tytuł *Kyrios* odnosi do Jezusa. Upowszechnił się on w pierwszych wspólnotach chrześcijan, którzy oddając się pod panowanie Chrystusa, uznali Go za jedynego Pana, władcę życia i śmierci (Rz 14,9), tego, który powróci (1Tes 4,17), aby ostatecznie zatrumfować nad wszystkim (Flp 2,9-11). Rzeczywiste uznanie Jezusa za Pana jest warunkiem wystarczającym do otrzymania zbawienia (Rz 10,9; por. J 13,13n).

PAN ZASTĘPÓW – jedno z imion Boga. Słowo *zastępy* obejmuje wszystkie siły, które działają w świecie, realizując Boże rozkazy i polecenia. Bóg w rozumieniu Izraelitów był dowódcą wojsk ziemskich – armii żydowskiej, a także wojsk niebieskich tworzących

przez aniołów. Przekonanie to znalazło wyraz w zwyczaju zabierania na wyprawę wojenne Arki Przymierza – znaku obecności Boga pośród ludu. Starożytny przekład Biblii na jęz. gr. tłumaczył ten zwrot często jako ‘Pan Wszechmocny’ i w takiej formie pojawia się on w NT (np. 2Kor 6,18; Ap 4,8). Zob. ARKA PRZYMIERZA.

PASCHA (hebr. *pesach* – ‘przejść’, ‘przejść obok’, ‘minąć’) – największe święto żydowskie, obchodzone na wiosnę w miesiącu Nisan (marzec/kwiecień). Słowo *Pascha* ma też znaczenie ‘ochrony’. Izraelici zostali bowiem ominięci przez dziesiątą plagę, przed którą ochroniła ich krew baranka na drzwiach ich domów (Wj 12,21-23.29). Święto Paschy wywodzi się z czasów, kiedy Izraelici byli koczowniczym ludem pasterskim. Obchodzono je na pamiątkę cudownego uwolnienia z niewoli egipskiej (Wj 12 – 13). Z tym świętem wiązała się wieczerza paschalna, w czasie której poprzez potrawy i obrzędy odtwarzano szczególnie tamtej dramatycznej nocy i następującego po niej pierwszego dnia wolności. Spożywano więc odpowiednio przyrządzonego baranka, upamiętniającego ofiarę, której krew uratowała Izraelitów od śmierci (Wj 12,21-27). Z mięsem baranka spożywano prażony chleb (tzw. prażniki, hebr. *maccot*), przygotowany jedynie z mąki i wody na pamiątkę chleba, który jedli przodkowie (Wj 12,34.39). Spożywano przy tym gorzkie zioła, aby przypomnieć sobie ciężkie lata niewoli. Potrawy pijano posoloną wodą, dla wspomnienia wielu łez wylanych w czasie niewoli, a cztery kielichy wina, wypijane w czasie wieczerzy w odpowiednich odstępach, miały być zapowiedzią przyszłej, obiecanej ojczyzny. Po osiedleniu się Izraelitów w Kanaanie do obchodów Paschy włączono także obrzędy związane ze Świętem Prażników. Ponieważ oba święta zbiegały się w czasie z pierwszą wiosenną pełnią księżyca, w praktyce zostały

połączone i obchodzono je równocześnie. W czasach monarchii Paschę obchodzono w świątyni. Po powrocie z przesiedlenia babilońskiego święto to nabrało charakteru bardziej rodzinnego. Baranka ofiarowanego w świątyni spożywano w domach. Także Jezus świętował Paschę ze swoimi uczniami (np. Mt 26,18). Podczas Paschy, która stała się Ostatnią Wieczerzą, ustanowił sakrament Eucharystii (np. Łk 22,14-23+). Ofiara Jezusa na krzyżu została w NT utożsamiona z ofiarą baranka paschalnego (np. Łk 23,44-46).

PERSJA, PERSOWIE – imperium stworzone przez indogermańskich Persów, czyli lud, który osiedlił się w dolinie irańskiej na przełomie XI i X w. przed Chr. Za twórcę potężnego imperium perskiego, opartego na idei kreatywnej współpracy wielu narodów pod jednym panowaniem, które w szczytowym momencie swojego rozwoju obejmowało tereny od Grecji do Indii, uznaje się Cyrusa II (559-530 przed Chr.), zwanego Wielkim. Początkiem dominacji perskiej było jego zwycięstwo nad Medami. Po podboju Babilończyków władca ten w 539 r. przed Chr. pozwolił wrócić Izraelitom do ziemi ojczystej po blisko pięćdziesięcioletnim wygnaniu (Ezd 1,1-4). Inny władca perski Dariusz I (522-486 przed Chr.) pozwolił Żydom na odbudowanie świątyni w Jerozolimie (Ezd 6). Imperium perskie przetrwało do czasów podbojów Aleksandra Wielkiego (ok. 330 r. przed Chr.).

PERYZYCY – jedna z najstarszych grup etnicznych zamieszkujących Kanaan, która zasiedlała centralną wyżynę Palestyny (Joz 17,15). Znana jedynie ze ST (np. Wj 3,8; 23,23; Joz 3,10; Sdz 3,5). Niekiedy w Biblii zestawia się ich z Kananejczykami i przedstawia jako dwa ludy pierwotnie zamieszkujące te ziemie (Rdz 13,7; Sdz 1,4n). Zostali podbici przez Izraelitów (Joz 17,14-18; Sdz

1,4), ale zachowali swoją odrębność. Teksty biblijne potwierdzają ich istnienie jeszcze w czasach Salomona i Ezdrasza (1Krl 9,20n; Ezd 9,1).

PIEKŁO - tradycja chrześcijańska łączy piekło z miejscem odbywania wiecznej kary za grzechy. Kościół definiuje piekło jako *stan ostatecznego samowylęczenia z jedności z Bogiem i świętymi* (KKK 1033). Tym, co przerywa tę jedność, jest grzech śmiertelny. Jezus wielokrotnie mówił o karze ognia nieugaszonego (Mt 5,22.29; 13,42.50; Mk 9,43-48), dotyczącej wszystkich, którzy w sposób świadomy do końca ziemskiego życia będą odrzucać wiarę w Boga, będą trwać w złu i nie nawrócą się. Bóg z własnej woli nikogo nie skazuje na piekło. Człowiek doświadczają go z powodu dobrowolnego i trwałego odwrócenia się od Boga.

PIERWORODNY, PIERWORÓDZTWO - Izraelici, podobnie jak inne ludy Bliskiego Wschodu, wierzyli, że to, co pierwsze, a więc najważniejsze, należy się Bogu. Dotyczyło to zwierząt, plonów ziemi (pierwocin), a także wszelkiego rodzaju wytworów ludzkiej pracy. W sposób szczególny prawo pierworództwa odnosiło się do ludzi. Najstarszy, pierworodny syn w rodzinie należał do Boga. Przynależność ta ma swoje uzasadnienie teologiczne w tym, że Bóg, zanim wyprowadził Izraelitów z Egiptu, wyniszczył tam wszystko, co pierworodne, nie oszczędzając nawet ludzi (Wj 12,29). Ocalał jednak pierworodnych z Izraela, którzy stali się odtąd Jego własnością (np. Wj 13,2; Lb 3,13). To tłumaczy genezę stosowanej przez Żydów praktyki wykupywania każdego pierworodnego syna za pieniądze lub stosowne ofiary składane Bogu (Wj 13,13). W rodzinach żydowskich pierworodni mieli uprzywilejowaną pozycję. Uważano ich za dziedziców i spadkobierców siły i mocy ojca (Rdz 49,3). Naród izraelski uważał siebie za

pierworodnego syna Boga (Wj 4,22). Również Jezus podlegał prawu pierworództwa (Łk 2,22-24). W NT mówi się o Nim jako o *Pierworodnym* Boga (Hbr 1,6), *pierworodnym spośród umarłych* (Kol 1,18), *pierworodnym wobec całego stworzenia* (Kol 1,15), *pierworodnym wśród wielu braci* (Rz 8,29). Stosując te wyrażenia autorzy NT podkreślają wyjątkową więź Jezusa z Bogiem Ojcem, Jego synowską godność oraz Jego pierwszeństwo jako pośrednika w dziele zbawienia świata i człowieka.

PIĘĆDZIESIĄTNICA - święto żydowskie obchodzone pięćdziesiąt dni po święcie Paschy. Hebrajski tekst ST nazywa je Świętem Tygodni, hebr. *Szawuot* (obchodzone siedem tygodni po Passze); dla Żydów jedno z trzech świąt obowiązujących, podczas których należało przybyć do świątyni (Wj 34,23, Pwt 16,16) i złożyć ofiary ze zwierząt oraz chleba upieczonego z nowego zboża. Początkowo było to święto typowo rolnicze, nazywane Świętem Zbiorów, obchodzone jako wyraz dziękczynienia za zbiory zboża. Później zaczęto je łączyć z historią Izraela i traktowano jako wspomnienie otrzymania przez Mojżesza Prawa na górze Synaj oraz zawarcia przymierza z Bogiem. Święto to zostało przejęte również przez chrześcijan, którzy pięćdziesiąt dni po obchodach uroczystości Zmartwychwstania świętują wspomnienie Zesłania Ducha Świętego (Dz 2,1-42) i początku Kościoła jako wspólnoty otwartej na wszystkie narody.

POKARMOWA OFIARA - jej podstawą były produkty spożywcze, np. oliwa, mąka (Kpł 2). Nie można było jednak składać produktów kwaszonych ani miodu (Kpł 2,11). Ofiarę tę składano zazwyczaj razem z ofiarą krwawą. Część ofiary pokarmowej palono na ołtarzu, a reszta stawała się własnością kapłanów. Stanowiła ona element codziennej ofiary składanej w świątyni przez

najwyższego kapłana (Kpł 6) oraz ofiary przebłągalnej ubogich (Kpł 5,11-13).

POKÓJ – tak najczęściej tłumaczone jest hebrajskie słowo *szalom*, które występuje w Piśmie Świętym ponad 250 razy i ma bardzo szerokie zastosowanie. Najogólniej oznacza ono pełnię, jedność, szczęście, pomyślność, zdrowie, a także spokój, wyciszenie. Pokój w ujęciu biblijnym nie jest pojęciem abstrakcyjnym, ale bardzo konkretnym, obejmującym zarówno świecką, jak i religijną sferę ludzkiego życia. Do dziś słowo *szalom* przetrwało w kulturze żydowskiej jako pozdrowienie używane zarówno przy powitaniu, jak i pożegnaniu. Za świeckim użyciem słowa *szalom* stoją jednak głębokie racje teologiczne. W Piśmie Świętym pokój nazywany jest Bóg (Sdz 6,24) i uważa się Go za twórcę i źródło pokoju, którego hojnie udziela ludziom (np. Kpł 26,6; Lb 6,26; 1Krn 22,9; Iz 26,12). Według autorów ksiąg ST pokój w relacjach międzyludzkich nie może istnieć bez Boga, ponieważ jest Jego darem (np. Kpł 26,6; Ps 29,11; Iz 26,12; 54,10; Ez 37,26; Za 8,10-12). Nie ograniczają oni tej rzeczywistości tylko do pojedynczych ludzi, ale mówią o pokoju między większymi społecznościami i całymi narodami (np. Sdz 4,17; 1Krl 5,26). W NT greckim odpowiednikiem hebr. *szalom* jest rzeczownik *eirene*, który zawiera ponadto pewne odcienie znaczeniowe obecne w literaturze greckiej. W kulturze hellenistycznej pokój oznacza nie tylko przeciwieństwo wojny i niezgody, lecz także niewzruszony wewnętrzny spokój, wynikający z harmonii umysłu. Według autorów NT Chrystus jest pokojem i źródłem pokoju dla wierzących, ponieważ przez swoją Mękę, Śmierć i Zmartwychwstanie wszystkich pojednał w swoim ciełe z Bogiem (Ef 2,14-17). W tym ujęciu pokój dotyczy nie tylko relacji międzyludzkich, lecz przede wszystkim odnosi się do relacji człowieka z Bogiem i jest owocem

zbawienia dokonanego w Chrystusie oraz Jego darem dla uczniów (J 14,27). Autorzy NT, mówiąc o pokoju, widzą w nim owoc działania w wierzących Ducha Świętego (Rz 8,6) oraz zamię obecności na ziemi królestwa Bożego (Rz 14,17) i jego realizacji w Kościele (Dz 9,31).

POKUTA – w ST jest wyrażona przede wszystkim przez hebr. *nacham* i *szuw*. Pierwsze słowo kładzie nacisk na aspekt żalu za popełniony czyn, drugie natomiast ujmuje pokutę jako zawrócenie z niewłaściwej drogi i poprzez zmianę kierunku powrót (stąd hebr. *teszuwa*) na drogę Bożą. W historii Izraela bardzo wyraźnie widać rozwój idei pokuty od pojmowanej na sposób zbiorowy do takiej, która oznacza osobistą odpowiedzialność za grzechy i świadomość potrzeby własnego nawrócenia. Po narodowych katastrofach i upadkach zazwyczaj miały miejsce publiczne obrzędy pokutne, podczas których wszyscy zgromadzeni pościli, publicznie wyznawali grzechy i wyrażali za nie szczery żal. Prorocy ST często krytykowali publiczne formy pokuty, gdyż ograniczała się ona tylko do czynności kultycznych, nie pociągając za sobą rzeczywistej zmiany postawy (np. Iz 1,10-17; 58,5-7; Oz 6,1-3; Am 4,6-11; 5,21n). Kładli oni nacisk na indywidualną odpowiedzialność człowieka za każdy popełniony grzech (Ez 3,16nn; 18; 33,10nn). Istotą pokuty jest nawrócenie wyrażające się m.in. w sprawiedliwości, pobożności i pokorze (Mi 6,6-8). Każdy, kto się nawraca, otrzymuje od Boga odpuszczenie grzechów (Iz 1,18n) i Bóg stwarza w nim nowe serce i nowego ducha (Jr 24,7; Ez 36,26). W NT ideę pokuty najlepiej określa gr. *metanoia*. Wyraża ona przede wszystkim zmianę sposobu myślenia i całkowitą przemianę umysłu (np. Rz 12,2). Jezus w swoim nauczaniu nie sprowadza istoty pokuty do tzw. praktyk pokutnych, lecz łączy ją z osobistą decyzją człowieka,

polegającą na byciu z Jezusem lub przeciwko Niemu (Mt 11,20-24; 12,41n). Chrystus został posłany na ziemię przez Ojca, aby wzywać wszystkich do nawrócenia. Ci, którzy uznają własną grzeszność, otrzymają od Boga przebaczenie grzechów (np. Łk 15; 18,9-14). Przez pokutę oraz odrzucenie samousprawiedliwienia i egoizmu wierzący wchodzi na drogę naśladowania Jezusa (np. Mk 10,35-45) i stają się *nowymi ludźmi* (Ef 4,23).

POMAZANIEC – zob. **CHRYSTUS**.

POŚWIĘCENIE – polegało na wyłączeniu czegoś lub kogoś ze sfery świeckiej po to, aby przynależać jedynie do sfery religijnej. Wynikało to ze świadomości radykalnego podziału całej rzeczywistości na to, co świeckie, oraz to, co święte. Poświęcenie było więc traktowane jako działanie zmierzające do uświęcenia, to znaczy do zbliżenia kogoś lub czegoś do Boga, który sam jest świętością. Osoba, zwierzę lub rzecz – przez akt poświęcenia – stawały się wyłączną własnością Boga i nie można ich było wykupić (Kpł 27,28n). Poświęcenia wymagało przede wszystkim to, co wiązało się z kultem, a więc kapłani (np. Wj 29,1nn), miejsca przeznaczone do kultu oraz naczynia używane w kultcie. Dokonywało się ono przez specjalne obrzędy (np. Wj 30,22-33). Poza tym każdy mógł osobiście poświęcić Bogu jakąś rzecz (np. Kpł 22,21; 23,38; Lb 15,3). Poświęcenie może przyjmować niekiedy w Piśmie Świętym specyficzne znaczenie, kiedy jest mowa o obłożeniu klątwą rzeczy, miejsc lub ludzi. Zob. **KLĄTWA**.

PRAWO (hebr. *Tora* – dosł. 'nauka', 'pouczenie') – termin mający wiele znaczeń, dlatego trzeba uważać, aby przez przekład na język polski nie zawęzić jego rozumienia. *Tora* jest nazwą pięciu pierwszych ksiąg w Biblii hebrajskiej (*Pięcioksiąg*) i odnosi

się do przykazań, przepisów oraz pouczeń tam zapisanych. Termin ten obejmuje także wszelkie pouczenia, przekazane za pomocą narracji. Kodeks Prawa zawierający nakazy i zakazy jest przypisywany Mojżeszowi, ale kształtował się on dosyć długo i w wielu kwestiach podobny jest do ówczesnego starożytnego prawodawstwa innych narodów Bliskiego Wschodu. Przepisy zawarte w *Pięcioksięgu* obejmują i regulują różne dziedziny życia: kult, moralność oraz zasady życia społecznego. Prawo jest rozumiane także jako mądrość, wyraz woli Bożej (Ps 19,8-11) wobec narodu wybranego, a jego przestrzeganie było warunkiem zachowania przymierza (Pwt 28,1nn). W tradycji żydowskiej istniała także *Tora* ustna jako interpretacja *Tory* pisanej. Została ona spisana w dziełach judaizmu rabinicznego, zwanych *Miszną* i *Talmudem*. Zob. **PRZYMIERZE**.

PROROK (hebr. *nawi* – 'nawoływać', 'zwiaścować') – człowiek przemawiający w imieniu Boga i z Jego polecenia. Profetyzm był praktyką znaną także w innych religiach starożytnego Wschodu. Proroków izraelskich wyróżnia jednak fakt odejścia przez nich od praktyk zmierzających do uzyskania stanów ekstatycznych przy pomocy muzyki, tańca lub środków odurzających. W czasach ST zjawisko profetyzmu było bardzo rozpowszechnione, a nawet zinstytucjonalizowane. Władcy mieli swoich urzędowych proroków, istniały też całe grupy proroków (np. uczniowie Eliasza), a nawet szkoły prorockie. Największe znaczenie dla Izraela mieli prorocy charyzmatyczni, niezwiązani z żadną instytucją, niezależni od królów i od miejsc kultu. Ich charakterystyczną cechą był fakt powołania przez Boga i świadomość powierzonych im misji (np. Wj 7,1n, Jr 15,19). Zadaniem proroków było przekazywanie słów, które otrzymali od Boga. Głoszenie woli Bożej odbywało się ustnie, a księgi prorockie ST

są późniejszym, w stosunku do działalności proroków, zapisem danego im objawienia. W okresie przesiedlenia babilońskiego teksty zapisanych objawień zaczęto łączyć w jeden zbiór nazwany *Prorocy*. W NT tytuł proroka odnoszony jest do Jana Chrzciciela i do samego Jezusa (np. J 6,14). Dar prorocтва jest również jednym z darów Ducha Świętego, wyrażającym się w objawianiu tajemnic, napominaniu, pocieszaniu i budowaniu wspólnoty (1Kor 12,28n).

PROZELICI – osoby przechodzące z jednej wiary czy religii na inną. W ST chodzi głównie o pogan nawróconych na judaizm. Wśród Żydów mieszało sporo ludności napływowej, której przysługiwało wiele praw na równi z Żydami. Jeżeli byli obrzezani, mogli nawet uczestniczyć w kulcie i obchodach świąt żydowskich (Lb 15,15.30). W czasach NT prozelitom przyjmującym judaizm stawiano trzy konkretne wymagania: uznanie jedynego Boga, żydowskiego prawa i norm etycznych, a także obowiązkowe obrzezanie mężczyzn.

PRZEBŁAGALNA OFIARA – system ofiariczny w świątyni jerozolimskiej rozróżniał dwa rodzaje ofiar przeblagalnych (Kpł 4 - 7): ofiarę za grzech (hebr. *chattat*) oraz ofiarę wynagradzającą (hebr. *aszam*). To rozróżnienie terminologiczne nie jest jednak ściśle przestrzegane w Biblii hebrajskiej. Nie ma też osobnych rytów odróżniających procedury składania obu ofiar ani wykazów sytuacji, w których należy składać taką czy inną ofiarę (Kpł 7,7). Ofierze przeblagalnej towarzyszyło przekonanie, że grzech popełniony względem Boga burzy relację z Nim. To samo dotyczyło relacji z bliźnim. Grzech domaga się więc odpowiedniego zadośćuczynienia, aby odnowić zachwiane więzi. Ofiara przeblagalna była ofiarą krwawą ze zwierząt (głównie z baranka) i wiązała się z uczą biesiadną. W odróżnieniu od ofiary

całopalnej na ołtarzu spalano tylko tłuszcz zwierzęcia, pozostałe mięso i kości stawały się własnością kapłana, który dokonywał obrzędu pokropienia krwią, albo też były one usuwane poza obóz (Kpł 4,11). Wydaje się, że ofiara przeblagalna, o charakterze bardziej publicznym, miała przeblagać za nieumyślne przestępstwo wobec drugiego człowieka, natomiast ofiara wynagradzająca miała być zadośćuczynieniem względem Boga.

PRZEKLEŃSTWO – przeciwieństwo błogosławieństwa. Polegało ono na przepowiadaniu lub życzeniu złego losu komuś albo czemuś. Biblijny jęz. hebr. na określenie rzeczywistości przekleństwa posługuje się wieloma słowami (błogosławieństwo określane jest przy pomocy jednego tylko rdzenia hebr. – *barach*). Hebr. rdzeń *kalal* oznacza znieważanie kogoś i dotyczy nie tylko obrazy słownej, wyrażającej się brakiem szacunku lub poniżaniem kogoś, lecz także wszelkiego rodzaju szkód materialnych. Adresatem takiego przekleństwa może być również Bóg (np. Kpł 24,15; 1Sm 3,13), którego na swój sposób przeklina się, nie respektując ustanowionych przez Niego zasad etycznych. Kolejny hebr. rdzeń – *arar* najczęściej występuje w formułach przekleństw wypowiedzianych przez osobę stojącą wyżej w hierarchii religijnej i społecznej niż osoba przeklinana. Formuły takie zaczynają się najczęściej od słów: *Przekleń ty kto...* (np. Pwt 27,15-25; 28,16-19). Tego rodzaju przekleństwo było środkiem pedagogicznym służącym utrzymaniu określonych przez władzę norm życia społecznego. Wypowiedzenie nad kimś takiego przekleństwa było reakcją na jawne pogwałcenie przez niego obowiązujących norm i wiązało się z wykluczeniem go ze społeczności przez nałożenie na niego oficjalnej klątwy. Kolejny rdzeń hebr. *ala* stosowano w przekleństwach i zlorzeczeniach zapowiadających

nieszczęście dla tego, kto pogwałci słuszne prawo innych do posiadania jakichś rzeczy. Przekleństwo można było wypowiedzieć nad potencjalnym złodziejem (np. Sdz 17,2; Prz 29,24), którego ma spotkać nieszczęście, jeśli dopuści się kradzieży przedmiotu obłożonego klątwą. Wypełnienie się przekleństwa wypowiedianego nad osobą już wcześniej o coś oskarżoną było potwierdzeniem jej winy (np. Lb 5,21-28; 1Krl 8,31). Przekleństwami obwarowane były umowy zawierane przez ludzi, w których przewidywano warunkowe sankcje za niedochowanie złożonych obietnic. Również w ramach przymierza między Bogiem a Izraelem przewidziana była cała lista nieszczęść i gróźb, które miały spotkać Izraelitów w przypadku sprzeniewierzenia się przez nich zobowiązaniom wynikającym z przymierza (Kpł 26,14nn; Pwt 28,15nn). Zob. **BŁOGOSŁAWIENSTWO**.

PRZYKAZANIE – żądanie wyrażone przez słowo mówione lub na piśmie. Termin ten odnosi się niekiedy w Piśmie Świętym do relacji międzyludzkich, np. może wyrażać żądanie rodzica względem dziecka (Jr 35,14; Prz 6,20) lub króla wobec poddanych (2Krl 18,36). Zasadniczo ma jednak znaczenie teologiczne i określa wymagania wynikające z przymierza zawartego na Synaju między Bogiem a Jego ludem. Terminem *przykazanie* określa się przede wszystkim polecenia zawarte w Dekalogu (Wj 20,1-17; Pwt 5,6-21). W sensie szerszym odnosi się on do różnego rodzaju regulacji prawnych, etycznych i kulturowych, wynikających z Dekalogu, które zawarte są w *Pięcioksięgu* (Wj 20,22n; 25 - 31; 35 - 40; Kpł 17 - 26; Pwt 12 - 26). Przykazania nie są narzuconym przez Boga bezdusznym prawem, lecz stanowią konsekwencję zbawczych dzieł Boga dokonanych w historii Izraela (wybranie, wyzwolenie z Egiptu, zawarcie przymierza). Są również przejawem

odpowiedzialności Boga za swój lud, do którego ma On wyłączne prawo. Odpowiedzią człowieka na Boże przykazania ma być ich przestrzeganie (Kpł 26,3), ponieważ są one dla człowieka *rozkoszą i przedmiotem miłości* (Ps 119,47.127.143), a także w skuteczny sposób przygotowują go na przyjęcie zbawienia. Sankcją za lekceważenie przykazań jest przekleństwo (Kpł 26,14nn; Pwt 27,15-26). Jezus nie odrzucił przykazań ST, lecz je zaktualizował i uczynił jeszcze bardziej radykalnymi, przez postawienie na pierwszym miejscu przykazania miłości Boga i bliźniego (np. Mt 22,35-40). Zob. **PRZEKLEŃSTWO**.

PRZYMIERZE – rodzaj umowy, gwarantującej porządek i ustalającej prawa i obowiązki stron zawierających układ. Termin ten odnosi się nie tylko do relacji międzyludzkich czy międzynarodowych, ale także używa się go w odniesieniu do relacji między Bogiem a ludźmi. Jest to kluczowe pojęcie dla teologii ST i historii narodu wybranego. ST wymienia kilka przymierzy, które Bóg zawierał z ludźmi: z Noem (Rdz 9), z Abrahamem (Rdz 15 i 17), z ludem izraelskim na Synaju (Wj 19nn), z Dawidem (2Sm 7) oraz przymierze nazwane kapłańskim (Lb 18,19). Na Synaju zostało zawarte najważniejsze z nich, na mocy którego Izrael otrzymał prawa i zobowiązał się do wierności Bogu. Inicjatorem każdego przymierza był Bóg, który w ten sposób wyraził swoją miłość i łaskę wobec ludzi. Zewnętrzny znak przymierza Izraela z Bogiem było obrzezanie. Obchodzono także Święto Odnowienia Przymierza. Nagminne łamanie przymierza przez członków ludu Bożego doprowadziło do konieczności zawarcia Nowego Przymierza (Jr 31,31-33). To ostateczne przymierze Bóg zawarł z wszystkimi ludźmi przez swojego Syna Jezusa Chrystusa. Nowe Przymierze nie opiera się już na przepisach prawa, ale ma swoje źródło

w Duchu (2Kor 3,6; por. J 4,23n). Wierność temu przymierzowi jest możliwa dzięki ofierze Chrystusa i Jego żywej obecności pośród tych, którzy w Niego uwierzyli. Zob. **OBREZANIE, PRZYKAZANIE**.

PRZYPOWIEŚĆ (gr. *parabole* – ‘porównanie’, ‘zestawienie’) – krótkie opowiadanie o podwójnym znaczeniu (dosłownym i przenośnym), oparte na trzech podstawowych zasadach: narracji, metaforze oraz zwięzłości. Pierwszą warstwę znaczeniową tworzą treści, które w jakiś sposób odnoszą się do życia słuchaczy. Przedstawiana historia ma ich sprowokować do zinterpretowania – poprzez porównanie – treści przypowieści w kontekście własnego życia i do wyciągnięcia wniosków natury dydaktyczno-religijnej. Także prorocy ST posługiwali się przypowieściami, zarówno w celu ukazania ludzkich błędów (Iz 5,18; Oz 4,16), jak i dla przekazania Bożej obietnicy (Iz 11,6-9; Jr 31,21). Spotykamy je również w księgach historycznych ST (Sdz 9,8-15; 2Sm 12,1-4). Próby systematyzacji przypowieści Jezusa pod względem formalnym nie są do końca zadowalające. Najbardziej przekonujący wydaje się podział na trzy rodzaje. Pierwszy tworzą tzw. przypowieści właściwe, w których przedstawienie konkretnej sytuacji z życia codziennego ma wyrazić rzeczywistość religijną (np. przypowieść o ziarnku gorczycy – Mt 13,31n lub zaginionej owcy – Łk 15,1-7). Drugi rodzaj stanowi parabola, w której opowiadana historia jest tak nietypowa, że słuchacze mogą wątpić, czy rzeczywiście zaistniała (np. przypowieść o dziesięciu pannach – Mt 25,1-13). Ostatni typ przypowieści to tzw. opowiadanie paradygmatyczne, gdzie nie ma przeniesienia znaczenia z jednej rzeczywistości na drugą, lecz następuje zilustrowanie pewnej idei religijno-moralnej za pomocą jakiegoś szczególnego przypadku (np. przypowieść o faryzeuszu i celniku – Łk 18,9-14).

Interpretując teksty biblijne, należy zwrócić uwagę na różnice gatunkowe między przypowieścią a alegorią. W przypadku alegorii każdy element opowiadania ma odrębne odniesienia symboliczne, przypowieść natomiast ma tylko jedno, bardzo czytelne odniesienie religijne oparte na zestawieniu porównawczym.

RESZTA, RESZTA IZRAELA – pojęcie biblijne odnoszące się do tej części narodu wybranego, która dochowała wierności Bogu i dzięki temu zostanie uchroniona od kary Bożej. W ciągu dziejów znaczenie tego pojęcia bardzo się zmieniało. Dla proroków działających przed przesiedleniem Izraelitów do Babilonii, które nastąpiło w 586 r. przed Chr., *resztą* byli ci, którzy przeżyli najazdy wrogów, a także ci, którzy ocaleją na końcu czasów (Mi 4,6nn). Dla proroków nauczających po przesiedleniu *resztą* byli ci, którzy mieli wrócić do ojczyzny. Z czasem pojęcie to nabierało coraz bardziej teologicznego wymiaru i odnoszono je do tych, którzy zostaną odkupieni (So 3,11-20). W NT *resztą*, która na mocy ofiary Jezusa uniknie kary za grzechy, jest wspólnota wierzących – Kościół (Rz 11,5).

RODOWÓD – katalog nazywany często genealogią, zawierający informacje o kolejnych członkach danej rodziny lub rodu. W rodowodach podaje się imię osoby, czas i miejsce narodzin, ewentualne małżeństwo, potomstwo, długość życia. W Piśmie Świętym występują dwa zasadnicze typy rodowodów: 1) linearne – podające dane o głowach rodzin, zaczynając od założyciela do ostatniego lub aktualnie żyjącego członka; 2) rozgałęzione – ukazujące rozwój klanu wywodzącego się od synów jednego przodka. W ST zamieszczono ok. 24 rodowodów (np. od Adama do Noego – Rdz 5,1-32; potomków Jakuba – Rdz 46,8-27; potomków Lewiego – Wj 6,16-25;

czy najbardziej szczegółowy rodowód, od Adama do Saula – 1Krn 1,1 – 9,44). Celem rodowodów jest określenie pochodzenia, a zarazem tożsamości danej osoby. Najstarsze teksty ST przejawiają małe zainteresowanie tego typu informacjami. Jeżeli już są one podawane, to przede wszystkim dla ukazania różnic etnicznych i kulturowych. Impuls do zainteresowania w Izraelu rodowdami dała reforma religijna zapoczątkowana przez króla Jozjasza (VII w. przed Chr.). Kolejne nasilenie tego trendu nastąpiło po powrocie z wygnania babilońskiego w 538 r. przed Chr. (np. Ezd 2,59-63). Obie te fazy inspirowane były ideą zachowania czystości etnicznej i oddzielenia się od tego, co obce (np. Pwt 7,1-4; Ne 13,23-28). Szczególną wagę przykładano do rodowodów kapłańskich, dokumentujących pochodzenie danego kapłana od Lewiego (np. Rdz 46,11; Wj 6,16-25; Lb 3,17-39), gdyż od tego zależała ważność sprawowanego kultu. Podobne znaczenie miały rodowody królewskie, z których najważniejszy był rodowód potomków Dawida, ponieważ wierzono, że z jego rodu będzie pochodził Mesjasz (Ps 89,3-5; Iz 11,1-5). W NT znajdują się tylko dwa rodowody, które dotyczą Jezusa (Mt 1,1-17; Łk 3,23-38). Celem ich jest ukazanie, że w Jezusie wypełniają się zapowiedzi mesjańskie ST.

ROK JUBILEUSZOWY – rok odpoczynku i szczególnej łaski, obchodzony co pięćdziesiąt lat (Kpł 25,8-17), po siedmiu cyklach tzw. lat szabatowych (Kpł 25,1-7). Jego nastanie ogłaszano w Dniach Prześlągnięcia dźwiękiem rogu (hebr. *jobel* – ‘róg’, od tego słowa pochodzi termin jubileusz). W roku jubileuszowym obowiązywały takie same prawa, jak w roku szabatowym. Opierały się one na przekonaniu, że całe stworzenie jest własnością Boga i człowiek w używaniu dóbr ziemskich musi przestrzegać praw Bożych. Dlatego stało się zwyczajem, że

w latach szabatowych i jubileuszowych ziemia nie była uprawiana, aby jej nie wyjął, a plon z tego, co na niej wyrosło, należało zostawić dla ludzi ubogich i dla dzikich zwierząt (Wj 23,10m; Kpł 25,1-7). Ponadto wierzyciele byli zobowiązani darować wszelkie długi (Pwt 15,2), co miało służyć przywróceniu sprawiedliwości i równości społecznej. Niewolnicy mogli odzyskiwać wolność (Kpł 25,39-54). Wszelka własność ziemską wracała do swoich pierwotnych właścicieli (Kpł 25,13-34; 27,16-24). Istnieją poważne wątpliwości, czy rok jubileuszowy był kiedykolwiek obchodzony w taki sposób, jak opisuje go Biblia, czy była to tylko utopijna idea Izraelitów, którzy powrócili z wygnania babilońskiego. Jako argument podaje się fakt, że rok jubileuszowy następowałby bezpośrednio po roku szabatowym, co w praktyce oznaczałoby obchodzenie niemal identycznego święta przez dwa kolejne lata. Prawdopodobnie więc po powrocie z wygnania siódmy z kolei rok szabatowy traktowano jako rok jubileuszowy.

ROZWÓD – zob. DOKUMENT ROZWODU.

RÓD – społeczna jednostka organizacyjna, oparta na więzach krwi. Rody łączyły się w większe grupy zwane plemionami lub szczepami, odwołującymi się do wspólnego przodka (np. 1Sm 10,21). Ród jest pojęciem szerszym niż rodzina rozumiana jako wspólnota zamieszkania. Poszczególne rodziny izraelskie łączyły się w rody, na czele których stała jedna osoba (np. Lb 36,1). Przynależność do danego rodu pociągała za sobą konieczność przyjęcia tej samej tradycji religijnej, czyli wyznawanie wiary w Boga swoich przodków (np. Rdz 26,24).

RÓG – jęz. hebr. dysponuje kilkoma terminami, które w jęz. pol. oddaje się jako *róg*: *sofar* – instrument muzyczny wykonany

z rogu barana; *keren* – róg zwierzęcy; *jobel* – róg barani. *Szofar* to instrument muzyczny, wykonywany z rogu baraniego, a później z metalu. Najpierw służył tylko do celów religijnych, używano go przy składaniu ofiar w świątyni, inaugurowano nim uroczystości religijne, nawoływano do pokuty i nawrócenia (Kpł 25,9). Według zapowiedzi proroka Joela dźwięk rogu miał ogłosić nadejście Dnia Pana (Jl 2,1). Rzecznik *keren* określa nie tylko róg zwierzęcia, lecz także każdy z czterech rogów umieszczonych na ołtarzu w świątyni jerozolimskiej (np. Wj 27,2). Taka konstrukcja ołtarza była powszechna na starożytnym Bliskim Wschodzie. Rogi prawdopodobnie były symbolem obecności i mocy Boga. Podczas składania krwawych ofiar kapłan skrapiał je krwią, co mogło oznaczać oddawanie czci Bogu – dawcy życia (np. Kpł 4,7). Uchwylenie się rogów ołtarza dawało azyl ściganym przestępcom (np. 1Krl 1,50). Słowo *keren* może oznaczać również naczynie wykonane z rogu baraniego, w którym przechowywano olej używany do namaszczenia królów (1Sm 16,1.13; 1Krl 1,39). W Biblii słowo *róg* występuje także w znaczeniu symbolicznym jako znak siły (np. Pwt 33,17) lub zwycięskiego króla (1Krl 22,11). W NT słowo *róg* pojawia się w *Apokalipsie św. Jana*, gdzie jest symbolem nadprzyrodzonej mocy (np. Ap 5,6; 12,3).

SADUCEUSZE – stronnictwo polityczne i religijne w Izraelu, prawdopodobnie wywodzące się od zwolenników Sadoka, kapłana z czasów Dawida. Do grupy tej należeli zazwyczaj kapłani oraz przedstawiciele arystokracji. Nie uznawali zmartwychwstania ciał, istnienia aniołów ani żadnego przejawu opatrności czy przeznaczenia (Mt 22,23). Mieli duży wpływ na życie społeczno-polityczne Izraela. Posiadali liczną reprezentację w Wysokiej Radzie, gdzie stanowili opozycję wobec faryzeuszów. Po

zburzeniu świątyni w 70 r. po Chr. stronnictwo to praktycznie przestało istnieć. Zob. **FARYZEUSZE**.

SAMARIA, SAMARYTANIE – miasto oraz gorzysty region w środkowej Palestynie, który bierze swoją nazwę od miasta Samaria, wzniesionego w IX w. przed Chr. przez króla Omriego, który uczynił z niej stolicę Królestwa Północnego (Izraela). Miało ono duże znaczenie strategiczne, ponieważ było usytuowane na wysokim wzgórzu, z dala od głównych dróg i umożliwiała łatwy dostęp do Jerozolimy, Megiddo, dolin Jezreel i Jordanu, a także do doliny nadmorskiej. Samaria pozostała stolicą Królestwa Północnego do końca jego istnienia, czyli do roku 722 przed Chr., kiedy to zostało zdobyte przez Asyryjczyków. Pojawiło się tam wówczas wielu kolonistów mezopotamskich, którzy wymieszali się z rdzenną ludnością żydowską, tworząc specyficzną społeczność etniczną. Do ostrego konfliktu między Samarytanami a Żydami doszło po powrocie z przesiedlenia babilońskiego, kiedy Żydzi odrzucili ofertę pomocy Samarytan przy odbudowie świątyni. Powodem tej odmowy był fakt, że Samarytanie, z racji mocnych wpływów pogańskich, uważani byli przez Żydów za nieczystych. Wybudowali więc własne centrum kultu ze świątynią na górze Garizim i w ten sposób utworzyli odrębną społeczność religijną. Mimo wspólnego dziedzictwa historycznego Żydzi uważali ich za pogan, a ich kult za niezgodny z prawem. Samarytanie przestrzegali dokładnie Prawa Mojżeszowego, zachowywali ścisły monoteizm, ale za księgi święte uważali tylko *Pięćoksiąg*, odrzucając późniejszą tradycję żydowską, którą uznali za heretycką. W czasach NT miasto Samaria zostało odbudowane przez Heroda Wielkiego i na cześć cesarza Augusta nazwano je Sebaste. Jezus kilkakrotnie przemierzał okolicę Samarii (np. Łk 17,11; J 4,5.39). Na tych

terenach Ewangelię głosili Filip, Piotr i Jan (Dz 8,1-25). Zob. **IZRAEL**.

SĄD BOŻY – określenie wskazujące na to, że w historii zbawienia przewidziane jest rozliczenie ludzi z ich wierności Bogu i Jego przykazaniom. Według autorów ST będzie to konsekwencja przymierza zawartego między Bogiem i Izraelem. Świadcami na sądzie Bożym będą niebo i ziemia (Iz 1,2). Karą za niedotrzymanie warunków przymierza ma być nieszczęście, które spadnie na cały naród. W niektórych tekstach prorockich jest mowa o odpowiedzialności zbiorowej za grzechy narodu. Prorok Ezechiel jednak wyraźnie wskazuje na indywidualną odpowiedzialność człowieka przed Bogiem za popełnione czyny (Ez 18). W późniejszej myśli żydowskiej wypracowano pogląd, że człowiek już za życia otrzymuje częściową odpłatę za wyrządzone zło, która zostanie dopełniona w dniu Sądu Ostatecznego. Kryterium Bożego sądu będą dobre uczynki, na podstawie których uzna On człowieka za usprawiedliwionego lub potępionego. Sąd Boży łączy się z rzeczywistością gniewu Bożego, czyli reakcją Boga na pogwałcenie przez człowieka Jego praw. Pełnia Bożego gniewu ma się jednak ujawnić dopiero w dniu ostatecznego sądu nad światem. Autorzy NT nawiązują do starotestamentowych idei dotyczących Bożego sądu nad światem i je rozwijają. Według pism NT władza sędziowska została przekazana posłanemu przez Boga Chrystusowi (J 5,22.27), który każdego człowieka będzie sądził na podstawie wypełnienia przez niego przykazania miłości Boga i bliźniego (np. Mt 22,36-40; J 13,34; 15,12; 1J 3,23). Sąd ten odbędzie się w momencie Paruzji, czyli powtórnego przyjścia Chrystusa na ziemię (np. Mt 25,31; J 16,16nn; Dz 1,11; 1Kor 11,26; 15,23nn; Hbr 9,28; 10,37; 1J 2,28). Apostoł Paweł wzywa chrześcijan do tego, aby nie osądzali się wzajemnie, ale sąd

zostawili Bogu, który jako jedyny zna rzeczywiste intencje i możliwości każdego człowieka i może go ocenić w prawdzie i miłosierdziu (1Kor 4,5). Zob. **GNIĘW BOŻY**, **KARA BOŻA**, **SĄD OSTATECZNY**.

SĄD OSTATECZNY – w myśli ST dojrzało przekonanie o tym, że każdy dobry czyn człowieka zostanie przez Boga nagrodzony, a każdy zły ukarany. Autorzy biblijni łączą to nauczanie z ideą dnia sądu, dnia ostatecznego, Dnia Pana, dnia gniewu itp. Ta wielość określeń świadczy o braku pewności i zróżnicowaniu tradycji, w których dojrzały poglądy na temat Sądu Ostatecznego. Według autorów ST, Bogu, jako Stwórcy świata, przysługuje władza sędziowska nad stworzeniem. Dotyczy ona całej ziemi (np. Rdz 18,25; Ps 9,7-9), poszczególnych narodów (np. Sdz 11,27), jak i pojedynczych ludzi (np. Rdz 16,5). Sąd Boga nad światem ma się odbyć w czasie historycznym. Ma to być sąd uniwersalny obejmujący zarówno Izraela, jak i wszystkie narody. Wierzone, że na Sądzie Ostatecznym umarli powstaną do życia (np. Ez 37,1-14; Dn 12,1-3), a nagrodą za sprawiedliwe życie będzie wieczne szczęście. Bezbożnych natomiast czeka potępienie (np. Iz 66,24). W literaturze żydowskiej, która powstała pomiędzy ST a NT, idei Sądu Ostatecznego towarzyszą wyraźne wzmianki o zmartwychwstaniu (np. Hen 22,4; 4Ezd 7,32). Liczne teksty NT zawierają rozwiniętą naukę o Sądzie Ostatecznym, podaną najczęściej przy pomocy języka właściwego apokaliptyce żydowskiej tamtego czasu. W tekstach tych zwrócono uwagę na to, że Sąd Ostateczny nastąpi nagle i nie da się go przewidzieć (np. Mt 24,42.44). Ma się on łączyć z powtórnym przyjściem na ziemię Syna Człowieczego, który założy na ziemi królestwo Boże (np. 1Tes 5,1-3; Jk 5,8n; 1P 4,5). Niektórzy autorzy NT uważali, że sąd Boży nad człowiekiem odbywa się bezpośrednio po jego śmierci (np.

Łk 16,1-9; Hbr 9,27). Podane w Ewangelii nauczanie Jezusa na temat Sądu Ostatecznego łączy się nierozdzielnie z Jego wezwaniem do pokuty i nawrócenia. Sąd ten ma mieć charakter indywidualny, a jego kryterium będą ludzkie uczynki (Mt 25,31-46). Według *Ewangelii św. Jana* sąd ma mieć nie tylko wymiar przyszły (J 5,28n; 12,48), lecz dokonuje się również w teraźniejszości (J 9,39; 12,31). Tematykę Bożego sądu na końcu czasów podejmuje także Paweł Apostoł. Uważa on, że sąd ten odbędzie się w Dniu Pana, który nastąpi nagle (np. 1 Tes 5,2-4). Bóg dokona sądu przez Jezusa Chrystusa, według kryteriów zawartych w Ewangelii (np. Rz 2,16). Zdaniem apostoła Pawła wierni wyznawcy Chrystusa, czyli święci, będą uczestniczyć w ostatecznym sądzie nad światem (1 Kor 6,2). Zob. **GNIEW BOŻY, KARA BOŻA, SĄD BOŻY**.

SELA - słowo o nieustalonym do dziś pochodzeniu i znaczeniu, występujące w *Księdze Psalmów* i w miejscach cytujących psalmy w *Księdze Habakuka*. Najczęściej proponowane przez uczonych próby tłumaczenia tego terminu to: notacja muzyczna, pauza w czasie śpiewania, wskazówka dla chóru bądź muzyków akompaniujących do śpiewu psalmów.

SEPTUAGINTA (łac. 'siedemdziesiąt') - pierwsze kompletne tłumaczenie ST z języka hebrajskiego na grecki. Prace nad tym przekładem rozpoczęto w III w. przed Chr. w Aleksandrii. Według tzw. *Legendy Arysteasa* dokonało go 70 (lub 72) tłumaczy, dlatego powszechnie tłumaczenie to oznacza się rzymską liczbą LXX. Dzieło to podjęto z myślą o Żydach mieszkających poza granicami Izraela, którzy nie znali języka hebrajskiego. *Septuaginta* cieszyła się wielką powagą u Żydów aż do czasu, kiedy powszechnie zaczęli się nią posługiwać chrześcijanie. Prawdopodobnie

znajdowała się wśród rękopisów Biblioteki Aleksandryjskiej. Większość cytatów ze ST zamieszczonych w NT przejęto właśnie z *Septuaginty*. Zob. **WULGATA**.

SERCE - w Piśmie Świętym oznacza najczęściej siedlisko myśli (Iz 6,10; Mk 7,21-23). Uważano je również za ośrodek uczuć, namiętności, nastrojów, emocji. Z nim wiązano różne stany psychiczne człowieka, np. radość (Pwt 28,47), smutek (Ps 13,3), miłość (Flp 1,7). Serce wypelnione pychą prowadzi do przyjmowania postaw sprzeciwiających się Bogu (Iz 6,10) i stoi w opozycji do serca Jezusa, które charakteryzuje się pokorą i łagodnością (Mt 11,29). Dzięki mądrymu sercu można odróżniać dobro od zła oraz roztropnie i sprawiedliwie rządzić (1 Kr 3,12). Serce utożsamiane jest również z podstawowymi władzami człowieka: wolą i sumieniem (2 Sm 24,10). To ono podejmuje decyzje (2 Sm 7,21), stanowi centrum posłuszeństwa, świadomego działania i jako takie reprezentuje całą osobę. Jest miejscem spotkania człowieka ze słowem Bożym i dlatego w nim musi dokonać się nawrócenie (Ps 51,12). Zob. **NERKI**.

SĘDZIA, SĘDZIOWIE - określenie odnoszące się w ST do przywódców rodów poszczególnych plemion izraelskich po ich osiedleniu się w Kanaanie, a przed nastaniem monarchii. Działali mniej więcej w okresie od 1200 do 1000 r. przed Chr. Pełnili nie tylko funkcje sędziowskie, ale sprawowali faktyczną władzę nad plemionami. W *Księdze Sędziów* wymienia się sześciu tzw. wielkich sędziów, ukazując ich jako charyzmatycznych przywódców i wybawców Izraela, na których spoczywał duch Boży. Zaliczono do nich Debora, Baraka, Otniela, Gedeona, Ehuda oraz Jeftego. W ich gronie nie znalazł się Samson, bohater walk z Filistynami, chociaż w księdze poświęcono mu aż cztery rozdziały (Sdz 13 - 16).

Oprócz tego w *Księdze Sędziów* znajdujemy wzmianki o sześciu innych tzw. mniejszych sędziach, którzy nie byli postaciami charyzmatycznymi, lecz stali na straży przestrzegania prawa Bożego w powierzonych im plemionach. W Piśmie Świętym słowa *sędzia* używa się również w znaczeniu szerszym. Odnosi się ono np. do Mojżesza jako pośrednika przymierza między Bogiem i Jego ludem. Sędziami nazywano także królów oraz najwyższych urzędników państwowych. Uważano, że ich władza pochodzi od Boga, który jest sędzią świata (Rdz 18,25). Sposób postępowania sędziów regulowały specjalne kodeksy. Musieli oni odznaczać się przede wszystkim uczciwością i bezstronnością w wydawaniach przez siebie orzeczeniach (np. Wj 23,1-9; Kpl 19,15n; Pwt 17,8-13).

SIOSTRA - zob. BRAT.

ŚLUGA PANA - tytuł, który w Piśmie Świętym nadawany jest ludziom będącym w szczególnie bliskiej relacji z Bogiem, np. Abrahamowi (np. Rdz 26,24) czy Mojżeszowi (np. Wj 14,31). W szczególony sposób wiąże się on jednak z anonimową postacią z czterech pieśni proroka Izajasza (Iz 42,1-9; 49,1-7; 50,4-9; 52,13 - 53,12). Brak jasnego określenia, kto jest wspomnianym Sługą Pańskim, sprawia, że istnieje wiele interpretacji i domysłów, kogo faktycznie miał na myśli Izajasz. Żydzi widzieli w nim symbol idealnego Izraela, dzięki któremu przyjdzie na świat zbawienie, albo utożsamiali go z konkretnymi postaciami historycznymi. Tradycja chrześcijańska w proroctwie Izajasza widzi zapowiedź cierpiącego Chrystusa, a postać Sługi Pańskiego identyfikuje z osobą Jezusa (Dz 3,13nn; 1P 2,22-25).

STADION - miara długości odpowiadająca ok. 185 m. Tyle wynosiła długość bieżni na stadionie w starożytnej Olimpii.

STARSI, STARSZY (gr. *presbyteroi, presbyteros*) - w Piśmie Świętym termin odnoszący się do mężczyzn, którzy sprawowali funkcję przełożonych wspólnoty. W NT słowo to określa kierujących wspólnotami chrześcijańskimi, ustanowionych przez apostołów lub ich następców (Dz 11,30; 14,23). Urząd ten nawiązuje bardzo wyraźnie do tradycji żydowskiej (Lb 11,16n). Każda wspólnota chrześcijan miała swoich starszych. Apostoł Paweł, mając na uwadze dobro wspólnot i potrzebę zachowania w nich określonego porządku, ustanawiał w tym celu starszych (Dz 14,23), którzy przewodzili wspólnotom, rozstrzygali sporne kwestie i byli duchowymi przewodnikami wiernych. Niekiedy mianem starszych określano biskupów (Tt 1,5-9).

STELA - blok kamienny umieszczany w pozycji pionowej, w miejscach upamiętniających ważne wydarzenia. Bardzo często stele były opatrzone inskrypcją. Służyły one również celom religijnym, ponieważ upamiętniały kult oddawany bóstwu. Niekiedy pełniły funkcję kamienia wskazującego na miejsce pochówku zmarłego. Zwyczaj umieszczania stel znany był nie tylko na terenie Palestyny, lecz na całym Bliskim Wschodzie. Na terenie dzisiejszego Izraela znaleziono stele kananejskie i egipskie w takich miejscowościach, jak: Chasor, Bet-Szean, Tell Bajt Mirsim czy Deir el-Bala. Wiele stel hebrajskich odnaleziono w sanktuarium w Arad, ale nie widziano na nich żadne inskrypcje. Z Samarii pochodzi fragment steli, na którym zachował się tylko jeden wyraz. Najbardziej znana z Ziemi Świętej jest tzw. *stela Meszy*, pochodząca z ok. 850 r. przed Chr. Znajdują się na niej inskrypcje sławiące zwycięstwo moabickiego króla Meszy nad Izraelem.

SYCHEM - starożytne miasto leżące ok. 70 km na północ od Jerozolimy. W XIX w.

przed Chr. miało już fortyfikację i kompleks pałacowo-świątynny, które w ciągu wieków były przebudowywane i odnawiane. Przez Sychem przebiegał ważny szlak handlowy. Tam zatrzymał się Abraham, gdy przybył z Charanu (Rdz 12,6). W pobliżu Sychem został pochowany Jakub (Rdz 49,29nn). Po podboju Kanaanu przez Izraelitów Sychem stało się dla nich ważnym ośrodkiem religijnym. W X w. przed Chr. miasto przez jakiś czas było stolicą Królestwa Północnego (1Krl 12,25). W 722 r. przed Chr. Asyryjczycy zaatakowali Królestwo Północne i zniszczyli Sychem. Ok. 350 r. przed Chr. miasto odbudowano i stało się ono głównym ośrodkiem Samarii. W niedalekiej odległości od niego, na górze Garizim, znajdowała się świątynia i centrum kultu Samarytan. W 107 r. przed Chr. prawdopodobnie Jan Hirkan zniszczył Sychem, którego już nigdy nie odbudowano.

SYDON – starożytny fenicki port handlowy położony na wąskiej równinie pomiędzy górami Libanu a Morzem Śródziemnym, 35 km na północ od Tyru; dzisiejsze Saïda na terenie Libanu. W Piśmie Świętym Sydon jest nazywany pierworodnym synem Kanaanu (Rdz 10,15) oraz wielką metropolią (Joz 11,8). Uchodził za najznamienitsze miasto Fenicji (wspomina o nim Homer, IX/VIII w. przed Chr.). Jego hegemonia wyrażała się również w tym, że wszystkich mieszkańców Fenicji nazywano niekiedy Sydończykami (np. 1Krl 5,20; 16,31). Z czasem królestwo Sydonu utraciło swoje znaczenie na rzecz sąsiedniego Tyru. Na nowo odzyskało swoją pozycję w czasach perskich. Jezus tylko jeden raz udał się w okolice Tyru i Sydonu, gdzie uwolnił od złego ducha córkę Syrofenicjanki (Mk 7,24-30). Również apostoł Paweł zatrzymał się w Sydonie podczas swojej podróży z Cezarei do Rzymu (Dz 27,3). Zob. FENICJA, TYR.

SYJON – początkowo nazwa południowo-wschodniego wzgórza Jerozolimy, na którym stała, zdobyta przez Dawida, twierdza Jebusytów. Na cześć zwycięzcy miejsce to nazwano Miastem Dawida (2Sm 5,7). W Biblii określenie Syjon często ma sens metaforyczny. Występuje jako synonim całej Jerozolimy. Oznacza świętą górę, którą Bóg wybrał na swoje mieszkanie (Hbr 12,22). Prorocy widzieli w Syjonie miejsce, w którym dokonana się zbawienie (Iz 2,2-4). W NT nazwa Syjon funkcjonuje jako synonim niebieskiego Jeruzalem (Hbr 12,22; Ap 14,1), czyli miejsca przebywania Boga i odkupionych przez Niego ludzi. Zob. JEROZOLIMA.

SYKL – miara wagi stosowana najczęściej w odniesieniu do metali szlachetnych i wynosząca ok. 11,4 g kruszcu (tzw. sykl lekki; niektórzy podają 8,33 g) lub 12,5 g kruszcu (tzw. sykl ciężki, niektórzy podają 16,6 g). Częściej posługiwano się syklem lekkim. Z czasem sykl stał się jednostką monetarną bitą przez Żydów.

SYN BOŻY – tytuł biblijny, przysługujący wybrańcom Boga, których obdarza On szczególnie upodobaniem. W ST tytuł ten odnosił się do aniołów (Hi 1,6), narodu wybranego (Wj 4,22; Pwt 14,1; Oz 2,1), przywódców Izraela (Ps 82,6). Mianem Syna Bożego określano również oczekiwanego Chrystusa, czyli Mesjasza (1Krn 17,13; Ps 2,7; 89,27). W NT Jezus został nazwany Synem Bożym i tylko On jest nim w sensie właściwym (Mt 4,3,6; 17,5; 26,63; Mk 3,11.17; 5,7; 15,39; Łk 4,41). Prawdę tę Jezus wielokrotnie objawiał w swoim nauczaniu (Mt 7,21; 11,27; 21,37; 22,42-46; 24,36; J 10,36; 20,17). Apostołowie Paweł i Jan, mówiąc o Jezusie jako Synu Bożym, wskazują na Jego odwieczne istnienie wraz z Bogiem. Jezus – Syn Boży – istniał jako Słowo, ma swój udział w dziele stworzenia i jest pośrednikiem objawienia i odkupienia.

SYN CZŁOWIECZY – biblijny zwrot stosowany na określenie człowieka (np. Ps 8,5; 144,3; Ez 2,1) lub całej ludzkości (Ps 4,3; Prz 8,31). W ST wyrażenie to jest używane dla podkreślenia dystansu między Bogiem a człowiekiem. W apokalipcyce żydowskiej oznaczało ono godność i stało się tytułem specjalnego pośrednika, który ukaże się na końcu czasów. W *Księdze Daniela* jest mowa o przybywającym na obłokach Synu Człowieczym, który na wieki będzie panował nad ludźmi (Dn 7,13nn). W NT Jezus wielokrotnie nazywa siebie Synem Człowieczym. Wypowiedzi Jezusa, w których używa tego określenia w stosunku do własnej osoby, można podzielić na dwie grupy: kiedy mówi o godności przysługującej Synowi Człowieczemu, który ma władzę odpuszczania grzechów i jest Panem szabatu, oraz gdy mówi o sobie jako tym, który przyszedł, żeby służyć, który nie ma mieszkania, który będzie musiał cierpieć i zostanie zabity. Taki kontekst użycia tego zwrotu przez Jezusa sugeruje, że z jednej strony akcentował On w ten sposób swoje człowieczeństwo, a z drugiej objawiał swoje mesjańskie posłannictwo, przywołując znany Żydom obraz Syna Człowieczego jako sędziego, który ma przyjść na końcu czasów i zapanować nad wszystkim.

SYN DAWIDA – tytuł mesjański, odniesiony w NT do Jezusa. Jest to bezpośrednie nawiązanie do faktu, że w Jezusie wypełniło się proroctwo dane Dawidowi, iż z jego potomstwa będzie wywodził się Chrystus, doskonały i wieczny król Izraela (2Sm 7,11-16). Sam Jezus pozwalał, aby tak do Niego się zwracano (np. Mt 9,27; 21,9), choć w niektórych sytuacjach ukrywał swoją godność, aby uniknąć utożsamienia Go z politycznym wyzwolicielem oczekiwany przez Żydów (np. Mk 1,40-45+). Tytuł Syna Dawida odnosi do Jezusa również Kościół pierwotny (Rz 1,3n; 2Tm

2,8), podkreślając tym samym autentyzm Jego mesjańskiego posłannictwa. Ewangelista Mateusz zamieszcza rodowód Jezusa, potwierdzający Jego pochodzenie z rodu Dawida (Mt 1,1-17).

SYNAGOGA (gr. *synagoge* – ‘zgromadzenie’) – miejsce modlitewnych zgromadzeń Żydów. Geneza synagogi jest sprawą dyskusyjną. Jedni uważają, że od pierwszych lat obecności Izraelitów w Kanaanie istniały specjalne namioty lub budynki, które służyły celom modlitewnym. Ich zdaniem instytucja synagogi ukształtowała się na drodze powolnej ewolucji. Inni natomiast wiążą powstanie synagog z faktem zburzenia świątyni jerozolimskiej i deportacji Izraelitów do Babilonii (586 r. przed Chr.). Brak świątyni spowodował, że punkt ciężkości religii izraelskiej przesunął się z obchodów liturgicznych w świątyni na gromadzenie się w synagogach, aby czytać, studiować i rozważać Prawo. Wygnańcy, którzy powrócili z Babilonii do swojej ziemi, przynieśli ze sobą zwyczaje związane z synagogami (Ne 8,2; Ezd 8,15), które nawet po odbudowaniu świątyni jerozolimskiej stały się integralną częścią religii Izraela. Powstał również zwyczaj, że gdziekolwiek istniała żydowska diaspora, tam wznoszono synagogę. Pod względem architektonicznym synagogi wpisywały się w lokalną zabudowę. Najczęściej były to budynki wzniesione na planie prostokąta, posiadające trzy nawy i zwrócone w kierunku Jeruzolimy. Z czasem terminem *synagoga* zaczęto określać nie tylko sam budynek, lecz także gromadzącą się w nim wspólnotę modlących się ludzi. Celebracje w synagogach miały wspólne elementy: rozpoczynanie liturgii o tym samym czasie co w świątyni; odmawianie tych samych, przewidzianych na daną okoliczność modlitw; odczytywanie tych samych, ustalonych wcześniej fragmentów Pisma Świętego; homilie. Do ważności modlitwy

potrzebna była obecność dziesięciu mężczyzn. Synagogi służyły jako miejsca rozstrzygnięcia sporów pomiędzy członkami wspólnoty. W nich zazwyczaj mieściła się szkoła dla dzieci członków wspólnoty. Synagogi integrowały więc żydowską wspólnotę lokalną. Początek publicznej działalności Jezusa wiąże się z Jego uczestnictwem w liturgiach synagogałnych. W synagogach Jezus nauczał i uzdrowiał (np. Łk 4,16-37). Misyjna działalność apostołów, zwłaszcza Pawła, w pierwszej kolejności ukierunkowana była na żydowskie synagogi gęsto rozsiane po terenie Cesarstwa Rzymskiego.

SYNAJ – półwysep o kształcie odwróconego trójkąta, stanowiący pomost między Afryką i Azją, położony pomiędzy Kanałem Sueskim a Zatoką Akaba. Dominuje tam klimat pustynny z niską ilością opadów. Obszar ten mimo niekorzystnych warunków jest zamieszkały przez ludzi od trzydziestu tysięcy lat. Przecinały go liczne trakty, którymi przemieszczały się grupy etniczne, armie i rzesze kupców. Na Synaju znajduje się góra nosząca tę samą nazwę, na której Mojżesz otrzymał od Boga Prawo (Wj 31,18). Góra ta nosi również nazwę Horeb (np. Pwt 1,2). Jako miejsce objawienia się Boga człowiekowi stała się ona miejscem świętym i symbolem Bożej opieki (Ps 68,9). Apostoł Paweł, pokazując różnice między Starym a Nowym Przymierzem, odwołuje się do Synaju jako symbolu starego porządku (Ga 4,24n). Zob. **PRZYMIERZE**.

SZABAT – ostatni dzień tygodnia, świętowany przez Żydów jako dzień przeznaczony na modlitwę i odpoczynek. Tradycja świętowania szabatów jest zakorzeniona w biblijnym opisie stwarzania świata (Rdz 2,1-3), według którego Bóg w siódmym dniu po zakończonym dziele przestał pracować, a następnie pobożosławił ten dzień i ustanowił go świętym. Od początków istnienia

biblijnego Izraela szabat stanowił centrum żydowskich praktyk religijnych. Żydowskie prawodawstwo bardzo ściśle obwarowało ten dzień stosownymi normami, które dokładnie wyjaśniały, jak należy go świętować i od jakich prac bezwzględnie należy się powstrzymać (Pwt 5,12-15). Szabat był dniem radości oraz znakiem jedności między Bogiem a ludem Izraela. Jego zachowywanie stanowiło jeden z czynników umacniających narodową i religijną tożsamość Żydów.

SZATAN – zob. **DIABEŁ**.

ŚWIĄTYNIA – budowla wzniesiona w Jerozolimie, w której złożono Arkę Przymierza, symbol obecności Boga pośród ludu izraelskiego. Stanowiła centrum życia religijnego i społecznego Izraela od czasów monarchii (X w. przed Chr.) aż do jej ostatecznego zburzenia w 70 r. po Chr. Po raz pierwszy zbudowano ją w ok. 960 r. przed Chr., za panowania Salomona (965-926 przed Chr.) na wzgórzu Moria w Jerozolimie, na którym Abraham miał złożyć ofiarę ze swojego syna Izaaka. Ta świątynia została zburzona przez Babilończyków w 586 r. przed Chr. Odbudowano ją po powrocie z przesiedlenia babilońskiego (ok. 520 r. przed Chr.), ale nie było już w niej Arki Przymierza, zabranej prawdopodobnie przez Babilończyków. Drugą rekonstrukcję przeprowadził Herod Wielki, który w ramach prowadzonych z ogromnym rozmachem prac architektonicznych przywrócił jej dawną świetność. Kilka lat po zakończeniu odbudowy, Rzymianie, tłumiąc żydowskie powstanie w 70 r. po Chr., spalili doszczętnie świątynne budynki. Według opisu z 1Krl 6 - 9, świątynię zbudowano na planie prostokąta o wymiarach ok. 27 m na 9 m i podzielono na trzy części: przedsionek, nawę główną, zwaną miejscem świętym, i wydzielone zastonami miejsce najświętsze, w którym przechowywano Arkę Przymierza. Świątynia była oddzielona

dziedzińcem od pałaca królewskiego, a cały kompleks budynków usytuowano na wielkim placu otoczonym murem. Przed świątynią stał wielki ołtarz ofiarny. Jej wnętrze wyłożone było drewnem cedrowym pokrytym złotem. Umieszczono tam złoty ołtarz, dziesięć złotych świeczników i sprzęty liturgiczne. Do wnętrza świątyni mogli wchodzić tylko wybrani, a do miejsca najświętszego wyłącznie najwyższy kapłan, raz w roku. Na terenie świątynnym składano codzienne ofiary całopalenia i kadzenia. Każdy Żyd przynajmniej raz w roku miał obowiązek odbyć pielgrzymkę do świątyni. Jezus aprobował świątynne praktyki, sam w nich uczestniczył, ale potępiał przesadny formalizm (Łk 22,50) i zapowiedział jej zniszczenie (Mt 23,38n). Zob. ARKA PRZYMIERZA, MIEJSCE NAJŚWIĘTSZE, MIEJSCE ŚWIĘTE, MIESZKANIE.

ŚWIĘCI – osoby wyróżniające się szczególną więzią z Bogiem. W ST termin ten ma podwójne znaczenie. Świętymi są ci, którzy dochowują wierności przymierzu i są związani z Bogiem relacją miłości (Ps 31,24), a także ci, którzy są przeznaczeni na wyłączną służbę Bogu i przez to oddzieleni od reszty społeczności (Dn 7,27). W NT terminem tym określa się chrześcijan, którzy dzięki wierze w Chrystusa są oddzieleni od pogan (1Kor 6,2). Apostoł Paweł mówi tak o wszystkich członkach wspólnot chrześcijańskich, które odwiedza i do których wysłała listy (np. Flp 4,22).

ŚWIĘTE MIESZKANIE – zob. MIESZKANIE.

ŚWIĘTO NAMIENTÓW (hebr. *Sukkot*) – jedno z trzech najważniejszych świąt żydowskich, związanych ze zwyczajem pielgrzymowania do Jerozolimy. Jego obchody odbywały się jesienią i trwały osiem dni. Święto Namientów było radosnym

dziękczynieniem za zbiory zboża i winogron. Podstawowym rytuałem tego święta było nakazane przez Boga mieszkanie w szałasach (Ne 8,13-18). W ten sposób nawiązywano do wędrówki przez pustynię i przypominano o nieustannie towarzyszącej Izraelowi opiece Boga. W czasie tej uroczystości miało miejsce poświęcenie świątyni Salomona (1Krl 8). Co siedem lat, w ramach obchodów Święta Namientów, publicznie odczytywano Prawo. W judaizmie panowało też przekonanie, że w przyszłości właśnie podczas tego święta w Jerozolimie zbiorą się wszystkie narody, aby wielbić Boga (Za 14,16).

ŚWIĘTO PRZAŚNIKÓW – zob. PASCHA.

ŚWIĘTO PRZEBŁAGANIA (hebr. *Jom Kippurim* – ‘Dzień Przebłagania’ lub ‘Dzień Pojednania’) – jedno z najważniejszych świąt w kalendarzu religijnym Izraela, wprowadzone do niego po przesiedleniu babilońskim (586 r. przed Chr.). Obchodzone je na początku roku – dziesiątego dnia miesiąca Tiszri (pierwszy miesiąc roku, przełom września i października). Przepisy dotyczące sposobu świętowania Dnia Przebłagania oraz jego teologiczne uzasadnienie znajdują się w Kpł 16,1-34; 23,26-32; Lb 29,7-11. Teksty te pochodzą z tradycji kapłańskiej i powstały po powrocie z wygnania babilońskiego (538 r. przed Chr.). Ustanowienie tego święta przypisywano Mojżeszowi, który otrzymał od Boga stosowne polecenie odnośnie do jego przebiegu. Obrzędy liturgiczne wykonywane corocznie w świątyni jerozolimskiej, w tym wolnym od pracy dniem, miały być wyrazem postu i pokuty narodu wybranego, aby wyjednać przebaczenie za grzechy kapłanów i ludu oraz usunąć nieczystości ze świątyni i z ołtarza (Kpł 16). Za grzechy kapłanów składano Bogu krwawą ofiarę

przeblągana z cielca i barana. Za grzechy ludu ofiarowany był baran oraz dwa kozły, z których jednego pozostawiano przy życiu. W tym dniu, jedynym w roku, najwyższy kapłan wchodził za zasłonę miejsca najświętszego, aby krwią złożonych w ofierze zwierząt siedmiokrotnie pokropić płytę przebląganą (Wj 25,17nn), na znak przeblągania Boga. Następnie, w symbolicznym geście włożenia rąk na głowę pozostawionego przy życiu kozła, najwyższy kapłan zrzucił na niego wszystkie grzechy Izraela. Zaraz potem kozioł był wypędzany na pustynię. Jego śmierć oznaczała uwolnienie ludu od grzechów.

ŚWIĘTO TYGODNI - zob.
PIĘĆDZIESIĄTNICA.

TALENT - jednostka wagi wynosząca około 34 kg, odpowiednik 60 min oraz jednostka monetarna, równowartość 6000 drachm. Zob. **DENAR**, **MINA**.

TYR - starożytne miasto fenickie, położone na terenie dzisiejszego Libanu, ok. 35 km na południe od Sydonu (obecna nazwa es-Sur). Miasto to ma nietypowe położenie geograficzne, ponieważ znaczna jego część jest usytuowana na wyspie, którą Aleksander Wielki połączył z lądem rampą obłężniczą. Ta lokalizacja sprawiła, że przez długie wieki Tyr był cenionym portem handlowym. Początki osadnictwa miejskiego w Tyrze sięgają III tysiąclecia przed Chr. Istnienie miasta w II tysiącleciu potwierdzają wzmianki ugaryckie, hetyckie oraz egipskie. Chociaż odkrycia archeologiczne pokazują, że nie było żadnej przerwy w osadnictwie na terenie Tyru, przyjęła się opinia, że miasto zostało odbudowane ok. 1200 r. przed Chr. przez Sydończyków (być może zniszczeń dokonały tzw. Ludy Morza, zob. Filistyni). W *Pięcioksięgu* nie znajdujemy żadnej wzmianki o Tyrze, a pierwsza informacja w Piśmie Świętym

na jego temat znajduje się w Joz 19,29, gdzie wspomina się o jego fortyfikacjach. Stosunki handlowe Izraela z Tyrem zostały zainicjowane przez króla Dawida, który poprosił Hirama, króla Tyru, o dostarczenie drewna cedrowego oraz robotników do budowy pałacu w Jerozolimie (2Sm 5,11; 1Krn 14,1; 22,4). Następca Dawida, Salomon, także sprowadzał z Tyru drewno cedrowe i cyprysose oraz rzemieślników, którzy pomagali przy budowie świątyni w Jerozolimie (np. 1Krl 7,13nn). Mieszkańcy Tyru byli doskonałymi żeglarzami i wzięli udział w wyprawie floty Salomona do Ofiru (np. 1Krl 9,26-28). Izebel, córka Ittobaala, króla Tyru, poślubiła Achaba, władcę Królestwa Północnego, co przyczyniło się do asymilacji tyryjskich elementów religijnych i kulturowych w Samarii. Ewangelie wspominają o jednym tylko pobycie Jezusa w okolicy Tyru i Sydonu (Mk 7,24). Chrystus podaje Tyr jako przykład miasta pogańskiego, które na Sądzie Ostatecznym czeka lepszy los niż te miasta palestyńskie, które Go odrzuciły (Mt 11,21n). Zob. **FENICJA**, **SYDON**.

UCZTA WESELNA, UROCZYŚĆ WESELNA - uroczyste przyjęcie, następujące po ceremonii zaślubin, trwające cały tydzień, obchodzone w gronie rodziny, sąsiadów i przyjaciół. Te wyjątkowe dni uczty weselnej - dzielenia się miłością - stały się dla autorów biblijnych doskonałym obrazem dla wyrażenia odubieńczej miłości pomiędzy Bogiem i Jego ludem oraz pomiędzy Bogiem i pojedynczym człowiekiem. Jezus swoje przyjście na ziemię porównał m.in. do rozpoczęcia się uczty weselnej, na której On jest panem młodym, a wierzący w Niego są panną młodą. W ten sposób została przekazana prawda o królestwie Bożym, które gdy się w pełni objawi, będzie stanem nieprzerwanej radości i szczęścia (Mk 2,19; J 3,29). W przypowieściach nawiązujących do uczty weselnej

Jezus jednoznacznie stwierdził, że nie ma człowieka, którego Bóg nie powołałby do radości przebywania z Nim w wieczności. Każdy człowiek wezwany jest więc do tego, aby pozytywnie odpowiedzieć na zaproszenie Boga, a następnie w odpowiedni sposób przygotować się do spotkania ze swoim Stwórcą (Mt 22,1-14; 25,1-13). W *Apokalipsie św. Jana* metafora uczy weselnej wyraża wieczne królowanie zmartwychwstałego Baranka – Jezusa Chrystusa (Ap 19,9).

WRÓŻBITA, WRÓŻBIARSTWO – zob. **MAGIA**.

WSPÓLNOTOWA OFIARA (hebr. *zewach, szelamim* lub *zewach szelamim*) – ofiara nazywana także ‘ofiara biesiadną’ albo ‘ofiara za pokój’. Była to ofiara krwawa składana na życzenie indywidualnych pielgrzymów, szczególnie rodzin przybywających do Jerozolimy. Jej celem było z jednej strony wyrażenie wdzięczności Bogu za otrzymane przez rodzinę dobrodziejstwa, z drugiej natomiast, prośba o jeszcze większe zacieśnienie więzów rodzinnych oraz pogłębienie relacji rodziny z Bogiem (np. Rdz 31,54; Kpł 3,1nn; 1Sm 1,21). W księgach biblijnych nie ma przepisów, które w jednoznaczny sposób określałyby, co ma być przedmiotem ofiary wspólnotowej i w jaki sposób należy ją składać. W ofierze tej można było złożyć młoda krowę, owcę, wołu itp. Po zabiciu zwierzęcia kapłan zobowiązany był wylać jego krew na ołtarz (np. Pwt 12,27), a następnie spalić jego tłuszcz (np. Kpł 3,3-5). Po ofiarowaniu Bogu krwi i tłuszczu zwierzęcia kapłani otrzymywali jego mostek oraz prawą łopatkę (Kpł 7,28-34). To, co zostało, zabierał ofiarodawca, aby przygotować ucztę dla rodziny i zaproszonych gości.

WULGATA (łac. *vulgata* – ‘rozpowszechniona’) – łaciński przekład Pisma Świętego, przygotowany w IV w. z polecenia papieża

Damazego I (366-384) przez św. Hieronima (340-419), który poprawił i uzupełnił istniejące przekłady ksiąg biblijnych oraz przetłumaczył brakujące. W ten sposób powstało integralne tłumaczenie całego tekstu Pisma Świętego na łacinę. Przekład ten nie od razu przyjął się w Kościele. Ostatecznie Sobór Trydencki w 1546 r. dokonał jego rewizji i uznał za autentyczny, oficjalny tekst kościelny. Nazwa *Wulgata* przyjęła się z tego względu, że tekst ten stał się z czasem bardzo popularny w całym Kościele. Zob. **SEPTUAGINTA**.

WYNAGRADZAJĄCA OFIARA – zob. **PRZEBŁAGALNA OFIARA**.

WYROCZNIA – w Piśmie Świętym jest to informacja lub przesłanie, które Bóg kieruje do człowieka lub do całej społeczności. Często wyrocznia jest odpowiedzią na postawione przez człowieka pytanie lub stanowi szczególną interwencję Boga, który objawiając swoją wolę, kieruje losami świata. W Piśmie Świętym mamy ukazane trzy sposoby otrzymywania wyroczni: 1) w czasie snu (np. Rdz 40,8nn; 1Sm 15,16; Mt 1,20-24); 2) pod wpływem natchnienia lub w widzeniu (np. 1Sm 8,21n; 9,17; Ez 2,1nn; Dz 9,10nn); 3) przez rzucanie losów (np. Wj 28,30; Joz 7,16nn; 1Sm 14,41nn; Dz 1,26). W ciągu dziejów Izraela istniały wyznaczone miejsca i osoby umożliwiające otrzymanie wyroczni od Boga. Szczególnymi przekazicielami Bożych wyroków byli charyzmatyczni prorocy. Władcy na dworach mieli zazwyczaj kogoś, kto przekazywał Bożą wolę i głos takiego człowieka brano pod uwagę na przykład w organizacji wypraw wojennych (np. 2Krn 18,3nn). Prawo zabraniało Żydom stosowania jakichkolwiek praktyk magicznych, którymi często posługiwali się ludzie przekazujący wyrocznie w społecznościach pogańskich. Bóg sam przekazywał swoje objawienie

w sposób pewny i jednoznaczny i nie miało to nic wspólnego z praktyką magiczną czy wróżbiarską.

WYROCNIA PANA – specyficzny zwrot, formuła biblijna stosowana przez proroków, którzy powoływali się na otrzymane od Boga objawienie za pomocą słów: *Tak mówi Pan* lub *wyrocznia Pana*, nadając w ten sposób swojej wypowiedzi szczególną siłę wyrazu. Takie wypowiedzi budowały autorytet proroków jako autentycznych przekazicieli woli Bożej oraz miały często charakter normatywny, zobowiązujący do wypełnienia objawionego przez proroków Bożego zamysłu.

WYSOKA RADA – Sanhedryon (gr. *synedrion* – ‘rada przywódców’). Ewangelie i *Dzieje Apostolskie*, a także źródła pozabiblijne stosują ten termin na określenie wielu różnych rad żydowskich. NT najczęściej używa go w odniesieniu do najwyższego sądu w Jerozolimie. W czasach Jezusa organ ten stanowił najwyższą żydowską władzę religijną i sądowniczą w Jerozolimie. W jej ławach zasiadało 71 osób: urzędujący najwyższy kapłan i jego poprzednicy; starsi, czyli przedstawiciele zamożnych rodów arystokratycznych; nauczyciele wywodzący się z kręgów faryzeuszów i saduceuszów. Wysoka Rada była organem, który dokonał sądu nad Jezusem (Mt 26,59), a także badał działalność i nauczanie pierwszej wspólnoty Kościoła w Jerozolimie, na której członków nałożył pewne sankcje mające zatrzymać ekspansję chrześcijaństwa (Dz 4 – 6; 23).

WZNIESIENIE KULTOWE – ogólne określenie miejsca, w którym składano ofiary i sprawowano kult. Mogły to być naturalne pagórki albo też podwyższenia zbudowane

przez człowieka w celach kulturowych. Przed reformą deuteronomiczną i scentralizowaniem kultu w świątyni jerozolimskiej wzniesienia służyły Izraelitom do oddawania czci Jahwe i były uznawane za legalne miejsca kultu. W czasach ST wzniesienia stanowiły jednak typowy element kananejskiego kultu płodności oraz kultu Baala (Jr 19,5). Ponieważ przyczyniały się do upadania publicznego bałwochwalstwa, spotykały się z coraz bardziej zdecydowanym potępieniem ze strony proroków i niektórych królów. W końcu całkowicie wyeliminowano tę formę kultu (początek VI w. przed Chr.).

ZGROMADZENIE (hebr. *kahal*, gr. *ekklesia*) – termin odnoszący się do wspólnoty ludzi jednoczących się ze względu na wspólne pochodzenie lub ze względu na wspólny cel. Pierwotnie termin *zgromadzenie* dotyczył powszechnego zwołania mężczyzn z Izraela w celu stawienia czoła wrogowi lub wyruszenia na wyprawę wojenną (np. Lb 10,7). Sygnałem nakazującym zebranie się w oznaczonym miejscu był dźwięk trąby. Wielokrotnie w Piśmie Świętym (szczególnie w Wj, Lb, Pwt, 1-2Krn) *zgromadzeniem* nazywany jest cały Izrael. Po instytucjonalizacji kultu świątynnego hebr. termin *kahal* przybrał także znaczenie religijne i określał wspólnotę ludu zwołanego, aby oddawać cześć Bogu. Kościół jako wspólnota ludzi wierzących jest określanym w NT mianem *ekklesia* (najbliższy gr. odpowiednik hebr. *kahal*), czyli ‘zgromadzenie ludu Nowego Przymierza’. Kościół jest więc postrzegany jako nowy Lud Boży zwołany przez Boga. Najpełniejszym urzeczywistnieniem tego zwołania jest zgromadzenie eucharystyczne (np. 1Kor 11,17-34).

TABLICE CHRONOLOGICZNE

Chronologia wydarzeń Starego Testamentu pozostaje wciąż w sferze badań archeologicznych i historycznych. W Piśmie Świętym historia służy teologii, co nie wyklucza prawdziwości zdarzeń, ale wskazuje na inne ich rozumienie. Chronologię wydarzeń dotyczącą św. Pawła oparto na wynikach badań egzegety ks. W. Rakocego CM (*Paweł Apostoł. Chronologia życia i pism*, Częstochowa 2003).

HISTORIA ZBAWIENIA

HISTORIA POWSZECHNA

2000

ok. 1850   Wyjście Abrama
z Mezopotamii do ziemi
Kanaan.

1830-1530   Starożytne imperium
babilońskie.

1728-1686   Panowanie Hammurabiego.
Kodeks prawa.

1720-1570   Panowanie Hyksosów
w Egipcie.

ok. 1700   Rozwój plemion izraelskich
we wschodniej części delty
Nilu. Jakub patriarchą
plemion izraelskich.

ok. 1650   Józef zarządcą Egiptu.

1500

ok. 1300   Izraelici zmuszeni do
pracy na rzecz faraona.

ok. 1400   Listy z Tell-el-Amarna.

1294-1279   Panowanie faraona Setiego I.

1279-1213   Panowanie faraona Ramzesa II.

ok. 1270-1230   Wyjście Izraelitów
z Egiptu; wędrówka
przez pustynię.
Przymierze na Synaju.

ok. 1230-1200	Wejście Izraelitów do ziemi Kanaan pod wodzą Jozuego.		
ok. 1200-1030	Czasy sędziów w Izraelu.	1213-1204	Panowanie faraona Merneptaha. W hymnie ułożonym na jego cześć znajduje się najstarsza pozabiblijna wzmianka nazwy Izrael.
ok. 1040	Prorocka działalność Samuela.		
ok. 1020-1004	Instytucja monarchii w Izraelu. Saul pierwszym królem Izraela.		
ok. 1004-965	Panowanie króla Dawida.		

1000
----

ok. 965-926	Panowanie Salomona. Budowa pałacu królewskiego i świątyni. Koniec podboju Kanaanu.		
ok. 926-910	Panowanie Roboama.		
922	Podział Izraela na dwa królestwa: Królestwo Północne ze stolicą w Samarii i Królestwo Południowe ze stolicą w Jerozolimie.		
722	Zburzenie Samarii i upadek Królestwa Północnego. Wygnanie Izraelitów do Asyrii.	753	Założenie Rzymu.
701	Najazd Asyryjczyków na Judę.		

700

640-609 Jozjasz królem Judy
(Królestwa Południowego).

622 Odnalezienie Księgi Prawa.
Reforma religijna za króla
Jozjasza.

612 Zburzenie Niniwy.

609 Bitwa pod Megiddo.

605-562 Nabuchodonozor II
królem babilońskim.

605/604 Pierwsza wyprawa
Nabuchodonozora II
na Palestynę.

605 Bitwa pod Karkemis.
Ostateczne pokonanie faraona
Necho.

600

597 Pierwsze przesiedlenie
Izraelitów do Babilonii.

586 Zdobyte i zniszczenie
Jerozolimy przez
Nabuchodonozora II.
Drugie przesiedlenie
mieszkańców Judy.

582 Trzecie przesiedlenie
mieszkańców Judy.

559-530 Cyrus II Wielki królem
perskim.

539 Dekret Cyrusa II pozwalający
Izraelitom na powrót
do ojczyzny.

539 Cyrus II Wielki zajmuje
Babilon.

538 Początek powrotu Izraelitów
z wygnania do Jerozolimy.

536-515 Odbudowa (intensywna
od 520 r. przed Chr.)
i poświęcenie świątyni
jerozolimskiej.

500

458 Powrót Izraelitów
pod wodzą Ezdrasza.

445-433 Nehemiasz namiestnikiem
władcy perskiego w Judzie.
Odbudowa murów
Jerozolimy.

ok. 300 Wg *Listu Pseudo-Arysteasza*
- na potrzeby licznej kolonii
żydowskiej mieszkającej
w Egipcie w okresie rządów
Ptolemeusza II powstaje
grecki przekład *Tory*,
początek późniejszej
Septuaginty (LXX).

200

198 Palestyna
pod władzą Seleucydów.

175-163 Antioch IV Epifanes władca
Syrii. Prześladowanie Żydów.

167-164 Antioch IV bezczęści
świątynię w Jerozolimie.
Wielkie prześladowanie
Żydów. Powstanie
Machabejskie.

166-160 Rządy Judy Machabeusza.
Walka o wyzwolenie spod
władzy Seleucydów.

164 Oczyszczenie świątyni
zbezczeszczonej przez pogan.

63	Zdobycie Jerozolimy przez Pompejusza. Palestyna prowincją rzymską.	60	Pierwszy triumwirat w Rzymie (Pompejusz, Juliusz Cezar i Krassus).
		51-30	Kleopatra królową Egiptu.
		49	Juliusz Cezar obejmuje dyktatorską władzę w Rzymie.
		44	Zabójstwo Juliusza Cezara.
40-4	Panowanie Heroda Wielkiego.	40	Senat rzymski ogłasza Heroda „królem Żydów”.
		35	Małżeństwo Marka Antoniusza z Kleopatram.
		31	Bitwa pod Akcjum. Oktawian pokonuje Marka Antoniusza.
		30	Samobójstwo Marka Antoniusza i Kleopatry.
		27 przed Chr. - 14 po Chr.	Panowanie cesarza Oktawiana Augusta.
		20-19	Początek budowy nowej świątyni w Jerozolimie.

		4 przed Chr. - 6 po Chr.	Archelaos etnarchą Idumei, Judei i Samarii.
4 przed Chr. - 39 po Chr.	Panowanie Heroda Antypasa (znany z NT jako „Herod”).	4 przed Chr. - 39 po Chr.	Filip tetrarchą Iturei i kraju Trachonu.
7 lub 6	Narodzenie Jezusa Chrystusa.	4 przed Chr. - 39 po Chr.	Herod Antypas tetrarchą Galilei i Perei.

0

5 lub 6	Narodzenie Szawła z Tarsu.	6-41	Judea, Samaria i Idumea zarządzane przez prokuratorów rzymskich zależnych od cesarskiego legata Syrii.
18-36	Kajfasz najwyższym kapłanem.	14-37	Tyberiusz cesarzem Rzymu.
ok. 27	Początek działalności Jana Chrzciciela.	26-36	Poncjusz Piłat prokuratorem Judei.

30

ok. 30	Męka, Śmierć i Zmartwychwstanie Chrystusa.
ok. 34	Męczeństwo Szczepana.
34	Nawrócenie Szawła (Pawła) pod Damazkiem.

37	Paweł odwiedza Jerozolimę.	37-41	Kaligula cesarzem Rzymu.
		39	Herod Antypas wygnany przez Kaligulę.
40			
		41-54	Klaudiusz cesarzem Rzymu.
		41-44	Herod Agryppa I królem Palestyny.
43-44	Prześladowania chrześcijan za Heroda Agryppy I. Męczeństwo Jakuba Starszego. Aresztowanie i wyzwolenie Piotra.		
44 lub 45	Paweł i Barnaba głoszą Ewangelię w Antiochii Syryjskiej.	44	Śmierć Heroda Agryppy I. Palestyna staje się prowincją rzymską.
od 45 do 46	Pierwsza wyprawa misyjna Pawła i Barnaby. Powstanie wspólnot chrześcijan na Cyprze, w Antiochii Pizydyjskiej, Ikonium, Listrze i Derbe.		
od 47 do 51	Druga wyprawa misyjna Pawła. Powstanie wspólnot chrześcijan w Troadzie, Filipi, Tesalonice, Berei i Koryncie.	49	Edykt Klaudiusza, na mocy którego Żydzi musieli opuścić Rzym.
50			
51	Tzw. Sobór Jerozolimski.	51 lub 52	Gallio prokonsulem Achai.

od 52 do 56	Trzecia wyprawa misyjna Pawła. Powstanie wspólnot chrześcijan w Efezie i Kolosach.	52-60	Antoniusz Feliks prokuratorem Judei.
od 56 do 58	Uwięzienie Pawła w Jerozolimie. Pobyt w więzieniu w Cezarei.	54-68	Neron cesarzem Rzymu.
od ok. 59 do 61	Paweł więziony w Rzymie.		
60			
od 61 do 62/63	Ostatni etap działalności Pawła.	60-62	Porcjusz Festus prokuratorem Judei.
62	Męczeństwo Jakuba Młodszego.		
63 lub 64	Ostatnie uwięzienie (Rzym) i męczeństwo Pawła.		
64	Męczeństwo Piotra w Rzymie.	64	Pożar Rzymu i prześladowanie chrześcijan. Gessius Florus prokuratorem Judei.
		66-70	Powstanie żydowskie. Wespazjan i Tytus okupują Palestynę i zdobywają Jerozolimę. W grotach Qumran ukryto dokumenty esseńczyków, odnalezione w 1947 r.
		68	Panowanie rzymskich cesarzy: Galby, Ottona, Witeliusza.
		69-79	Wespazjan cesarzem Rzymu.

70

- 70 Zburzenie Jerozolimy i świątyni. Rozproszenie Żydów.
- 73 lub 74 Upadek Masady; koniec oporu Żydów przeciwko Rzymowi.
- 79-81 Tytus cesarzem Rzymu.

80

- 81-96 Domicjan cesarzem Rzymu. Prześladowanie chrześcijan.
- ok. 85 Tzw. synod w Jawne (Jamnia).

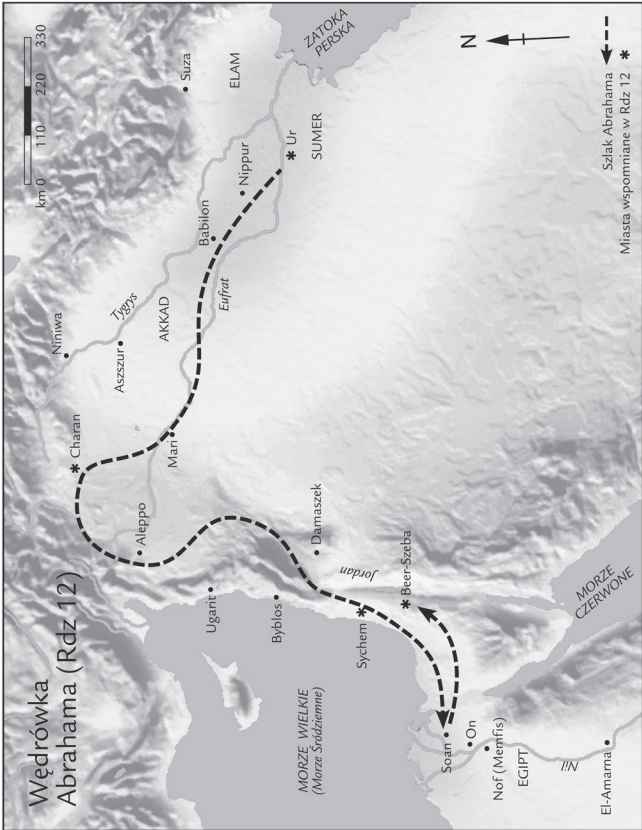
90

- ok. 95 Jan Apostoł zesłany na Patmos.
- 96-98 Nerwa cesarzem Rzymu.
- 98-117 Trajan cesarzem Rzymu.

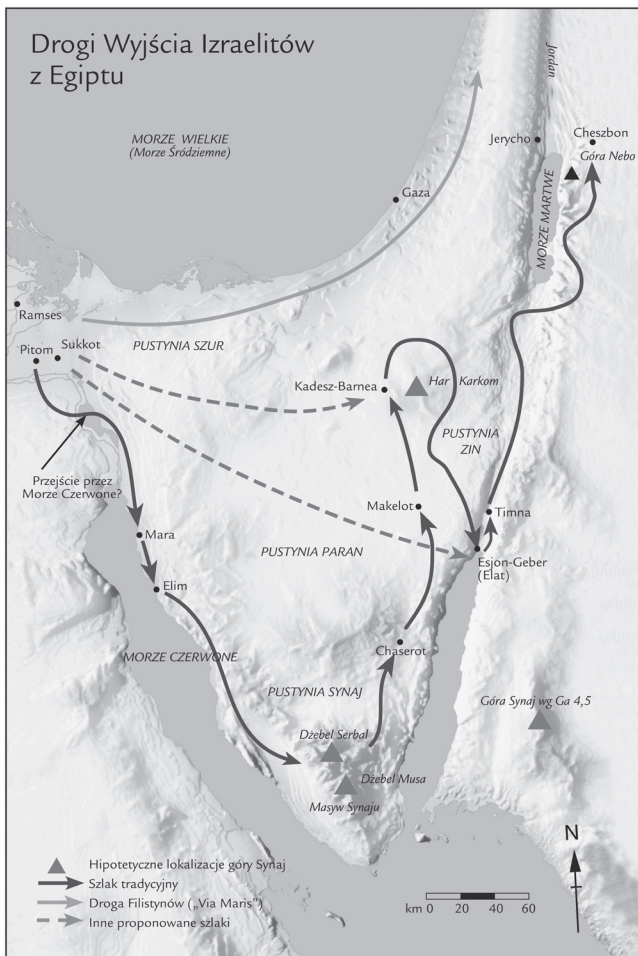
100

- ok. 100 Śmierć Jana Apostoła.

MAPY

Drogi Wyjścia Izraelitów z Egiptu

Terytoria dwunastu plemion

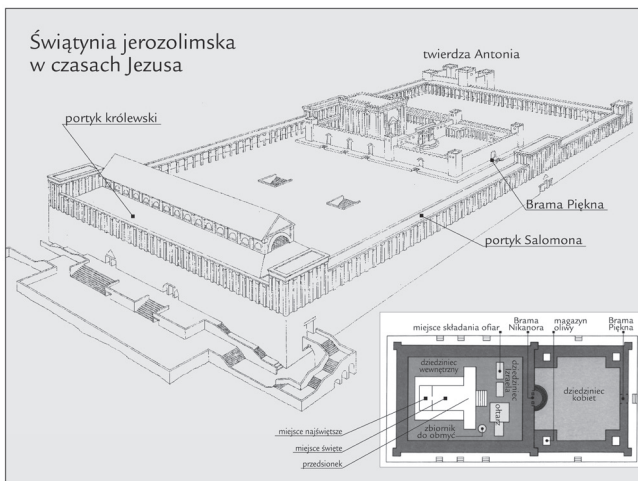
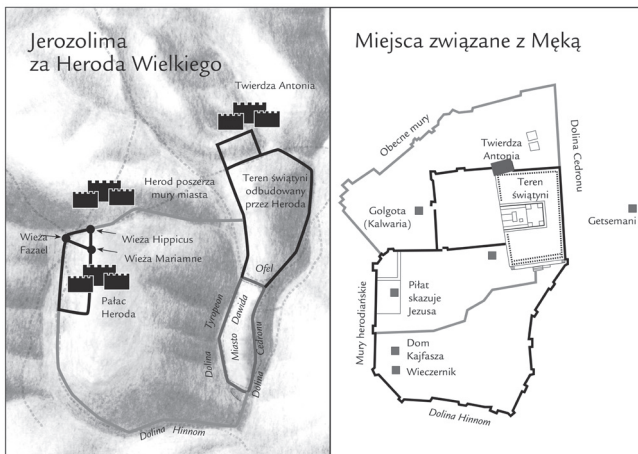
Podział Królestwa

Palestyna za czasów Chrystusa

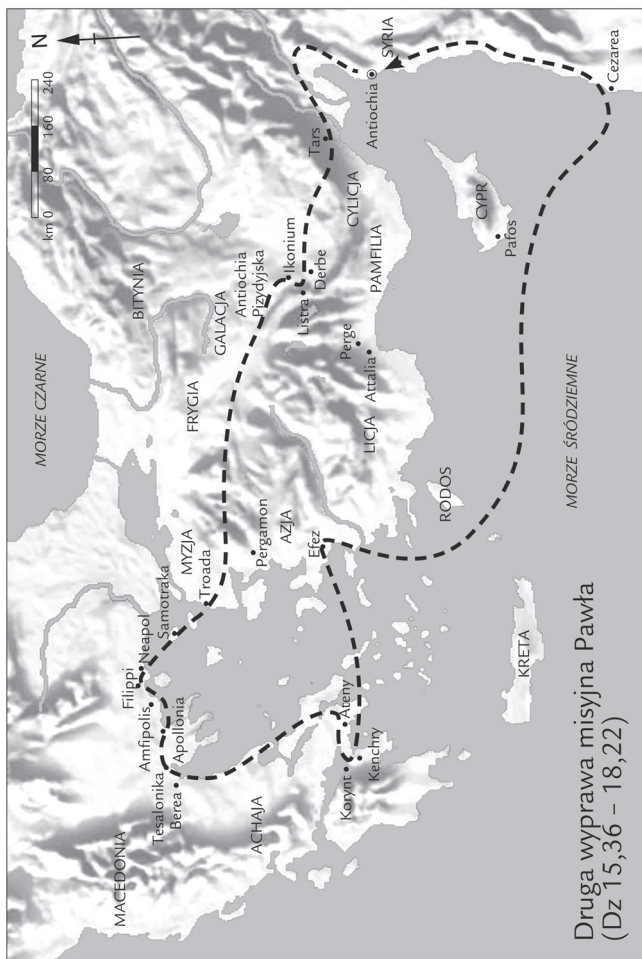

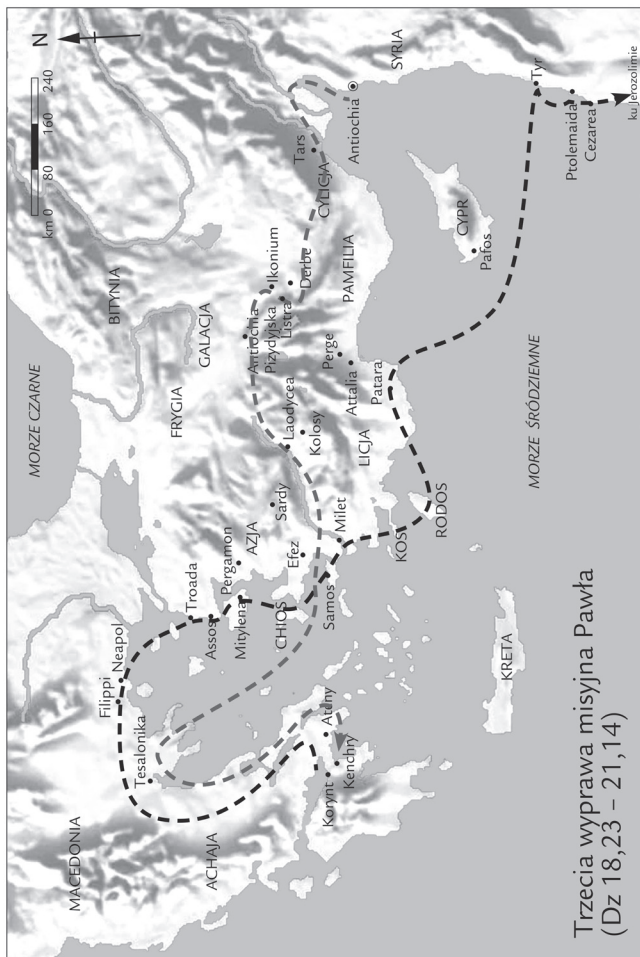

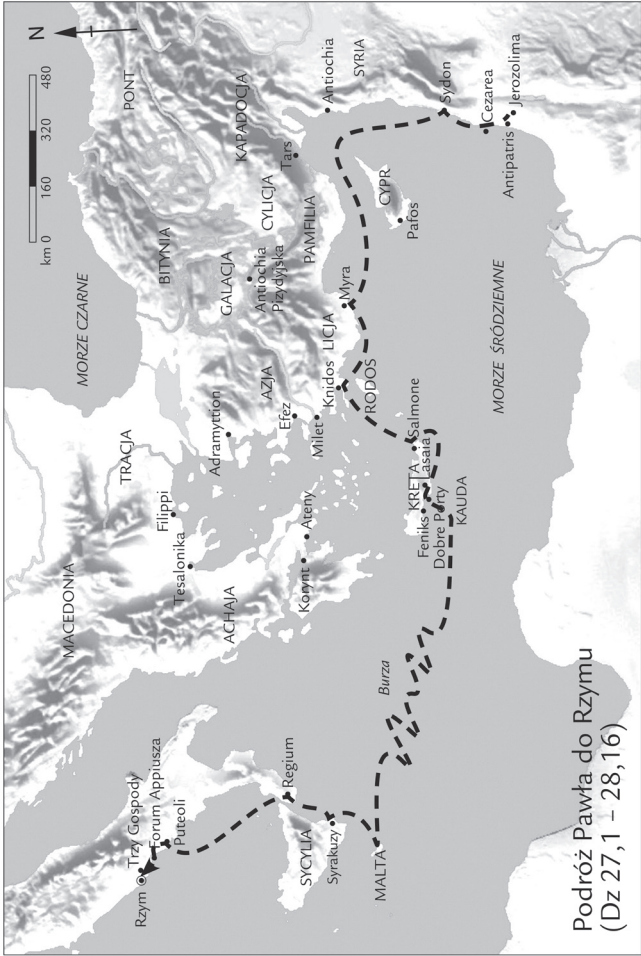
Pierwsza wyprawa misyjna Pawła i Barnaby
(Dz 13,1 – 14,28)

Druga wyprawa misyjna Pawła
(Dz 15,36 – 18,22)

Trzecia wyprawa misyjna Pawła
(Dz 18,23 - 21,14)

© Edycja Świętego Pawła, 2011
ul. Św. Pawła 13/15 • 42-221 Częstochowa
tel. 34.362.06.89 • fax 34.362.09.89
www.edycja.pl • e-mail: edycja@edycja.pl